

In Leviticum librum Mosi commentarius

<https://hdl.handle.net/1874/428630>

IN LEVITICVM
LIBRVM MOSI COM
MENTARIVS.

A V T O R E I O H A N
ne Brentio.

Hebrae. 9.

Christus semel oblatus, ut multorum peccata tolleret,
rursus absq; peccato conspicietur ijs, qui illum
expectant in salutem.

FRANCOFORTI, EX OFFICINA
Petri Brubachii, Anno XLII.
Mense Septembri.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

AS THE LIBRARY

OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
IS OPEN TO ALL

MEMBERS OF THE UNIVERSITY
AND TO ALL OTHERS
WHO MAY BE INTERESTED

CLARISSIMO VIRO

D. D. CONRADO HEELO IVRECONSVL

to, Domino suo in Christo obseruando.

VM VIDEREM, CLARISSIME VIR, IN hoc summo & difficillimo Ecclesiae tempore, alium aliud agere, ac optimum quemque omnes curas & cogitationes suas in hoc conferre, ut in Rep. uel quae collapsa & euerfa sunt, restituantur, uel quae adhuc firma sunt, quae sane quam pauca sint, perspicuum est, conseruentur, putauit me flagitium admittere, si in hac mea uocatione non conarer, tanta tamque necessaria illorum studia non precibus tantum ac uotis, sed etiam qualicumque ingenij labore iuuare. Postquam igitur superiori tempore in lucem dedi commentarium in Exodum Mosi, texui nunc eodem filo & genere scripti commentarium in Leuiticum. Sic enim uocant tertium librum Mosi. Scripsi autem haec, non quo senatus populisque doctorum ea legere dignetur, sed quo si nihil aliud, certe propensam meam ad salutem Ecclesiae uoluntatem declararem. Nihil enim utilius, nihil commodius, addo etiam, nihil magis necessarium est, uel ad extruendum, uel ad conseruandum aedificium Ecclesiae, quam recta & aperta sacrae scripturae explicatio. Nam, ut non commemorem alios testes, Christus filius Dei, architectus Ecclesiae, postquam mortem uicisset, ac in maxima patris sui gloria esset, non alienum a maiestate sua duxit, scripturas Apostolis suis interpretari, hoc nimirum significans, quod ad constituendam sancendamque Ecclesiae salutem, explanatio scripturae, necessarium usum habeat. Sunt, qui sentiunt, Ecclesiam constare non posse, nisi externis opibus & potentia huius seculi nitatur, ac merito quidem reprehendendi sunt, qui ea pro sua libidine diripiunt, quae maiores nostri ad tuendam religionem contulerunt. Verus autem & praecipuus Ecclesiae thesaurus, non est affluentia externae fortunae, sed, quae libris ueteris ac noui testamenti continetur, sacra scriptura. Quare, qui se ad eam operam confert, ut scripturam explicet, is profecto caelestem thesaurum publice omnibus ad sempiternam salutem utendum proponit, quo beneficio, quod prius maius contingere potest. Saepe pudet me nostrae ignauiae, & somnolentiae, cum lego tot auctorum nomina, qui in Homerum, poetam Ethnicum, scripserunt, alius commentarios, alius scholia, alius questiones, alius declamationes, alius problemata, alius dialectos, alius aliud quiddam, quod explanationi Homerici carminis conducit. Ac merentur quidem hi suam laudem, & nauarunt bonam operam.

EPISTOLA

ram, sed quanto maiori cura illustrarunt scripta autoris Ethnici, qui et si multū prodest eruditioni, & humanæ sapientiæ, nullā tamen affert ueræ salutis cognitionē, tanto turpius, tantoq; foedius est, q̄ nos non eadē saltē, aut, ut debemus, maiori diligentia sacras literas, quæ redunt nos, quemadmodū Paulus inquit, eruditos ad salutē, per fidem, quæ est in Christo Iesu, colamus & pertractemus. Quare, etsi probe scio meis illis siue Cōmentarijs siue Homilijs plurima deesse, ut publicum eruditorū fauorē merent, haud tamen difficulter patior ea uulgari, in quibus, ut maxime quis desideret uel sermonis elegantia, uel rerum copia, uoluntatē tamen meā nemo bonus reprehendet. Sed reuertor ad librū Leuiticum. Extant in hunc librū aliquot Homiliae Origenis, quæ ab alijs adscribuntur Cyrillo, sed ipse sermonis & interpretationis character perspicue prodit autorē Origenem. Dixit & alicubi Hieronymus, singulas pene syllabas Leuitici libri spirare cœlestia sacramenta, qua uoce, quasi bellicum inter eos, qui sibi aliquam sacramentum literarum eruditionem uendicabant, cecinisset, ita multos excitauit, qui arcana huius libri scrutarentur, & scriptis mandarent. Tamen si autem uoluntas, pietas, & diligentia eorum commendatione digna sunt, tamen, ut ingenue dicam, quod sentio, quotquot ego inspexi, (inspexi autem non eos tantum, qui publice extant, sed etiā scriptum Rathulffi cuiusdam exemplar bene longum) uidentur mihi magis suas cogitationes in Leuiticum librum afferre, quam eo tenere, quo Leuitica sacra præcipue spectant, & ut uno uerbo dicam, Origenica scribunt. De mea autem explicatione, aliorum sit iudicium, ego certe in eo operam meam posui, ut Ecclesia ex hoc libro suam, eumq; uerum ac legitimum usum caperet. Ac recte quidem dicere solent, literam huius libri esse inutilem, aut etiam noxiam, si spoliatur spirituali intelligentia, hanc autem spirituales intelligentiam, ad uirtutes tantum, quas morales uocant, & ad externa uitæ genera accommodare, id demum est, nec literam nec spiritum recte perspicere. Spiritus enim sanctus non in hoc præcipue instituit Leuitica sacra, ut essent allegoriæ ciuiliū uirtutū, & ænigmata politicae uitæ, qualia sunt symbola Pythagoræ, aut ἱερογλυφικά Aegyptiorum. Non damno aptas, & in loco adhibitas allegorias, & iucundum est, ac utile, aliquoties allegorias ad exhortationem usurpare. In Leuiticis autem sacris spiritus sanctus ad altiora, quam ad ciuiles mores spectauit. Voluit enim his in Repub. Israelitica conseruare promissiones de Christo, uoluit his adumbrare Christum, & docere fidem in CHRISTVM, quo uno ac solo tota salus nostra constat. Hæc est spiritualis, ut isti loquuntur, intelligentia,

N V N C V P A T O R I A .

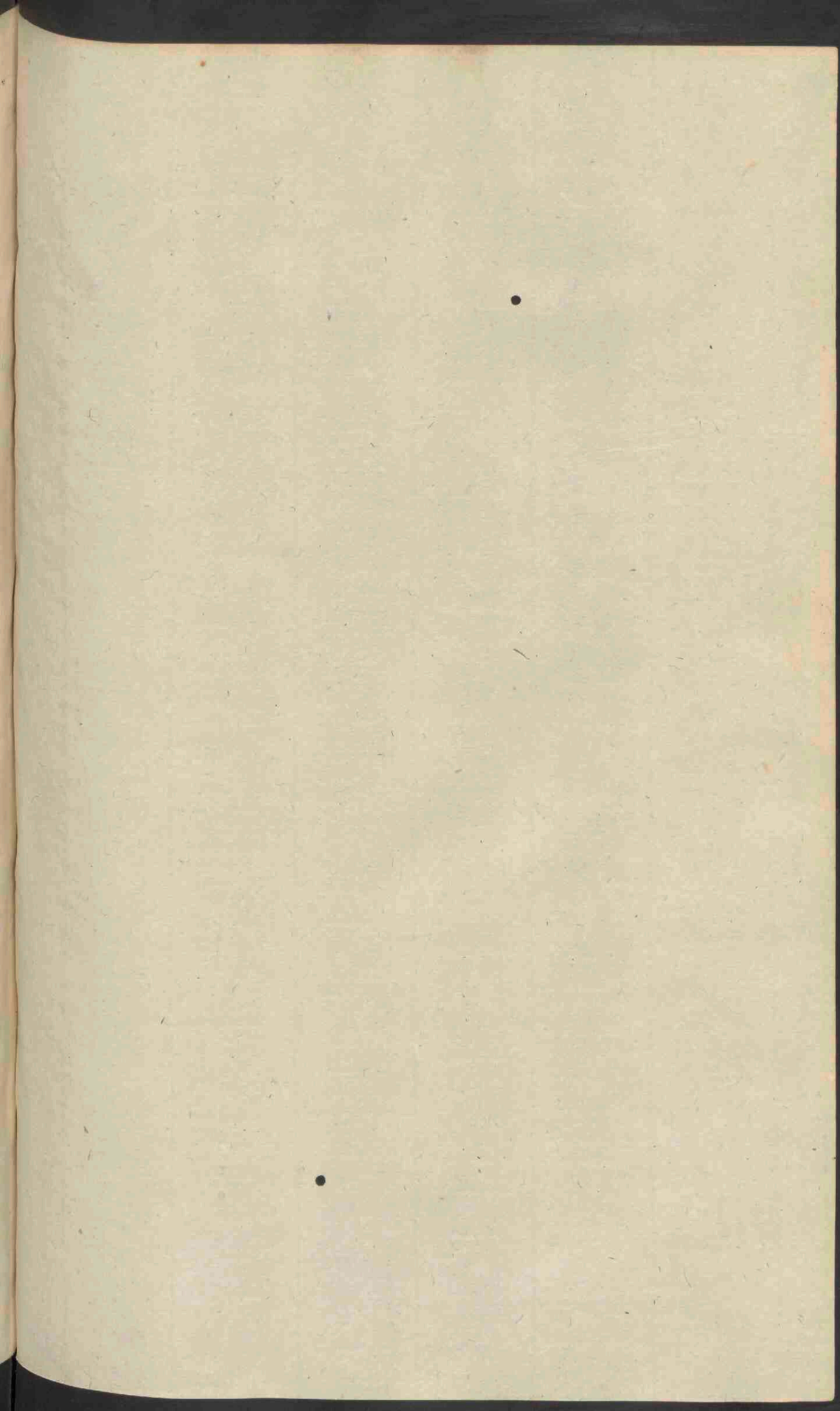
tia, quæ in litera illa quærenda est. Et si enim $\sigma\omega\mu\alpha\ \tau\omicron\ \chi\epsilon\iota\sigma\omicron\upsilon$, quem admodum Paulus ait, aboleuit $\sigma\kappa\iota\alpha\nu\ \tau\omega\nu\ \mu\epsilon\chi\lambda\acute{o}\nu\ \tau\omega\nu$, & Christus nunc Evangelio suo illustratus est, tamen quemadmodum fenes solent aliquoties nucibus, quas iam olim reliquerant, delectari, & puerilia studia magna cum uoluptate meminisse, ita pio homini iucundissimū est, ritus eorū sacrorū considerare, quibus olim Christus filius Dei seruator noster, mundo adhuc puerili ob oculos depictus fuit. Nam, ut dicam, quod res est, quid sacra illa Leuitica aliud uidentur, quam lusus puerilis? Paulus uocat eas, elementa mundi. Cum essemus, inquit, pueri sub elementis mundi eramus. Quid enim? Cuius quispiam adduxit bouem ad ostium templi. Imposuit manum suam super caput bouis. Postea abductus est bos, & maētatus. Sacerdos excepit sanguinem, ac sparsit super altare, postremo membra bouis concisa, imposita sunt in ignem, ut cremarentur. An non hæc uidentur puerilis lusus? Sed spiritus sanctus duxit per hunc lulum maiores nostros ad maxime seria. Quod enim didicerunt ex his sacris, non fuit lusus, sed uera salus, & Christus, qui per hæc spectacula adumbratus fuit, non est pueriliter inutilis, sed uiriliter ac fortiter salutaris. Quare, ut ista sacra attulerunt olim maximam omnibus pijs spectatoribus utilitatem, ita nunc recordatio eorum non mediocrem habet usum & uoluptatem. Si quis antiquitatū studiosus reperiat forte putrē quandā statuam ueteris Herois monumentū, aut nomisma effigie prisca alicuius Monarchæ signatum, quantum delectatur? quantum exultat? quantum quibusuis obuijs ostentare gestit? multo certe magis nobis exultandū & gestiendum est, contemplatione eorum monumentorum, quibus Christus filius Dei, & uerus seruator noster, in sacris quondam Moisaicis adumbratus, & exulptus fuit? Visum autē mihi est, Vir Clarissime, hunc meum qualemcunq; laborem tuo nomini dedicare, non solum, ut tibi officium & studium meum probarem, sed etiam ut hac occasione tibi publicam Ecclesiæ & sacrarum literarum causam cōmenderem. Et si enim syncera Euangelij doctrina, Ecclesiæ hoc tempore clementia Dei restituta est, intelligis tamen pro tua prudentia, quam multa, quam magna, q̄ grauiā, q̄ difficilia ea sint, quæ piæ doctrinæ adeoq; toti Ecclesiæ exitium minantur. Necessarium igitur est, ut boni uiri, qui reliquis uel potentia uel autoritate præstant, patrocinium eius suscipiant. Vestræ leges præbent miseris confugientibus ad sacrosanctas, ut ipsæ loquuntur, ecclesias, tutum asyllum. Serui & aliena tyrannide oppressi confugiebant quondam ad aras, ad puluina, ad statuas deorum, ut ab iniqua sæuicia, & crudelitate tuti essent.

EPISTOLA

ἔχει ἢ καταφυγὴν, οὐκ ἔστι πῦρ, ἀλλ' οἱ δὲ βωμοὶ θεῶν. Non est autem ex-
 pressior & illustrior in terris statua Dei, quā uir, in quo præclara au-
 toritas excellenti pietate & uirtute coniuncta est. Cum igitur inter tan-
 ta pericula & difficultates Ecclesiæ, consecrantur uobis bonis ac præ-
 stantibus uiris interpretationes in sacras literas lucubratae, non dubi-
 to, quin intelligatis Ecclesiam una cum sacris literis suis, neglectis &
 contemptis, hoc interpretum officio, quasi publico eiulatu, & exten-
 sis manibus, ad uos, tanquā ad asyla confugere, & fidem uestram ac
 præsidium implorare. Non desperat quidem Ecclesia, non diffidit,
 ac neque dubitat de sua salute & conseruatione. Nititur enim angulari
 lapide, Christo filio Dei, quo tam firmiter fixa, tanquā accurate fun-
 data est, ut nec portæ inferi aduersus ipsam præualeant, sed de uestra
 salute timens ac sollicita, supplices ad uos manus tendit. Cum in im-
 perio Assueri, uersarentur ludæi in summo periculo, ac omnis pene
 spes salutis eorum in regina Esther esset, ipsa autem cunctaretur, Mar-
 dochæus grauissime eam alloquitur. Non putes, inquires, te propte-
 rea quod in aula regia inter omnes ludæos excellas, solam euasuram. Si
 enim nunc silueris, ludæi alia occasione liberabuntur. Tu autem &
 domus patris tui peribitis. Et quis nouit, num idcirco ad regnum per-
 ueneris, ut ad hoc tempus reseruareris? ita haud dubie Ecclesia nunc
 omnes uel potentia uel autoritate præstantes alloquitur. Quid cessa-
 tis? quid cunctamini? Non inducatis in animum, uos solos propter
 uestram potentiā aut sapientiā in tantis periculis saluos fore, & abie-
 ctos tantū homunciones, nescio quos, perituros. Nam, quod ad me atti-
 net, pro certo habeo, filiū Dei tueri me, ac perpetuo me in omnibus
 malis seruare. Itaque, si uos cessatione torpetis, ego quidē alia quadā oc-
 casione diuinitus ostendenda, incolumis & salua euadā, uos autem neces-
 se habebitis una cū uestra potentia & sapientia perire. Deus enim in hūc
 usum ornauit uos tantis donis, collocauit uos in altissimo dignitatis sta-
 tu, & in summo Reip. loco, ut in difficilibus temporibus me miseram, me
 afflictā, me omniū impiorū pedibus prostratā & conculcatā pro uirili
 uestra erigatis & conseruetis. Conseruabor autem non insidiosis illis cū ho-
 stibus Dei pacificationibus, quæ sint fraudi Evangelio meo, sed uigilan-
 ti custodia piæ doctrinæ & diligenti studio sacrae literarū. Hactenus
 commemorauī Ecclesiæ uerba. Quæ cū ita se habeāt, obsecro te, Vir Cla-
 rissime, per Christū filiū Dei, ut, quod facis, cōstanter pergas, cōsilio &
 autoritate tua doctrinā uere piā tueri, & sacra studia defendere. Quo
 officio non potes tibi statuā insigniorē statuere, καλον δ' ἀγαλμα αἰεὶ εἶναι
 εἰς τὸν αἰῶνα, & salutē Ecclesiæ sic consulēs, ut uicissim & tu accepturus sis
 salutem. Vale in Christo Iesu, seruatore nostro. Ex Hala Sueuorum,

xvi. Martij, ANNO M. D. XLII.

Johannes Brentius.

INDEX COMMEN TARII IOAN. BRENTII IN Leuiticum.

A

Brogata in lege quæ sint.	32
Adeps adolendus.	fol. 28
Adipe uescuntur hypocritæ	fol. 28.
Adipis esus prohibitus.	49.
Adipis significatio.	fol. 27
Aduena	fol. 96
Adulterij genera & supplicium	fol. 98
Adulterij supplicia	fol. 91
Aegritudo corporalis supplicium peccati	129
Aegyptiorum impietas	78
Affectus bonus	60
Affinitas	79
Afflictiones adumbrate per ignem	38
Agrorum cura	fol. 91
Aheron typus Christi	fol. 75
Aheronis sacra	fol. 75
Alæ funduntur in holocausto a uibus	17
Allegoria inepta reprehenduntur	fol. 63
Alienigenæ sacrificium	fol. 108
Altarium consecratio	fol. 55
Altaria duo	fol. 12
Anathema	fol. 132
Animalia munda	fol. 63
Animantium genera	ibidem
Animi inconstantia	fol. 91
Annus Iubilæus	fol. 121
Apostoli sal & lux	fol. 24
Aqua benedicta	fol. 38
Aque benedictæ institutio	fol. 48
Aries sacrificij pro delicto	fol. 44
Aries delicti, expiatio ciuili	fol. 37
Armus quid significabat	62

Ascendere quid sit	fol. 9
Auaritia	fol. 92
auguria	ibidem
Auium obseruationes	ibidem
Auspitia	ibidem

B

Benedicere quid sit	58
Benedictiones sacrificialium	ibidem
Benedictio cælestis	ibidem
Bestiæ immundæ non sunt sacrificandæ	9
Bestia uittata non offerenda	10
Bestiæ malæ	130
Bouis immolatio	3

C

Cæco ponere offendiculo	69
Calumnia	88
Calumniæ iuramentum	88
Canones pœnitentiales	134
Canonum discordia de nuptijs	8
Canopi sacrificulus	58
Caper emissarius	34
Captiuæ mulieris allegoria	112
Carnis impietas in sacris	4
Carnes sacrificij non reponantur usq; mane	47
Cerdon & Marcion	97
Cerdoniani & Marcionitæ damnarunt legem de sacrificijs	5
Christus omnia est in holocausto	13
Christus in sacerdotem unctus	53
Chrisma baptismi	55
Christus cur passus extra urbem	30
Christi pulchritudo	106
Christi passio pertinet ad totam Ecclesiam	24

B

INDEX

Christus sacrificium pro peccato	30	Ecclesiaste locus de dubitatione explicatus	58
Christi doctrina quàm pura sit	22	Elevatio sacramenti in Missa	49
Christianus & pontificius	122	Emptionis & uenditionis contractus	125
Christiani omnes sacerdotes	40	Epha	34
Christiani sacerdotes	103	Epistola ad Hebræos cõmentarius Leuitici	1
Ciborum discrimen	104. & 100	Euangelij tempus est tempus remissionis peccatorum	51
Cinis holocausti	39	Euangelion, buccina	121
Cognatio spiritualis	79	Exilium	230
Columnarum natura	16	Expiatio publica Israel	75
Communio bonorum Christi	40	Extra Ecclesiam nullus est fructus passionis Christi	43
Communio rerum	96	F	
Conceptio humana quomodo perficiatur	65	Fames	130
Confessio auricularis	134. & 68	Famis remedium	20
Congressus cum muliere menstrua	85	Feræ siluestres non sunt sacrificandæ	9
Contugij ordinatio	78	Fermenti effectus	23
Contugij prohibitio	87	Fermentum quid significet	ibidem
Consanguinitas	79	Fermenti significatio	42
Consecratio sacerdotum	52	Festi dies	110
Cultus alienus	97	Festum tabernaculorum	214
Cultus Molech	ibidem	Festum tubarum	119
Cultus Dei	123	Festum expiationis	73. & 114
Cura Dei	63	Festum dedicationis	216
Cura pro miseris suscipienda	88	Festum sortium	ibidem
D		De festo Paschæ controuersia	115
Dæmones aerij unde secundum Iudæos	72	Fluores corporis	73
Debitorum remissio	120	Funera sacerdotum	100
Decalogi abrogatio	82	Furti genera	88
Decalogi interpretatio necessaria	89	G	
Decimæ	134	Gentes bestie immundæ	64
Decimarum genera	ibidem	Gentium nuge de Israelitis	67
Decimas dare	ibidem	In Germania multis locis est elevatio poli ad gradus 49.	112
Decimarum usus	ibidem	Geriben sangen	25
Dei colloquium cum Mose	6	Gomor	34
Delatores	89	Granorum oblatio	25
Delictum quid uocetur	36	H	
Delictorum uaria genera	ibidem	In Hierusalem elevatio poli prope 32: gradus.	112
Der gulden Af	130	Hin	112
Dexteræ unctio	56	Hodie & cras, quid sit	47
Dictum Augustini, peccatum non remittitur nisi ablatum restituatur	37	Holocausta Christiana	18
Dies Aegyptiaci	94	Holocaustum ad Septentrionem mactandum erat	15
Dilectio proximi	90	Holocaustum quid sit	9
Diuinitas prohibita	95	Holocaustum quare Deo placeat	24
Dominica dies	110	Holocausti ignis mirabiliter conseruatus	59
Dominicæ diei obseruatio	123	Holocaustum offerre ad ostium tabernaculi quid sit	11
Dubitatio pugnat cum fide	53	Holocausti	
E			
Ecclesia uera quæ sit	41		
Ecclesiæ turpitude	106		
Ecclesiastica ordinatio	132		

I N D E X

Holocausti ritus & usus	9	Lepræ indicia	ibidem
Homerus	2	Leprosus doctor	108
Homicidij genera	69	Leprosorum eiectio	69
Homines non sunt in sacrificium offerendi	8	Leprosorum emundatio	70
Hominis immundicia	64	Leprosi mittuntur à Christo ad sacerdotes	72
Hortorum cura	91	Leuanda	49
Hosium incurfio	129	Leuiticus cultus abrogatus	2
Hypocritarum oratio	30	Leuitici sacerdotij officia	53
Hypocritarum impietas in obseruadis sacris	3	Liba non offerenda	22
Hypocritica legis impletio	128	Liberorum generatio	67
Hyssopi aspersorium	71	Litaniæ sanctorum	60
I		Log	112
Idololatria quæ sit	98	Lugendi mos	61. & 100
Ignis in altari semper ardeat	38	M	
Ignis Chaldeorum Deus	ibidem	Machabeorum liber	59
Immundum tangere	33	Maledicentiæ peccatum	118
Immundicia legalis quomodo fiat	48	Maledicentia	ibidem
Immundicia naturalis	33	Manuum impositio	12
Impia sacra	60	Mellis usus	23
Impiæ opiniones de expiatione Christi	42	Memoriale Dei Christus	20
Impietas humanorum sacrorum	76	Menses Iudeorum	114
Impij fruuntur benedictionibus Dei	127	Mensis primus	112
Impiorum uia in sacrificijs	4	Mensura	96
Impletio legis triplex	90	Menstruum profluuium	72
Impletionis sacrificium	55	Mercenarium fraudare	88
Implere manus	ibidem	Minha quid sit	18
Incircumcisi	109	Minha concionatur de Christo	20
Infirmi tates humanæ Deo curæ sunt	68	Minha in unctione pontificis	42
Iubileus Leuiticus	ibidem	Minha sacrificij pacificorum	46
Iubilæi anni institutio	121	Minister ecclesiæ	40
Iudicium iustum	96	Misse sacrificium	6
Iudicandum non est cõ fama uulgi	69	Missarij sacerdotes non sunt ueri sacerdotes	68
Iumentorum concubitus	90	Misericordia erga pauperes quantas habeat benedictiones	88
Iuramentum temerarium	33	Molech cultus diuinus	86
Iustitia	120	Monastica professio	ibidem
L		Morbos quare Deus nobis immittat	72
Lampadum institutio	39. & 116	Mortis Christi effectus in credente	39
Leges ciuiles subiecerunt se Canonibus	82	Mose suffraganeus	52
Legislatores	ibidem	Mossolanus Iudæus	92
Legis uiolatio	128	Mouenda	49
Legis impletio	127	Mulieris consortes gratiæ Christi	40
Legis scopus	33	Mulieres ad ecclesiam pertinent	26
Legum conseruatio necessaria	97	Mundicies placet Deo	72
Leibigen	125	Mutui contractus	119
Lex quomodo impleatur	90	N	
Lex naturalis sectanda in cõtrahendis nuptijs	83	Necessitati cedit lex cærimonialis	65
Lenocinium prohibetur	95	Neomenia	116
Lepra	67	Nouerca	89
Lepra domus	71	Nudare caput	42
Lepræ uaria genera	68		

B ij

INDEX.

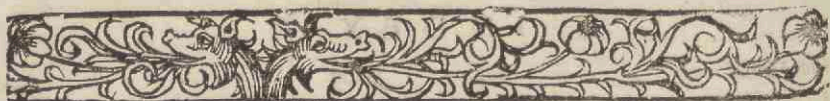
Nuptiarum honestas	78	Prophetae quid in sacrificijs damnauerint	4
O			
Obediencia uerbi Dei suam habet benedictionem	124	Proximus quis sit?	90
Obedienciae premia	126	Puerperae purificatio	65
Obsidio	130	Puerperij obseruatio	66
Oculum pro oculo lex talionis	119	Puerperarum emundatio	ibidem
Odium homicidij species	90	Puerpera immunda quare	ibidem
Oratio Christi	21	R	
Originalis peccati immundities	73	Regna terrae regna Dei	124
P			
Pacificum sacrificium Deo acceptissimum	46	Regnorum Iuda et Israel deuastatio	78
Pacificae hostiae duae species	45	Regula dimensionum	96
Panes propositionis	117	Rerum publicarum munitiones	79
Parentibus maledicere	98	Restitutio ablati	37
Pasha Christianum	111	Resurrectio Christi	112
Pashae festum	ibidem	S	
Passio Christi	21	Sabbati obseruatio	97
Passionis Christi communio	25	Sabbatum	110
Passio sanctorum	21	Sacerdotum ordines	61
Pauperum ratio à Deo habetur	16	Sacerdotis officium	58
Pauperum consolatio	34	Sacerdotium Papisticum	54
Paupertas sacra	67	Sacerdotum stipendia	45
Peccati expiatio ad solum Christum pertinet	32	Sacerdotum coniugium	103
Peccatorum expiatio	131	Sacerdotium Aheronicum	51
Peccatum originale unde?	66	Sacerdotum partes in sacrificijs	19
Peccatorum duplex genus	69	Sacerdotes iudices leprae	67
Peccatorum supplicia	129	Sacerdotum unctio	50
Pectusculum quid significabat	62	Sacerdotum sobrietas	65
Pentecoste	112	Sacerdotis officium	40
Pentecostes institutio	113	Sacerdotum ueneratio	102
Personae respectus	89	Sacerdotum autoritas	69
Pestis	130	Sacerdotes immundi	107
Physica temporum obseruatio	93	Sacra illegitima	59
Piorum calamitates	129	Sacrificium Abelis	5
Placatio fit per sanguinem	77	Sacrificiorum institutio	5
Poenitentiae doctrina	131	Sacrificiorum uttia	108
Poenitentiae partes	ibidem	Sacrificuli missatores	51
Poenitentiae utilitas	132	Sacrificiorum usus	6
Politicae in quem finem instituta	97	Sacrificiorum sumptus magnus quidem, sed fructus maior	34
Politica ordinatio	123	Sacrificia uilia	5
Politicarum benedictio	ibidem	Sacrificolorum missariorum impietas	51
Pondus	96	Sacrificij pro peccato usus	29
Pontificis summi corona	101	Sacrificiorum locus unus tantum in Israel	76
Pontificis sacrificium	31	Sacrificia Leuitica sunt conciones de Christo	7
Pontifex non luget defunctos	61	Sacrificolorum crudelitas	105
Pontificum decreta de coniugio sacerdotum	104	Sacrificia sanctissima	9
Populus talis qualis Magistratus	100	Sacrificium pro peccato et pro delicto	23
Primitiarum uaria genera	24	Sacrificij Christi effectus	10
Principum peccata alijs grauiora	31	Sacrificia in uno tantum et certo loco offerenda.	10
Principum potestas	80	Sacrificia Ethnicorum	3
			Sacrificium

I N D E X.

Sacrificium Nohe	ibidem	Solon	12
Sacrificiorum ritus	3	Sororem in uxorem ducere	99
Sacrificia panes Dei	101	Stigmata corporis	94
Sacrificiorum funera	03	Superstitio auspicioꝝ irrita	93
Sacrificium pacificorum cur sic dicatur	26	Supplicia legitima	128
Sacrificandi mos unde	1	Surdo maledicere	89
Sacrificiorum genera	4	Synagoga Iudæorum	110
Salis consecratio	24	T	
Sal in sacrificijs	23	Talionis lex	129
Sanctitas præcipitur	67	Templorum facies ad orientem uertuntur	15
Sanguis non uescendus	28	Temporum obseruatio	93
Sanguinis Christi prophanatio	43	Terræ sterilitas	139
Sanguinis esus	92	Terra Israel, terra Domini	124
Sanguis fundendus	28	Theuer beichtpfennig	34
Sanguinis esus prohibitus	77	Thuris incensum	21
sanguinis guttula	43	V	
sanguinem Christi edere	78	Vestitus	91
sanitas hominum Deo curæ	67	Vicissitudo rerum	60
Satyri	76	Virgines prostituerunt Cyprij & Locrenses	95
seculi duo tempora	5	Vir unius uxoris	104
semen somniale	71	Viure in lege, quid sit	79
senectus	95	Vltonis cupiditas	90
septenarius numerus	30 & 56	Vota	132
septimi anni institutio	120	Vota religiosa	233
seruorum conditio	135	Vsura quid sit	125
siclus Israeliticus	36	Z	
sobrietatis studium omnibus mandatum	63	Zachæi exemplum	37
Sol pro Deo habitus	15		

FINIS INDICIS COMMEN-
tarij in librum Leviticum Mosi.

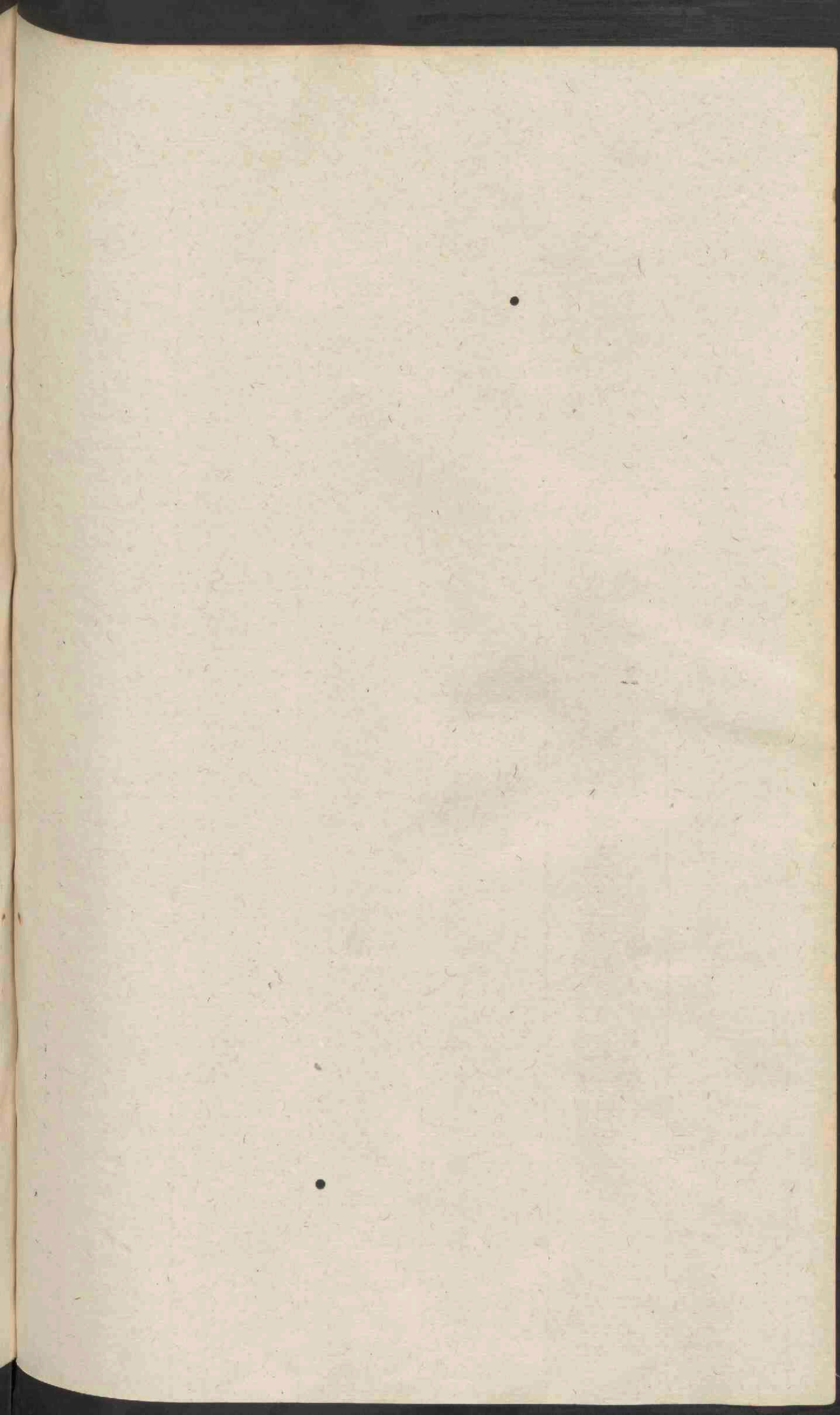

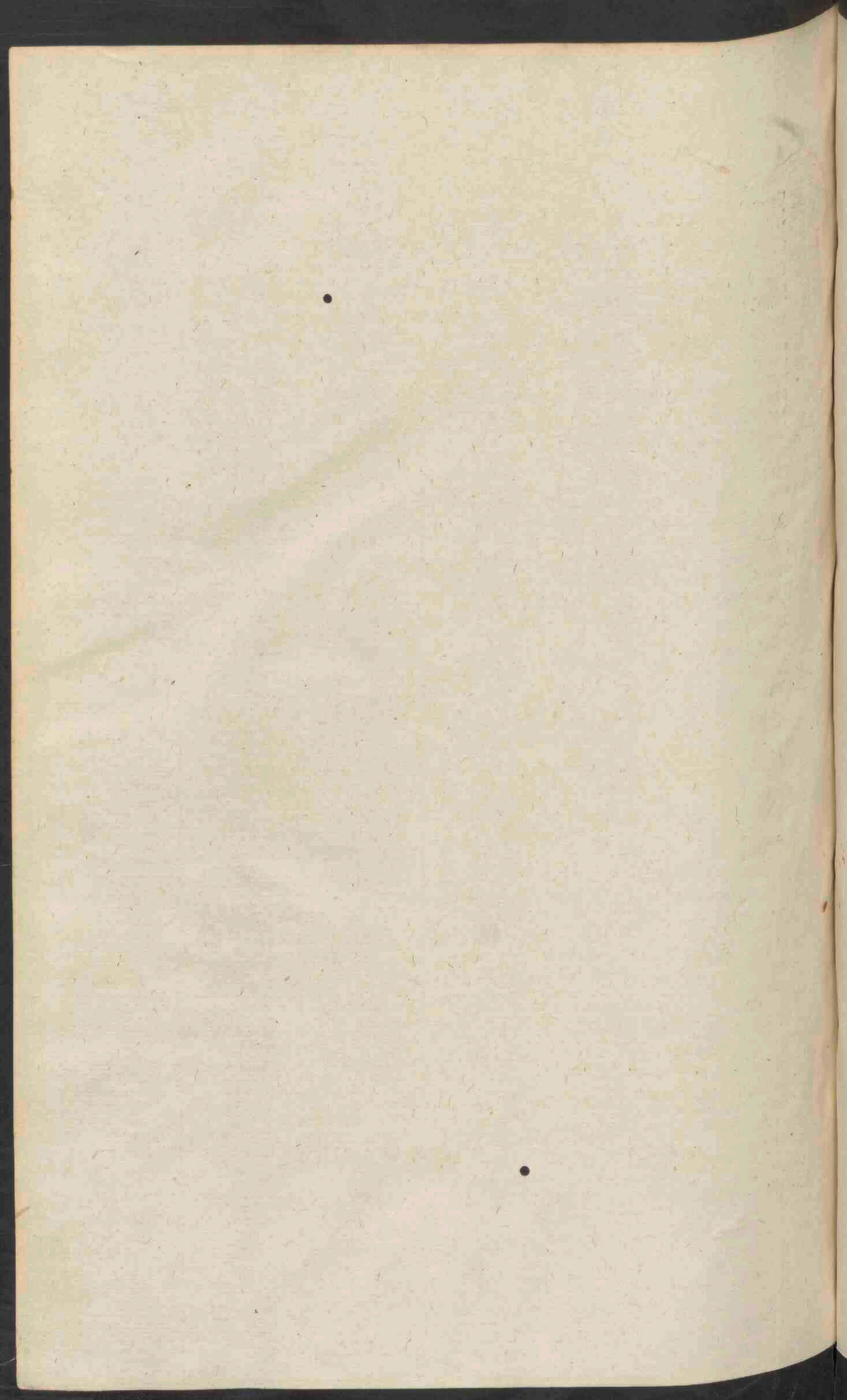
ELENCHVS CAPITV M.

CAPVT I.

- M**ODI uarij offerendi armenta, pecora & aues.
- Cap. II. De oblatione simile oleo conspersæ atq; primitiarũ.
- Cap. III. De hostia pacificorum.
- Cap. IIII. De hostijs quæ fiunt pro ignorantijs.
- Cap. V. Quales hostiæ immolandæ pro ignorantia iuramentorum & immundicijs.
- Cap. VI. Quid offerendum pro peccato scienter commisso, item quid holocaustum.
- Cap. VII. Pacifica a quibus comedenda, adipis & sanguinis elus prohibitus.
- Cap. VIII. Consecratur & ununtur sacerdotes & tabernaculum.
- Cap. IX. Pontifex Aaron primicias sacrificiorum Deo reddit.
- Cap. X. Igne consumptis Nadab & Abiu, reliqui cautiore redduntur.
- Cap. XI. Secernuntur animalia munda ab immundis. (duntaxat)
- Cap. XII. Lex puerperæ.
- Cap. XIII. Lex & cognitio lepræ.
- Cap. XIII. Quomodo Lepra sacrificijs expianda.
- Cap. XV. De seminfluis & menstruosis.
- Cap. XVI. Quomodo & quando sacerdos sanctum sanctorum ingredi, item caprum emissarium abigere debeat.
- Cap. XVII. Soli Deo sacrificia facienda & a sanguine abstinendum.
- Cap. XVIII. Qui gradus coniugij liciti & illiciti.
- Cap. XIX. Præcepta quædam moralia & cærimonialia promiscue enarrantur.
- Cap. XX. Præcepta iudicialia mortem comminãtia. (enarrantur)
- Cap. XXI. Sacerdotes a quibus cauere debeant.
- Cap. XXII. Qui consecrata edant, & qualia animalia offerenda.
- Cap. XXIII. De tribus solennitatibus legalibus.
- Cap. XXIII. De lucernis concinnandis, panibus propositionis ordinandis, & blasphemis necandis.
- Cap. XXV. Lex anni septimi & quinquagesimi.
- Cap. XXVI. Custodientibus Dei mandata promittuntur bona, & transgredientibus mala.
- Cap. XXVII. De uotis reddendis.

FINIS.

IN LEVITICVM

Vm hunc tertium librum Mofi, quem Greci & Latini, Leviticum uocant, hoc tempore interpretandū suscepimus, admirabuntur fortassis nonnulli consilium nostrum, & existimabunt nos operam prorsus inutilem consumere, quod obtrudamus ecclesiae explicationem eius libri, qui ritus & ceremonias Mosaicorum sacrificiorum cōtinet. Nam, cum tota lex Mofi, praesertim autem ea, quae est de sacrificijs, & alijs Leviticis cultibus, per diuulgationem Euangelij Christi in totum orbem terrarum, sine omni controuersia abrogata sit, operae ne precium facturus est, qui abolitos illos ritus in ecclesia Christi, expositione sua publice tractet. Sed & prophetae ipsi reiecerunt sacrificia, & suis adhuc temporibus ita quodammodo abrogarūt, ut ingenue confiterentur, ea in conspectu dei sordere. Nunquid uult Dominus, inquit Samuel, holocausta & uictimas, & nō potius, ut obediatur uoci Domini? Melior est enim obediētia, quam uictimae, & auscultare magis, quā offerre adipem arietū. In Esaia ait Dominus. Quo mihi multitudo uictimarum uestrarum? Plenus sum. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem uitulorum & agnorum & hircorum nolui. In Hieremia affirmat etiam, se haec non precepisse. Holocaustomata, inquit, uestra addite uictimis uestris, & comedite carnes, quae non sum locutus cum patribus uestris, & non praeci ei, in die, qua e duxi eos de terra aegypti, de uerbo holocaustatum, & uictimarum. Quid plura? Prophetae omnes in hoc praecipue studium incubuisse uidentur, ut auditores suos ab externis illis, & Leviticis sacrificijs abducerēt. Accedit huc, quod etiam Ethnici quondam, a uero dei cultu alioqui alienissimi, uiderunt ueram pietatem non esse sitam in mactandis peccudibus.

Leuiticus cultus, abrogatus.

Tenihil attinet

Tentare multa caede bidentium

Paruos coronantem marino

Rore deos, fragiliq; myrto.

Immunis aram si tetigit manus,

Non sumptuosa blandior hostia

Mollibit auersos penates

Farre pio et salente mica.

Quare nihil nec importunius, nec inutilius uidetur, quam ecclesiam in interpretatione huius libri, in quo praecipue de administratione eorum

C

*Epistola ad
Hebræos, cō-
mentarius Le-
uitici.*

*Sacrificandi
mos unde?*

*Sacrificium
Abelis.*

sacrorum tractatur, quæ ad sacerdotiū Leviticum pertinebant, hoc tem-
pore onerare. Sed tu mihi cogites, uelim, principio, quod hic liber non
solum receptus sit a uera & uniuersa Christi ecclesia, in auctoritatem Ca-
nonicorum sacræ scripturæ librorum, uerum etiā, quod epistola ad He-
bræos, quæ & suum inter libros sacræ scripturæ locum obtinet, sacrifi-
cia, quorum ritus in hoc libro describuntur, ita explicet, ut quodammo-
do commentarius huius libri haberi debeat. Quod si ecclesia, si aposto-
lus, epistolæ ad Hebræos autor, hunc librum tanti momenti reputaue-
rint, ut illa posuerit eum in illustrissimum omnium scriptorum locum,
hic susceperit eum interpretandum, neminem puto tam impudentem
fore, qui clamet tractationem & explicationem eius, ecclesiæ inutile esse.
Nam, quid nobis utilius, quidue salutis nostræ magis necessarium con-
tingere potest, quam uera cognitio eius sacrificij, quod Iesus Christus
Dominus noster pro peccatis nostris obtulit? Hac enim cognitione fit,
ut non solum agnoscamus deum patrem nobis propitium, & corā ipso
iusti reputemur, atq; ad facienda uera sacra, siue illa bona opera uocare
libet, inflammemur, sed etiam in omnibus afflictionibus, in omnibus
aduersis, in morte deniq; ipsa, ad perpetuam in cælo salutē seruemur.
Ad consequendam autem, & conseruandam cognitionē sacrificij Chri-
sti, & fructus eius, plurimum certe prodest cognoscere ritus Leuitico-
rum sacrificiorum. Hæc enim sacrificia non fuerunt in hoc instituta, ut
ex opere ipso, quod aiunt, operato expiarent peccata, sed ut admonerent
sacrificantes de eo semine, quod erat patriarchis promissum, et quod suo
ipsius sacrificio cōtritum erat caput serpētis, ac benedicturum omnes
gentes, hoc est, ut essent tanquam conciones quædam de uno illo uere
salutifero sacrificio Domini nostri Iesu Christi, quo & peccata nostra
uere expiata sunt, & deus nobis perfecte placatus est. Mos enim sacrifi-
candi deo, etsi diuino mandato, per Moysen legibus commendatus est,
non tamen tunc primum cum Israelitæ ex ægypto profecti sunt, in orbe
institutus fuit, sed iam inde ab initio humani generis demonstratus erat
per spiritum sanctum, & a sanctis patriarchis usurpatus. Nam, cum se-
men mulieris, quod cōtritum erat serpentis caput, Adamo promissum
esset, & filius Adams uere pius, Abel nomine, uellet rem diuinam face-
re, aut ut significantius loquar, fidem suam de hac promissione confir-
mare, publice testari & prædicare, obtulit, quemadmodum scriptura lo-
quitur, de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Non hoc egit
Abel, ut istius operis merito expiaret peccata sua, & placaret deū, sed ut
tam sibi quam fratri concionaretur euangelion de morte Christi, ac non
solum suam fidem confirmaret, uerum etiā alios ad fidē excitaret. Quan-
quam autem occasio e huius sacrificij occisus sit postea a fratre, deus ta-
men non

men non idcirco ad hoc fraticidium conuiuit, ut significaret sibi displicuisse sacrificium. Hoc enim publico ante miraculo, igni uidelicet e coelis demisso, & sacrificium deuorante approbauerat: Sed potius conuiuit, ut declararet, ipsum etiam Christum filium suum, quem hoc sacrificium adumbrasset, moriturum, ac ueram religionem, ueramque fidem in Christum semper in hoc seculo ab impijs aduersa quæcunque passuram. Deinde, cum homines diluuiio perisset, Noha, qui solus cum familia sua, in arca seruatus fuerat, egressus arcam, & rem diuinam facturum, hoc est, gratitudinem suam erga deum pro beneficio liberatiōis declaraturus, fidem suam de beneficio uenturi Christi confirmaturus, & familiam suam ueram religionem ac uerum Euangelion docturus, ædificauit altare Domino, & tollens de cunctis pecoribus & uolucris mundis obtulit holocausta Domino. Ex huius familia, quemadmodum postea propagatae sunt omnes gentes, siue illi Ethnici, siue Iudæi uocentur, in totum orbem terræ, ita etiam deriuatus est mos sacrificandi deo inter omnes omnium fere nationum populos. Ac de Iudeorum quidem sacrificijs, quæ Mose lege sua, certis terminis definiuit & commendauit, non est dubium, quin sicut ipsi numerant sanctos patriarchas, pro uos & maiores suos, ita sacrificia, quæ in lege ipsorum describuntur, originem suam a patriarchis duxerint. De sacrificijs autem Ethnicorum, ritus ipsi testantur, quod a patriarcharum tum doctrina, tum exemplis orta sint. Et quia in hoc argumento nunc uersamur, uisum est nobis conferre res & ritus sacrificiorum Ethnicorum, cum Mosaicis, (hoc est, patriarchicis. Mose enim sacrificia a patriarchis quasi per manus accepta, diuino mandato conscripsit) ut manifestum fiat, Gentes seu Ethnicos, morem sacrificandi a patriarchis accepisse. Ita quoque Homerus, qui ut autoritatis excellentia, ita temporis uetustate, inter omnes fere scriptores ac ueterum sapientes, principem locum obtinet, de rebus & ritibus sacrificiorum apud Ethnicos suos, ita scribit.

Sacrificium
Nohe.

Sacrificia
Ethnicorum.

Homerus.

τοὶ δ' ὄκα θεῶ κλειτὴν ἐκατόμβην

ἔξῃης ἐσησάν ἐῖσο μνηρὸν ὀδοῖ βωμόν.

Χορνήσαντο δ' ἐπειτα, καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο.

Et mox.

αὐτὰρ ἐπεὶ δ' ἐξήλυτο, καὶ οὐλοχύτας προβάλοντο,

αὐέρουσαν μὲν πρόβατα, καὶ ἐσφαζάν, καὶ εἰδραυ,

μήρους τ' ἄζέταμον, κατὰ τε κνίσσῃ ἐκάλυψαν

δίπρυχα ποίησαντες. ἐπ' αὐτῶν δ' ὤμοθετησαν.

καὶ δ' ὄσ' χίχης ὀγέρων, ἰωθ' αὐδοπα οἶνον

ἄεβει, νέοι δέ πορ' αὐτὴν ἔχον πεμπάβολα χορσίην.

αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ μῆρ' ἔκταν, καὶ ἀλάγχυν' ἐπάσαντο,

μίσυλλον τ' ἄρα τ' ἄλλα, τ' ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἐπειραν.

ὦπῃσαν τε ὀδοῖ φάλλεως, ἐρύσαντε πάντα.

IN LEVITICVM,

Αὐτὰρ ἐπεὶ πούθεν τὸ πόνος, τετύκοντό τε δῖϊτα,
 Δάων τ', οὐδέ τι θυμὸς ἐδύσο δαΐδ' εἶσθε,

Hos uersus Ioachimus noster ita uertit.

Sed diuo Graia iuuentus.

Constituunt aras sacra centenaria circum,
 Et dextras liquidi tingunt in fluminis unda
 Consciuntq; molas, diuum libamina salsas.

Et mox.

At prece perfecta, salsa cum fruge litassent,
 Corripiunt caesas pecudes & tergo nudant.
 Secta tegit nidor femorum è compagibus ossa.
 Et gemina implicitas celant abdomina partes.
 Tum simul adiiciunt crudæ undiq; frustula carnis,
 Admouet ipse foco senior, Bacchiq; liquorem
 Inuergit, quinis uerubus stat in ordine pubes.
 Et iam tosta ignis femorum consumpserat ossa,
 Et libata deis depauerat exta iuuentus,
 Quod superest, in frusta secant uerubusq; refigunt.
 Dein referunt asso studiose ex ignibus artus,
 Sic tum Graia deo, mensisq; operata iuuentus
 Vescitur equali cunctis dape lege tributa.

Libuit etiam huc adscribere uersionem Eobani, ut collatis doctissimorum
 uirorum uersionibus, sententia magis perspicua fiat.

At illi

Munera soluebant Centum aurilia Phoebo
 Circum magnificis instructam cultibus aram.
 Tum postquam lauere manus, & more sacrorum
 Farrea spargentes, multo sale liba tulerunt.

Et mox.

Perfectis precibus cum salsa fruge litassent
 Protractas iugulant pecudes, & tergora costis
 Diripiunt, femorumq; toros & crura recidunt,
 In partesq; secant geminas, tum pinguia nidor
 Viscera nube tegit densa, tum segmina carniū
 Ipse focus multo crepitantibus admouet igni
 Cruda senex, & uina super nigrantia fundit.
 Quem uerubus quinis iuuenes onerata tenentes
 Brachia circumstant, at postquam tosta fuerunt
 Prima satis, cupido depascunt uiscera morsu.
 Quod superest in frusta secant, uerubusq; rotundis
 Infigunt, assantq; rotantes ferrea crebris
 Pila uoluminibus, tamq; omnibus ordine summo
 Perfectis, mensas dapibus præstantibus augent,
 Leta frequentantes conuiuia partibus æquis.

Hæc scripta sunt Iliados 6. Eadem habes Iliados 6. & Odysseæ 7. Pri-
 mū igitur Gentes obtulisse diuino numini boues, oues, & capras, testa-
 tur Homerus, non hoc tantum loco, quo scribit legatos græcorum ad-
 duxisse Apollini ἐκατόμην, hoc est, Sacrificium centum bouum, sed etiā
 alias, cum inquirat causam pestis ab Apolline, ut putat, immissæ, & ait.
 An quia

An quia uotaminus perfoluimus, an quia sacris
 Facta mora est, fieriq; sibi deus illa reposeat
 Siue agno tenero, corpus uue recente capella.

Eadem animantium genera, etiã Mose offerre iussit. Si quis, inquiring, sacrificiũ adduxerit Domino, offerat de his animalibus, uidelicet de bouibus, ouibus seu capris. Quomodo, obsecro, gētibus in mentē uenisset, Deo animantia bruta offerre, & sacrificare, nisi hunc morē a patriarchis accepissent? Nam, si humanã rationē de hoc diuini cultus genere consulas, alicubi tã capitale fuit bouē necasse, quam ciuē. Et Solon sapientissimus Atheniensium legislator bouē immolari diserte uetuit, tantũ abest, ut humana ratio potuerit iudicare, hũc cultũ Deo gratum esse. Deinde, Gentes addiderunt sacrificio pecorum, fruges sale cōspersas & uina. Sic enim dicit Homerus: οὐλοχὺταρ προσβάλλοντο, hoc est, obtulerunt hordeum sale conspersum. Et de uino: ἐπιδ' ἀδροπα οἶνον λῆσει. Libauit nigricans uinum. Sic & apud Mosen sacrificijs pecorum sua additur Minha. Hoc enim nomine uocant oblationem farinę aut placentarum, quemadmodũ postea sequitur. Additur & sua uini mensura. Ac diligenter quoq; exigitur, ut omnis Minha Sale condiatur. Habes, quæ res oblatae sint in sacrificium. Videamus nunc, quibus ritibus sacrificatum sit. Pecude enim ad aram constituta, ἀνέρουθεν πρῶτα, primum, retraxerunt retro, collum pecudis. Scriptores enim tradunt, Gentes consueuisse, eius hostię, quæ dijs Superis macraretur, ceruicem retorquere, ut coelum spectare cogeretur, illius autem hostię, quæ inferis sacrificaretur, ceruicem ad spectandam terram, deprimere. Mose autem, non iubet quidem collũ pecudis, uel sursum retorquere, uel deorsum deprimere, sed iubet simpliciter, manus ponere super caput bestię, quem morem a patriarchis non sine sua significatione, quemadmodum postea explicabitur, usurpatum, gentes non omnino syncerum, integrumq; conseruarunt, sed non nihil pro impia sua superstitione mutarunt, & tamen perspicue apparet, hunc morem ponendæ manus super caput hostię, a patriarchis ad gentes peruenisse. Præterea, Gentes iugularunt & excoriarunt hostiam, & coxas eius dissectas atq; adipe contactas, imposuerunt altari. Super coxas autem imposuerunt crudas carnis particulas de singulis membris resectas. Sic enim interpretes exponunt illud, quod Homerus dicit, ἐπιδ' ἀν τῶν ὀμοθέτησεν. Quæ omnia sic in altari composita, succenso igni combusserunt. Cum his ritibus, si Mosaicos conferas, non admodum dissimiles inuenies. Et si enim uaria sunt genera sacrificiorum apud Mosen, & alijs ritibus offertur holocaustum, alijs uictima pacifica, quã sic uocarunt, alijs sacrificium pro peccato, alijs alia sacrificiorum genera, de quibus postea copiose disseretur, & inter quæ Gentes nullum di-

Leui. 1. & 3.

Bouis immolatio.
Solon.

Num. 15.

Leui. 2.

Sacrificiorũ ritua.

scrimen obseruasse, sed e singulis suum quoddam sacrificandi genus cō
fuisse uidentur, tamen quod ad generales ritus attinet, ut gentes, ita &
Mose iugulauit & excoriauit hostiam, & membris eius in frustra con
cisis, suas quasdam particulas igni super altari comburendas tradidit.
Mactabitur, inquit, uitulus coram Domino, & detracta pelle eius, ar
tus in frustra concident, ac ponent super altare ignem, strue lignorū an
te composita. Postremo, Gentes, peracto sacrificio, instituerunt conui
uia, in quibus uelcebantur reliquijs sacrificiorum. Idem plane fit apud
Mosen in sacrificio pacificorum. Hæc sunt manifesta uestigia, quibus
deprehenditur, morem sacrificandi a sanctis patriarchis ad gētes perue
nisse. Extat etiam apud Herodotum in *ἑπτέσπην* descriptio Sacrificiorum
Aegyptiorum, quorum ritus, sicui libet, nec iniucundum, nec inutile e
rit, cum Mosaicis conferre. Etsi enim gentes non seruauerunt omnino
tales sacrificiorum ritus, quales a patriarchis acceperunt, sed multos ali
os, eosq; interdum absurdissimos, pro sua impietate affinxerunt, depre
henduntur tamen in illis manifestæ notæ, quæ indicant, quod gentes
acceperint suum sacrificandi morem a patriarchis. Sacrificarunt autem
patriarchæ, non ut merito huius operis placarent numen diuinum,
quemadmodum non Gentes tantum, sed etiam hypocritæ inter Judæ
os, sacrificijs impie abusi sunt, sed sacrificarunt, ut hoc opere admone
rentur de placatione dei per semen mulieris, hoc est, per Christum fien
da, & confirmarentur in fide Christi. Nam, quod hæc sacrificia adum
brauerint uerum & unicum sacrificium Christi, ac fuerint huius sacri
ficij quodam modo conciones, postea pluribus ostendetur. Quæ cum
ita se habeant, perspicuum est, non solum explicationem huius libri ad
cognitionem Christi ualde utilē esse, sed etiam religionem nostram in
Christo Iesu, ut uetustissimam, ita & certissimam ac uerissimam esse, &
inter gentes etiamnum, quamuis Idololatrias, extitisse tamen in ritibus
sacrificiorum, Christianæ religionis quædam quasi uestigia. Hæ
bet & huius libri explicatio aliam utilitatem, uidelicet, ut in ecclesia ex
tet uera externorum sacrorum ratio. Hypocritæ enim nunquam non
abutuntur sacris. Cum enim sacra instituantur ad docendam, conser
uandam, & confirmandam ueram in animis nostris religionem, hoc
est, ueram cognitionem uolūtatis Dei erga nos, uerum timorem Dei,
adeoque fidem in Deum, & obedientiam quam deo debemus, hypo
critæ usurpant ea, non ut ex his discant & concipiant, autore spiritu
sancto, pietatem, sed ut propter hæc opera mereantur coram Deo om
niam gratiam & fœlicitatem, quod certe non est religionem, sed su
perstitionem, sed impietatem sectari. Sic magna Judæorum pars, cum
uiderent hos sacrificiorum ritus diuinitus præscriptos, arripuerunt eos,
non

Hypocritarū
impietas in
obseruandis
sacris.

non ut organa docendæ pietatis, seu adumbrandi uenturi Christi, sed ut merita, quibus ipsi sua ipsorum iusticia expiarent peccata, & placarent iram Dei. Sic hypocritæ in Christianismo multa accommodarunt e Mosaicis ritibus ad sua sacra, idque non ut his erudirentur in uera fide in Christum, qui solus est Salus & iusticia nostra, sed ut meritis horum operum consequerentur tam sibi, quam alijs remissionem peccatorum & uitam æternam. An non hic est scopus omnium papisticarum Missarum? an non hoc quasi fundamento nituntur omnia fere collegia tam sacrificulorum, quam monachorum? Atque hæc impietas carni usque adeo agnata est, ut etiam simplicissima quæque sacra, per Christum ipsum instituta, ab ipsa sordidentur. Tamen enim concionatus fueris euangelion Christi purissime, & distribueris sacramenta iuxta Christi institutionem, & uerum ueræ ecclesiæ usum exactissime, sunt tamen hypocritæ, qui ita audiunt conciones, ita quæ sumunt sacramenta, non ut concipiant & conseruent ueram fidem in Christum, & inflammètur ad obedientiam Dei, sed sentiunt potius, se expletis, & subinde iterum atque iterum repetitis his operibus, totam religionem absoluisse, & omnem iusticiam perfecisse. In explicatione autem huius libri, res ipsa, (si modo ductum spiritus sacrae scripturae sectari uolueris,) monet, ut tradas rectam sacrorum rationem, & legitimum ipsorum usum. Quare huius libri tractatio utilis erit, tam ad refutandam omnem hypocrisim & impietatem, quàm ad retinendam ueram pietatem in omnibus sacris, ac bonis operibus faciendis. Nam, quod sacrificia Mosaica hoc tempore abrogata sunt, nihil nunc moramur. Ritus quidem horum sacrificiorum abrogatus est, Christus autem, qui per hos adumbrabatur, non est abrogatus, sed uiuit & regnat perpetuo. Quam necessaria autem nobis est ad salutem nostram, cognitio Christi, tam utile, tamque iucundum est perspicere, quibus ritibus, quibus sacris, quibusue concionibus Christus quondam significatus et predicatus fuerit. Ac fatear prophetas reiecisse sacrificia, quemadmodum supra meminimus. Non reiecerunt autem ea, uel quod non essent diuinitus instituta, uel quod non haberent suo tempore pium ac legitimum usum. Non enim ignorabant ea a patriarchis usurpata, & lege Domini per Moysen prescripta esse, sed reiecerunt & dānarunt in ipsis abusum & impietatem hypocritarum, qui sentiebant summam pietatem in faciendis his sacris sitam esse, ac usurpabant ea, non ad discendam & confirmandam fidem in Christum, sed ad conseruandam & alendam impiam fiduciam in merita operum contra fidem. Qui immolat bouem, inquit Esaias, quasi qui interficiat uirum. Qui maçtat pecus, quasi qui excerebret canem. Propter quam causam? num quia immolatio bouis per se fuit opus impium? Minime omnium; Sed quia hæc omnia, ut sequitur, elegerunt

Carnis impietas, in sacris.

Prophetae quid in sacrificijs damnauerint.

*Impiorum
uia in sacri-
ficijs.*

in uis suis, & in abominationibus suis anima eorū delectata est. In uis, inquit, suis elegerunt ea, nō in uis dei. Viæ enim dei in sacrificijs sunt, ut facias ea ad discendum uenturum Christum, & cōfirmandam fidem in ipsum, uidelicet, quod propter ipsum, non propter tuæ iusticiæ merita habeas placatum deum in coelis. Hæc est sententia, hic est spiritus dei in sacrificijs. Viæ autem impiorum sunt, ut faciant ea ad ostentandam suam ipsorum iusticiam, & ad consequendam propter merita eorū sempiternam sclicitatē. Hæc uia sunt in conspectu Dei horribiles abominatiōes, quas prophetæ pro officio suo, recte ac pie, in sacrificijs damnarunt. Quare, cum sacrificia Mosaica fuerint in ecclesia Israelitarū conuersiones de uero sacrificio Christi, & recta horum sacrificiorum intelligentia conseruet legitimum usum omnium siue sacrorum siue bonorū operum, sentiendum est, quod cum tractamus explicationem huius libri, præsertim eius partis, in qua sacrificia describuntur, uersetur in explicando uero Euangelio Domini nostri Iesu Christi, cuius cognitio affert nobis ueram & æternam iusticiam atq; sclicitatem.

CAPVT PRIMVM.

VOCAVIT AUTEM MOSEN ET LOCUTVS EST EI DOMINVS DE TABERNACVLO TESTIMONII &c.)

*Sacrificiorū
genera.*

*Sacrificia san-
ctissima.*

Primum omnium recensebimus genera sacrificiorum seu oblationum, ut quæ de ritibus & significationibus eorum sequuntur, rectius percipiuntur. Oblationē hebræi generali nomine uocant קרבן Corban, Græci προσφορὰν. Huius siue oblationis siue sacrificij duo præcipua sunt genera, quemadmodum e sequentibus, præsertim e cap. xxi. obseruatur. Alia enim sacrificia uocantur קרשי קדשים Kodsche Kadoschim, Sancta Sanctorum, hoc est, Sanctissima, quæ sic uocata sunt, propterea quod mactabantur tantum in latere altaris aquilonari, & aut tota cremabatur in altari uel extra castra seu urbē, aut nō licebat de reliquijs eorum uelci, nisi solis sacerdotibus in loco sancto. Huius ordinis uariæ sunt species. Vna est, Holocaustum, quod totū in altari cremabatur, nec quicquam de ipso relinquebatur, præter pellem, quæ cedebat sacerdoti. Ritus autem huius sacrificij describuntur in primo capite huius libri. Alia species est, Oblatio pro peccato, & oblatio pro delicto. Illam uocant Hebræi חטאת Hatoh, hoc est, peccatum, Græci, ἁμαρτίας. hanc autem uocant Hebræi אשם Asham, hoc est delictum. Græci ἀλλομελείαν. De quorum sacrificiorum discrimine, ritibus, & usu, uide caput

caput quartum & quintum huius libri. Alia est species, Sacrificium consecrationis, quod Hebrei uocarunt מילויים Milluim, hoc est, Impletio
 num seu consecrationum. Hoc enim sacrificio consecrabantur sacerdo-
 tes & implebantur manus eorum. Græci uocant τελείωσιν perfectio-
 nem seu consecrationem. De hoc sacrificio, uide caput octauum huius
 libri, & in Exo. cap. xxix. Est & huius generis species, oblatio uituli &
 hirci in die propiciationis. Cuius ritum habes Leui. xvi. In hunc eti-
 am ordinem referendum erit sacrificium uaccæ rufæ, e cuius cinerea
 qua perfuso, fiebat aqua asperfusionis, de quo sacrificio scriptum est in
 Numeris cap. xix. Cæterum, præter ea sacrificia, quæ constabant ani-
 mantibus brutis, fuit etiam apud ueteres sacrificium farinæ, panis, aut
 granorum frumenti. E quibus sua legitima pars incendebatur in alta-
 ri, quod autem reliquum erat, cedebat sacerdotibus, quod & ipsum uo-
 cabatur, Sanctum sanctorum, hoc est, sanctissimum. Hoc sacrificium
 uocatur מנחה Minha, de cuius ritibus, uide secundum caput huius li-
 bri, & quædam in cap. vi. Recensetur etiam in Numeris cap. v. quæ-
 dam Minhæ species, quam Hebrei uocant, מנחת קנאה Minhath Ke-
 nah, & Græci θυσιαν ζηλοτυπίας, sacrificium zelotypiæ. Et quia feci-
 mus mentionem sacrificij, quod Minham uocant, obseruandum est,
 quod sacrificijs animantium sua legitima Minha addenda erat, quem-
 admodum scribitur Num. xv. xxviij. & xxix. Præterea in Minha non
 offerebatur tantum farina aut panis, sed addebatur etiam sua mensura
 olei et uini, ut nihil interim dicā de sale, quo necesse erat quamuis Min-
 ham condiri, ut in secundo capite Leuitici scriptum est. Sacrificium au-
 tem uini, ab Hebræis uocatur נסך Nesech, Græci interpretati sunt
 σπονδήν, Latinil libamen seu libationem. Sed de his commodius suis lo-
 cis dicetur. Habes nunc præcipuas species sacrificij Sanctissimi, quod
 Hebræi suo more uocant, Sanctum Sanctorum. Alia sacrificia uo-
 cantur קדשים קלים Kadoschim Kallim, hoc est, Sancta uulgaria, seu *sacrificia*
 uilia, & quemadmodum Hebræi loquuntur, Leuia, quæ sic uocan- *uilia.*
 tur, quod quæ de animantibus essent, mactabantur in quouis loco atrij,
 & licebat de sacrificijs eorum uesci non tantum sacerdotibus, sed & fami-
 liæ eorum. Erant & quædam horum sacrificiorum partes, de quibus li-
 cebat quibuslibet Israelitis edere, si modo iuxta legem mundi & sanctifi-
 cati essent. Horum uariæ sunt species. Vna est, Sacrificium Pacificorū,
 quod Hebrei uocant, זבח שלמים zebah Schlomim, Græci θυσιαν σωτηρίας,
 Sacrificium salutis. Et εἰρηναίων, hoc est, pacificorum. De cuius nominis
 ratione, & de huius sacrificij ritibus dicetur in cap. iij. & viij. huius libri.
 Alia species est oblatio primiciarum, primogenitorum, & decimarum,

de quibus Exo. xiiij. & xxiij. Deu. xviiij. & in multis alijs locis scripturæ. Numeratur & oblatio agni paschalis inter sancta uulgaria, propterea quod licebat de hoc agno quibuslibet Israelitis uelci. De quo Exod. xij. Hæ sunt fere species uulgarium sanctorū. Nam Thruma & Tnupha, hoc est, Leuatio & motio, non sunt genera aut species sacrificiorū, sed tantum ritus, quibus sacrificuli in offerendis sacrificijs usi sunt, quos ritus in Exodo explicuimus. Ac de sacrificiorum quidem generibus hoc loco satis dictum est. Nunc autem admirabitur quispiam uehementer, qui fiat, quod deus iusserit tales cultus instituire, & delectetur maectatione pecudum? Itaq; fuerunt nonnulli superioribus seculis, qui cum uiderunt maectationem pecudum, & bella, in quibus homines maectari solent, in lege exigui, damnarunt legem, tanquam minus cōuenientem auctori deo, qui natura bonus, nō delectetur cędibus, & crudelitate, sed potius humanitate, & benignitate. Alij senserunt duos esse deos, alterū bonum, patrem Christi, & autorem noui testamenti, alterum, sæuum, truculentum & sanguinarium, autorem ueteris testamēti, in quo tam multa de sanguinis effusione præcipiantur. Nec fieri potuit, quin Epicurei & Luciani, siue illi inter Iudæos, siue inter gentes, etsi & ipsi publica sacra sectati sunt, ac noluerunt periculo suo cū moribus sui seculi pugnare, in corde tamē effulse riserunt tales cultus, ac senserunt his sacris nihil esse uanius & stultius. *Αλλ' οίχι θύοντες, στεφανώοντες θ ζώον, και πολύ γε πρότρον ζετάοντες, εἰ ἐντελές εἶναι, ἵνα μή δ' ἐ τῶν ἀχρηστων ἡ κατασφάτῃσσι, προσάγει βρωμῶν, καὶ φρονεούσων ἐν ὀφθαλμοῖς τ' θεοῦ, ἡδρόν π μνησάμενον, εἰ ὡς θ' εἰκόσ θ' φημοῦν, εἰ ἡμίφρονον ἡδὴ τῆ θυσίᾳ ἐ παυλοῦν. τίς οὐκ ἂν εἰκόσθην ἡδεοθι, ταῦθ' ὀρῶντας θ' θεοῦς;* Sic Lucianus ridet sacrificia. At uicissim spiritus sanctus et ipse ridet, & ueturum impietatis ipsorū supplicium prospicit. Ac de illis quidem, qui legem damnarunt, aut duos deos finxerunt, nihil attinet nunc dicere. Horum enim impietas manifestior est in ecclesia Christi, quam ut hoc tempore debeat refutari. Aduersus hos autem, qui sentiunt ista sacra stultiora fuisse, quā ut institui ac usurpari debuissent, pauca differere libet. Principio, considerandum est, quod nulla humana sapientia excogitauerit hæc sacra, sed primum spiritus sanctus ostendit ea patriarchis, quemadmodum supra indicauimus, deinde Mose iussus est diuinitus, mandare ea literis. Vocauit (inquit scriptura) Mosen & locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonij (hoc est) Mose non præfinit Israelitis sacrificia priuato suo arbitrio, sed Deus uocauit & iussit eum id facere. Nam priusquam arca propiciatorij, & tabernaculum testimonij confecta essent, collocutus est Dominus cum Mose in monte Oreb, quemadmodum in Exodo explicuimus. Postquam autem tabernaculū edificatū est, & arca propiciatorij imposita, collocutus est Dominus cū Mose in tabernaculo, e propiciatorio. In Numeris enim cap. viij. sic scri-

Cerdoniani
& Marcionite. Vide Tertullianum, & Augustinum.

Lucianus
ὀβελθισῶν

Sacrificiorū
institutio.

sic scri-

sic scriptū est. Cum ingrederetur Mose tabernaculum foederis, ut cōsu-
 leret oraculum, audiebat uocem loquentis ad se de propiciatorio, quod
 erat super arcam testimoniū, inter duos Cherubim, unde & loquebatur
 ei. Ac quo quidem modo deus collocutus sit cum Mose e propiciato-
 rio, curiosum est scrutari. Quod autē uere cum ipso collocutus sit, mul-
 tis argumentis confirmatū est, quæ in Exodo de uocatione Mosi expo-
 sita sunt. Itaq; ea, quæ in hoc libro de sacrificijs & ritibuseorū describun-
 tur, nō sunt delyrātis hominis somnia, sed VERBUM DEI. Quare,
 quia nemo intellexisset in ipsis cōsiliū dei, tamē quia sunt a Deo, qui est
 ipsa sapientia, & cuius stultitia, ut Paulus ait, sapientior est hominibus,
 instituta & ordinata, debuerunt suo tempore uenerabilia & sacrosancta
 haberi. Deinde uisum est deo talia sacra instituire, ut infatuaret & pude-
 faceret sapiētiam huius mundi. Nam, quemadmodum uoluit homines
 liberare per crucem filij sui, quæ est res coram mundo abominabilis, &
 seruire eos per prædicationem crucis. Postquam in sapientia dei, inquit
 Paulus, non cognouit mundus deum per sapiētiam, uisum est deo per
 stulticiam prædicationis saluos facere credentes, ita uoluit etiam ante ad-
 uentum Christi, disciplinam ueræ salutis, quæ est in Christo Iesu, homi-
 nibus per talia sacra proponere, quæ uiderētur humanæ rationi stultissi-
 ma, ut hoc modo pudefaceret sapiētes huius seculi. Nec infeliciter ceci-
 dit deo hoc consiliū. Etenim, qui in hoc seculo sapientes dicuntur, mul-
 tum diuq; sudarunt, ac innumera, eaq; ut uidētur, eruditissima de uirtu-
 tibus docuerunt, quo efficerent homines iustos ac beatos, nō potuerūt
 tamen ullū hominem sua doctrina uere coram deo iustum & foelicē red-
 dere. Dominus autem deus noster, hoc quod illi per sapientiam non po-
 tuerūt, admirabiliter per sacrorum suorum stulticiam absoluit. Etsi enim
 hypocritæ his sacris abusi sunt ad impietatē, (qua enim re non abutun-
 tur impij?) tamen pñ, qui uitam suam egerunt ante aduentum Christi,
 cognouerunt ex his sacris misericordiam & clementiam dei per semen
 Abrahæ, hoc est, Christum reuelandam, & consecuti sunt per fidem, in
 Christo, ueram iusticiam & salutē. Quare, utut rideant Epicuræi, deus
 certe longe plura & sapientiora effecit per horum sacrorum stulticiam,
 quam omnes huius seculi sapientes, per suam sapiētiam. Videamus igi-
 tur nunc, in quem usum deus ista sacrificia instituerit. Principio, nō in-
 stituit ea, quod debeāt esse perpetua, usq; ad nouissimū huius seculi diē,
 iuxta externa sua opera. Dicit enim in inicio huius libri, ad Mosen. Lo-
 quere ad filios Israel. Quo uocabulo haud obscure significatum est,
 quod hæc sacrificia usurpāda tantū essent in rep. Israelitica, quādiu exter-
 nus populus Israel, pro legitimo populo haberetur, & templū, ac poli-
 tica eorum salua constarent. Et extant manifesta testimonia, non solum

Dei colloquiū
cum Mose.

Sacrificiorū
usum.

in nouo testamento, uerum etiam in scriptis prophetarū, quod lex Mosi una cum templo & populo suo, post aduentum Christi, & diuulgationem Euangelij in totum orbem terrarum, abroganda sit. Sacrificium, inquit, & oblationem noluit, aures autē perfecisti mihi. Holocaustum, & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce uenio. Et in Hieremia. Ecce dies uenient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda secundum nouum. Non secundum pactum, quod pepigisti patribus uestris, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerē eos de terra ægypti etc. In Malachia etiam. Non est mihi uoluntas in uobis dicit Dominus Zebaoth, & munus non suscipiam de manu uestra. Ab ortu solis, usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Hoc certe est abrogare externa illa & Leuitica sacrificia ad unum tantum locum conclusa, & commendare uera atque spiritualia sacrificia noui testamenti, de quibus Christus ipse apud Ioannē ita concionatur. Mulier, inquiēs, crede mihi, uenit hora, quando neque in monte hoc, neque Hierosolymis adorabitur pater. Et mox. Venit hora & nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem spiritu & ueritate. Quare, etsi Leuitica sacrificia iubentur aliquoties in scriptura sempiterno ritu obseruari, hæc tamen sempiterna obseruatio non respicit ad uniuersum huius mundi tēpus, sed tantum ad uniuersum tempus populi Israelitici, & incolumitatis πολιτικῆς ac templi eorum. Deinde, deus non instituit hæc sacrificia, ut essent merita, quæ ex opere, ut uocant, operato placarent irā dei, & essent digna præmio æternæ uitæ. Sic enim senserunt de his sacrificijs hypocritæ, & deoque tanta seueritate a prophetis damnantur. Non potest, inquit apostolus, sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Præterea, non instituit ea deus, ut essent tantum allegoriæ bonorum operum. Negari quidem non potest, quin sint etiam doctrina uirtutum, quas sacrificium Christi in nobis per fidem effecit, non sunt autem in hoc præcipue instituta, ut doceant politicas uirtutes. Ad hæc, non sunt instituta, ut adumbrarent sacrificium Missæ papisticæ, quod sacrificuli & monachi contendant. Nam adumbrarunt, quemadmodum mox indicabimus, id sacrificium, quod uere expiat coram deo peccata nostra, & placat iram dei. Christus autem non instituit in coena sua, quam illi Missam uocant, sacrificium pro peccatis expiatorium, sed tantum distributionem corporis & sanguinis sui, quæ applicantur & donantur quidem nobis in sacramento coenæ dominicæ, tantum autem in cruce pro peccatis nostris sacrificata sunt. Nam si opus Missæ expiaret peccata uiuorum & mortuorum, ut illi impie nugantur, non necesse habuisset Christus propter peccata nostra sanguinem suum effundere & mortem suscipere. Nunc autē non

Missæ sacrificium.

non cōtentus fuit institutiōe cenæ, nec proripuit se e medio post cenę institutionem, sed factus est pro peccatis nostris obediens usq; ad mortem crucis. Huc accedit, quod si opus Missæ expiaret peccata, non deberet toties subinde repeti, sed sufficisset una Missa semel tantū facta. Apostolus enim ad Hebræos scribens, argumentatur Leuitica sacrificia nō expiassent peccata, & non reddidissent accedentes perfectos, ex eo, quod eedem hostiæ singulis annis continenter oblatę sunt. Alioqui, inquit, nonne desissent offerri? Sic etiam ex eo, quod eedem Missę toties a Sacrificulis repetantur, perspicue apparet, Missam non esse opus pro peccatis nostris satisfactorium. Quare nequaquam sentiendum est, quod Leuitica sacrificia adumbrauerint opus papisticę Missæ. Nam quod Dominus apud Malachiã ait, In omni loco offerri & sacrificari nomini suo oblationem mundam, nō est intelligendum de Missa papistica, sed de diuulgatione Euangelij inter omnes gentes, quo prædicatur solum Iesum Christum pro peccatis nostris in cruce oblatum et sacrificatum esse, de quo & postea suo loco dicemus. In quem ergo usum, inquires, Leuitica sacrificia instituta sunt? Non certe in alium usum, quam ut his sacrificijs uera religio doceretur, hoc est, ut uerum et unicum sacrificium filij dei, Iesu Christi Domini nostri, semel in cruce pro peccatis nostris tūc quidem peragendum, nunc autem uere & consummate peractum, adumbraretur, ac Euangelion Christi, pro eius temporis ratione, prædicaretur. Nam, quod hæc sacrificia fuerint quasi cōciones de sacrificio, hoc est, de passione & morte Christi, & de euangelio eius, quod postea in totum orbem terræ uulgatum est, non somnauerunt homines, sed docuit Spiritus sanctus, & confirmauit testimonijs tam ueteris, quam noui testamenti.

Sacrificia Leuitica sunt cōciones de Christo.

Psal. xxxix. Sacrificium & oblationē noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustū & pro peccato non postulasti, Tunc dixi, ecce uenio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem uoluntatem tuam, deus meus uolui, & legem tuam in medio cordis mei. Hic manifeste significat Christus, (De Christo enim hic Psalmus intelligendus est) quod Sacrificia non impleant legem & uoluntatem dei per se, sed respiciant in ipsum, qui solus satisfaciat uoluntati dei.

Esaï. xxxxiij. Non obtulisti mihi arietem holocausti tui, & uictimis tuis non glorificasti me. Non te seruire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Non emisti mihi argento calamum, & adipe uictimarum tuarū non inebriasti me. Veruntamen laborare me fecisti in peccatis tuis, præbuidisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor, hoc est. Deus non potuit placari sacrificijs & alijs ope,

D

ribus legis, sed necesse fuit, ut ego Christus, quē sacrificia illa adumbrabant, expiarem peccata, & impetrarē remissionem iniquitatū uestrarū.

Esa. liij. Si posuerit pro peccato animam suam, uidebit semen longeuum. Hic, Esaias diserte uocat Christum אֲשׁוּמ, hoc est, hostiā pro delicto. Hebręa enim ueritas sic habet. Si dederit animam suam pro hostia delicti, tunc habebit posteritatem & erit longæuus. Ergo Christus adumbratus est per Leuitica sacrificia.

Iohan. i. Ecce agnus Dei, qui tollit peccatū mundi. Hic Ioannes uno & altero uerbo tam abrogat Leuitica sacrificia, quam significat, quod per ipsa uerum sacrificium Christi adumbratum sit.

Ephe. v. Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & uictimam Deo in odorem bonę fragrantię etc.

i. Pet. i. Videte, ut in timore conuersantes, incolatus uestri tempus transigatis, cum sciatis uos non caducis rebus, uelut argento & auro fuisse redemptos a uana conuersatione, quam ex patrum acceperatis traditione, sed precioso sanguine uelut agni immaculati & incontaminati Christi etc.

i. Iohā. i. Sanguis Iesu Christi filij Dei emundat nos ab omni peccato. Vbicunq; enim scriptura noui testamēti tribuit sanguini Christi emundationem a peccatis, ibi sanguis Christi per antithesin intelligendus est ad sanguinem Leuiticorum sacrificiorum, quasi diceret. Non sanguis uitulorū, sed solus sanguis Christi purgat & expiat peccata nostra. Ro. iij. Iustificantur gratis per illius gratiam, per redemptionem, quę est in Christo Iesu, quem proposuit deus reconciliatorem per fidem, interueniente ipsius sanguine. Hic subintelligendum est: Non interueniente sanguine uitulorum aut hircorum, qui per se non potuit nos iustificare, sed interueniente sanguine Christi, qui per sanguinem illum Leuiticum adumbratus est. Ephe. i. Per quem habemus redemptionem per sanguinem ipsius, uidelicet, non per sanguinem uitulorum, qui tantum fuit *καθ' ἑργον καὶ ἀτίτων τῶν ἀληθινῶν*, non ipsa rerum ueritas.

Ad Heb. x. Lex umbram obtinēs futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerū, his hostijs, quas singulis annis eadem continenter offerunt, nūquam potest accedentes perfectos reddere. Et mox. Omnis quidem sacerdos assistit quotidie sacra peragens, & eadem sepius offerens hostias, quę nunquā possunt auferre peccata. Hic uero una pro peccatis oblata uictima, perpetuo sedet ad dextrā Dei. Quid plura? Tota epistola ad Hebræos in hoc præcipue statu uersatur, ut doceat Leuitica sacrificia, non expiasse peccata nostra per se, sed tantum adumbrasse unum et uerū sacrificium Iesu Christi, quod solum perfectos efficit in perpetuū eos, qui sanctificantur.

Apoca. xij. Agnus occisus est ab origine mundi. Occisus autem est, non tantum proposito Dei, sed etiam sacrificijs, ut Christus toties occisus esse dicatur, quoties tam ante legem quam in lege sacrificatum est, propterea quod per hæc sacrificia mors eius adumbrata sit. Ex his omnibus manifestum est, quod sacrificia Leuitica non fuerint in hunc usum instituta, ut uel ipsa expiarent peccata, uel essent exempla, ad quæ noui externi & Leuitici cultus in Christianismo instituerentur, sed ut essent suo tempore contiones passionis & mortis Domini nostri Iesu Christi, per quem solum habemus remissionem peccatorum & uitam æternam.

Sed quid, quod deus maluit plura genera sacrificiorum instituere, quam unum tantum? An non unus tantum est Christus? cur igitur plura sacrificiorum genera instituta fuerunt? Non uoluit spiritus sanctus plures Christos docere, sed uoluit hac uarietate consulere genti Israeliticæ, ut ritibus suorum sacrificiorum occupati, non sumerent ex uno & semper sibi simili genere sacrificandi, occasionem imitandi impietates Idololatrarum & usurpandi ritus eorum. Ne imiteris, inquit, gentes, postquam introeunte te fuerint subuersæ, & requiras ceremonias earum dicens. Sicut coluerunt gentes istæ Deum, ita & ego colam. Non facias similiter Domino Deo tuo etc. Deinde, etsi unus tantum est Christus, & unum tantum sacrificium Christi, multus tamen est fructus unus huius sacrificij in credentibus, & multa sunt dona Christi, quæ his, qui credunt in ipsum, conferuntur. Unus enim Christus, per unum sacrificium suum, expiat peccata hominum, placat iram Dei, efficit, ut credentes in ipsum adoptentur in filios Dei, ut reputentur iusti coram Deo, ut donentur spiritui sancto, ut ambulent in præceptis Dei, adeoque ut & seiplos totos offerant in sacrificium Dei. Instituit ergo spiritus sanctus uaria genera sacrificiorum, ut hac uarietate significaret ac doceret, unum Christi sacrificium parere multa & uaria, eaque diuina & cœlestia beneficia. Postremo, multa erant sacrificia, ut perspicue significaretur, quod hæc Leuitica sacrificia, non essent uera sacrificia pro peccatis. Nam si unum aut alterum eorum fuisset sacrificium uere expiatorium, reliqua non fuissent adiecta. Etenim, quemadmodum Apostolus ad Hebræos scribens, dicit hostias singulis annis ideo repetitas esse, quod nunquam potuerint accedentes perfectos reddere, alioqui desissent, inquit, offerri, ita si peccata potuissent expiari per externum seu Leuiticum sacrificium, unum certe genus sacrificij semel peractum sufficiens fuisset. Nunc autem cum multa instituta sunt, spiritus manifeste significare uoluit, quod hæc sacrificia per se non sint uere expiatoria, sed adumbrant tantum uerum illud expiatorium, quod est DOMINI nostri Iesu Christi.

Deut. 12.

Sacrificij
Christi effectum.

QUISQVIS EX VOBIS DONVM AFFERERE
VOLET DOMINO, DE PECORIBVS,
DE BOBVS etc.

Priusquam scriptura enumeret genera & ritus sacrificiorum, tradit generalem Canonem de animantium oblationibus. Quisquis, inquit, ex vobis uolet donum afferre Domino, afferat de pecoribus, de bobus & ouibus. Et adduntur etiam postea quaedam auium species. Porro, cum alias in lege dicatur: Quod præcipio tibi, hoc tantum facias DOMINO, nec addas quicquam, nec minuas, facile cognosci potest, quod hic Canon, per antithesin ad homines, ad immundas bestias, & feras syluestres intelligendus sit. Hæc enim est sententia eius. Quisquis oblaturus est DOMINO sacrificium de animantibus, siue in holocaustum, siue pacificorum, siue pro peccato, siue pro delicto, siue alterius generis, is non offerat homines in sacrificium. Instituit quidem lex, ut filij primogeniti offerantur DOMINO, non autem instituit, ut iugulentur, ut mactentur in sacrificium. Hanc diuinam ordinationem, nec Iudæi nec Ethnici obseruarunt. Nam Iudæi, immolauerunt, ut psalmus ait, filios suos & filias demonijs. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Canaan. Ratio enim humana iudicabat Deo multo magis placere sacrificium filij nobis unice dilecti, quam sacrificium bouis aut ouis, rei præ liberis non admodum preciosæ. Etsi autem, hi, qui sacrificauerunt liberos suos, senserunt se hunc cultum in honorem Dei facere, idololatria tamen est, usurpare diuinum cultum cõtra uerbum Dei, & polliceri sibi ex merito eius cœlestem mercedem. Similiter etiam Ethnici immolauerunt humanas hostias, cuius rei extat exemplum in rege Moab. iij. Reg. iij. Tradunt & alij scriptores, apud Salaminem urbem Cypri, apud Scythas, apud Gallos, in Latio quoque & in alijs nationibus Ethnicos quondam mactasse homines in sacrificia. Ac fieri potuit, ut a patriarchis permanuerit fama ad Ethnicos, uenturum hominem, qui sit placaturus iram DEI. Qua occasione Ethnici, ueritatem de Christo non intelligentes, immolarunt ad auertendam iram DEI hominem, quem libuit. Hæc autem maxima omnium fuit tam Iudæorum, quam Ethnicorum impietas, & crudelitas. Nam, quemadmodum DEVS non uoluit ullo hominis sacrificio, præterquam solius filij sui Iesu Christi placari, ita non uoluit sacrificium filij sui adumbrare externa hominum mactatione, quippe quos condiderat, non ut se inuicem mactarent, sed ut uerum Deum

Homines non
sunt in sacrifici
cũ offerendi

Lactantius
lib. 2. cap. 21.
de falsa reli-
gione.

Deum cognoscerent, & mutua se charitate complecterentur. De manu, inquit, uiri, & de manu fratris eius requiram animam hominis. Qui cumq; effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius per hominem. Ad imaginem quippe Dei factus est homo. Gratum quidem Deo opus est, cum scelerati occiduntur legitime, ut auferatur malum de medio nostri, nihil autem est coram ipso abominabilius, quam cum innocentes maectantur, idq; opinione diuini cultus. Deinde, qui oblaturus est sacrificium de animantibus, non offerat bestias immundas, uide licet, porcos, equos, asinos, canes, quales hostias Ethnici immolarunt. *Bestiae immundae non sunt sacrificandae.* Sacrificia enim Leuitica, quia adumbrarunt Christum, debuerunt esse magnae existimationis & autoritatis. Si autem immundae bestiae immolatae essent, tunc sacrificia fuissent facta contempta & abominabilia. Accedit huc, quod cum Iesus Christus, in quem sacrificia illa Leuitica respexerunt, sit longe omnium mundissimus & sanctissimus, non potuit conuenienter adumbrari per bestias immundas, & ad esum abominabiles. Postremo, qui oblaturus est sacrificium de animantibus, non offerat feras syluestres, ceruos, apros, urfos, lupos, uulpes, quales etiam Ethnici immolarunt. Nam, cum Christus, qui per sacrificia ante aduentum suum in carnem, Israelitico populo describendus erat, non sit fero, inhumano & crudeli animo erga homines affectus, nec uiolenter coactus sit, ut mortem pro nobis susciperet, quemadmodum ferae syluestres capiuntur, sed sua sponte & summa animi mansuetudine uitam suam pro nobis exposuerit, recte iudicauit spiritus sanctus, feras syluestres non esse sacrificandas. Quas ergo hostias censuit ad sacrificia legitimas? Afferat, inquit, de pecoribus, de bobus & ouibus. Haec animalia fuerunt apta, ut adumbrarent Christum, quia lex iudicat ea esse munda & esui accommodata. Quid autem Christo Domino nostro mundius? quid eo sanctius? quidue ipso ad sustentandam ueram uitam nostram accommodatius? Quare, etsi alioqui nulla plane est comparatio Christi ad haec bruta animalia, tamen quia omnino uoluit adumbrari per sacrificia, haec animalia uisa sunt ad significationem ipsius alijs aptiora.

SI HOLOCAUSTVM VOLVERIT AFFERRE etc.) Holocaustum, prima sacrificij species est, inter sanctissima. Hebraei uocant חלה Hala, cuius uocabuli rationem interpretes uarie explicant. Alij enim sic dictum putant, quod ascendat ac superet excellentia sua omnia reliqua sacrificia. חלה Halo enim significat ascendere: alij, quod totum ascendat, seu imponatur super altare. Ac manifestum quidem est, quod hoc uocabulum deducatur a uerbo חלה Halo, quod

*Ascendere
quid sit*

*Es ghet ulli
uff.*

*Holocausti
ritus & usus.*

significat ascendere. Ascendere autem, pro Hebræa phrasi non tantum significat gradatim in altum scandere, sed etiam absumi aut confici. Quia enim fumus, cum in altum ascendit, uidetur euanescere, & in nihilum recidere, ideo ascendere usurpari solet pro euanescere, & absumi. Gene. xix. Cum ascendisset aurora, urgebant angeli Loth, hoc est, cum aurora iam absumpta esset, ac abiisset. Et Num. xvi. Præcipe uni uerso populo, ut ascendant a tabernaculis Core, hoc est, ut separentur & abeant. Vnde & nonnulli sentiunt psalmos, quos uocamus, Graduum, dictos esse psalmos מַהֲלוֹת Mahaloth, seu Ascensionum, hoc est, Conclusionum, quod in fine & conclusionem sacrorum canerentur. Sic & Arithmetici dicunt eos numeros ascendere, qui tolluntur & absumuntur. Et patres familias dicunt, iuxta phrasim Germanicam, multum ascendere, cum significant, multum a familia absumi. Quare & hoc genus sacrificij dictum est הֹלֶךְ Holo, ab ascendendo, propterea quod totum ascenderet, hoc est, absumeretur igni. Itaque & Græci aliquoties transtulerunt ὀλοκαύτωμα & ὀλοκαύτωσιν, exprimentes his uocabulis, non solum significatum, quia totum cremabatur, sed etiam sonum huius dictionis הֹלֶךְ quia legitur Holo. Aliquoties transtulerunt ὀλοκαύτωσιν, & κάρπωμα, quod hoc sacrificium totum, esset fructus seu esca ignis, præter pellem. Hæc de nomine הֹלֶךְ Holo seu holocausti. Videmus nunc ritus huius sacrificij. Ac initio obseruandum est, quod patriarchæ & posteri eorum, Israelitæ, usi sint hoc genere sacrificij, præcipue in magnis conscientie pauoribus, in grauibus rerum difficultatibus, in timore periculorum, ut confirmarent fidem suam, & acciperent diuinitus consolationem. In Genesi cap. octauo, cum Nohe egrederetur ex arca, concutiebatur uehementi terrore, ne terra paulopost iterum periret. Itaque tollens de cunctis pecoribus & uolucris mundis, offert holocausta, & audit diuinam consolationem. Nequaquam maledicam ultra terræ propter homines. In Iudi. cap. uicesimo, Israelitæ uicti a Beniamitis, uehementer timebant, ne internicione ipsis perendum esset. Offerunt igitur holocausta, ut timori suo medeantur & concipiant fidem. Et quod quærent, inueniunt etiam. Audiunt enim. Ascendite. Cras tradameos in manus uestras. Offert & Samuel, in priori libro Samuelis cap. septimo, holocausta, cum Israelitæ ualde trepidarent ad conspectum Philistinorum. Quid ergo factum est? Cum Samuel offerret holocaustum DOMINO, Philistini inierunt prælium contra Israel. DOMINVS autem in tonuit fragore magno in die illo super Philistinos, & exterruit eos, ac cæsi sunt a filijs Israel. Similiter & Dauid, cum pestis in Israel adeo grassaretur, ut uideretur totus Israel periturus,

periturus, festinat ad offerenda holocausta, quo accipiat a DOMINO consolationem & confirmet fidem suam, quemadmodum in secundo libro Samuelis capite uicesimo quarto scriptum est. Obtulit & Salomon mille hostias in holocaustum, precaturus de confirmatione regni sui, quod uidebat multis periculis expositum esse. Cum igitur p̄ij usi fuerint sacrificio holocausti in pauoribus conscientiae, & timore periculorum, ad confirmandam fidem suam, & accipiendam a Deo consolationem, uideamus legitimos ritus eius, ut ex ipsis intelligamus, quare ratione sacrificium holocausti profuerit fidei offerentium. Si uoluerit, inquit, holocaustum afferre de armento, afferat masculum immaculatum. Viden' legem exigere, ut hostia holocausti sit bos aut uitelus masculus. Nam masculus natura fortior & perfectior est foemina. Quis autem inter homines fortior, quis perfectior Christo? Christus expugnatit peccatum, mortem, Satanam & infernum, quæ nullus unquam potētissimorum Monarcharum expugnare potuit. Quare cū Christus uoluerit significari per hostiam holocausti, exigit ut offeratur bos masculus, non foemina, quo p̄ijs semen Abrahæ in fide expectantibus, præstantia uirium Christi, in expugnando Satana, ob oculos utcunque poneretur. Deinde exigit, ut is bos sit immaculatus. Quid per immaculatum intelligatur, lex ipsa, Leuit. capite uicesimo secundo exponit. Nullum, inquiens, uicium sit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si laucium, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem habet, non afferetis ea DOMINO, nec dabitis ex eis super altare DOMINI. Quamquam hæc uicia non sint spiritualia sed tantum corporalia, nec sint moralia, sed tantum ciuilia, quæ DOMINVS, qui non est respector personarum, non uideatur magnopere in bestia curare, tamen ita ea abominatus est, ut cum Iudæi hanc legem uiolarent, & cæcum atq; claudum offerrent, minatus eis sit omnem maledictionem, quam & postea toti genti immisit. In Malachia ait. Intulistis de rapinis, claudum & languidum, & intulistis munus. Nunquid suscipiam illud de manu uestradicis DOMINVS Zebaoth? Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & uotum faciens, immolat debile DOMINO. Quid ergo sibi uult tanta seueritas in exigenda bestia prorsus immaculata? De hac re infra dicendum erit. Dicamus tamen & nunc pauca. Primum, etsi corporalia illa bestiarum uicia non uidentur per se tanta cura & seueritate DEI digna, tamen uerbum ipsum quo DEVS exigit in sacrificio bestiam immaculatam, dignissimum est, cui homines obsequantur. Cæcitas aut claudicatio bestiae, non uidetur magnum quiddam, at ordinatione & præcepto DEI nil ma-

Bestia uicia non offerenda.

ius est. In arbore scientiæ boni & mali, quiderat nisi pomum? Sed cum parentes nostri uescerentur eo contra præceptum Dei, coniecerunt ista sua uiolatione non se tantum, sed etiam totum humanum genus in mortem. Quare in præcepto DEI, non tam res, quæ præcipitur, quam uerbum ipsum Dei, rem quantumcunque per se uilem præcipiens, respiciendum & obseruandum est. Deinde hoc sacrificium institutum erat, ut esset concio de Iesu Christo. Quid autem immaculatus, quid ab omni uero uicio alienius, quid sanctius Christo Domino nostro? Hic peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Hic tam immaculatus est, ut non solum in se nullam maculam, nullamque labem peccati contineat, uerumetiam efficiat omnes eos, qui in ipsum credunt, immaculatos. Nam qui credit in Christum, is ita emundatur, ut etsi adhuc reliquijs peccati in se sordet, tamen coram Deo iustus, & sanctus reputatur, ac donatur spiritu sancto, ut reliquias peccati expurgare, aut saltem ipsis dominari queat. Exigit igitur spiritus sanctus seuerissime, ut in holocausto offeratur hostia immaculata, quo his, qui per fidem expectarunt, & in sacrificio holocausti uiderunt uenturum Christum, aliquo modo significaretur, quantæ essent mundiciæ Christi, & quantas ipsi mundicias in Christo consequi possent.

AD OSTIUM TABERNACULI TESTIMONII etc.)

In offerendo holocausto non solum exigitur ut hostia sit masculini sexus, & immaculata, uerumetiam, ne in quouis loco, sed ad certum, & a uerbo DOMINI præscriptum locum offeratur. Ad ostium, inquit, tabernaculi, ad eum uidelicet locum, in quo arca propitiatorij posita, & tabernaculum, ac postea templum edificatum erat. Et additur: Ut placeat coram DOMINO. Hostia enim non iudicabatur Deo accepta, nisi oblata in eo loco, quem Deus ipse designauerat. Ac memorabile est, quanta seueritate exegerit Deus, ut hostia non nisi in loco a se definito offeratur. In Deute. cap. xij. ait. Caue ne offeras holocausta tua in omni loco, quem uideris, sed in eo, quem elegerit DOMINUS in una tribuum tuarum offeres hostias, & facies, quæcunque præcipio tibi. Et Leui. xvij. Quisquis de domo Israel mañtauerit bouem aut ouem aut capram in castris uel extra castra, & non attulerit ad ostium tabernaculi, ut afferatur DOMINO pro dono ante habitaculum DOMINI, sanguis imputabitur ei, ac si sanguinem effuderit, & peribit de medio populi sui. Ac mox. Quisquis de filijs Israel, uel de aduenis, qui peregrinantur apud uos, qui obtulerit holocaustum siue sacrifici

Sacrificia, in uno tantum ex certo loco offerenda.

sacrificium, & ad ostium tabernaculi testimonii non adduxerit, ut offerret Domino, interibit de populo suo. Et cum Israelitæ hanc legis partem publice uiolarent, ac offerrent holocausta in excelsis, in lucis, & in alijs illegitimis locis, puniuit Deus hanc inobedientiam deuastatione totius gentis. In ij. Chro. xxvij. de Ahaz scriptum est: Sacrificabat, & thymiamata succendebat in excelsis, in collibus, & sub omni ligno frondoso. Tradiditque eum Dominus Deus eius in manum regis Syriæ, qui percussit eum etc. Et cap. xxix. Peccauerunt patres nostri, incensum non adoleuerunt, & holocausta non obtulerunt in sanctuario Deo Israel. Conditatus est itaque furor Domini super Iudam & Hierusalem, tradiditque eos in commotionem, in interitum, & in sibilum. Idem habes Ezechie. vi. & Ose. iij. ac in alijs prophetis. Nam, ut uideas maximam seueritatem Dei in exigenda hac legis parte, maluit Deus, ut postquam deuastata esset regio, ac tabernaculum desiectum, & templum dirutum, sacrificia omnino intermitterentur, quam ut in alia regione & in alio loco offerrentur. Quid ergo sibi uult tanta dei seueritas, in exigenda hac legis parte? Nam cum holocaustum adumbrauerit sacrificium Christi, & confirmauerit fidem piorum, quid est, quod non ubique licuerit sacrificare, cum ubique necessaria sit fidei confirmatio? Duæ sunt præcipuæ causæ huius seueritatis. Altera est, quam lex ipsa diserte explicat Leuit. xvij. Sparget, inquit, sacerdos sanguinem super altare DOMINI ante ostium tabernaculi testimonij, & incendet adipem in odorem suauitatis DOMINO, & nequaquam ultra sacrificent sacrificia sua demonijs, cum quibus fornicati sunt. Voluit enim spiritus sanctus hac ordinatione cauere, ne si Israelitæ priuatim, in singulis quibusuis locis sacrificarent, usurparent illegitimos ritus, sectarentur exempla finitimarum gentium, & tandem derelicto uero Deo & uerbo eius, deficerent hac occasione ad ficticios Deos, & ad idololatriam. Vnde in Iosua. ca. xxij. grauissime tulerunt Israelitæ, quod duæ tribus Gad & Ruben, cum dimidia tribu Manasse edificassent pro suo arbitrio altare ad Iordanem, nec conquieuerunt ab animi indignatione, & conatu inferendi belli, donec hæ tribus sententiã animi sui de hoc altari explicarēt, uidelicet quod instituisent illud, non ut offerret in eo holocausta, sed in testimoniũ & memoriale etc. Altera causa diuinæ seueritatis in exigenda hac legis parte est, ut significaretur, quod is solus sit uerum sacrificiũ ad expiationem peccatorũ nostrorũ, qui adumbrabatur per propiciatoriũ in tabernaculo positũ, & q̄ is solus sit uerus Messias, irã Dei placãs, qui in eo loco, in quo tẽplũ Dei instituendũ esset, uidelicet, in Hierusalẽ, holocaustũ suũ pro peccatis nostris facturus erat. Nã quẽadmodũ spiritus sanctus in toto holocausto respexit ad uenturũ Christũ, & sacrificiũ eius, ita respexit

etiam ad ipsum in partibus rituum & cerimoniarum holocausti, & semper atq; ubiq; hoc egit, ut unum, solum, uerum, adeoque certum Christum, & expiatorem peccatorum doceret. Quod igitur Petrus disertis uerbis de Christo dicit: Hic est lapis ille, qui reiectus est a uobis & edificatus, qui factus est caput anguli, nec est in alio quoquam salus. Nec enim aliud nomen est sub caelo datum inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri, hoc spiritus sanctus uoluit pijs ante aduentum Christi significare in eo, quod exegit ut holocausta non in alio loco offerantur, quam quem Dominus Deus elegerit, aut per tabernaculum seu templum designauerit. Habes cuius usus haec pars cerimoniae in offerendo holocausto, pijs ante aduentum Christi fuerit. Nunc uideamus, quam nobis utilitatem afferat. Manifestum quidem est, quod cerimoniae Mosaicae post diuulgationem Euangelij in orbem terrarum, abrogatae sint, & quod nunc in ecclesia Domini impleatur illud Malachiae. Ab ortu solis usq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, non illa impia, quae a Papisticis sacrificulis in Missa fieri solet, sed quae fit ab omnibus in Christum credentibus, ubicunq; locorum fuerint, per fidem, & inuocationem nominis Dei. Quare non est ad huius Mosaicae cerimoniae exemplum, unus tantum locus in ecclesia constituendus, in quo solo liceat sacra peragere. Maiores autem nostri, hoc exemplo, ac etiam rerum experientia admoniti, prudenter censuerunt, ut in quocunq; loco instituta esset publica parochia, in qua Euangelion recte doceretur, & sacramenta rite iuxta institutionem Christi administrarentur, in eo populi coetu non liceat, extra casum necessitatis, cuius priuato homini, haec sacra pro sua libidine, in priuatis, & clandestinis conuenticulis tractare. Tametsi enim Pontifices his ordinationibus, quibus maiores utilitati ecclesiarum prudenter consuluerunt, abusi sint ad conseruandam suam dignitatem & tyrannidem, & ad confirmandam superstitionem ac impietatem: Nullus, inquit, presbyter Missas celebrare praesumat, nisi in consecratis ab episcopo locis, tamen commendanda est maiorum prudentia, qua uoluerunt cauere, ne occasione priuatorum & clandestinorum conuenticulorum oriantur haereses, ac omnino hoc egerunt, ut omnia in ecclesia ad edificationem, decenter & secundum ordinem fierent. Deinde docemur etiam nos ex hac quamuis abrogata cerimonia, ut non quaeramus alium Christum, alium expiatorem peccatorum, quam illum, cuius lex de Zion, ubi quondam erat templum Dei, & ostium illud, ad quod necesse erat holocausta offerre, & cuius uerbum de Hierusalem, sicut propheta ait, egressum est. Nam qui non adduxerit holocaustum suum ad hoc ostium, hoc est, qui querit alium Christum, & alium propiciatorem coram

Acto. 4.

Malach. 1.

Holocaustum
offerre ad ostium
tabernaculi
quid sit?

coram Deo, quam illum, qui per arcam propiciatorij in tabernaculo significatus est, is interibit, quemadmodum lex loquitur, de populo suo. Interibunt igitur Turcæ, quia non offerunt holocausta sua ad ostiū tabernaculi. Sperant enim se e suis sacris commētijs, absq; Christo, propiciū Deum habituros. Interibunt & Iudæi, quales nunc sunt Iudæi, quia reiecto Christo pollicentur sibi propiciationem propter quædam opera legis suæ. Interibunt etiā hypocritæ inter Christianos, qui neglecto uero Christo, tot sibi propiciatores cōstituunt, quot bona opera faciunt, & quot sanctos demortuos sibi aduocatos ac tutelares seligūt. In uaria enim opera sua confidere, & multos sanctos in tutelares intercessores deligere, id demum uere est sub omni ligno frondoso, in omnibus colibus & uallibus, neglecto ostio tabernaculi, holocaustum suum offerre, quæ est impietas longe omnium maxima.

PONBTQVE SVPER CAPVT HOLOCAVSTI MANVM SVAM. Postquā uitulus holocausto destinatus, adductus fuit ad ostium tabernaculi, præceptū fuit, ut offerēs ponat manū suam super caput hostiæ aut uituli. Hoc si fecisset, placebit, inquit, ut placetur pro ipso. Usitatissimus quondam ritus fuit impositionis manuum, non solum in sacrificijs Mosaicis, uerum etiam post reuelationem Euangelij de Christo. Super ægros, inquit Christus, manus imponent, & bene habebunt. In Actis Apostolorum, imponunt Apostoli manus super Samaritanos, & hi accipiunt spiritum sanctū. Et prophætæ ac doctores, qui erant Antiochiæ, imponunt manus suas Barnabæ & Paulo, ac emittunt eos ad prædicandū Euangelion Christi. Quid ergo hæc cerimonia sibi uoluerit, ex rebus ipsis gestis & circumstantijs eorum animaduerti potest. In Leuitico ca. xvi. iubetur Pontifex afferre hircum, & posita utraq; manu super caput eius, confiteri super ipsam omnes iniquitates filiorum Israel, & omnes præuaricationes in peccatis eorum, quæ imponet, inquit, capiti eius & emittet eum in desertum, ut portet hircus super se omnes iniquitates eorum in terram solitariā. Hic haud obscure uidemus, quod cum Pontifex imposuerit manus super caput hirci, significauerit se imponere & reiicere iniquitates Israelis super hircum, ut portet eas ad desertum. Sic apostoli impositione manuum suarum uel super ægros, uel super Samaritanos, uel super delectos ecclesiæ ministros, significarunt hoc ritu se imponere, iniungere, commendare, & conferre egrotis sanitatem, Samaritanis spiritum sanctum, & delectis ministerium prædicandi euangelij. Vnde & Paulus ait. Ne cui cito manus imponas, hoc est, ne cui cito commendes ministerium ecclesiæ, ne cui cito imponas officium publicum in ecclesia. Ponere ergo manum super caput holocausti hoc loco significat.

Marci ultim.

Act. 8.

Act. 13.

*Manuum
impositio.*

quod offerens confiteatur quidem se esse peccatorem, ac non posse peccata sua expiare, imponat autem et transferat, ac reiiciat a se peccata sua in hunc uitulum, & caput eius, ut hoc sacrificio expientur. Quid ad hæc dicemus? Num qui sic obtulerunt uitulos ad holocausta, serio senserunt quod sacrificia horum pecorum expient peccata coram deo? Sic certe impij hypocritæ senserunt, ideoq; reprehenduntur a prophetis, & damnantur idololatriæ. Pij autem ex promissione seminis Abrahæ, in quo deus pollicitus erat benedictionem, probe intellexerunt hanc externam oblationem esse tantum civilem coram hominibus expiationem. Nam quod additur. Acceptabilis erit, atq; in expiationem eius proficiens, seu placebit, ut placetur pro eo, non est intelligendum, quod hoc externum holocaustum placauerit per se iram dei, sed quod deus ordinauerit hoc opus, ut esset per se quidem, externa ac politica in rep. Israelis expiatio, significaret autem ueram peccatorum expiationem coram Deo fieri tantum per semen Abrahæ promissum, qui est Iesus Christus dominus noster. Discamus igitur & nos ex hac cerimonia, quod non sufficiat, ut adducamus holocaustum nostrum ad ostium tabernaculi, hoc est, ut sentiamus hunc Christum, qui in Hierusalem sub Pontio Pilato passus est mortem, uerum esse Christum. Hoc enim & impij hypocritæ se sentire profitentur, Sed exigitur, ut etiam ponamus manum nostram super caput ipsius, hoc est, ut transferamus in ipsum per fidem peccata nostra, & credamus quod ipse solus sit peccatorum nostrorum expiator. Turcæ ponunt manum suam, super sua sacra, Iudæi ponunt manum suam super opera legis suæ. Hypocritæ ponunt manum super elemosynas, super ieiunia, super precatiunculas, super opera sua monastica & eremitica. Sentiant enim se propter horum merita iustificari. Cum igitur non ponant manum super caput holocausti, quod est Christus, non habent peccatorum remissionem, nec iustificantur. Soli pij, uere in Christum credentes, & solum Christum pro propiciatore suo adorantes, rite offerunt holocaustum suum, & seruantur.

MACTABITVRQVE VITVLVS CORAM DOMINO) Hactenus descripta est $\pi\rho\alpha\sigma\kappa\epsilon\lambda\eta$ ad immolandum holocaustum. Nunc describitur immolatio ipsa. Ac primum occiditur seu mactatur uitulus. Deinde excipitur sanguis eius, & excipitur non a quibusuis, sed a sacerdotibus de familia Aheron ad hoc officium unctis & consecratis, idq; in uestimentis sacris, quemadmodum scriptum est Exo. xxvii. & Leui. vi. Postea sacerdos spargebat sanguinem super altare holocausti per circuitum, quod altare positum erat ante ostium tabernaculi. Duo enim erant legitima altaria. Alterum aureum, quod uocabatur Altare thymiamatis, & positum erat in tabernaculo ante uelum. Alterum

Altaria duo.

aureum,

æreum, & uocabatur Altare holocausti, ac positum erat iuxta introitum tabernaculi. De his plura in Exodo. Deinde pellis detrahebat uitulo, & crura concidebantur a reliquo corpore, id est in hunc usum, ut & comodus lauari, & conuenientius una cum trunco corporis in ignem super altare imponi possent. Hinc lauabantur crura & intestina. Nihil enim impurum ad sacrificium super altare imponendum erat. His lotis, & accenso igni, (de quo est Leui. cap. vi.) ac strue lignorum ante composita, ponebantur super ligna partes uituli, uidelicet caput una cum trunco. Pro trunco in Hebræo est פדר pader, quod recentiores interpretantur pro חלב Heleb, quod significat adipem seu pinguedinem. Vnde & Græci transtulerunt ἄσιν. Veteres autem Hebræi interpretantur פדר pader pro גוף Guph, quod significat corpus, seu truncum corporis. Et hæc interpretatio aptior uidetur. Nam cum scriptura postea de Adipibus frequenter loquitur, alio utitur uocabulo, & certum est in holocausto, non adipem tantum aut reticulum epatis, sed totum corpus uituli, una cum capite impositum fuisse super ligna, cui etiam imponebantur crura prius a corpore concisa, & intestina, ut totum, præter pellem, super altare cremaretur. Vnde & holocaustum dictum est. Præterea in Numeris cap. xv. præcipitur, ut quicumque offerat iuuenicum in holocaustum, offerat etiam una cum iuuenico, oblationem Minha, uidelicet legitimam & certam suam mensuram Similæ oleo cōspersæ, ac uinum pro libamine. Sunt & alia quædam in holocausto obseruanda, quæ postea sequentur. Hic est ritus immolandi holocausti. Videamus nunc, quid sibi hoc sacrum uoluerit. Nam cum holocaustum ipsum adumbret Christum, & concionetur de sacrificio Christi, quemadmodum supra ostendimus, quid obsecro hic ritus aliud significasset, quam passionem & mortem Domini nostri Iesu Christi, ac effusionem sanguinis eius pro peccatis nostris? Quod igitur uitulus mactatus est, ostendit mortem Christi. Ostulti, inquit, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ. Nonne hæc oportuit pati Christum, & intrare in gloriam suam. Et exorsus a Mose etc. Vbi ergo Mose concionatur de passione & morte Christi? In his quidem uaticinijs, in quibus prophetauit Christum hominem fore, significauit ipsum passurum mortem, præcipue autem adumbravit passionem & mortem Christi mactatione sacrificiorum. Deinde quod sanguis excipiebatur & spargebatur a sacerdote per circuitum altaris, non potest alio respicere, quam in effusionem sanguinis Domini nostri Iesu Christi pro peccatis nostris. Non potest, Heb. 10. inquit apostolus, sanguis taurorum & hircorum auferre peccata. Et omnis quidem sacerdos assistit quotidie sacra peragēs, & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic uero, ni

Christus, omnia est in holocausto. Hebr. 9.

mirum Iesus Christus, una pro peccatis oblata uictima, perpetuo sedet ad dexteram Dei. Ne enim erres, Christus, omnia est in holocausto & ceremonijs eius. Ipse enim est Sacerdos, seu Pontifex. Tu es, inquit, sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedec. Et talem habemus pontificem, qui cōsedit ad dexteram throni maiestatis, in cœlis sanctorum administrator. Est & ipse holocaustum. Holocaustomata, inquit, & pro peccato nō comprobasti. Tunc dixi. Ecce adsum, In capite libri scriptum est de me, ut faciam Deus uolūtatem tuam, hoc est, holocausta ueterum non fuerunt per se uera holocausta, sed ego ipse adsum holocaustum uerum, in quod priora respexerunt, & quod Deus ipse pro peccatis offerri uoluit. Est præterea altare, non tantum hoc nomine, quod quæ admodum in altari holocaustum crematum est, ita Christus in suo ipsius corpore pertulit pro nobis passionem, & mortem, sed etiam illo nomine, quod quemadmodum nullum holocaustum in lege censebatur legitimum, & Deo gratum, nisi offerretur super hoc altari, ita nullum opus, nullum sacrum Deo gratum est, nisi in Christo & per Christum filium suum. Sanguis item holocausti sparsus per circuitum altaris, sanguis Christi est, sparsus prædicatione euangelij per circuitum totius orbis terrarum, inter omnes gentes. Hæc autem omnia, non sunt simplici ter & oscitanter cogitanda, sed in usum transferenda. Si enim tentamur de ira Dei, & de nostra perditione, uel in agnitione peccatorum, uel in horroribus mortis, ibi tum licebit in memoriã reuocare ceremonias holocausti, quæ proponunt nobis iucundissimam, & spiritui cōtribulato gratissimam imaginem Christi, uidelicet, quod Christus sit sacerdos, sit holocaustū, sit altare, & sanguis holocausti sit sanguis Christi pro peccatis nostris effusus. His nominibus & imaginibus nihil aliud nobis offertur, quam benedictio, placatio, expiatio, remissio peccatorum, misericordia & clemētia apud Deum. Hoc, inquit, est sacrificium suauis odoris Domino. Quid igitur trepidares, quid animum despōderes? Quod autem uitulo seu holocausto pellis detracta est, & crura a reliquo corpore concisa, non significauit, ossa Christi in passione eius cōfringenda esse. In agno enim paschali, de quo mandatum Dei extabat, ne ossa eius confringerentur, adumbratum fuit, quod crura Christi in passione non deberent frangi, quemadmodum Euangelista Ioannes interpretatur. In holocausto autem, detractioe pellis & concisione crurum significata est grauitas & magnitudo passiōis Christi pro peccatis nostris, adeoq; hoc plane illud est, quod Christus ipse in suo psalmo commemorat, Foderunt, inquit, manus meas, & pedes meos, dinumerauerūt omnia ossa mea. Hæc etiam pellis detractio & denudatio significabat Christum in passione denudandum omni coram hominibus gloria, & destituendū
omni

Ioan. 19.

Psal. 21.

omni humano auxilio, ut fieret iuxta prophetā, despectus, nouissimus uirorū, plenus doloribus & infirmitatibus, adeoque cōtemptus, ut auerterentur uultus ab eo. Cæterum, crura & intestina nō imponuntur igni in holocaustum, nisi antea lota. Christus enim nihil immundum, nihil impurū attulit ad passionem suam. Omnes alij homines afferunt ad cruce & passiones suas illota intestina & crura, hoc est, impurum animum, & immunda opera. Et si enim suscipimus obedienter crucē, quam Dominus nobis immittit, uidemus tamē aliam legem, quē admodum Paulus ait, in membris nostris, rebellantem legi mentis nostræ, & captiuos reddentem nos legi peccati, quæ est in mēbris nostris. Ac uellemus quidem, ut hæc rebellio longe a nobis abesset, & sine omni tergiversatiōe obediremus uoluntati Dei, sed ut hoc perficiamus, nō reperimus in carne nostra. Quare nullius, quantumuis sancti hominis passio, potest esse perfectum holocaustum pro peccatis. Solus autē Christus attulit ad passionem & mortem suam intestina & crura uere lota, hoc est, attulit omnia sancta & pura, tam interna, quam externa, tam animum, quam opera. Nec animo, nec operibus suis pugnauit cum uoluntate Dei patris sui, sed factus est perfecte obediens usque ad mortem crucis. Quæ pura & sancta obedientia, Deus intantum delectatus est, ut nō solum ipsum Christum filium suum extulerit in summam maiestatem, uerum etiam exaltaturus sit in cœleste regnum, omnes eos, qui credunt in ipsum, & agnoscunt ipsum, seruatores suum. Ponebatur autem in ignem omnia membra holocausti, caput cum trunco, seu reliquo corpore, cum cruribus & intestinis, ut significaretur totum Christum tam animo, quam corpore suscepturum passionem pro peccatis nostris. Non enim suscepit tantum dolores animi, nec dolores tantum corporis, sed simul corpore & animo afflictus est, ut perfecta fieret peccatorum nostrorum expiatio. Quod si libet per corpus & membra, (caput enim, ipse est) intelligere ecclesiam, quæ est corpus, & pios, qui sunt membra Christi, tunc hoc spectaculo adumbratum fuit, solum quidem Christum expiare peccata nostra passione sua, sed eam passionem pertinere etiam ad membra eius tam fructu, quam sensu. Fructus passionis Christi est expiatio peccatorum. Hunc fructum percipiunt omnes p̄i in Christo per fidem. Sensus passionis Christi est dolor & afflictio ipsa. Necesse autem est, ut & nos, membra Christi, una cum Christo patiamur. Non est discipulus supra præceptorem, neque seruus supra dominum suum. Simul cum eo patimur, ut & una cum illo glorificemur. Si commortui sumus, & conuiuemus. Si sufferimus, & cōregnabimus. Et iterum. Suppleo quod deerat afflictionum Christi in carne mea, pro corpore ipsius, quod est ecclesia. De perpetuo igni in altari postea, cap. vi.

*Esa. 53.**Christi passio
pertinet ad
totā ecclesiā**Rom. 8.**2. Timo. 2.**Colo. 1.*

Holocaustum
placet Deo
quare?

Quod autē spiritus sanctus uoluit, ut holocausto adderetur sua Simile & uini mēsurā, significauit sacrificiū Christi esse cibum & potum nostrum spiritualem. Sicut enim panis confirmat, & uinum letificat cor hominis, quemadmodum scriptura loquitur, ita Christus sustentat nos sacrificio suo per fidē accepto, nō solum in afflictionibus huius seculi, uerū etiā in morte ad aeternā uitā. Ego sum, inquit, panis uiuus, qui de cœlo descēdi. Si quis ederit ex hoc pane, uiuet in aeternū. Cæterum quod post descriptionem rituum holocausti uirilini adijciatur: Hoc est sacrificiū suauis odoris Domino, non est sentiendum, quod Deus delectet per se externo odore. Sed holocausti odor dicebatur Domino gratus, primū, quia si holocaustū iuxta hos ritus, qui descripti sunt uerbo Dñi, fiebat, ut dicebatur legitimū, & corā his, qui pręerat tabernaculo Domini, irreprehensibile. Deinde quia Dominus Deus noster uidebat in hoc sacrificio lesus Christum filium suum adumbrari. Hoc idē uidebant etiam per spiritum sanctum p̄i sacrificantes. Itaq; Deus obedientia Christi, quā iam in holocausto contemplabatur, ita delectatus est, ut etiam affirmauerit odorem holocausti Christum adumbrantis, sibi placere.

QVOD SI DE PECORIBVS VOLVERIT AFFERRE.) Alia species holocausti, q̄ est de ouibus, aut capris. In hac specie idē prorsus ritus, egedemq; ceremoniæ offerendi describuntur, q̄ supra in oblatione bouū descriptæ sunt. Lex enim exigit ad holocaustū, ex ouium & caprarū grege, masculum, hoc est, arietem, & caprum, seu hircum. Nam ubi uulgata editio habet agnum anniculum, ibi tã Hebręus, q̄ Gręcus simpliciter habet Masculum. Puto autē anniculum huc e ceremoniis agni paschalis, aut iugis holocausti, a sciolo quodā transpositū esse. Neq; enim necesse erat, ut semper offerretur annulus agnus in holocaustum, nisi ubi lex diserte hoc requirebat. Exigit itē, ut is masculus sit immaculatus, hoc est, non habeat ea uicia propter q̄ lex iudicat oblationē esse illegitimā, de quibus supra diximus. Manifestum autē est holocausta agnorū, seu arietum & hircorū adumbrare sacrificiū Christi pro peccatis nostris. Nā in Gen. cap. xxij. cū manus Abrahę retraheret a mactādo Isaac, demonstratus ei fuit aries herēs inter uepres, & statim promissus fuit Abraamo Christus, in quo oēs gentes benedicerentur, significāte spiritu sancto, q̄ holocaustū arietis abumbret passionē et mortē Christi, qua oīs benedictio in orbē redūdatura sit. Idē etiā significauit Esaias, cū de Christo ait. Cum multaret et infirmaret, nō aperuit os suū sicut ouis q̄ ducitur ad uictimā, & agnus, q̄ cū tondeat, obtusescit, nec aperit os suū. Sed multo manifestius loēs baptista: Ecce agnus, ingens, Dei, q̄ tollit peccatū mūdi. Fiebāt aut holocausta pecorum, nō tm̄ in solennibus festis, sed institutū etiā erat, ut singulis diebus, duo agni, unus mane,

Esai. 53.

mane, alter uesperī in holocaustū mactarentur, quēadmodū Exo. xxix. & Num. xxviiij. scriptū est. Sentiendum igitur est, tot fuisse conciones Euangelij de passione & morte Domini nostri Iesu Christi, inter Israelitas, ante aduentum Christi, quot holocausta legitime facta sunt.

MACTETQVE EVM AD LATVS ALTARIS QVOD RESPICIT AD AQVILONEM.)

Holocaustum mactandū erat, non ad quoduis latus altaris holocausti, sed ad latus Aquilonare, seu septentrionale. Nā si non mactaretur in eo loco, nō iudicabatur legitimū, & domino acceptū. Quid igitur sibi uult spiritus, quod tā sollicitus est de mactationis loco? An non locus ad orientē, aut meridiem respiciens, dignior est septentrione? quid ergo nō præscribit locum ad orientē aut meridiem? Respondeo. Spiritus sanctus omnino hoc agit, ut abducat populum suum ab impietate Idololatriæ, & doceat eos uerā religionem, ac ueram Dei cognitionem per Iesum Christum.

Holocaustū
ad septentrio
nem mactan
dum erat.

Multi autē Ethnicorum colebant Solem pro Deo. Vnde & in publicis sacris suis seruabant hunc morē, ut uerterent se uersus solem, mane, ad orientem, meridie, ad meridiem, uesperī, ad occidentem. Administrabāt etiam reliqua sua negocia, iudicio solis. Existimabant enim ea diuinitus geri, que iudicio solis cōstituebantur. Cum septem Persarum principes occidissent Magos, qui regnum fraude acquisierant, & deliberarent inter se de regis electione, commiserunt iudicium Soli. Pacti enim inter se sunt, ut die statuta omnes equos ante regiam primo mane perducerent, & cuius equus ante Solis ortum, hinnitum primus edidisset, is rex esset.

Herodotus
& Iustinus

Sol pro deo
habitus.

Nam cum Persæ crederent solem Deum, & equos soli sacros esse, iudicabant eum diuinitus electum, qui sic designaretur. In Tyro, cum serui conspirassent in dominos suos, ac omnem liberum populum cum dominis trucidassent, deliberātes de statu reip. decernūt eum potissimum, quasi dñs acceptissimum, regem fore, qui solem orientem primus uidisset. Cum igitur Israelitæ procliuēs essent ad sectanda impia exempla Ethnicorum, & finitimarum gentium, spiritus sanctus non fuit contentus dehortari eos ab Idololatria uerbis, uerū etiam instituit tales ritus sacrorum, quibus ab idololatria abducerentur. Non uidistis, inquit, a-

Iusti. lib. 10.

Deut. 4.

liquam similitudinem, in die qua locutus est uobis Dominus in Ore de medio ignis, ne forte oculis eleuatis ad coelum uideas Solem & Lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea & colas. Quod uerbis monuit, hoc uoluit etiam ritibus sacrorum monere. In hunc enim usum instituit, ut Sanctum sanctorū tabernaculi, in quo positum erat propiciatorium uerteretur, non ad orientem, sed ad occidentem, ne sacra facientes, uiderentur adorare Solem. In eundem etiam usum instituit, ut holocausta mactarentur, nō ad meridiem, sed ad septentrionem.

quo sacra facientes admonerentur, ut quemadmodum necesse haberent in externa adoratione & maſtatione ſacrificiorum auertere ſe ab oriente, & meridiano Sole, ita multo magis cauere, ne interna adoratione colerent creaturas. Voluit etiam ſpiritus ſanctus maſtatione ad laſus ſe-
 ptenſionale, quod eſt oppoſitum lateri meridionali, ſignificare, quod quamdiu iſ cultus inter Iſraelitas conſtaret, nondum illuxerit iſtis uera lux, ſed uerſentur adhuc in obſcuris tenebris, ac ſi quid rerum ſalutis ſuæ uidere uelint, necesse habeāt, infirmo ſacrorum ſuorum lumine uti. Nam quemadmodū hi, qui opacæ noctis tenebris teguntur, nihil poſ-
 ſunt uiſu ſuo comprehendere, niſi accenſa candela, quæ tamen ſi con-
 feratur Soli in medio die lucenti, quantillum, obſecro, ſplendorem præ-
 bet: ita Iſraelitæ non potuerunt ante aduentum Chriſti, in tenebris ſuis quicquam ſalutarium rerum comprehendere, niſi ex promiſſionibus Dei, & ritibus ſacrorum ſuorum. Hæc enim fuerunt iſtis, uelut candel-
 la accenſa, qua tenebras noctis ſuæ, ut cunq; diſſiciebant. Vera autem lux, uerus ſol eſt, Chriſtus ipſe, qui poſtquam aduenit, & uulgauit eū-
 gelion ſuum, hoc eſt, uerum & coeleſtem ſplendorem, in totum orbem terrarum, extinxit omnes legis candelas & lucernas. Reuelato igitur e-
 uangelio Chriſti, abrogata eſt ſeueritas huius ordinationis, ut non ne-
 ceſſe habeas ad occidentem aut ſeptentrionem ſacra facere, ſed licet, ut uertas te ad quamcunq; partem mundi, tantummodo, ut non adores creaturas, ſed uerum Deum creatorem, per Ieſum Chriſtum Dominū
 noſtrum. Ac maiores quidem noſtri uerterunt facies templorum ſuo-
 rum, in quibus ſacra peraguntur, ad orientem, uidelicet, ut re ipſa doce-
 rent, hanc Moſaicæ legis ordinationem eſſe abrogatam. Habet etiam talis edificandorum templorum ratio ſuas ciuiles utilitates. Poſtquam autem Chriſtus aduenit, nō eſt neceſſarium ad ſalutem, ut facies templo-
 rum ad hanc aut iſtam partem mundi uertantur. Euangelion enim reue-
 lat Chriſtum aſcendiſſe ſuper omnes cœlos, ut omnia impleret. Siue igitur te uertas ad orientem, ſiue occidentem, inuenies preſentem Chri-
 ſtum. Et Ioan. iiii. ait Chriſtus. Venit tempus & nunc eſt, quando uerū adoratores adorabunt patrem ſpiritu ac ueritate.

Templorum facies ad orientem uertuntur.

SI AUTEM DE AVIBVS HOLOCAUSTVM
 AFFERRE.)

Auium holocausta.

Tertia holocauſti ſpecies, quæ eſt de Auiſus. Voluit autem ſpiritus ſanctus inſtitutione huius holocauſti, partim delectare populum ſuum uarietate ſacrorum, & retinere in officio, ne impia ſi-
 nitimarum gentium exempla ſequerentur, partim conſulere tenuitati pauperum, & mederi triſtitiæ animi ipſorum. Nam holocauſta, quæ ſunt de armento aut pecoribus, indigent ſumptu hæud mediocri, quem cum pauperes ferre nō poſſunt, exiſtimant paupertatem ſibi corā Deo
 ita per

ita perniciosam esse, ut quemadmodum præ paupertate non queant face-
re publica sacra, ita præ ea abominabiles sint coram Deo. Instituit ergo
Dominus, non tantum boum, & arietum, quæ magno sumptu constât,
uerum etiã auium, earumq; parabilium holocausta, ut significaret quod
quemadmodum uilia auium holocausta, sibi non minus grata sint, quã
preciosa holocausta boum & arietũ. (Quod enim superioribus specie-
bus holocausti additur, hoc idem etiã huic additum est. Hoc est, inquit
scriptura, holocaustum & sacrificium suauissimi odoris Domino,) ita Pauperum ra-
tio à Deo ha-
betur.
non minorem habeat rationem pauperum, q̄ diuitum. Deus enim non
est respector personarũ, nec admiratur humanas claritudines, et digni-
tates, sed respicit ad pauperulum, ut Esaias ait, ad contritum spiritu, ac
tremementem sermones eius. Et Dauid: Sacrificium, inquit, Deo spiritus
contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicias. Cæte-
rum, quod hæc species holocausti præcipue propter pauperes instituta
fuerit, testatur scriptura ipsa, Leui. v. Si non potuerit offerre pecus, offe-
rat duos turtures, uel duos pullos columbarum. Et postea. Quod si pau- Leui. 14.
per est, & nō potest manus eius inuenire q̄ dicta sunt etc. assumet duos
turtures, siue duos pullos colūbæ etc. Cum igitur mentio sit huius holo-
causti, debent pauperes consolationem cōcipere, quod Deo curæ sint,
& quod opera ipsorum, si ex fide fiant, quanquam uilia & contempta
uideantur, Deo placeant.

Porro de auibus iubetur offerri, nō quælibet, nō immundæ, nō anse-
res, nō galli, quos Ethnici suis dijs magna impietate offerre solebāt, sed
turtures & pulli columbarũ. Etsi enim Noë, postq̄ egressus est ex arca, Gen. 8.
uidetur plures species mundarũ auium in holocaustũ obtulisse, postea
tamen, cū Deus iniret foedus cū Abraamo, significauit colūbaceũ tantũ
genus, ex auibus, ad sacrificia, in familia Abrahæ & politia Israelitica, le-
gitimũ fore. Sume, inquit, mihi, tres uaccas, tres capras, tres arietes, tur- Gen. 15.
turẽ quoq; & pullũ colūbæ. Et quia holocaustum auium in hoc institue-
batur, ut esset adumbratio Domini nostri Iesu Christi, ac sacrificij eius
pro peccatis nostris, maluit spiritus sanctus Christũ adumbrare per hoc
genus auium, q̄ per alia. Tanta enim est columbarũ simplicitas, ut nō Columbarũ
natura.
solum prouerbio locũ fecerit, *πελάτης ὡς ὄρνις*, uerum etiã proponatur
apostolis a Christo in exemplũ imitationis. Estote, inquit Christus, sim-
plices sicut columbæ. Dicuntur enim imperiosos mares, subinde etiã ini Plinius.
quos, patientissime ferre. Quid autẽ mitius Christo Domino nostro?
quid eo patientius, qui cū potuisset omnes aduersarios suos uno uerbo
perdere, maluit tamen crucem ab ipsis impositã obedientissime ferre, &
pro peccatis nostris holocaustum fieri, quam pro sua potentia, in ipsos
grassari. Quare cōuenienter a spiritu sancto institutum est, ut holocau-

stum Christi, adumbraretur per holocaustum columbarum. Videamus autem nunc legitimum huius sacrificij ritum. Ac primum in hac specie holocausti, nulla habetur ratio sexus, quemadmodum in superioribus, propterea quod discrimen sexus, in hoc præsertim auium genere nõ ad modum conspicue appareat. Deinde allatum a sacerdote ad altare holocausti, non mactatur, quemadmodum pecora, sed iugulatur, hoc est, retorto ad ceruicem capite, iugulũ eius ungue sacerdotis secatur & dirumpitur, non ut caput prorsus a reliquo corpore abrumpatur, sed ut in collo fiat uulnus, quo & uesicula extrahatur, & sanguis effluat. Hæc iterum est passio Iesu Christi, qui etsi sanguinẽ suũ pro peccatis nostris effudit, caput tamẽ eius non est a corpore auulsum, hoc est, etsi mortuus est, tamen nõ perijt in morte, sed sustulit caput e morte, in perpetuam uitam, nec auellitur unquam a corpore suo, quod est ecclesia. Ecce ego, inquit, uobiscum sum usque ad consummationem seculi. Hæc est maxima consolatio omnium piorum. Siue enim quis uiuus affligatur, siue moriens extinguatur, bene confidat, quia caput non est auulsum a membris suis. Caput autem, quod est Christus, uicit, & penetrauit omnes afflictiones, adeoque mortẽ ipsam. Quare sequitur quod membra etiã, quæ sunt credentes in ipsum uictoriam e morte reportatura sint. Ad hæc holocausta auium deplumantur, plumæ autẽ, & uesicula gutturis proijciuntur prope altare ad orientalem plagã, in loco cinerum. Plumæ enim ineptæ sunt ad ignem. Vesicula autẽ immunda censetur, quod contineat cibum adhuc indigestum. Quare non est legitimum ea incendere. Proijciuntur autẽ in loco cinerum. Hic locus, erant lebetes, seu ollæ, de quibus in Exo. cap. xxvij. ita scribitur. Facies in usus eius lebetes ad suscipiendos cineres. Et hi cineres, efferebantur postea extra castra, ac postquam templum ædificatum erat in Hierusalem, extra urbẽ, ad certum locũ. Sic enim postea cap. vi. sequitur. Sacerdos tollit cineres, quos ignis holocausti super altari fecit, et ponet iuxta altare. Tum exuat se prioribus uestimentis, iudutusque alijs, efferet eos extra castra, ad locum mundũ. Itaque plumæ & uesicula proiecta fuerunt primum in ollas cinerum, deinde una cum cineribus extra castra seu urbẽ deportata. Jam nec hoc ociosum est quod additur: Ad orientalem plagã. Ollæ enim cinerum positæ erant, nõ ad occidentalem partẽ, quo respiciebat Sanctum sanctorum, sed ad orientalem, ut quia cinis & immundities proijceretur ad eam partẽ, qua sol oritur, admoneret iterum spiritus sanctus Israelitas, ne colerent aut adorarent Solem, sed tantum uerum Deum, Solis creatorem. Hæc autẽ significat, Christum nihil in se immundum attulisse ad sacrificium suum, sed ut immundiciam nostram purgaret, attulisse perfectam puritatem, sanctitatem, obedientiam, & iusticiam, ut omnis qui credit in ipsum, reputetur etiã coram Deo purus sanctus & iustus. Postremo, ascellæ huius holocausti

holocausti finduntur, in duas quæuis partes, non aut abrumpuntur, atque ita inceditur auicula super altare in holocaustum. Pertinet & hæc ceremonia ad significandam perfectam mundiciem & sanctitatem Christi. Inter pecora enim iudicatur ea immunda, quæ non habent diuisam ungulam, quem admodum scribitur Leui. xi. et Deu. xiiij. Aues autem duos habent pedes distinctis digitulis, & ascellæ reputantur pro alteris duobus pedibus, quæ cum natura non sint fissæ, finduntur in holocausto, ut habeant perfectam speciem mundorum animalium. Adumbrat igitur hæc ceremonia, Christum perfecte mundum & sanctum esse, ut & sacrificium eius sit perfecta expiatio peccatorum nostrorum. Quid si & hæc ascellarum fissura significet amplitudinem defensionis, qua Christus tuetur ecclesiam suam? Alæ enim in scriptura adumbrare solent defensionem. Sicut aquila, inquit, prouocans ad uolandum pullos suos, & super eos uolitas, expandit alas suas, assumplit eum atque portauit in humeris suis. Et alias. Sub umbra alarum tuarum protegeme. Et iterum. Protegar in uelamento alarum tuarum. Finduntur ergo due alæ in quatuor partes, ut significetur, Christum non solum sparsisse euangelion suum, in quatuor partes mundi, sed etiam defendere ac tueri ecclesiam suam in toto orbe terrarum. Siue igitur in terra, siue in mari, siue interdiu siue noctu comprehendaris afflictione, bono animo esto: Christus enim expandit alas defensionis suæ non ad unam tantum & alteram partem mundi, sed in omnia ubique loca, idque omnibus ac perpetuis temporibus. Cõuenit etiam hæc ceremonia cum ossibus agni paschalis. De his enim præcipitur, ut nullum confringatur, significante spiritu sancto, quod etsi Christus patiatur, et moriatur, non tamen penitus cõteratur, & pereat, ita iubetur alæ holocausti findi, sed non confringi, ut pii hoc spectaculo admoneantur, Christum passurum quidem mortem, non autem periturum, sed per mortem euolaturum in tantam sublimitatem & maiestatem, ut in nomine eius flectantur omnia genua cœlestium, terrestrium et infernorum. Sed admirabitur quispiam, quomodo fieri potuerit, quod cum prorsus absurda uideatur cõparatio bestiarum cum Christo Domino nostro, patriarchæ & posterum eorum in harum bestiarum sacrificiis, Christum uiderint. Non mirum quidem est, quod hoc tempore perspicue cognoscamus, sacrificia legis adumbrasse Christum, quippe quod una cum reuelatione Euangelij de Iesu Christo, reuelata sint mysteria æternis temporibus tacita. Hoc autem admirabile uideri posset, quod Israelitæ, euangelio Christi nondum patefacto, cognouerint hæc sacrificia significare Christum, & confirmauerint ex ipsis fidem suam. Negari certe non potest, quin ista sacramenta tenebris & caligine inuoluta fuerint, quod & Paulus significat, cum tempus legis uocat noctem. Nox, inquit, progressa est, dies autem appropinquat, & hypocritæ non quidem sacrorum, sed suo ipsorum uicio, sumserint hinc impietatis suæ occasionem. Non enim uiderunt in his sacris Christum

Alæ finduntur.

Deut. 32.

Psal. 116.

per fidē, sed obseruarunt ea, tanq̄ per se merita eternæ uitę. Pij aut̄ & studiosi diuinarū promissionū, potuerunt haud difficulter per spiritū sanctū cognoscere, quid sibi hæc sacra uellent. Non enim simpliciter & nude fuerunt patriarchis proposita, sed additæ sunt promissiones Dei, de uëturo semine mulieris, quod contriturū sit caput serpentis, de semine Abraham, in quo oēs gentes benedicendæ sint, de filio Iuda & Dauidis, hoc est, de Christo domino nostro, addita præterea fuerūt miracula, quibus Deus non tã confirmauit horū sacrorum autoritatem, q̄ conspicuā reddidit suā clemētiā. Ignis enim, nō humana opa accēsus, sed de caelo missus deuorauit sacrificiū Abelis, deuorauit itē primū holocaustū sacerdotū in consecratione ipsorū, deuorauit etiā holocaustū Dauidis, cū designaretur locus tēplo in Hierusalē, similiter et Salomonis holocaustū, in dedicatione tēpli, ut non addam etiā holocaustū Eliæ. His miraculis declarauit Deus, hæc sacra sibi grata esse, et tamē ipsa etiā humana ratio intelligit, quod ista sacra non potuerint Deo simpliciter propter se, aut propter externā cerimoniam, & opus, quod uocant, operatū placere, sed necesse sit, ut aliud per ipsa significetur. Quare, qui fuerunt studiosi pietatis, hi primū omniū proposuerunt sibi promissiones Dei de uëturo seruatore seu Messia, & conceperunt ex ipsis fidē, q̄ Deus sit ipsis propter hūc seruatorē propicius, deinde respexerūt in holocausta, quæ Deus declarauerat quidē sibi placere, & se hūc populū, cuius holocausta sibi grata essent, magno fauore prosequi, cū aut̄ per fidem cognoscerent, quod Deus faueret, ac misericors esset, nō propter ipsa sacrorū opera, sed propter promissum seruatorē, facile potuerunt, autore spiritu sancto intelligere, q̄ holocausta respicerēt in hunc seruatorē, propter quē solū Deus propicius esset. Tametsi aut̄, si consideremus reuelationē Euangelij, nostra conditio longe melior sit, et propior nobis sit salus, quemadmodū Paulus ait, q̄ tum, cū patres adhuc in tenebris noctis uersarentur, tamen quia ipsi habuerūt promissiones de Christo, & sacrificia, adumbratiōes Christi, nihil defuit eis ad consequendā ueram iusticiā & salutē. Nam, quemadmodū is, qui elaborat opus suum noctu, ad lumē accensę candle, non quidē tam expedite conficit opus, q̄ si elaboraret ipsum interdū ad lucē solis, & tamen conficit, ita etsi patriarchæ necesse habuerunt, salutem suā inquirere, in caligine noctis, ad obscurū lumen diuinarum promissionum, & sacrificiorū, tamen quia in his eundē Christum apprehēderunt, quē nos in clarissima luce Euangelij apprehendimus, ut nō aliam, ita nec minorē, quam nos, salutē in Christo consecuti sunt. Quare sentiendum est, unū et eundem Christum, tam patriarcharum, quam nostrum, qui in ipsum credimus, seruatorem esse, nec aliud esse nomē sub caelo datū inter homines, in q̄ oporteat nos saluos fieri. Quid tentatis, inquit,

Leui. 9.

2. Paral. 27.

2. Paral. 7.

3. Reg. 18.

inquit Petrus, Deum, ut imponatur iugū, super ceruices discipulorū, quod neq̄ patres nostri, neq̄ nos portare potuimus. Sed per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos saluos futuros, quēadmodum et illi. Sed quid dicemus? num quia hęc holocausta, patefacto Christo, & Euāgelio eius, abrogata sunt, nulla amplius reliqua sunt holocausta, quæ nos Christiani faciamus? certe innumera sunt. Et si em̄ pharisei & hypocritæ scenciebāt, abrogatis his Leuiticis sacris, nulla reliqua fore bona opera, q̄ p̄ij facerent, tamen si recte iudicaueris, uera holocausta iā primū, postquam euāgelion Christi abrogauit hoc genus Leuiticorū sacrorū, reuelata & cōmendata sunt. Principio enim, holocaustum Deo gratissimū est, predicare euāgelion Christi, & illustrare gloriā clementię Dei per Christū, & euāgelion eius. Hoc Christus ipse, priusq̄ hominē assumpsit, docet psal. lxxviii. Laudabo, inquit, nomē Dei cū cantico, & magnificabo eū in laude, hoc est, predicabo euāgelion, in quo illustratur gloria clementię & misericordię Dei. Et placebit Deo super uitulum nouellū, cornua producentē & ungulas. De hoc genere sacrificij uaticinatur etiā Malachias. Ab ortu solis, dicit Dominus, usq̄ ad occasum, magnū est nomen meū in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, hoc est, in toto orbe terrarū & inter oēs gentes prædicabitur euāgelion, quo adnunciatur unū illud & solum mundū sacrificium, quod Christus semel pro peccatis hominū obtulit. Vnde & Paulus, ad Romanos scribens, uocat se sacrificulū Euāgelij, Sum, inquit, minister Christi in gētes, administrās seu sacrificās euāgelion Dei, ut fiat oblatio gentiū acceptabilis, sanctificata per spiritū sanctū. Quare, cum Euāgelion Christi syn ceriter adnunciatur, maius & Deo acceptius offertur holocaustum, q̄ cum in lege mille uituli ad holocausta mactati fuere. Deinde præcipuū holocausti genus est, credere per Euāgelion in Iesum Christum, Dominum nostrū. Nam, qui credit in Christum, is offert per fidem Deo patri filium ipsius, pro peccatis. Credit enim Christum, pro peccatis suis passum esse, quod est Christū spiritaliter offerre. Nihil aut̄ Deo gratius est, Christo filio suo. Hic, inquit, est filius meus dilectus, in quo cōplacitū est mihi. Quare nullū est holocaustum Deo gratius quam credere in Christum. Adhęc, holocaustū est offerre ex fide totum suum ipsius corpus ad obedientiā Dei, & accōmodare omnia membra sua, arma iusticię Dei. Itaq̄ omne bonū opus, quod a Domino præceptū est, & quod ex fide facimus, holocaustū est, quia est suauis odor Domino: omnis item crux et afflictio, quam in fide sufferimus, holocaustum est, quia ascendit sicut odor holocausti, in conspectu Dei, ut afflictis succurrat, et seruet eos. Obsecro, inquit Paulus, uos fratres p̄ miseratiōes Dei, ut p̄beat̄is corpora uestra, hostiā uiuentē,

Holocausta
christiana.

Rom. 15.

Rom. 12.

Colo. 4.

1. Pet. 2.

Mich. 6.

sanctam, acceptam Deo, rationalem cultum uestrū. Et ad Colossenses, uocat ea dona, quæ ipsi a Colossensibus, ad conseruandum ministerium Euangelij missa fuere, odorem bonæ fragrantia, hostiam acceptā, gratamq; Domino. Petrus quoq; ait, Aedificemini ueluti uiui lapides, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendū spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. Quæ autem sint spirituales hostiæ, postea enumerat. Dilecti, inquit, obsecro, tanquam aduenas & peregrinos, abstinete a carnalibus cōcupiscentijs, quæ militant aduersus animam, & conuersationem uestram habete honestam inter gentes etc. De sacrificio autem afflictionis cōcionatur Dauid. Si uoluisses, inquit, sacrificium, dedissem utiq; sed holocaustis non delectaberis. Sacrificiū Deo, Spiritus contribulatus, cor contritū & humiliatum Deus non despicies. Quare, qui uoluerit hoc tēpore holocausta Deo gratissima offerre, is obsequatur uoluntati Dei ex fide, siue faciēdo bona, quæ Deus exigat, siue sufferēdo mala, quæ Deus immittit. Hic enim est cultus, quē etiam prophetæ, cum adhuc Leuitica holocausta in usu essent, commendauerūt. Nunquid offeram, inquit Micheas, holocaustomata & uitulos anniculos? Nūquid placari potest Dominus milibus arietum, aut multis milibus hircorum pinguium? Et mox. Indicabo tibi o homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat a te. Vtiq; facere iudicium, diligere misericordiam, & sollicite ambulare cum Deo tuo.

CAPVT II.

ANIMA SI DEFERRE VOLVERIT OBLATIONEM. Priusq; Mose describat alia genera sacrificiorū, quæ fiunt ex animātibus, interferit descriptionē oblationis Minhæ. Holocaustum enim, cuius ritus in priori capite descripti sunt, non censebatur nec legitimum, nec perfectum, nisi adderetur oblatio Minha, quem admodum in Numeris ca. xvi. scriptum est. Vocatur autem hoc genus oblationis, apud Hebræos מִנְחָה Minha, quod significat munus seu donum. Alij deducunt ab הִנְיָה Hinha, adducendo seu offerendo. Alij ab הִנְיָה Hiniah, recreando seu placando. Græci uocant *δραχμα* ab exhalatione, quam hoc sacrificium faciebat. Vulgata Latinorū traditio utitur generali uocabulo oblationis seu sacrificij. Posset autem Latine dici, Immolatio, a mola, aut Libatio, a libo, quod est genus placentæ, (sed melle confectum, quod in sacris Leuiticis reijciebatur,) aut etiam farreum seu adorem sacrificium. Et hoc genus sacrificij constat tribus speciebus. Non est nobis nunc sermo de Immolationibus seu adorem libis

Minha quid sit.

libis Ethnicorum, sed de Mosaicis aut Leuiticis. Etsi enim immolationes Ethnicorum duxerunt originem suam ab immolationibus patriarcharum, quemadmodum supra ostendimus, tamen Ethnici, praesertim posteriores non solum amiserunt fidem patriarcharum, uerum etiā mutauerunt aliqua ex parte ritus immolandi Soli autem Mosaici ritus, pro legitimis & Deo acceptis agnoscendi erant. Huius igitur sacrificij species, ut dixi, tres sunt. Prima sit Simila seu farina munda, nondum cocta. Secunda, sit panibus ex farina munda coctis. Coquuntur autē panes uarijs modis, & figuris. Aliquoties coquuntur in clibano. Aliquoties in sartagine. Pro sartagine Hebraeus habet מַחַבַּת Mahabath, quod est instrumentum fritorium, non concuum sed planum. Puto tale quidam fuisse, quale apud nos est ferreum instrumentum, quod habet formam forcipis, & quo pinuntur albę placentule, quibus utimur in cœna dominica. Aliquoties coquuntur in craticula. Pro craticula Hebraeus habet מַרְהֶסֶת Marheseth, quod est uas non planum, sed cōcauum. Nos cacabum uocare possumus. Tertia sit spicis seu granulis primiciarum, de qua specie scribitur in fine huius capituli. Ritus autem istius oblationis sic se habent. Si quis farinā, quę est prima species Minhę, offerre uoluerit, afferat simillam, seu farinam purā, quę ut legitime offeratur, ungi debet oleo, quo Israelitę sic usi sunt, ut nos butyro: debet etiā condiri sale, quemadmodum postea sequitur. Est & super hanc farinam sic unctam & salsam thus ponendum. In omnibus enim oblationibus Minhę, ponendum erat thus, præterquam in sacrificio pro peccato. Leui. v. & in sacrificio zelotypiæ, Num. v. Hęc farina munda sic præparata, afferenda est ad sacerdotem, qui ad faciendam oblationem Domino gratam, non coniciat totam farinam in ignem, nisi forte fuerit Minha sacerdotum, quemadmodum Leui. vi. scriptum est, sed sumat tantum pugillum plenum eius farinę, una cum toto thure, et coniciat in ignem super altare holocausti. Et addit scriptura: Pro memoriali. Quod non solum significat hanc partem farinę iniectam in ignē holocausti, esse signum memoriale, quo spectatores admonentur, totum reliquum farinę acruum sanctificatum esse propter hanc partem in altari incensam, sed etiā significat, quod hęc pars in ignē coniecta admoneat Dominum Deum nostrum exhalatione & odore suo, ac quodammodo subiiciat memorię ipsius, ut meminerit offerentium, & exhibeat se ipsis clementem & misericordem. Vnde non simpliciter dicitur, Memoriale, sed tam hoc loco, quam alias additur, Sacrificium ignitum, in odorem suauitatis Domino. Etsi enim Dominus, quod ad ipsum attinet, non indiget signis, quibus admoneatur de sua clementia erga populum suum. Nos tamen homines indigemus talibus signis, quibus admoneamur, quod Deus semper

Sacerdotum
partes in sa-
crificijs,

per respiciat ecclesiam suam, & tueatur ipsam in omnibus aduersis. Quare, cum pars farinæ in ignem coniecta, fuerit memoriale, quo populus Domini, admonitus fuit de clementia Dei, non absurde dicitur esse memoriale Domino. Quis autem fuerit uerus ac spiritalis usus huius ceremoniæ, mox explicabimus. Postremo, Reliqua farinæ pars erat sacerdotum. Ex holocausto, nihil cedebat sacerdoti, præter pellem. Ex alijs autem sacrificijs, suæ erant sacerdotibus partes. Respublica enim Israelitica sic erat a Domino instituta & ordinata, ut in diuisione terræ Canaan, nulla porcio eius terræ cederet tribui Leui, sed ut sacerdotes & Leuitæ acciperent pro sua hereditate certas partes sacrificiorum, primitias item & decimas, ex omnibus aliarum tribuum regionibus, quemadmodum scriptum est, Nume. xvij. & Deute. xvij. Quare & hoc loco ordinatur, ut reliqua farinæ pars, præter pugillum iniectum igni, in oblatione Minhæ, cederet in usum sacerdotum. Vocantur autem hæ reliquæ, Sæctum sanctorum, hoc est sanctissimum, propterea quod cum licuerit toti familiæ sacerdotum, & in quouis loco alias quasdam sacrificiorum partes edere, panibus tamen aut placentis ex hac farina coctis nõ licebat uesci, nisi solis sacerdotibus, idq; in loco sancto. Sic enim postea cap. vi. sequitur. Reliquum eius comedet Aheron & filij sui. Absq; fermento comedetur in loco sancto, in atrio tabernaculi testimonij. Non pincent partem suam cum fermento etc. Et mox. Tantũ masculi inter filios Aheron comedent illud. Habes ritum oblationis farinæ mundæ, nondum coctæ. Si quis autem uoluerit offerre farinam coctam, hoc est, panes, aut placentas, siue in clibano, siue in sartagine, siue in cacabo frixas, is necesse habet eosdem pene ritus obseruare, qui in oblatione farinæ nondum coctæ præscribuntur. Hæc enim panis genera coquenda erant e farina munda, uncta & salsa, præterea etiam absq; fermento. Essiquidem offerebatur una tantum placentia in sartagine frixa, diuidenda erat minutatim, & perfundenda oleo. Si autem offerebantur plures panes parui aut placentulæ minutæ, non necesse erat eas diuidere, quippe quæ ante diuisæ erant. Ex his igitur ad hunc modum præparatis, & oblati, sumebat sacerdos particulam, & allatam ad altare LEVABAT coram Domino, pro memoriali, uidelicet, ut admoneretur Deus clementiæ suæ, uel potius ut populus Domini admoneretur de clementia Dei, & confirmaret fidem suam de misericordia eius. Postremo coniciebas eam particulam, aut minutam placentulam in ignem holocausti. Et reliquæ erant sacerdotis, quemadmodum reliquæ farinæ nondum coctæ. Hic est ritus Leuiticus oblationis Minhæ. In quem ergo usum hic ritus institutus fuit? Num institutus est, quod Deus indigeat humano cibo, & odoribus facticijs? Minime omnium. Dicit enim psal. xlix. Si esuriero

esuriero non dicam tibi, meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Num institutus est, ut opere ipso placaretur Deus? Sic sentiebant quidam hypocritæ, qui nullam habebant rationem diuinarum promissionum de Messia. Et de horum Minha dicit Dominus per Esaiam. *Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio mihi est. Et iterum. Qui offert Minham, quasi qui offerat sanguinem tuillum, & qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Quare hic ritus non fuit institutus, ut ualeret ex opere, quod uocant, operato, ad auertendam iram Dei: sed institutus fuit, ut concionaretur pijs de Christo, & de beneficijs eius, id quod etiam Malachias significat, cum ait. Non est mihi uoluntas in uobis, dicit Dominus Zebaoth, & Minham non suscipiam de manu uestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco offertur nomini meo incensum, & pura Minha. Quod cum dicatur de abrogatione Leuiticorum sacrorum, & de reuelatione Christi, ac prædicatione euangelij eius inter omnes gentes, in toto orbe terrarum, manifestum est, quod hoc genus sacrificij, posuerit quondam Christum Dominum nostrum, ob oculos fidei piorum, idque haud quaquam inepte. Ad faciendum enim sacrificium Minhae, requirebatur farina pura, seu panis azymus, e pura, uncta & salsa farina coctus. Quo autem hic panis conuenientius respiceret, quam ad eum panem, de quo Christus ipse dicit. Non Mose dedit uobis panem de caelo, sed pater meus dat uobis panem de caelo uerum. Panis enim Dei est, qui de caelo descendit, & dat uitam mundo. Hic panis est Christus Dominus noster, in quo primum, quod ad suam ipsius personam attinet, nihil est impurum, nihil immundum, nihil insyncerum, nihil insipidum, nihil insulsum, sed omnia Christi sunt pura, in fermentata, sapida, salsa, sancta & immaculata. Qui peccatum non fecit, nec est inuentus dolus in ore eius. Deinde non in se tantum uitam habet, & puritatem, uerum etiam confert uitam & puritatem alijs. Est enim panis uiuificus, non ad unam & alteram horam, sed ad uitam æternam. Ego sum, inquit, panis uiuus, qui de caelo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, uiuet in æternum. Hoc autem de Christo, non tantum audiendum, sed etiam in usum transferendum est. Multa sunt famis & inediae genera. Sed his omnibus medetur panis, qui est Christus. Affligitur quispiam iudicio peccati, & esurit iusticiam, is certe non potest melius depellere famem, quam per Christum Dominum nostrum, qui solus est iusticia & sanctificatio nostra. Alius corripitur horrore mortis & esurit uitam. Hanc famem non explebit, nisi accepto Christo per fidem, qui est uita & resurrectio nostra. Breuiter, Christus tam commodus panis est, ut nullum sit genus famis, cui non medeatur. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis*

Esai. i. 11. 12.

Minha de Christo concionatur.

Famis remedium.

& onerati estis, ego enim refocillabo uos. Deinde, nec illud, in his ceremonijs ociosum est, quod panis, aut placentæ particula, leuata fuerit coram Domino, seu altari Domini, pro memoriali, & postea coniecta in ignem. Hæ enim ceremoniæ adumbrarunt passionem Christi & exaltationem eius in cruce, qua Christus positus est in perpetuum memoriale coram Deo patre suo, in expiationem peccatorum nostrorum, ad sempiternam nostri salutem. Sicut Mose, inquit Christus ipse, exaltauit serpente in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat æternam uitam. Serpens enim æneus in deserto, positus erat pro signo, ut omnis ueneno infectus, qui aspexerit eum, uiuat, ita Christus LEVATVS est, & nobis propositus, pro memoriali DOMINI Dei patris sui, ut omnis qui aspiciat ipsum fide, consequatur ueram salutem. Propter peccatum enim Deus ita obliuiscitur hominū, ut nullam prorsus habeat salutis ipsorum rationem. Seruat quidem nō tam homines, quam iumenta, quemadmodum psalmus ait, & dat iumentis etiam, escam ipsorum, ac pullis coruorum inuocantibus eum, hoc autem intelligendum est, de generali Dei prouidentia, & de externa ac corporali salute, qua creaturæ huius mundi suo tempore, a creatore conseruantur. Nam, quod ad perpetuam salutem in caelis attinet, Deus propter peccatum in tantam humanæ salutis obliuionem uenit, ut non meminerit, nisi seueritatis, & perpetuæ condemnationis. Sed si aspexerit Christum filium suum, ibi tum non amplius potest se continere, quin obliuiscatur omnis iræ, seueritatis, & condemnationis, ac non meminerit, nisi clementiæ, misericordiæ & salutis. Christus enim est uerum illud memoriale Dei patris sui, quod per Leviticæ Leuationes adumbratum est, & de quo Deus pater ipse testificatur. Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Qui ergo affligitur uel morbo uel paupertate, uel iudicio peccati, uel timore mortis, & petit, ut DEVS recordetur ipsi, quid faciat? LEVET coram DEO memoriale ipsius, quod est Christus, offerat DEO patri Christum per fidem, ac confidat Christo filio DEI. Sic enim fiet, ut obliuiscatur DEVS omnis seueritatis, & recordetur omnis clementiæ atq; salutis. Non leuāt hoc memoriale coram DEO, nec Iudæi, nec Turcæ, nec hypocritæ & persecutores euāgelij inter Christianos. Quare Deus nō meminit ipsorū, nisi ut perpetuo intereant. Huc etiā pertinent reliquæ ceremoniæ huius oblatiōis. Nam quemadmodū nec tota farina, sed tantū pugillus farine, nec omnes panes, sed unus tantū, nec tota placenta, sed particula tantū placente coniecta fuerunt in igne, reliquæ aut cesserūt sacerdotibus, ita Christus passus quidē est, nō est autē totus ita absumptus, ut nullus fructus passionis eius

Memoriale
Dei, Christi
fuit.

Num. 21.

Psalm. 35.
146.

eius ad alios redeat. Passi sunt & sancti, ut Abel, ut prophetae, ut martyres, quos sic uocant, & hae passiones profunt ecclesiae, uel exemplo, uel admonitione, sed non profunt, nec ihs, qui eas sufferunt, nec alij ad expiationem peccatorum coram iudicio Dei. Sola autem Christi passio hanc habet conditionem, ut non tantum profit Christo ipsi, quia per passionem exaltatus est in summam sublimitatem, sed profit etiam toti ecclesiae. Nam Aheron, & filij ac posterij eius, sacerdotes, quibus licebat uesci de reliquijs huius sacrificij, non adumbrant impios illos sacrificulos qui cum persequantur euangelion & ecclesiam, arrogant tamen sibi pene solis nomen ecclesiae, sed adumbrant uniuersam & ueram ecclesiam, cuius solus Christus caput est, cuius etiam singula membra, propter Christum, dicuntur Christi, iuxta illud psalmi: Nolite tangere Christos meos. Sicut enim qui sanctis reliquijs huius oblationis uescebantur, sanctificati erant, ad sacra ministeria, & uersabantur in loco sancto tabernaculi: ita ecclesia, quae fruatur passione Christi, primum sanctificatur propter Christum, hoc est, reputatur coram Deo sancta, & coelesti tabernaculo digna: deinde renouatur etiam per spiritum Christi, ut in hac terra ducat sanctam uitam, quae coelesti tabernaculo conueniat. Vnde Paul. Ephe. v. ita scribit. Christus dilexit ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut sanctificaret mundatam lauacro aquae per uerbum, ut adhiberet eam sibi ipsi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut quicquam eiusmodi, sed ut esset sancta & irreprehensibilis. Agnoscamus igitur ex hac cerimonia beneficium & fructum passionis Christi, uidelicet, quod passio Christi non solum attulerit Christo ipsi perpetuam gloriam, sed quod fructus eius pertineat etiam ad totam ecclesiam, & quod ecclesia ex ea ita sanctificetur, ut iudicetur digna coelesti tabernaculo. Haec, si diligenter considerauerimus, praesertim in afflictionibus & tentationibus mortis, non solum afferent nobis consolationem in ipsis doloribus mortis, uerum etiam conseruabunt nos ad uitam & felicitatem sempiternam. Qui enim in Christum credit, is ut est ecclesiae membrum, ita etiam particeps est sacrificij seu passionis Christi, ut quemadmodum Christus per passionem intrauit in gloriam suam, sic & is per mortem intret in ueram & perpetuam uitam. Sed nec hoc praeter eundem est, quod in hoc genere sacrificij sit etiam thus oblatum, & in ignem coniectum, ut ex ipso suauis ex iucundus odor afflaretur. Nam haec exalatio significat orationem, quemadmodum psalmus cxi. interpretatur. Dirigatur, inquit, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum mearum, Minha uespertina. Sicut autem nullius hominis sacrificium, praeterquam Christi, expiauit peccata nostra, & reconciliauit nobis Deum patrem, ita nullius hominis oratio potuit per se ascendere

Passio Christi.

Passio sanctorum.

Thus incensum.

Oratio Christi.

Heb. 5.

Ioh. 14.

in caelum, & consistere ante thronum diuinae maiestatis. Sola Christi oratio pro ecclesia sua, tam efficax fuit, ut non tantum ipse exauditus sit, sed etiam impetrauerit, ut quotquot per ipsum orant, exaudiantur. Qui in diebus carnis suae, (inquit epistola ad Hebraeos,) cum & precatioes & supplicationes apud illum, qui poterat ipsum a morte seruare, cum clamore ualido & lacrymis obtulisset, & exauditus esset pro reuerentia, tamen metli filius erat, tamen didicit ex his quae passus est, obedientiam, ac perfectus redditus, omnibus, qui sibi obedierunt, fuit causa salutis. Et Christus ipse ait. Amen amen dico uobis, quaecumque petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et mox. Non dico uobis, quod ego rogaturus sum patrem pro uobis. Ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis quod a Deo exiuerim, hoc est. Ego mea interpellatione, qua semper pro uobis intercedo, Deum patrem ita placui, ut non amplius meas tantum preces, sed etiam uestras respiciat. Ex hac igitur incensi thuris cerimonia, patriarchae confirmauerunt fidem suam in oratione, ut etsi uidebantur non continuo exaudiri, tamen cognoscebant orationem suam Deo gratam, & efficacem esse, propter semen Abrahae. Confirmata autem fide, expectabant patienter, promissionis reuelationem. Imitati sunt & hypocritae hanc thuris ceremoniam in Christianismo, sed ut nihil aliud dicam, ineptissime & importunissime. Nam qui, postquam reuelata est clarissima lux Euangelij de Christo, & extinctae sunt obscurae lucernae legis, usurpant in ecclesia Leuiticum ritum thurificationis, hi perinde faciunt, quasi si quis accendat, quemadmodum pro uerbo dicitur, lucernam in meridie, aut mutuum det Soli lumen. Quod enim prius ante aduentum Christi, obscure admodum per ceremoniam thurificationis uiderunt, hoc nos perspicue per Euangelion Christi agnoscimus, cum Christus dicit. Omnia, quaecumque petieritis in deprecatione, credentes, accipietis. Et iterum. Amen amen dico uobis, quaecumque petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Quare non est hoc tempore Leuiticus ritus in ecclesia usurpandus, sed ex abrogato ritu descendendum est beneficium Christi, ut quanto pluribus argumentis cognoscimus efficaciam orationis in nomine Christi factae, tanto magis ad orandum excitemur, & in expectatione rerum promissarum conseruemur.

OMNIS OBLATIO, QVAM DEFERETIS DOMINO.) Reliquum adhuc est aliud sacrificium Minhæ, quod fiebat de primicijs frugum. Sed priusquam Mose describat ritus ac ceremonias eius, ponit quosdam generales Canones, in omnibus sacrificijs Minhæ obseruandos. Horum primus est. Omne sacrificium Minhæ, quod offertur Domino, debet fieri absque fermento. Aclicit quidem per legem, afferre ad sacerdotem pro primicijs panes fermentatos, non autem

autem in sacrificium ignitum Domini, sed in usum sacerdotum. In hoc enim libro cap. xxiiij. sic scribitur. Afferetis oblationem nouam Domino, ex omnibus habitaculis uestris, nempe panes Mouendæ duos, de duabus decimis similæ fermentatæ, & coctæ pro primicijs Domino. Licuit etiam alias afferre Minham super crustula panis fermentati in sacrificium laudis, quemadmodum postea sequitur, cap. v. nunquam tamen licuit per legem, panem ex fermento confectum, incendere Domino, super altare, in sacrificium ignitum. Et ut uideas, quantæ abominationi fuerit fermentum in lege Mosi, magna seueritate præceptum erat, ut Israelitæ in festo paschæ comederent azyma septem diebus. Quicunque, inquit lex, comederit fermentatum, a primo die usque ad diem septimum, peribit anima illa de Israel. Quid ergo est, quod in Leviticis sacris fermentum tam male audiatur? Non certe hoc uult spiritus sanctus, quod panis ex fermento coctus, per se sit impurus, & reddat hominem uelentem impurum. Quod enim ingreditur in os, inquit Christus, non impurat hominem. Vnde & lex exegit, ut ex noua fruge panes fermentati pro primitijs offerrentur, ut hac cerimonia significaretur, usum fermentatorum panum, a Domino sanctificatum esse. Si enim sanctæ sunt primitiæ, sancta erit & massa, inquit Paulus. Sed spiritus sanctus reddidit lege Mosi fermentum, aut panes ex eo coctos, abominabilia in lege Domini, propter significationem. Fermentum enim, quemadmodum copiose in Exodo indicauimus, partim significat, Christo ipso interprete, impiam doctrinam et hypocrisim de meritis humanorum operum, & alijs impietatibus. Cauete, inquit Christus, a fermento Phariseorum & Sadduceorum. Et addit Euangelista. Non iussit eos cauere a fermento panis, sed a doctrina Phariseorum & Sadduceorum: partim significat impiam & impuram uitam. Celebremus, inquit Paulus, festum, non in fermento ueteri, nec in fermento malitiæ & uersutiæ, sed in panibus fermento carentibus, hoc est, syn ceritate & ueritate. Solus autem Dominus noster Iesus Christus adumbratur per sacrificium Minhæ, & alia sacrificia, quæ igni in altari holocausti absumentur, quemadmodum supra exposuimus. Solus enim Christus passus est pro peccatis nostris, & expiavit ea morte sua. Cum igitur lex rejicit fermentum ab ignitis sacrificijs Domini, haud obscure significatum est, quod nec in doctrina Christi, nec in uita ipsius quicquam aut impietatis, aut impuritatis inueniatur. Doctrina enim Christi, quæ est Euangelion eius, tam sancta, tam pura, & tam pia est, ut non solum nihil impuri in se contineat, uerum etiã hominem adhibentem ipsi fidem ita sanctificet, ac purificet, ut iudicetur cœlesti hæreditate dignus. Vos, inquit Christus, mundi estis, propter sermonem, quem locutus sum uobis. Et, Amen dico uobis, si quis sermo-

*Fermentum
quid significet.*

Matth. xv.

1. Corin. v.

*Christi doctrina,
quàm
pura sit.*

*Ioan. 15.
Ioan. 8.*

nem meum seruauerit, mortem non uidebit in eternum. Sic & uita Christi, tam sancta fuit, ut non solum nullus hominum potuerit eum de peccato arguere, etsi multi ipsum falso calumniati sunt, sed etiam impleuerit perfecte coram Deo totam legem, ac satisfecerit in omnibus uoluntati Dei patris sui. Itaque nihil fermenti, nihil uicii, nihil prauitatis, nihil corruptionis, nec in doctrina, nec in uita Christi inuentum est. Omnes autem discipuli Christi debent exemplum eius sequi. Offerendus enim est panis absque fermento, hoc est, Euangelion docendum est pure & sinceriter, absque impia, pharisaica, & sophistica doctrina de meritis humanorum operum, & de alijs impietatibus. Apertissime autem adumbratur impia doctrina de meritis nostrorum operum, per fermentum. Pistorum enim utuntur fermento, ut panis turgescat & tumeat. Sic etiam doctrina & opinio de meritis operum, inflat & reddit turgidos auditores suos, ut non solum fastidiant praese se quosuis alios homines, sed etiam assurgant, & inflentur coram Deo. Vide, quam turgescat pharisaeus Euangelicus. Deus, gratias, inquit, ago tibi, quod non sim sicut caeteri homines, raptores, iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Cogita igitur mihi, quantam abominationem designant coram Deo in ecclesia hi, qui sic sentiunt & praedicant de Christo, ut dicant, Christum expiaste tantum peccatum originale, Christum meruisse nobis primam tantum gratiam, & meruisse duntaxat eo remissionem peccatorum, ut nos possimus eam nostris operibus mereri. Hoc certe est panem fermento coctum offerre, & in festo pasche fermentatum edere, quod cum tanta fuerit in politia Israelitica abominatio, ut qui hoc fecisset, perierit anima eius de Israel, perfecto multo abominabilius in ecclesia Christi esse debet, si quis Euangelion Christi impia sua doctrina & opinione de meritis humanorum operum uiciat. Sunt quidem bona opera quae Deus mandauit, docenda, inculcanda, & seuerissime exigenda, sed non sunt Deo pro merito remissionis peccatorum, & uitae aeternae obtrudenda. Deinde, sicut Christus in doctrina Euangelij, ita & in uita imitandus est. Panis enim absque fermento offerendus est, hoc est, Non est agenda uita improba, impura, scelerata, & nefaria, sed sancta & pura, in omnibus bonis operibus ac uirtutibus, idque, ut iam diximus, absque fermento, hoc est, sine opinione meriti, quia ea opera non sunt per se perfecta, sed in azymis sinceritatis, uidelicet, candido animo, ad declarandam gratitudinem nostram, erga tanta beneficia Dei, quae nobis per Christum exhibita sunt.

Secundus canon est. Nullum mel incendendum est, in sacrificio Domini. Nullus panis ex melle confectus, quem uocant Libum, offerendus est in ignitum sacrificium Domino. Ac, quemadmodum de panibus fermentatis dictum est, licuit quidem per legem, primicias mellis, ficuum,

Fermenti effectus.

Liba non offerenda.

ficium, & aliorum dulcium fructuum offerre, ut significaretur humanarum rerum usum diuinitus sanctificatum, & per se non immunum esse: sed non licuit mellitos panes, aut liba incendere Domino in sacrificium. Vfus autem mellis alioqui multus est, & magnus, nec semper male audit mel in sacra scriptura. Natura enim mellis talis est, ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore, atq; non aspero. Sed & multi sene ctam longam mulso tantum tolerauere, nec præterea alio cibo. Et qui in Corfyca insula habitant, dicuntur esse *πολυχρονιώταρι*, propter assiduum mellis usum. Salomon ait. Fauus mellis est, sermo mundus. Dulcedo animæ & medela ossium est. Et iterum. Comede mi fili mel. Est enim bonum, & fauum dulcem, palato tuo, Sic est animæ sapientia ubi inueneris, & restât postrema, nec frustrabitur expectatio tua. Quid ergo est, quod Dominus Deus noster abominatur mella, seu mellitos panes in sacrificio suo? Alij sentiunt per mella significari carnales uoluptates, quæ Domino displicent, alij per mella intelligunt lenocinia humanæ eloquentiæ, quibus simplex ueritas Euangeliî Christi non indiget, sed quia carnales uoluptates omnino sunt incendendæ igni, hoc est, morificandæ & expurgandæ per spiritum sanctum, & quanquã Euangeliion Christi non requirat necessario eruditam eloquentiam, tamen si adsit, & ex fide adhibita fuerit, non respuit eam, idcirco spiritus sanctus in reijciendo melle a sacrificijs Domini, alio respexisse uidetur. Mel enim, etsi gustu prædulce uidetur, effectum tamen amarum est. Dicitur enim *χολδν*, hoc est, flauam bilem, humorem uidelicet a gustu mellis longè diuersum efficere. Sed & Salomon ait. Vbi mel repereris, comede quantum sat est, ne saturatus reuomas. Et iterum. Non est bonum immodice multum mel edere. Cum igitur Christus adumbretur per ignitum sacrificium Minihæ, aptissime reijcitur mel ab hoc sacrificio. In Christo enim non est talis dulcedo, quæ afferat secum & efficiat amaritudinem, sed quæ afferat summam & perpetuam iucunditatem. Adhęc, Christus non est talis, qui nimium fide acceptus, noceat, sed qui nunquam nimis accipi possit, imo quanto plus de ipso per fidem acceperis, tanto maiorem consequeris utilitatem, atq; adeo ingenium Christi & mellis prorsus inter se pugnant. Mel enim gustu dulce, effectum amarum est. Christus autem, in inicio uidetur sensui amarus: Qui non renunciat, inquit, omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Et quisquis nõ baiulat crucem suam, & uenit post me, non potest meus esse discipulus. Postremo autem affert secum cœlestem dulcedinem. Vos, qui secuti estis me, inquit, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et iterum. Ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater

Mellis usus.

Plinius.

Prover. 10.

Prover. 24.

Prover. 27.

meus, regnum, ut edatis & bibatis super mēsam meam in regno meo etc. Quare spiritus sanctus reijcit mela sacrificijs, ut hac cerimonia pingat pijs naturam Christi ob oculos, & excitet eos, ut alacriter sectentur Christum per fidem. Talis enim est, quem non euomas nimium satiatus. Sed qui tanto maiorem sceleritatem conferat, quanto plus de ipso per fidem sumpseris.

Tertius Canon. Omnem Minham tuam sale condies. Et ut uideas quanta seueritate sal in sacrificijs Minhæ exigatur, additur: Nec cessabis sal foederis Dei tui de Minha tua. Nam in omni oblatiōe tua afferes sal. Dicitur enim sal foederis Dei, quod Deus exigat, tanquā firmissimum foedus, ut sal in quauis Minha adhibeatur. Et alias firma pacta, dicuntur pacta salis. Num. xvij. & ij. Para. xij. Hanc cerimonia a patribus acceptam, etiam Ethnici in suis sacris obseruarunt. Nulla enim sacra conficiebantur apud eos sine mola salsa. Quid ergo sal tantam auctoritatem consecutus est, ut reiectis fermento & melle, principem pene locum in sacris obtineat? An nō sua quocq; salis sunt incommoda? Sal omnia erodit, & locus, in quo reperitur sal, sterilis est, nihilq; gignit. Hec certe nō sunt mediocria incommoda, sed tamen eiusmodi, quæ uicissim commo- dis longe omnium maximis compensantur. Sal enim adeo necessarium elemētum est, ut uita humanior sine eo degere nequeat. Carnem seruat, ne putrescat. Vinum, ne stupescat, aut in acetum degeneret. Defūcta ac putrescentia corpora ita uendicat, ut durent ea per secula. Cibum reddit lapidum, & gratum. Vnde extat apud ueteres dictum, etiam ipsa allusione iucundum. Totis corporibus nihil esse utilius sale & sole. Itaq; factum est, ut & sermones, qui una cum utilitate afferunt honestam delectationem & iucunditatem, dicantur sales. Sermo uester, inquit Paulus, semper cum gratia sit sale conditus. Et prouerbio dicitur: Salsitudo nō inest illi: de ineptis & stultis hominibus, quos & insulsos uocant. Iubet igitur spiritus sanctus salem in omni sacrificio adhibere, ut hoc ritu depingat naturam Christi, qui per sacrificium adumbratur. Christus enim, uerus ille, ac coelestis sal est, quo tam homines, quam opera eorū redduntur Deo, tanquam sapidus cibus, grata & iucunda, quo etiā homines in ipsum credentes, ita, quamuis mortui, a putrefactione conseruantur, ut resurgant ad perpetuam uitam. Etenim propter peccatum, homines facti sunt Deo insulsi, & insipidi, ut non solum non sumat ipsos in cibum, in mensa coelestis regni, uerum etiam detestetur eos, tanquam abominabilem saporem. Cum autem consperguntur, & cōdiuntur sale qui est Christus Dominus noster, ibi tum nullus cibus Deo iucundior, nullus gratior est, quam ij, qui credunt in Iesum Christum. Et quod de personis ipsorum dictum est, hoc etiam intelligendum erit de ipsorum operibus.

Sal in sacrificijs.

Plinius.

operibus. Opera enim hominum, quātumuis iusta uideantur, propter peccatum tamen carni agnatum, non sunt per se coram Deo perfecte bona. Quapropter non iustificatur in conspectu Dei omnis uiuens. Sed quia opera piorum condita sunt sale, hoc est, fiunt ex fide in Iesum Christum, idcirco sunt Deo gratissima, et iudicantur ab ipso suis quibusdam præmijs digna. Quid autem dicam de miseria hominis, qua necesse habet propter peccatum mori, & in morte computrescere ac perire? Propter unum hominem, inquit Paulus, peccatum introiit in mundum, ac per peccatum mors, & sic in omnes homines mors perualit, quatenus omnes peccauimus. Sed ut in Adam omnes moriuntur, & putrescunt, ita in Christo omnes uiuificabuntur. Christus enim cœlestis sal est, quo si quis aspersus fuerit, nunq̄ ita putrescet, ut in morte pereat. Sic Deus, (inquit) dilexit mundum, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Solenne est defuncta regum & monarcharum corpora aromatibus condire, ut longo tempore a putrefactione conseruentur. Tradunt item Aegyptios, publico instituto, mortuos suos sale condidisse, quo corpora aliquandiu durarent, sed hæc condimenta, etsi aliquot annis conseruant corpora, ne putrescant, non tamen possunt efficere, quin uel tandem resoluantur in cinerem. Solus autem Christus talis sal, taleq̄ condimentum est, ut si tecum acceperis ipsum in mortem et sepulchrum, (id quod fit per fidem) ita in ipsa putredine et cineribus seruaaberis, ut surrecturus sis, ad perpetuam uitam et foelicitatem. Quare hic ritus salis, in sacrificijs, admonet nos resurrectionis a mortuis, quam per Christum, cœlestem nostrum salem consecuturi sumus. Cæterum, quia Deus, una cum Christo donauit credentibus omnia bona Christi, idcirco Christus appellat etiã apostolos & discipulos suos, Salē. Vos, inquit, estis Sal terræ. Quemadmodum enim Christus, etsi uera est lux, illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum, tamen communicat cognomen Lucis, etiam cum apostolis. Vos estis, inquit, lux mundi: ita etsi ipse est uerus sal, tamen impartit salis nomen etiã apostolis. Impartit autem ipsis hoc cognomentum, non propter personam, sed propter ministerium & doctrinam ipsorum. Doctrina enim Euangelij de Iesu Christo, quod apostoli in toto orbe terrarum prædicauerunt, talis sal est, ut per ipsum conseruetur uniuersa ecclesia. Multæ extant aliæ doctrinæ, non solum de rebus ad usum humanum utilibus & necessarijs, uerum etiam de moribus, & uirtutibus, ac etiam de religione. Sed nulla est doctrina, nec in scriptis philosophorum, nec in literis aliorum autorum, qua possimus ab æterno interitu conseruari, præter solū Euangelion Christi, quod apostoli prædicauerunt. Euangelion enim ea est doctrina, & is sal, quo etiam in media morte & putredine seruaamur.

Herodotus

Apostoli sal
lux.

Euangelion, inquit Paulus, potentia Dei est, ad salutem omni creden-
 ti. Non solum autem apostoli cognominati sunt, sal, propter ministeri-
 um Euangelij, sed iubet etiam Christus omnes discipulos suos habere
 salem. In Marco enim ait. Omnis uictima sale salietur. Bona res est sal,
 cæterum, si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in uobis
 ipsis salem, et pacem habete inter uos inuicem. Quod alias ad apostolos
 ait. Vos estis sal terræ, hoc nunc eadem plane sententia dicit. Habete in
 uobis ipsis salem, hoc est, prædicate euāgelion unanimiter, credite Euan-
 gelio concordi fide. Sic enim ecclesia conseruabitur, & uos ipsi conser-
 uabimini, ad perpetuam pacem & tranquillitatem. De sale autem hæc
 nus in ecclesia singulis diebus dominicis consecrato, nihil opus est nūc
 dicere. Si enim hic ritus consecrandi salis usurpatus est ex hoc Leuitico
 canone, post legis abrogationem, in ecclesia, nō est cultus Deo gratus,
 sed κακοζηλία hypocritarum. Sāctificatur quidē, quicquid creauit Deus
 in usum & cibum humanum, per uerbum Dei, & precationem, quem-
 admodum Paulus ait, reducere autem in ecclesiam, Leuiticos ritus, per
 reuelationem Euangelij abrogatos, & existimare propositum tantum
 salem in ecclesia, per sacrificuli coniurationes sanctificari, reliquum au-
 tem prophanum esse, hoc demum est soli lumen inferre, & bonam Dei
 creaturam contumelia afficere.

SI AUTEM VOLVERIS OBLATIONEM
 FACERE DE PRIMIS FRUCTIBVS.)

Tres sunt præcipuæ species sacrificij Minhæ, quemadmodum su-
 pra ostendimus. Vna fit farina nondum cocta, alia fit panibus ex farina
 coctis. Tertia fit granulis nouarum frugum, e tunica sua excuffis. De
 duabus speciebus supra tractatum est. Nunc tertia describitur. Non est
 autem sentiendum quod hoc loco describatur ritus offerendarum omni-
 um primitiarum noui frumenti, quas lex exigebat. Fuerunt enim uaria
 genera primitiarum frumentis, quarum unaquæq; suos habuit ritus offe-
 rendi. Vnum genus est noualium, quod in cartallo offerendum erat,
 de quo scribitur Deu. xxvi. Aliud est manipuli, quod offerendum erat
 altero die paschæ, de quo Leui. xxiij. Est & genus primitiarum genera-
 le, sicut & decimarū, de quo scribitur Exo. xxij. xxiij. xxiiij. Et Deu. xij.
 Quantum autem in his generalibus primicijs dandum erat, lex non de-
 finiit. De his Hieronymus ita scribit. Primitiua quæ de frugibus offere-
 bant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio dereli-
 cta. Tradicionemq; accepimus Hebræorum non lege præceptam, sed
 magistrorum arbitrio inolitam, qui plurimum, quadragesimam partem
 dabat sacerdotibus, qui minimum, sexagesimam. Inter quadragesimam,
 & sexagesimam licebat offerri, quodcumq; uoluissent. Vide xxv. caput
 Ezechie;

Marci. 9.

Salis conse-
 cratio.

1. Timo. 4.

Primitiarum
 uaria genera

Hiero. super
 Ezech. ca. 45.

Ezechielis. Aliud quoque genus est primiciarum, duorum uidelicet panum fermentatorum in festo Pentecostes, Leui. xxiij. Est et oblatio placetæ ex noua pasta, quã necesse habebat unusquisque paterfamilias offerre, priusquam uesceretur panibus e nouo frumento confectis. De hoc genere primiciarum habes Num. xv. Aliud est granulorum, quæ nondum erant in farinam contrita aut commolita, sed tantum e recentibus spicis igni parumper adustis, excussa. Et huius tantum oblationis ritus hoc loco describitur. Habet autem eosdem ritus, quos & aliæ species Minhæ, de quibus supra tractatum est. Nam qui uolebat hoc genus sacrificij facere, is necesse habebat spicas maturescentes, & demestas, igni torrere, deinde grana earum, non in farinam contere: supra enim de Minha farinæ dictum est, sed tantum e tunicis aut paleis suis expellere, seu excutere, quod confricatione manuum fieri solet. Hebræa enim ueritas sic habet. Si uolueris offerre Minham primiciarum Domino, spicas maturescentes, igni tostas, expulsa grana offeres Minham primitiarum tuarum. Super hæc igitur grana sic excussa, fundendum erat oleum, & imponendum thus, iniecto etiam Sale, ut dictum est. Hæc ita præparata, afferenda erant ad sacerdotem, qui accepta hac oblatione, & allata ad altare holocausti, sumebat partem seu pugillum granulorum, cum toto thure, & iniiciebat in ignem, ut fieret sacrificium suauis odoris Domino. Reliquum granorum erat sacerdotis. Quemadmodum autem spiritus sanctus uoluit Christum & sacrificium eius depingere per farinam puram, ac panem coctum, in sacrificio Minhe, ita uoluit etiam illum depingere per grana primiciarum, seu nouarum frugum. Christus enim ipse confert se cum grano frumenti. Nisi granum, inquiens, frumenti delectum in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si uero mortuum fuerit, multum fructum affert, quo dicto significat Christus, sibi moriendum esse, ut per mortem suam multum afferat fructum, & non solum Iudæos, uerum etiam gentes, ad ecclesiam suam congreget. Vocat & Paulus Christum, primitias. Christus, inquit, surrexit ex mortuis, primitiæ eorum, qui dormierant. Quod igitur spicæ primiciarum igni tostæ, & grana e paleis excussa sint, ac postea pugillus granorum oleo unctorum, & salforum, coniectus sit una cum thure in ignem holocausti, adumbrat passionem Christi, & existimationem eius coram Deo patre in coelis. Ut enim famelico nihil iucundius & gratius est, quam cibus unctus, & sale conditus, ita Domino Deo nostro esurienti & sitienti humanam salutem, nihil unquam acceptius, nihil desiderabilius contigit, quam obedientia & passio unigeniti filij sui Domini nostri Iesu Christi. Et sicut thuris fumus ad cælum ascendit, ac suauis eius odor ex omni parte spargitur, ita clamor aut oratio Christi in afflictionibus &

Geriben
fangen.

Granorum
oblatio.

& passione eius penetrauit ccelos ipsos, & fuit Deo patri suauissimus odor. Multi quidem passi sunt, ab initio orbis terræ, aduersa & mortem, multi clamauerunt in afflictionibus suis ad Deum, sed nullius hominis quantumuis sancti, passio per se grata fuit Deo, nec ullius oratio per se a Deo exaudita est, præterq̄ solius Iesu Christi Domini nostri. Quod si alicuius patriarchæ aut prophetæ passio & oratio Deo placuerūt, hoc non factum est, nisi propter hunc Iesum Christum, cuius passionem & orationem Deus pater in horum passionibus & orationibus respexit. Quare sciamus, quod nihil unquam suauius & delectabilius ad Deum peruenerit, quā obedientia, passio, et oratio filij sui, Iesu Christi. Quod autem reliqua pars horum granulorum cesserit sacerdotibus, qui ederunt ea non nisi in loco sancto, significat communionem passionis & orationis Christi. Etenim Christus, non sic passus est, nec sic clamauit ad Deum & exauditus est, ut ipse solus consequeretur salutem, & frueretur foelicitate, sed ut tota ecclesia, quæ hac in parte per sacerdotes adumbratur, (Vos enim estis, inquit Petrus, genus electum, & regale sacerdotium) caperet fructum passionis & clamoris eius. Nam propter passionem Christi, tota ecclesia placet Deo, & iudicatur sancta, ac propter orationem Christi, omnis clamor ecclesiæ exauditur a Deo, & fit uoti sui compos. Oratio Christi est: Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum, & pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati per ueritatem. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro ijs, qui credituri sunt per sermonem eorum in me, ut omnes unū sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unū sint etc. Hac oratione Christi ita nobis cōfidendum est, ut quicquid ex fide in Christum orauerimus, impetrasse nos propter Christum sentiamus. Quid autem sibi uoluerint primitiæ & decimæ in politia Israelitica, & quem usum habuerint, alio loco commodius explicabitur. Nunc pergemus ad reliqua genera sacrificiorum,

Passionis
Christi com-
munitio.

1041.17.

CAPVT III.

QVOD SI HOSTIA PACIFICORVM FVERIT EIVS OBLATIO.)

Redit Mose ad oblationem animantium, & describit aliud genus sacrificij, quod uocant זבחי שלמים Zebach schlamim, quod genus pertinet ad sacrificia, quæ Hebræi uocant Leuia, seu uilia & uulgaria. Equia schalam, a quo schlamim deducitur, significat pacificare, et per trāsumptionem, reddere, restituere, salutem optare, perficere, ac consummare,

mare. (Qui enim reddit, quod debet, pacificat creditorem, & qui perficit opus suum, tranquillus & pacatus efficitur) idcirco nomen huius sacrificij uarie transfertur. Vulgata tralatio habet hostiam pacificorum. Græcus, hostiam salutis. Alij exponunt, sacrificium retributionis seu gratitudinis. Nonnulli uocant sacrificium Teleticum, ἀπὸ τῆς τελεῆς. Hebræi sentiunt hoc sacrificium dici pacificorum, partim, quod per ipsum impetretur pax mūdo, partim quod ex hoc sacrificio una pars red datur Domino, in sacrificium ignitum, altera sacerdoti, & tertia offeren ti, id quod in alijs sacrificijs non solet fieri. Sed de his interpretationi bus sit fides penes autores. Chaldæus pro שְׁלָמִים Schlamim reponit קֹדְשֵׁי קֹדֶשׁ Cudschaia, hoc est, sanctorum. Et quia partes huius sacri ficij cedebant non solum sacerdoti, uerumetiam uulgo offerenti, ac infra cap. septimo seueriter exigitur, ne quis immundus carne huius sacrificij uescatur, Anima, inquit, polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ sacri ficij pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis, idcirco uerisimile est, hoc sacrificium uocari שְׁלָמִים Schlamim, hoc est, perfe ctorum, integrorum, immaculorum, mundorum, & sanctorum, pro pterea quod non licebat de carne huius sacrificij edere, nisi ijs, qui iuxta Mosaicos ritus, mundi, puri, & sancti essent. Quare uocabimus dein cept hoc genus oblationis, Sacrificium sanctorum, quanquam nec no men pacificorum abijciendum sit, si intelligatur sic dici, quod qui uolue rūt de hac sacrificio edere, necesse habuerunt prius ab immundicijs suis purgati, & cum populo Dei reconciliati ac pacificati esse. Habet autem hoc sacrificium ritus aliquot similes, & aliquot dissimiles, cum sacrificio holocausti. Nam holocaustum adducendum erat, ad ostium tabernacu li seu templi, manus offerentis ponenda erat super caput holocausti, ma ctandum item erat, & sanguis eius spargendus a sacerdotibus super alta re per circuitum, quemadmodum supra explicatū est. Iisdem ritibus ob seruari etiam debuit hoc sacrificium sanctorum, de quo nūc tractamus. Sed in alijs ceremonijs horum duorum sacrificiorum magna est dissimi litudo. Nam holocaustum ma ctandum erat, tantum in eo altaris latere, quod respiciebat septentrionem. Hoc autem sacrificium ma ctari licuit in quouis loco atrij. Item in holocausto non debuit offerri, nisi masculus. In hoc autem sacrificio licuit offerre tam masculum, quam foeminam. Holocaustum totum cremandum erat in altari, In hoc autem sacrificio non cremabantur, nisi adeps, qui operit intestina, & quicquid est adipis intrinsecus, duo item renes cum suo adipe, qui est iuxta ilia seu femora, præterea reticulum iecoris. Pro quo Hebræus habet יֹתֶרֶת Iothereth. Græcus interpretatur ἐν λοβόν, hoc est, pinguem extremitatē iecoris per tingentem ad renes. In holocausto nihil cuiquam cedebat, præter pellē.

*Sacrificium
pacificorum,
cur sic dica
tur.*

Totum enim cremabatur. Hoc autem sacrificiū diuidebatur in tres partes, quarum una, uidelicet adeps, et reliqua iam enumerata, tradebantur igni holocausti, in suauem odorem Domino. Altera pars, uidelicet, petrusculum & dexter armus tradebatur sacerdoti, quemadmodum scribitur Leui. vii. & Deu. xviij. Reliqua erant hominis offerentis, quibus is una cum familia sua, iuxta Leuiticos ritus, sanctificata, (unde & sacrificium sanctorum dictum est) uelcebat. Porro licebat in hoc sacrificio offerre de tribus speciebus animantium, uidelicet, de bobus, de ouibus, & de capris, non autem de auibus, quod non potuerunt cōmode in tres partes diuidi. Si quis de bobus, inquit, offerre uoluerit, siue marem siue foeminam immaculatam offerat coram Domino etc. Quæ in descriptione holocausti explicata sunt, uidelicet, quid sibi uelit oblatio ad ostiū tabernaculi, impositio manus, effusio sanguinis, & alia, quæ in holocausto cum hoc genere sacrificij cōueniunt, ea non est opus nunc repetere. Sed illa tantum persequemur, quæ cū holocausto nō conueniunt. Quid ergo est, quod in holocausto non nisi mas offertur, in hoc autem sacrificio licuit offerre tam marem, quam foeminam? Si considerare uolueris consilium spiritus sancti, quod in hac ordinatione de externa disciplina habuit, uerisimile est uoluisse eū hoc instituto auocare Israelitas ab impijs sacris Aegyptiorum, & retinere eos in pia sacrificandi consuetudine patriarcharum. Nam Aegyptij, autore Herodoto, nullā bouem foeminam immolarunt. Patriarchæ autem immolarunt eas. Quare non fuit ociosum, lege constituere, ut & boues foeminæ suo sacrificij genere offerrentur. Si autem consideraueris consilium spiritus sancti de huius sacrificij significatione, tunc potuisset quidem spiritus sanctus uno tantum holocausti ritu contentus esse, quo passionem Christi depingeret, sed maluit etiam huius sacrificij ritum adijcere, ut de passione Christi & fructu eius uarijs cerimonijs concionaretur, & fidem populi sui uarijs ritibus erudiret, atq; confirmaret. Nam holocaustum respicit proprie in personam Christi. Idcirco requiritur in eo sacrificio masculus tantum. Hoc autem sacrificium, respicit tam Christum, quam totam ecclesiam eius, quæ est corpus Christi, quod non tantum e masculis, sed etiam e mulieribus constat. Lex igitur iubet tam masculum quam foeminam in hoc sacrificio asserre, ut significaretur, quod non solum uiri, uerum etiā mulieres pertineant ad ecclesiam Domini. Nam si animantes foeminæ repulsæ essent ab omnibus generibus sacrificiorū, potuissent mulieres, infirmum alioqui uasculum, cogitare, se etiam a Deo & ecclesia eius abiectas esse, præsertim cum reijci quoq; soleant a publicis functionibus in ecclesia. Vult igitur lex, ut in hoc sacrificij genere etiam foemina asseratur, quo certiores reddamur, mulieres quoq; membræ ecclesiæ esse, & Christum

*Mulieres ad
ecclesiam
pertinent.*

Christum non tantum pro uiris, sed etiam pro mulieribus oblatū esse. In Christo Iesu, inquit Paulus, non est seruus, neq; liber, non est masculus ac foemina. Et Petrus. Viri cohabitent secundum scientiam, uelut in firmiori uasi muliebri impertientes honorem, tāquam etiam cohredes gratiae uitae. Deinde quod holocaustum debuit mactari in uno tantum latere, hoc autem sacrificium licuit mactari in quouis atrij loco, significat, Christum in uno quidem loco, in urbe Hierusalem, in qua erat templum, sacrificium suum peracturum esse, sed fructum huius sacrificij spargendum esse in totum orbem terrarum. Adhæc quod adipēs cum renibus in hoc sacrificio adolentur in suauem odorem Domino, et si alij interpretantur *ἀκαθάρτων* de uoluptatibus & delicijs carnis, quæ mortificandæ sunt, tamen quia ignita sacrificia respiciunt proprie in Christū et passionem eius pro peccatis nostris, ideo adipēs cum renibus, etiam in hoc sacrificio adumbrant Christum. Nota enim est scripturæ phrasis, qua per adipem significantur optima & selectissima. Sic decimarum optima, uocantur adeps, Num. xvij. Sic & frumenti optima dicuntur adeps, psal. lxxx. Solent etiam aliquoties per adipem intelligi potentes & diuites, qui uidentur esse præcipua & optima pars populi. Quid autē in toto humano genere melius est Christo? quid eo in omnibus uirtutibus pinguius? quid ipso magis selectū? Hic ergo pinguis adeps, qui est Christus, succēditur igni holocausti, hoc est, suscipit passionem pro peccatis nostris, ut fiat suauissimus odor Domino, quo Dominus ita delectatur, ut nō solum Christum ipsum fauore suo complectatur, uerum etiam propicius fiat propter Christum, omni homini in ipsum credenti. Nam hoc depingit etiam ea cerimonia, qua partes huius sacrificij diuiduntur inter sacerdotes, & offerentes, quos uocant *λαϊκούς*. Significat enim, quod tota ecclesia capiat fructum sacrificij Christi per fidē, qua sanctificatur. Si enim in quouis genere sacrificij, omnia aut igni absumerentur, aut sacrificulis de tribu Leui, & familia Aheronis, cederent, ac nihil offerentibus de alijs tribubus & familijs relinqueretur, existimarent boni quicq; e uulgo, quod quemadmodum non essent participes sacrificiorum, ita non possent esse participes regni cœlorum, nec pertinerēt ad populum ecclesiæ Dei. Nunc autem Spiritus sanctus instituit ac ordinauit, ut offerentes, in hoc sacrificij genere, etiam suas partes acciperent, & comederent, tantummodo, ut iuxta Leuiticos ritus mundi essent. Ibi epulabimini, inquit, coram Domino Deo uestro, uos & filij & filiae uestre, famuli & famulae, atq; Leuites, qui in urbibus tuis morantur. Quare, quotquot sunt homines, siue primates, siue infimates, erudiuntur ex hac cerimonia, q̄ & ad ipsos pertineat fructus sacrificij Christi, si modo mundi & sancti fuerint, hoc est, si credant in Christum, &

Gal. 3.

Psal. 17.
73.

Adipis significatio.

Deut. 12.

obediant Christo per fidem. Sicut enim sola fide Christum suscipimus, ita sola fide purificatur cor nostrum, ut et puri ac sancti coram Deo propter Christum iudicemur, & uirtute spiritus sancti opera sancta faciamus, adeoque in conuiuio cœlestis regni accumbamus.

SI DE OVIBVS VOLVERIT SACRIFICIUM SANCTORVM etc.) SI CAPRA FVERIT, DEFERET EAM CORAM DOMINO etc.) Recensentur adhuc duę species sacrificij sanctorũ (sic enim uocamus nunc sacrificiũ pacificorum) quarum altera est de grege ouium, altera de grege caprarum. Habent aut̃ hæ species, ritus prorsum similes cum oblatione bouum aut uaccarũ, in hoc sacrificij genere, præterq̃ quod in oblatiõe ouium, crematur una cum adipibus & renibus, etiã cauda integra, ab extremitate spinæ dorsi abscissa. Porro, etsi bos, aries & caper, sint animalia diuersę speciei, sacrificium tamẽ eorum, in unum duntaxat Christum respicit. Quare, cum omnes ritus huius sacrificij paulo ante in oblatiõe bouum seu uaccarum explicati sint, superuacaneum est, explicationem eorum iterum repetere. Quid ergo nos faciamus? Veteres obtulerunt in sacrificia sanctorum, boues, uaccas, arietes, oues, & capras. Quid autẽ abrogatis his externis sacrificijs, nos offeremus? Primum, offerimus sacrificium Sanctorum, cum ecclesiam, & ministerium prædicandi euangelij studio & ope nostra iuuamus. Sic enim munera apostolis missa, Paulus uocat odorem bonę fragrantię, hostiam acceptam, gratamq̃ Deo. Deinde offerimus sacrificium sanctorum, si audiamus concionẽ Euangelij Christi, & credamus in Christum, si inuocauerimus ex fide Christi, nomen Domini, & laudauerimus Deum tam uerbis quam operibus nostris. De talibus sacrificijs propheta sæpe ac multum concionatur. In psal. iij. Sacrificate sacrificium iusticię, & sperate in Domino. Et in psal. cxv. Dirupisti uincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo. Quibus uerbis significatur, quod sperare in Dominum, & inuocare nomen eius sint sacrificia Deo gratissima. De his sacrificijs Oseas perspicue loquitur. Tollite, inquit, uobiscũ uerba, (non boues, aut uaccas) & conuertimini ad Dominũ, & dicite ei. Omnem aufer iniquitatẽ, & accipe bonum, et reddemus uitulos labiorum nostrorũ. Quod epistola ad Hebræos ita explicat. Per ipsum offerimus hostiam laudis semper Deo, hoc est, fructũ labiorum confitentium nomini eius. Postremo, sacrificia sanctorũ sunt etiã officia & benefacta, quibus necessitati proximi nostri subuenimus. Beneficię, inquit apostolus, & comunicatiõis ne obliuiscamini. Talibus enim uictimis placetur Deo.

OMNIS ADEPS DOMINI ERIT, HOC SIT LEGITIMVM etc.)

In recen

Osee 14.

Heb. 13.

Heb. 13.

In recensendis sacrificiorum generibus sepe facta est mentio sanguinis super altare spargendi, et adipis adolendi, ideo addit scriptura in fine huius capituli generalem Canonem, de adipe & sanguine. Nec sanguinem, inquit, nec adipem comedatis. In sacrificio enim animalium, sanguis suis ritibus fundendus & spargendus erat. Adeps autem adolendus Domino, in suauem odorem. Hoc enim est, quod dicitur: Omnis adeps Domini erit. Ac de sanguine quidem certum est, quod per legem Moysi non licuerit eo uesci, siue sacrificaretur, siue non sacrificaretur. De adipe autem sentiunt quidam, quod etsi non licuit eo uesci in sacrificiis, licuit tamen eo uesci extra sacrificia, de animalibus mundis. De qua re nunc non disputabimus, sed audiamus legem, qua esus sanguinis & adipis seuerissime prohibitus est. In capite enim septimo huius libri ita scriptum est. Si quis adipem animalis, quod oblatum est, pro sacrificio Domini comederit, peribit de populo suo. Sanguinem quoque non comedetis, nec de auibus nec de pecoribus in omnibus habitationibus uestris. Omnis anima, quae ederit sanguinem, peribit de populis suis. Idem de sanguine habes in hoc libro cap. xvij. & Deut. xij. & xv. Quid ergo sibi uult tanta seueritas? Num hec per se polluunt uescientem? Absit. Quod enim intrat in os hominis, non coinquinat hominem. Et quanquam apostoli etiam prohibuerunt esum sanguinis, in synodo Hierosolymitana, non tamen senserunt, haec esse per se immunda, nec uoluerunt libertatem Christianismi seruitute Mosaicorum rituum onerare, sed consuluerunt tantum charitati, & obsecuti sunt ad tempus infirmitati Iudaeorum, donec in Christo grandescerent. Quare aliae sunt causae, propter quas horum esus tam seueriter in lege prohibitus fuit. Ac primum de adipe. Non omnino absurde sentiunt, qui putant adipem ideo non concessum in humanum esum, sed Domino incensum fuisse, ut esset paedagogia, qua rudis populus admoneretur, ut non sectarentur delicias ac uoluptates carnis, sed ut eas igni spiritus sancti mortificarent. Nec importune etiam ex hac cerimonia commendatur frugalitas ciborum, & reprehenduntur lauti atque delicati. Qui diligit, inquit Salomon, epulas, in egestate erit, qui amat uinum & pingua non ditabitur. Sed spiritus in prohibitione esus adipis longius respicit, quam in ciuilem paedagogiam. Incensum enim adipis in sacrificio significat passionem & mortem Christi, qui cum sit in humano genere longe omnium optimus & selectissimus, adumbratur per adipem, quemadmodum supra ostendimus. Sola autem passio Christi habet hanc sanctitatem & maiestatem, quod sit expiatio peccatorum nostrorum, & reconciliatio nostra apud Deum. Et qui hanc maiestatem transferunt in merita humanae iusticiae, hi prophanant, & contumelia afficiunt passionem Christi. Cum igitur spiritus sanctus tam seueriter

*Sanguis fundendus.
Adeps adolendus.*

exegit, ut Israelitæ non uescantur adipe, sed ut incendant eum in sacrificio, admonere uoluit, ut expiationem peccatorum & reconciliationem nostri non transferamus in nostra opera, aut merita eorum, sed ut eam acceptam feramus soli passioni & morti Domini nostri Iesu Christi. Itaque hypocritæ, qui meritis suæ iusticiæ cōfidunt, etsi nec lacte nec carnibus uescuntur, sed tantum pane & oleribus, tamē quia transferunt in sua merita, quod igni sacrificij incendendum est, hoc est, quod ad solam passionem Christi pertinet, dicuntur uesci adipe cōtra legem, ac fiunt obnoxij grauissimo supplicio legis, quæ ait: Si quis adipem, qui offerri debet in incensum Domini, comederit, peribit de populo suo. Dicamus etiam de sanguine. Esus enim sanguinis prohibitus esse uidetur, ut esset pædagogia, qua rudes assuescerent ad continendas manus suas ab homicidio. Sed & hic longius respexit spiritus. Lex enim dicit. Quisquis de domo Israel, siue de aduenis, qui peregrinantur inter uos, comederit sanguinē, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo, quia anima carnis in sanguine est, et ego dedi illum uobis pro altari, ad placandū pro animabus uestris. Quia sanguis pro anima placat. Pro anima, inquit, placat. Non potest autem sanguis taurorū & hircorum placare Deum ac peccata auferre, sed solus sanguis Iesu Christi. Quare, cum lex seueriter exigit, ne Israelitæ prophanent sanguinem esu suo, hoc maxime omnium exigit, ne quis expurgationem peccatorum, quæ soli sanguini Christi tribuēda est, sibi aut suis meritis adscribat. Ac edendum quidem est corpus Christi, & bibendus sanguis eius per fidē, uidelicet, ut credamus sanguinē eius pro nobis effusum esse, sed hic sanguis non est prophanandus impio esu nostro, id quod fieri solet, cum tribuimus meritis iusticiæ nostræ, quod soli ipsi acceptum ferendū est. Itaque uides, quod hypocritæ, cum sentiunt se sua ipsorum iusticia purgari a peccatis, uescantur & bibant sanguinem contra legem, etiamsi aquā tantum bibant. Ac fiunt etiam ex hoc potu uiri sanguinum, & homicidæ. Putant enim se præstare obsequium Deo, si eos trucidauerint, qui abstinent ab esu sanguinis, hoc est, qui non suis meritis sed tantum effusi-

oni sanguinis Christi tribuunt remissionem peccatorum. Hoc enim uere est sanguinem Christi, sanctum et immaculatum conseruare. Sed de hoc plura in cap. xvij.

Adipe uescuntur hypocrite.

Sanguis non uescendus.

CAPVT III.

LOCVTVSQVE EST DOMINVS AD MOSEN DICENS, LOQVERE FILIIS ISRAEL, ANIMA QVAE PECCAVERIT PER IGNORANTIAM etc.

Sequuntur alia genera & ritus sacrificiorum, quorum unum uocatur חטאת Hattah, quod est sacrificiū pro peccato, seu piaculum. Alterū *sacrificium pro peccato, et pro delicto.* אשם Asham, quod est sacrificiū pro delicto. Distinguuntur autem hæc duo sacrificia, tam peccatorum generibus, quam sacrificandi ritibus. Hebræi enim faciunt duplicem ordinem præceptorum Dei. Alia uocant מצות עשה Mizuoth Assa, hoc est, præcepta affirmatiua. Alia uocant מצות לא תעשה Mizuoth lo thaassch, hoc est, præcepta negatiua. Hinc ponuntur etiam duo ordines peccatorum. Alia enim dicuntur peccata omissionis, alia commissionis. Itaque sciuntur duo genera sacrificiorum, ad hæc peccata expianda, instituta esse, uidelicet, sacrificiū pro peccato, & sacrificiū pro delicto. Sed relinquamus nunc istam præceptorum & peccatorum distributionem Hebræis, Nos loquemur hoc loco de peccatorum & sacrificiorum discrimine, quemadmodū scriptura ipsa exemplis suis in his locis significare uideretur. Tamen si enim indifferenter utitur uocabulo אשם Asham, hoc est, delicti, in descriptione sacrificij pro peccato, & similiter utitur uocabulo חטאת Hattah, hoc est, peccati, in descriptione sacrificij pro delicto, exempla tamen horum sacrificiorum, quæ recitantur in sequenti capite, uidentur hoc discrimen indicare, quod Sacrificiū pro peccato institutum sit ad expianda ea peccata, quæ præter sacrificiū, nullam aliam obligationem erga proximum habent, nec aliam in politico conuictu expiationem requirunt, quale est uesci sanctificatis in immunditia, aut seipsum diris deuouere etc. Et ritus huius sacrificij describitur ab initio huius quarti capitis, usque ad illum locum quinti capitis, quo dicitur: Locutus est Dominus ad Mosem dicens. Anima si præuaricans peccauerit per ignorantiam in his quæ Domino sunt sanctificata etc. Sacrificiū autem pro delicto institutum sit, ad expianda ea peccata, quæ præter sacrificiū, aliam habent obligationem erga proximum, quale est, Depositiū proximo negare, furta retinere, & id genus alia, quæ ad expiationem suam exigunt, non solum, ut sacrifices arietem, sed etiam ut reddas proximo quod uel furto uel rapina uel impostura abstulisti. Et hoc sacrificiū describitur in eo loco quinti capitis, quo dicitur. Anima si præuaricans peccauerit per ignorantiam, in his, quæ Domino sunt sanctificata, afferet pro delicto suo &c. Que cū

ita se habeant, percurramus initio ritum sacrificij pro peccato, uidelicet pro eo peccato, quod solo sacrificio expiatur, nec exigitur, ut ad expiationem eius proximo aliquid reddas. Distinguuntur autem ritus huius sacrificij iuxta personarum qualitatem. Aliter enim sacrificandum est pro peccato Pontificis, aut totius populi, aliter pro peccato principis, aliter pro peccato hominis priuati. Et in hoc ordine aliud offertur a diuitibus, aut mediocribus, aliud a pauperibus, quemadmodum postea sequitur. Ac dicamus primum de sacrificio Pontificis. Si sacerdos, inquit, qui unctus est, (de hac unctioe uide Exo. xxix. & infra cap. viij.) peccauerit, delicto populi, aut quemadmodum unus quispiam de plebe delinquere solet, offeret pro peccato suo uitulum seu iuuenicum immaculatum Domino, ad hostiam pro peccato etc. Quibus autem ritibus describitur uitulus Pontificis sacrificandus, isdem describitur uitulus totius populi Israelitici offerendus. Quare explicatis ritibus sacrificij pro peccato pontificis, explicati etiam erunt ritus sacrificij pro peccato totius coetatus. Ex hoc loco hypocritae magnam sumpserunt occasionem suae impietatis. Cum enim uiderent haec genera sacrificiorum instituta esse ad expianda peccata, & in descriptione eorum additum esse. Placabit pro eis sacerdos, & remittetur eis, existimauerunt, quod haec sacrificiorum opera tantae per se dignitatis sint, ut expient peccata in iudicio Dei, & reconcilient homines cum Deo, ac mereantur ipsis uitam aeternam. Sed hanc impiam opinionem non solum damnat totum euangelion Christi, sed etiam prophetę ipsi. Sacrificium, inquit Dauid, & oblationem noluisti, holocaustum, & pro peccato non postulasti. Et Michaeas. Quid dignum offeram Domino? curuabo genua Deo excelsio. Nunquid offeram ei holocausta & uitulos anniculos? nunquid placari potest Dominus in milibus arietum, aut in multis milibus hircorum pinguium? Considerandum igitur erit, quis fuerit legitimus usus huius sacrificij pro peccato. Ac principio, hoc sacrificium, non fuit institutum, ut abroget ciuilia supplicia, quae iuxta legem sceleratis inferri debebant, uidelicet, homicidis, latronibus, adulteris, blasphemis, & id genus alijs peccatoribus, quibus lex suas poenas definit. Sed institutum fuit, pro expiatione eorum tantum peccatorum, quae errore quodam & incogitantia aduersus legem, praesertim ceremonialem, designabantur, & quae alioqui nec ciuilitate, nec criminaliter puniebantur. Sic enim scriptura hoc loco ait, Anima, quae peccauerit per ignorantiam, hoc est, errore quodam, & incogitantia. Et Num. xv. Si per ignorantiam praeterieris quicquam horum, quae locutus est Dominus ad Moysen, oblitaque fuerit facere multitudo, offeret uitulum de armento holocaustum etc. Et additur. Anima, quae per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille siue peregrinus, quoniam

Sacrificij pro peccato usus.

quoniam aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Deinde hoc sacrificium non fuit institutum, ut expiet peccata coram Deo. Ex epistola enim ad Hebræos notum est, quod nec sanguis taurorum, nec cinis uiculorū possint auferre peccata. Sed institutum fuit, partim ut esset *Christus, sacrificium pro peccato.* externa & Politica reconciliatio eorum, qui errore quodam peccauerāt, partim, ac maxime omnium, ut esset typus eius expiationis, que uere per *Rom. 8.* Christum contingit. Sic enim Paulus exponit, Romanis scribens. Peccato, inquit, condemnauit peccatum in carne, hoc est, Deus fecit Christum sacrificium pro peccato, & propter hoc sacrificium aboleuit peccatum, in hominibus. Et ad Corinthios: Deus Christum, qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum, hoc est, sacrificium pro peccato, fecit, ut nos efficeremur iusticia Dei per illum. Et epistola ad Hebræos perspicue testatur, quod hoc sacrificium respexit in Christum. In lege enim non est institutus in Pontificem angelus quispiam *ἀναμάρτητος*, sed homo peccatis obnoxius, qui offerat tam pro suis, quam pro populi peccatis. In secundum, inquit, tabernaculum semel quotannis solus pontifex introibat, non sine sanguine, quem offerret pro sua & populi ignorantia. Cum ergo Pontifex necesse habuit, etiam pro sua ignorantia offerre, significatum est, quod is Mosaiicus Pontifex, nō sit uerus pontifex, qui coram Deo peccata expiet, alioqui ipse nō fuisset peccatis obnoxius, nec sacrificia eius sint uera sacrificia, alioqui semel oblata, desissent postea offerri, sed quod adumbrent tantum futurum uerum Pontificem Christum, & uerum sacrificium eius pro peccatis nostris. Et cap. xiiij. Animalium, inquit, quorum sanguis infertur pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Quapropter & Iesus, ut sanctificaret per proprium sanguinem populū, extra portam passus est. Hic perspicue docet apostolus, quod sacrificium pro peccato pontificis & totius cœtus Israelitici, cuius sacrificij sanguis inferebatur in sancta, & corpus eius cremabatur extra castra, ad passionem Christi respiciat, & ueram peccatorum expiationem, quæ per Christum iam facta est, adumbrauerit. Cæterū, in hoc genere sacrificij, quod pro peccato pontificis, & totius populi offerebatur, quædam conueniunt cum ritibus holocausti, & sacrificio Sanctorum, uidelicet, adductio uiculi ad ostium tabernaculi, impositio manuum, mactatio & incensio adipum in altari holocausti, quæ cum supra explicata sint, non est opus nunc repetere. Quædam uero non conueniunt. In holocausto enim & sacrificio sanctorum, sanguis funditur tantum per circuitum altaris holocausti, & ipsum sacrificium aut totum comburebatur in altari, aut pars aliqua cedebat in uisum & esum sacerdotis, ac eorum, qui offerebant illa, quemadmodum supra expositum est. In hoc autem genere sacrificij sanguis partim asper

gitur sepecies contra uelum sanctuarij, partim ponitur super cornua altaris thymiamatis, partim funditur in basin altaris holocausti, & adeps tantum, ac renes, & id genus reliqua cōburuntur in altari holocausti. Pelliculis autem, carnes, caput & pedes cum intestinis & fimo, comburuntur extra castra, seu extra urbem, in qua erat templum. Qui ritus concionantur aptissime de passione Christi & usu eius. Quod enim sanguis aspergitur sepecies contra uelum, intra quod posita erat arca propiciatorij, significat expiationem peccatorum, quæ semel facta est per sanguinem Christi, sufficere & pertinere ad omne tempus huius seculi, ab initio conditi hominis, usque ad cōsummationem mūdi. Septenarius enim numerus, quo perfecti sunt, quemadmodum Genesis dicit, cœli & terra, & omnis ornatus eorum, significat totum tempus huius mundi, a creatione, usque ad consummationem eius. Quare, qui sub Nocha, Melchisedeco, Abraamo, aut alijs patriarchis, uiderunt ex promissionibus, per fidem, in sacrificijs suis, uenturum Christum, & qui nunc post tot annos aduentus Christi in carnem & mortis ac resurrectionis eius, uident ex Euangelio per fidem, Christū uenisse, & expiasse peccata, nec illi minus perciperunt, etsi adhuc obscurius, nec hi minus nunc percipiunt de expiatione peccatorum in Christo, quam hi, qui uiderunt ipsum in carne, & crediderunt. Ponitur & sanguis super cornua altaris thymiamatis, ut significetur, quod sanguis Christi ita nos cum Deo patre reconciliet, ut quicquid in nomine Christi petierimus, impetremus. Nec potest ulla oratio ad diuinam maiestatem penetrare, nisi sanguine Christi illita. Hypocritæ non illinunt altare thymiamatis sanguine Christi, sed illinunt ipsum suo ipsorum sanguine, hoc est, orant Deum non fiducia meriti Christi, & expiationis eius, sed fiducia suæ ipsorum iusticiæ. Quare sacrificium orationis eorum non est Deo acceptum, & clamant quidē illi diu ac multum, sed non exaudiuntur. Reliquus sanguis effunditur in basin altaris holocausti, ut uarijs ceremonijs probe inculcetur, sanguinem Christi uere pro peccatis nostris effusum esse. Sed quod corpora horum sacrificiorum cremantur extra castra, uel urbem, manifeste adumbrat, quod Christus passurus erat mortem, non in ipsa urbe Hierusalem, in qua templum erat, sed extra portas eius. Quo admonemur, quemadmodum apostolus ad Hebræos scribens, explicat, ut non existimemus nos habere in hoc seculo manentem ciuitatem, sed ut exeamus cum Christo extra portam, & futuram ciuitatem inquiramus, portantes interim opprobrium eius, ac patienter tolerantes omnia aduersa propter ipsum. Si enim commortui sumus, & conuiuemus. Si sufferimus, & conregnabimus.

Septenarius numerus.

Hypocritarum oratio.

Christus cur passus extra urbem.

SI PECCAVERIT PRINCEPS, ET FECERIT.)
Magnum

Magnum est discrimen inter sacrificiū pro peccato Pontificis & totius populi, & inter sacrificium pro peccato principis, et priuati hominis. Nam pro peccato pontificis & totius populi, offertur iuuenus. Pro peccato autē principis offertur hircus, & pro peccato hominis priuati offertur uel capra, uel ouis, uel duo turtures, uel duo pulli columbarum, uel pars similæ decima Ephē, ut postea sequitur. Ac mactatur quidē tam sacrificium pro peccato pōtificis & totius coetus, quam sacrificiū pro peccato principis & hominis priuati, in loco ubi mactari solet holocaustū, propterea quod hæc sacrificia sint ex eorum numero, quæ uocātur Sancta sanctorū. In aspersione autē sanguinis magna est differentia, quia sanguis sacrificij pro peccato pōtificis & totius coetus, partim aspergitur septies contra uelū sanctuarij, partim ponitur super cornua altaris thymiamatis, partim funditur ad basim altaris holocausti. In sacrificio autē pro peccato principis & priuati hominis, sanguis non aspergitur cōtra uelū sanctuarij, nec ponitur super cornua altaris thymiamatis, sed ponitur tantum super cornua altaris holocausti, & reliquus funditur ad basim eius. Præterea, adolentur quidem adipes in omnibus his speciebus sacrificij, sicut in sacrificio sanctorū, sed in sacrificio pro peccato pontificis aut totius coetus, pellis, carnes, caput & pedes comburuntur extra castra uel urbem, in loco cinerum. In sacrificio autē pro peccato principis aut priuati hominis, pellis, carnes & reliqua non comburuntur extra castra, sed cedunt in usum sacerdotū, quemadmodum scriptum est postea cap. viij. & Num. xvij. Vides etiā nonnihil differentiaē inter sacrificium pro peccato principis, & priuati hominis. In illo enim offertur hircus, in hoc autē capra, aut ouis, aut aliud ex his, quæ supra enumerauimus. Quid ergo sibi uult hæc dissimilitudo? Num, quia maior est dignitas Pontificis & principis, illustrior etiam maiestas rituum sacrificandi pro ipsis esse debet? Et sicut ceremoniæ sacrificiorū pro ipsis, sunt excellentiores ritibus sacrificiorum pro priuatis & pauperibus hominibus, ita etiam ipsi maiorem habent respectum coram Deo, quā priuati & pauperes. In hoc quidem seculo, & in externa politia sui debent esse hominū ordines, & Deus respicit super pauper culum, contritum spiritu & tementem ad sermones ipsius, siue ille princeps, siue priuatus fuerit: quod autem instituitur in lege illustrior maiestas in ceremonijs sacrificij pro peccato pontificis, aut totius populi, quam in ceremonijs sacrificij pro peccato priuati hominis, non tam fit ad commendandam & ornandam dignitatem pontificis, quam ad exaggerandam et amplificandam magnitudinem peccati eius. Pontifex enim non habet aliquam dignitatis prærogatiuam in peccando, præ homine priuato, sed idem peccatum longe maius, grauius & horribilius est, si designetur a pontifice, quā si designetur ab homine

Pontificis
sacrificium:

priuato. Si pontifex, exempli gratia, peccat adulterio, aut ebrietate, aut uirulentis execrationibus, aut alio id genus scelere, peccat non solum suo periculo, uerum etiam periculo totius ecclesiae, quam suo exemplo offendit, & in peccatum trahit. Sic etiam, cū princeps peccat, multo plures offenduntur, quam cum peccat homo quispiam priuatus. Ac sentiunt quidem potentes, & proceres, se tanto maiore habere peccandi praeuam, quanto maiorem habent dignitatem & potentiam. Itaque, quod in priuatis uocatur ebrietas, in potētibus et principibus uocatur lauitia, et quod in illis dicitur adulterium, in his dici solet humanitas, tantum abest autem, ut habeant ex sua dignitate & potentia maiorem praeuam peccandi coram Deo, ut potius peccatum ipsorū eo grauius sit, quo ipsi sunt digniores & illustriores. Instituit igitur lex, excellentiorem maiestatem in sacrificio pro peccato pontificis, q̄ in sacrificio pro peccato priuati hominis, non ut significet pontificē habere maiorem licentiā peccandi, sed ut significet, idem peccatum lōge maius & grauius esse in Pontifice, quam in homine priuato. Maius enim & illustrius est peccatum, quod ad sui expiationem maiores & illustriores requirit cerimonias. Declaraui autem DEVS hanc peccati grauitatem in Pontificibus & principibus, non solum maiestate cerimoniarum, quibus peccatum eorum in lege expiatur, uerum etiam magnitudine publicorum suppliciorum, quibus peccatum eorum diuinitus punitum est. Eli summus erat Pontifex & Iudex in Israel. Et peccabat uir alioqui honestus, indulgentia in liberos. Hoc peccatum in priuato homine uix reputatione dignum iudicatur. Sed uide mihi, obsecro, quam horribiliter in Eli puniatur. Ecce dies, inquit DOMINVS, ueniunt & praedam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua. Et postea. Filij eius in bello occisi sunt, & ipse postquam cecidisset de sella, fractis ceruicibus mortuus est. Saul rex Israelis immolauit, neglecto uerbo DOMINI, oues & boues Amaleitarum. Quod peccatum in priuato homine, si multum, extremo illius unius hominis supplicio expiari potuisse, uisum fuisset: In rege autem tanta seueritate uindicatum est, ut propter hoc peccatum, ablata sit tam ipsi quam posteritati eius maiestas regia in Israel. Dauid rex commisit adulterium & homicidium, quae in priuato homine, fuissent extremo unius supplicio in civili repub. expiata. Sed audi, quam seueriter puniat DEVS ista in Monarcha. Non recedet, inquit, gladius de domo tua usq; in sempiternum. Et suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo &c. An non tolerabilius fuisset decies mori, quam tanta mala sufferre, & oculis suis uidere? Iudicium, inquit sapiens, durissimum in his qui praer

Principum
 peccata, alijs
 grauiora.

1. Reg. 15.

2. Reg. 12.

Sapient. 6.

qui præsunt, fiet. Exiguo conceditur misericordia, potētes autē potenter tormenta patientur. Quare qui amplā quandam dignitatē aut potentiam consequitur, non cogitet sibi concedi licentiā peccandi, sed potius consideret, se necesse habere, tanto honestiorem uitam agere, quāto illustriori dignitate ornatus est. Sed redeamus ad nostrum institutū. Cum multo alijs ritibus expiatur peccatum pontificis, quā peccatū hominis priuati, quid dicemus? num sicut ritus expiatiōis peccati pontificij sunt excellētiōres, ita & pontifex consequitur merito horū rituum maiorem expiatiōnem corā Deo? Minime omnium. Nam obseruatio horum Mosaicorū rituum per se est externa tantū, ac ciuilis quēdam peccati expiatio, atq; reconciliatio coram hominibus. Si enim pontifex nullā aliam habuit expiatiōnem, certe quanto grauius fuit peccatū ipsius, quam peccatū priuati hominis, tanto maiorem etiā damnationem accepit. Coram Deo autē una tantū et eadem est utriusq; peccati expiatio, uidelicet, Iesus Christus, Dominus noster. Sacrificiū enim pro peccato Pontificis, & totius populi, nec magis nec minus adumbrat unū uerum et perfectum sacrificiū Christi, quam sacrificiū pro peccato hominis priuati. Et quemadmodū pontifex potuit per suum sacrificiū exuscitare & confirmare fidem suā, quod remittatur ipsi peccatum propter semen Abrahamæ, ita & priuatus homo potuit confirmare fidē per suum sacrificiū, quod habeat remissionē peccati in semine Abrahamæ promisso, hoc est, in Christo uenturo. In omnibus enim his sacrificijs mactatur animal oblatū, funditur sanguis eius, & adolentur adipēs, quæ sunt adumbratio passionis Christi, qua peccata nostra uere coram Deo expiata sunt. Quare siue princeps, siue priuatus, siue Dominus, siue seruus peccauerit, respiciat in solum Iesum Christum per fidem, & consequetur remissionem peccati.

CAPVT V.

SI PECCAVERIT ANIMA ET AVDIERIT VOCEM IURAMENTI.)

In præcedenti capite descripti sunt ritus sacrificij pro peccato Pontificis, totius cœtus, principis & priuati hominis. Priusquam autem Mose pergat, & cōmemoret ea, quæ pauperes pro peccato offerre possint, recitat genera quædam peccatorū, pro quibus offerendum est, quorū etiam exēplis de alijs ad hoc genus sacrificij pertinentibus iudicari potest.

Primum exemplum est. Si peccauerit anima, & audiuerit uocē iuramenti, testisq; fuerit &c. Alij aliter hunc locū exponunt. Sunt, qui intelligūt de eo, qui iuramento ad testificandā causam sibi perspectā requisitus,

negat se quicquam in ea causa scire, aut cælat in testimonio suo, quod maxime omnium indicandum erat. Et iuxta hanc sententiam, exemplum est de parte legis Iudicialis. Alij, quia אלהי אלו non tam iuramentum, quam execrationem & maledictionem significat, hunc locum sic interpretantur. Qui audierit uocem execrationis, hoc est, Qui uiderit alterum facere talem iniquitatem, quam audiuit in lege Domini maledictioni & execrationi obnoxiam esse, uidelicet transferre terminos proximi, aut facere errare cæcum in itinere, aut accipere munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis, hæc, inquam, si quis uiderit alterum facere, & coniuerit ac tacuerit, nec indicauerit, pro sua uidelicet ratione, ac modo, reus est iniquitatis, & debet offerre sacrificium pro peccato. Hanc sententiam si receperimus, uidemus legem exigere, ut non solum caueamus, ne nos ipsi peccemus, sed etiam, ne alij peccent. Sed simplicissima uidetur sententia, si hic locus intelligatur de eo, qui audit iurantem se aliquid non habere, aut non promisisse, aut non fecisse, quod tamen certo scit ipsum, uel habere, uel promisisse, uel fecisse, ac falsum iurare: ut si quis uidisset remotis arbitris alium furari, aut transferre terminum proximi, aut aliud incommodum inferre proximo, & fur ac sceleratus ad publicum iudicium uocatus, iuret se hoc non fecisse. Ibi tum, si is, qui hoc scelus uidit perpetrari, & coniuet ad falsum istius iuramentum, nec indicat, quod nouit, reus est iniquitatis. Etsi enim nemo illegitime prodendus est, ac charitas exigit, ut proximi delicta, quantum legitime fieri potest, cælemus, ac eum pro Christiana regula, inter nos & ipsum arguamus, tamen tanta est maiestas diuini nominis, quod in iuramento usurpatur, ut nullus pius æquo animo ferre debet prophetationem eius, & ad contumeliam eius, quæ infertur ipsi a falso iurante, silentio coniuere. Nam cum lex alijs seuerissime iubet, ut si uerit tibi persuadere filius, aut filia, aut uxor, ad seruiendum alienis dijs, non parcat ipsi oculus tuus, non miserearis, nec occultes eum, sed statim interficies, certe non est mirum, quod exigit etiam, ut indicatione tua uindices honorem nominis DEI, quem sceleratus iuramento suo, quod certissime nosti falsum esse, contaminat. Non habebit, inquit lex, DOMINVS insonem eum, qui nomen DOMINI inuacuum assumit. Non solum autem is assumit nomen DOMINI inuacuum, qui falsum iurat, sed etiam qui ad falsum iuramentum coniuet, nec honorem nominis DEI legitime uindicat.

Deut. 19.

Secundum exemplum est de parte legis Cerimonialis. Si anima tetigerit aliquid immundū, siue cadauer animalis immundi &c. Sententia huius

huius exempli hæc est. Si quis immundus factus fuerit, ex attractu earum rerum, quibus homo iudicari solet immundus, & neglecta per incuriam hac immundicia, nec iuxta suos ritus expiata, comederit de sacrificijs aut sanctificatis Domini, is, cum resciscit negligentiam suam, debet offerre sacrificium pro peccato. Aliud est, si quispiam temere & contemptu legis comederit in immundicia sua de sanctificatis. De his enim postea cap. vii. ita dicitur. Anima, quæ tetigerit immundiciam hominis uel iumentum siue omnis rei, quæ polluere potest, & comederit de carnibus sacrificij sanctorum, quod ad Dominum pertinet, peribit de populis suis. Quid autem, obsecro, sibi uult tanta legis seueritas, ut non solū hunc, qui uere peccet, sed etiam eum, qui cadauer aut iumentum aut hominis tetigerit, immundum & indignum qui uescatur sacrificio, iudicet? Et, quod seuerius est, exigit sacrificium pro peccato ab illo, qui ignorantia quadam comedit sacrificia in immundicia, ei autem, qui temere in immundicia comedit sacrificium, minatur interitum de populo suo. Peccatur ne corā Deo, & pereundum est, propter res tam leuiculas? In Christianismo abrogata quidē est hæc cerimonia. Noui, inquit Paulus, & persuasum habeo per Dominum Iesum, nihil esse commune per se. Et iterum. Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, quid quasi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris, ne gustaris, neque contrectaris, quæ omnia pereunt ipso abusu etc. Sed quid uoluit sibi tanta seueritas in lege Moysi? quid necesse erat, ea pro peccatis iudicare, quæ reuera non erāt peccata, cum antea plus erat uerorum peccatorū, quam quæ recte agnoscere possimus? At propter hanc causam lex, etiam ea, quæ nō sunt per se peccata, pronunciauit peccata, ut hac pædagogia doceret uera peccata, uere agnoscere. Hic enim considerandus est proprius scopus legis. Lex enim non tantum lata est, ut instituat inter homines ciuilem & externam honestatem, ac mundiciem, sed habet etiam alium, ac longe maiorem usum, nimirum eum, quem Paulus toties indicat. Per legem, inquit, agnitio peccati. Et: Peccatum nō cognoui nisi per legem. Ac rursus: potentia peccati, lex est. Is legis usus necessarius est ad ueram salutem. Non enim inquiri solet remissio peccatorū, nisi cognitis ante peccatis, & grauitate eorum. Homines autem natura a deo excecati sunt, per peccatum originis, ut non cernant quanta sit ipsorum immunditia, quanta peccati grauitas, nec existiment se, si externam uitam honeste ducāt, dignos perpetuo supplicio, ideoque non requirunt magna cura remissionem peccati in Christo. Quare lex data est, ut reuelet peccata & ducat homines in agnitionem peccatorum. Et quo commodius faciat hoc officium suum, non solum proposuit *Moralia*, ex quibus nostram impuritatem agnosceremus, sed etiam *Cerimonialia*, quibus statuit, eos immundos iudi-

Immundus tangere.

Legis scopus.

*Immundicia
naturalis.*

candos, qui rem externe immundam attingunt, uidelicet significans, quod natura propter peccatum originis tā immundi simus, ut nihil sine immundicia nostra autre ctemus. Et quanquam etiam res externe mundas, tractemus propter peccatum nostrum immunde, lex tamen ad conseruandum decorum pædagogia iudicauit eos tantum immundos, qui rem externe immundam contingerent. Sed uoluit hac pædagogia significare, quod omnes homines natura propter peccatum a deo immundi sint, ut omnia, quæ tractauerint, fiant ipsis immūda. Cadauer enim per se non est coram Deo immundum, attamen homo contingens illud tantæ est immunditiæ, ut non ipse contaminetur propria cadauere, sed cadauer potius contaminez. Pollutis enim & infidelibus nihil est purum, sed cum polluta sit illorum mens & conscientia, polluunt, quicquid attingerint. Quid igitur est faciendum? Christus Dominus noster, summa est puritas & mundicia. Is est inquirendus, & fide accipiendus. Sic enim fiet, ut puritate eius donatis & ornatis, omnia sint pura ac munda.

Tercium exemplum est de parte legis Moralis. Si anima iurauerit lapsa labijs suis, ut uel male quid faceret, uel bene etc. Hoc alij sic intelligunt. Si quis temere & inconsiderate uouerit se afflicturum corpus suū ieiunio aut chameunijs, (hoc enim sentiunt hic esse male facere, hoc est, affligere) uel uouerit temere bene facturum se, aut eleemosynis, aut sacrificijs offerendis, & intermiserit ex incuria, afferre debet sacrificiū pro peccato, ut expietur. Quod si hæc est sententia, necesse est, ut hunc locū intelligas tantum de temerarijs & occultis uotis, nō de uotis manifestis, & ordinarijs aut legitime factis, de quibus habes Leui. xxviij. & Num. xxx. Alij sic exponunt. Si quis temere & incōsiderate, ut in familiaribus colloquijs fieri solet, iurauerit se proximo male aut bene facturum, debet offerre sacrificium pro peccato, non quod proximo iuxta iuramentum non malefecerit, sed quod temere iurauerit. Hic uides, quod etsi inconsiderata temeritas, & incogitantia habeat suam quandam exculatorem in humano iudicio, quam proposita animi malitia non habet, coram Deo tamen iudicatur peccatum expiatione dignum. Ac ducit etiā hoc exemplum nos in agnitionem peccatorum, uidelicet, quod peccatis ita simus inquinati, ut ne ea quidem, quæ incogitanter proferimus, sine peccato proferamus, etiam si mens abesse uideatur. Necessitas igitur urget, ut ad Christum festinemus, & in Christo purificemur.

*Iuramentum
temerarium.*

CVM ERGO FACTVM FVERIT, VT IN ALLO QVO HORVM DELIQUERIT, ET INTELLIGERIT QUID PECCAVERIT, ADDVCET DOMINO etc.)

Postquam

Postquam Mose descripsit aliquot genera peccatorum, pro quorum expiatione offerendum erat sacrificium, quod uocatur, pro peccato, redit nunc ad illud, quod in præcedenti capite instituerat, & pergit describere, quæ priuati homines debeant offerre pro expiatione peccati sui. In fine enim præcedentis capitis iussit priuatum hominem pro peccato suo offerre uel capram, uel ouem. Idem plane nunc repetit, ut hæc repetita narrationicula paret sibi uiam ad commemoranda ea, quæ pauperes pro peccato suo offerre possint. Cum factum fuerit, inquit, ut in aliquo horum deliquerit, & intellexerit, quid peccauerit, adducet Domino pro delicto suo, propter peccatum suum, foemellam de grege, ouem, aut unam ex capris in hostiam pro peccato, & expiabit illum sacerdos pro peccato suo. Vide mihi, obsecro, quanto sumptu hæc sacra constiterint, & quanto precio, peccata etiam leuissima redimi solita fuerint. Quantum enim pulchritudo numerum hircorum, ouium, caprarum, & aliarum rerum in tam populoſa Israelitarum natione singulis annis ad sacrificia oblatum fuisse? Sed interim considerandum etiam est, quod ex his sacrificijs multo maior fructus perceptus sit, quam qui debeat cum isto sumptu cõferri. Per hæc enim sacrificia conseruata & in memoriam, imo potius in fidem reuocata sunt Concioniones spiritus sancti de fauore Dei, promisso per semen, caput serpentis contriturum, & per semen Abrahæ gentes benedicendum, hoc est, per Iesum Christum redemptorem nostrum. Itaque didicerunt patres ex his sacrificijs, fauorem Dei, & confirmauerunt fidem suam, ut certo cognoscerent, quod Deus esset ipsis propitius propter semen Abrahæ promissum. Cognitio autem diuini fauoris, & confirmatio fidei, nullis opibus, nullis regnis, aut imperijs huius seculi conferri ac gigni non potest. Hac enim cognitione, hac fide iustificamur & seruamur. Sed dices. An non concioniones istæ de fauore Dei in Christo, potuissent minori sumptu inter Israelitas conseruari, uidelicet, si sermone tantum aut uerbis, non item tot sacrificiorum generibus fuissent populo recitatae? Potuissent fortassis. Sed spiritui sancto ita uisum fuit, primum, quod quæ præter uerba, externis etiam signis ac ceremonijs ob oculos ponuntur, fidelius & tenacius infiguntur menti, quam quæ uerbis tantum recitantur, quemadmodum & Christus proposuit nobis commemoratiõnem mortis suæ, non nuda tantum recitatione, sed etiam sacramento cœnæ suæ. Deinde uoluit quoque spiritus sanctus, ut populus Israeliticus declararet aliqua ex parte sumptu horum sacrificiorum gratitudinẽ suam pro tantis spiritualibus beneficijs, quæ accipiebat e promissionibus de Christo per fidem, & ut hoc sumptu conseruaretur publicum illud ministerium, quo promissiones doceri & explicari debuerunt.

Quid autem, si quis tam pauper est, ut non possit offerre capram aut

*Tenuer
beicht pfens
ning.*

*Sacrificiorũ
sumptus mag
nus quidem,
sed fructus
maior.*

PAVPE-
RVM CON-
SOLATIO.

ouem? De pauperibus ergo sequitur. Sin autem non potuerit afferre ouem, deferat pro delicto suo duos turtures, uel duos pullos columbarum Domino etc. Hæc est magna pauperum consolatio. Qui enim pauperes sunt, sollicitantur putare se propter paupertatem non esse Deo curæ, sicut non uidentur esse curæ hominibus. Sed hoc loco ponuntur perspicua argumeta, quod Deus magnam habeat curam pauperum. Primum enim spiritus sanctus sollicitus est pro oblatione ipsorum & præscribit ipsis ea, quæ quam minimo sumptu parari possunt. Deinde significat uiles pauperum oblationes non minus Deo gratas esse, quam preciosas diuitum & potentum. Addit enim in fine descriptionis sacrificij pauperum plane idem, quod supra in descriptione sacrificij diuitum adiectum est, Placabit, inquit, pro eo sacerdos super peccato eius, & dimittetur ei. Hæc sunt manifesta signa beneuolentiæ Dei erga pauperes. Ceterum, oblatio turturum aut pullorum columbarum habet suos ritus. Ex duobus enim turturibus aut pullis, alter offerendus erat pro peccato, alter in holocaustum, id est diuersis ritibus. Ille enim prior turtur, aut pullus pro peccato offerendus, iugulatur quidem, sicut posterior in holocaustum, sed illius sanguis, aspergitur primum, ad parietem altaris, deinde reliquus sanguis destillatur ad basim altaris. Et corpusculum eius non comburitur, sed est sacerdotis, huius autem sanguis simpliciter destillatur ad basim altaris, & corpusculum eius comburitur in holocaustum, quemadmodum describitur ritus holocausti in fine primi capituli huius libri. Et quia etiam in hoc sacrificij genere fit iugulatio & effusio sanguinis, manifestum est, quod & hoc sacrificium adumbret sacrificium Christi, cuius solius sanguine mundamur a peccatis nostris, & cuius sanguinis utilitatem non minorem accipit pauper, quam diues, si non minorem fidem habeat. Iam, ut spiritus sanctus magis declarat sollicitudinem suam pro pauperibus, addit parabilius genus oblationis. Quod si, inquit, non uerit manus eius duos afferre turtures, aut duos pullos columbarum, afferat pro peccato suo similæ partem Ephæ decimam, in hostiam pro peccato. Ephæ mensuræ genus est apud Hebræos, continens tria sata, aut decem Gomor. Gomor autem est mensura diurni cibi, quam Greci *χάλικα* uocant. Iubet igitur Mose pauperem pro peccato afferre decimam partem Ephæ de pura farina, hoc est, mensuram Gomor, uidelicet tantum farinæ, quantum uni homini in cibum diurnum sufficit. De hoc autem oblationis genere, quod uocatur Minha, supra dictum est, capite secundo. Ac reliqui quidem ritus in hac pro peccato oblatione conueniunt cum illis, qui supra descripti sunt, in illo autem differunt, quod super hanc oblationem non funditur oleum, nec imponitur super eam thus. Et additur ratio. Quia est hostia pro peccato. Cum hoc ritu conuenit & illud, quod in Nume.

Epha.
Gomor.

in Num. cap. v. de oblatione zelotypiæ scribitur. Non fundet, inquit Mose, super eam oleum, nec imponet thus, quia oblatio zelotypiæ est commemorationis iniquitatis. Sunt qui hanc cerimoniam sic interpretentur. In oblatione, inquit, pro peccato non ponebatur oleum, quo significatur misericordia DEI, nec thus, quo significatur diuina acceptatio, quia peccator non debet seipsum assecurare, quod peccatum sit sibi dimissum, uel munus suum DEO acceptum, sed debet semper timere. Docent & alias dubitationem de diuina clementia erga nos, & allegant illud Ecclesiastæ. Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit. Hæc doctrina de dubitatione manifeste pugnat cum mandato DEI de fide, & euertit ueritatem omnium diuinarum promissionum, adeoque totius Euangelij de Christo. Nihil enim uerius est diuinis promissionibus, nihil certius est Euangelio Christi, quod perspicue docet, Dominum DEVM nostrum reconciliatum esse nobis propter Christum, ac summo nos amore & gratia propter ipsum complecti. Sicut per unius delictum, inquit Paulus, propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem, ita & per unius iustificationem propagatur bonum in omnes homines ad iustificationem uitæ. Et iterum. Certus sermo, & dignus, quem modis omnibus amplectamur, quod Christus Iesus uenit in mundum, ut peccatores saluos faceret. Et quia Euangelio Christi nihil est certius, nihil firmitus, ideo exigitur fides. Respicite, inquit, & credite Euangelio. Nihil autem magis pugnat cum fide quam dubitatio. Quanto enim maior est dubitatio, tanto minor & imbecillior est fides. Quare qui docent dubitandum esse de fauore, gratia & amore Dei erga nos, hi manifeste docent, non esse firmiter credendum euangelio, & diuinas promissiones esse incertas, qua doctrina quid potest magis impium, & horribilius cogitari? Nam, quod Ecclesiastes dicit. Nescit homo utrum amore an odio dignus sit, non iubet dubitare de promissionibus & gratia DEI, sed docet, quod ex euentu externo non possit humana ratione comprehendi, quis uere sit pius aut DEO acceptus, quis uere sit impius, aut a DEO abiectus. Omnibus, inquit, unus euentus, iusto & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti uictimas & sacrificia contemnti. Quamquam autem iusti & sapientes sint in manu DEI, ac DEVS gubernet tam ipsos, quam seruos ipsorum, tamen quia tam iustis quam iniustis, tam sapientibus quam stultis idem pene euentus est foelicitatis & infoelicitatis in hoc seculo, nō potest, ex euentu, qui est stultorum magister, certo cognosci, quid de hominis pietate aut impietate sentiendum sit. Si enim dixerimus, hominem ideo esse piū, quod habeat foelicē rerum suarum euentum in hoc seculo, uehementer errabimus, propterea

*Dubitatio
pugnat cum
fide.*

*Ecclesiastes
locus de du-
bitatione,
explicatus.*

quod & impij sint in hoc mundo foelices, ac pijs etiam fortunatiores. Rursum, si dixerimus hominem ideo esse impium, quod sit in hoc seculo infelix, condēnabimus pijsimos quosq; impietatis, propterea quod soleant in hoc mundo infelices esse. Itaq; non potest de pietate aut impietate hominis ab externo euentu, in hoc seculo, humana ratione iudicari. Hæc est uera sententia Ecclesiastæ. Sed quid patrocinetur impiæ doctrinæ Sophistarum de dubitatione uniuscuiusq;, in conscientia sua, de fauore & gratia Dei? Et si enim non possumus de aliorum pietate aut impietate ex euentu externarum rerum pro humana sapientia iudicare, tamen possumus & debemus, idq; non ex humana ratione, sed ex VERBO Dei, quod est firmissimum, ex promissionibus Dei, quæ sunt uerissimæ, ex Euangelio Christi, quod est certissimum, iudicare, adeoque certa & indubitata fide tenere, quod Deus faueat nobis, & complectatur nos summo amore, nō quidem propter nostram iusticiam, quæ et si non est dubitandum, quin & Deo placeat, tamen, quia non est perfecta, non placemus propter eam Deo, sed tantum propter Iesum Christū Dominum nostrum, quem per fidem accepimus. Quare hoc loco Levitici, qui est de non fundendo oleo super sacrificium pro peccato, non solum inepte, uerum etiam impie ab interpretibus quibusdam docetur, quod peccator non debeat certo sentire, peccatum sibi esse dimissum. Spiritus sanctus enim, instituit, non fundendum esse oleum super hostiam pro peccato, nec imponendum esse thus, ut hac cerimonia significet, Domino Deo nostro, mirum immodum displicere, nō quidem hostiam pro peccato, hæc enim iussit offerre, sed peccatum ipsum, pro quo hostia offertur. In alijs enim oblationibus Minhæ, quæ adduntur holocaustis, funditur oleum, quod facit cibum gratum, & imponitur thus, quod incensum spirat suauem odorem, ut significetur ea, propter quæ legitime offeruntur holocausta, Deo non ingrata nec abominabilia esse. In hac autē Minha pro peccato aut pro Zelotypia, nec oleum infunditur, nec thus imponitur, ut significetur, quod peccatum Deo non placeat, quod peccatum nec sit gratum nec iucundum Deo, sed quod potius abominetur peccatum, & detestetur. Tanto enim odio prosequitur Deus peccatum, ut propter ipsum puniat hominem, non solū afflictionibus huius seculi, sed etiam perpetuo inferni supplicio. Sed quanto abominabilius est peccatum, coram Deo, tãto gratior est ipsi hostia, quam Iesus Christus pro peccato nostro obtulit, & quã cerimonia huius sacrificij, quod hic descriptum est, adumbravit. Quare tantum abest, ut Spiritus sanctus iubeat nos hoc loco dubitare de remissione peccatorū, ut potius in hunc usum instituerit has ceremonias, quo pijs Israelitæ admonerentur per eas de Christo, & certificarentur in conscientia sua per fidem, quod certo
habent

haberent in Christo remissionem peccatorum.

LOCVTVSQVE EST DOMINVS AD MOSEN DICENS. ANIMA, SI PRÆVARICANS PECCAVERIT PER IGNORANTIAM, IN HIS, QVÆ DOMINO SVNT SANCTIFICATA &c.)

Hactenus, ab initio quarti capituli usque ad hunc locum, tractatum est de hostijs pro peccato. Nunc autem tractatur de hostijs pro delicto. Differunt enim, quantum quidem ad præsens institutum attinet, inter se, ut peccatum & delictum, ita etiam hostia pro peccato & hostia pro delicto. Ostendimus enim supra peccatum in hoc argumento dici talem prævaricationem, pro cuius expiatione lex non exigit, ut aliquid multæ nomine detur, sed exigit tantum, ut hostia offeratur. Delictum autem uocari tale peccatum, pro cuius expiatione lex non tantum hostiã, uerum etiã multatiam pecuniã, aut aliã poenam exigebat. Vnde & hostia pro peccato & hostia pro delicto ceremonijs differunt. In sacrificio enim pro peccato offerendus erat aut hircus, aut capra, aut ouis, aut alia, quæ ante explicuimus. In sacrificio autem pro delicto offerendus tantum erat Aries. Videamus igitur delicti genera, ut & uera ratio hostiæ pro delicto perspecta fiat. Aut enim peccatur aduersus sanctuarium Dei. Anima, inquit, si prævaricans peccauerit per ignorantiam, in his quæ sunt sanctificata Domino, hoc est, cū errore quodã, aut obliuione nõ persoluuntur Domino, & sacerdotibus eius ac Leuitis, uel primitiæ uel decimæ, uel aligres, siue ex uoto siue spõte Domino cõsecratæ, de quibus uide xxvij. caput huius libri. Aut dubitatur de peccato aduersus sanctuariũ Dei uel proximũ cõmisso. Anima, inquit, si peccauerit, feceritq; contra aliquod præceptum Domini, quod facere nõ debuit, & nescierit, hoc est, dubitauerit, utrũ peccauerit, an nõ. Hoc genus delicti uocãt Hebrei *דליל* Assam Thilui, hoc est, delictum dubium. Aut peccatur aduersus proximum, nec imprudẽter, nec dubitanter, sed scienter, et data opera, uel depositum negando, uel uiolenter rapiendo, uel imposturis decipiẽdo, uel rem inuentam retinendo, uel peierãdo, uel aliud quippiã in damnũ proximi agẽdo. Anima, inquit, quæ peccauerit, & contẽpto Domino negauerit proximo suo depositũ, quod fidei eius creditũ fuerat, uel ui aliquid extorserit &c. Hæc sunt genera delictorũ, quæ hoc loco cõmemorãtur. Quid ergo exigit lex ad expiationem horum delictorum? Principio, id etiam nunc obseruandum est, quod supra aliqua ex parte indicauimus, scilicet, quod non tractetur hic de rejs deprehensis, manifestis, & coram ciuili iudicio conuictis. Hi enim puniebantur iuxta suas leges de sacrilegijs, furtis & rapinis. Sed tractatur de his, qui occulte aduersus proximum peccauerunt, & qui sibi soli criminum suorum conscij fuerunt,

Delictũ, quid uocetur.

Delictorũ uera genera.

Sicus Israe-
liticus.

Deinde, ab his quidem, qui dubitant, utrum proximo damnum dederint, an non, exigitur tantum aries in hostiam pro delicto, nulla interim multa dicta, donec cognouerint, quod uere damnum dederint. Et hic est specialis casus, qui excipitur a generali lege hostiæ pro delicto. Cæterum Aries, pro hoc peccato, de quo dubitatur, offerendus, debet ualere pro hostia pro delicto, hoc est, debet tantum ualere, quantum ualere lex præscribit, uidelicet duos Siclos sanctuarij. Duplex enim fuit Siclus apud Israelitas. Alter uulgaris, qui ualuit quartam pene partem Aurei Rhenani, Alter ecclesiasticus, seu sanctuarij, qui ualuit propemodum dimidiam partem Aurei Rhenani. Lex igitur exigit pro delicto Arietem ualentem duos siclos iuxta siclum sanctuarij, hoc est, ualentem aureum plus minus Rhenanum. Ab illis autem, qui de peccato suo non dubitant, sed aut antea errore quodam & incogitantia non reddiderunt, quod debuerunt sanctuario Domini, & postea errorem suum cognouerunt, aut scienter & data opera intulerunt proximo damnum, exiguntur duo ad expiationem delicti. Alterum est, Aries ualens duos siclos sanctuarij. Alterum est, restitutio sortis defraudatæ, raptæ aut detentæ, & insuper quintæ partis eius. Restituet, inquit, quod peccauit in sanctificato, hoc est, sortem & quintam partem addet. Et iterum. Cum sic peccauerit ac deliquerit, reddet quod ui rapuit, aut per calumniam obtinuit, aut quod depositum fuit, aut quod perditum inuenit, & omne super quo peierauit, integrum restituet, insuper quintam partem addet ei cuius res illa fuit. Cum hac lege conuenit etiam, quod postea scribitur cap. xxij. Qui comederit de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem, & dabit sacerdoti simul cum sanctificato &c. Et in Num. cap. v. Vir siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum, & reddent ipsum caput, quintamque partem desuper ei, in quem peccauerint. Habes & exemplum oblationis pro delicto, Leui. xix. Homo si dormierit cum muliere concubitu seminis, quæ sit ancilla, sed uiro addicta, & tamē precio non redempta nec libertate donata, uapulet ipsa, & non occidantur, quia non fuit libera. Et ipse adducet pro delicto suo Domino ad ostium tabernaculi testimonij arietem &c. Hic uides, quod in hac hostia pro delicto lex non sit contenta oblatione, sed exigat etiam poenam, & distribuat hæc inter uirum & mulierem, exigens a uiro arietem pro delicto, a muliere autem uerberationem. Vocatur etiam agnus anniculus, quem in Num. ca. vi. Nazareus contaminatus offert, hostia pro delicto, qua lex non est contenta, sed ut habeat conditionem hostiæ pro delicto, exigit in poenā, ut priores dies sanctificationis sint irriti. Dies primi, inquit, cadent, eo quod conta-

contaminata fuerit separatio eius. Potest & huc referri oblatio Philistinorum, quæ descripta est, i. Reg. vi. Philistini enim abstulerunt Israelitis arcam propiciatori, necesse tamen habuerunt eam reddere, una cum quinque aureis anis & muribus, pro delicto. Et si autem quinquarius numerus hoc loco præcipue respicit numerum principum Philistinorum, tamen quia hi ani & mures sunt oblatio pro delicto, respicit etiam numerus eorum ad quintam partem, quæ in expiatione delicti, una cum sorte reddenda erat. Quid ergo dicemus ad Zachæum in Euangelio, qui cū adhuc fuerit sub lege Mosi, & uoluerit poenitentiam suam nullo ciuili iudicio coactus declarare, non debuit dicere, si quid aliquem defraudauit, reddo quadruplum, sed potius, offero arietem pro delicto, & reddo sortem cum quinta parte, iuxta huius legis præscriptum? Ego uero existimo liberum fuisse Zachæo hoc aut illo modo poenitentiam suam declarare, sed maluit iuxta aliam legem de furtis reddere quadruplū, quam iuxta hanc legem offerre arietem, & reddere sortem cum quinta parte. Et si enim lex nondum erat publice abrogata, tamen Zachæus agnoscebat nūc Christum, & finem legis, & ueram hostiam pro delicto. Quare nihil amplius opus erat hostia cerimoniali. Et maluit reddere quadruplum, quam sortem cum quinta parte, ut magnitudinem & excellentiam poenitentiae suæ perspicue testaretur. Cæterum quibus cerimonijs hostia pro delicto oblata sit, postea cap. vii. exponetur. In loco, inquit, ubi mactatur holocaustum, mactabitur & hostia pro delicto. Sanguis eius per gyrum super altare spargetur &c. Ergone merito horum sacrorum, & restitutione ablati aut detenti, peccatum uere coram Deo expiatum erat? Additur enim. Placabit pro eo sacerdos coram Domino, & dimittetur illi pro singulis, quæ faciendo deliquit. Minime omnium. Sanguis enim arietum non potest auferre peccata. Et nulla ablati restitutio, ab homine facta, tam sanctum & perfectum opus est, quod merito suo possit iram Dei aduersus commissum peccatum, sedare. Sed hic aries pro delicto oblatus, quod ad externum sumptum attinet, fuit expiatio ciuilis, quod autem attinet ad spiritualem significationem, umbra fuit, & cōcio de Iesu Christo, qui solus uerus aries est, cuius sanguine a peccatis liberati sumus. Quare, qui in lege obtulit arietem pro delicto, non idcirco consecutus est remissionem peccati sui coram Deo, quod hoc sacrū opus fecit, sed quod ex fide promissionum de semine Abrahamæ seu Christo, admonitus fuit per hunc arietem, de expiatione peccatorum per Christum, & credidit in Christum. Per hanc, inquam, fidem propter Christum consecutus est remissionem peccatorum. Esaias enim, quod diligenter cognoscendum est, uocat diserte Christum, *uerm* Assam, hoc est, hostiam pro delicto, sic inquit, cap. liij: Si posuerit animam suam ho-

Zachæi exemplum.

Aries delicti, expiatio ciuilis.

stiam pro delicto, uidebit semē longæuum. Quomodo posset Mosaica hostia manifestius explicari? Nō aries ille, quē Leuiticus sacerdos suis ritibus obtulit, sed Christus, uerus est Assam. Adumbratur autē Christus aptissime per arietem delicti. In hoc enim sacrificio, etsi peccatum expiatur ceremonialiter per hostiam delicti, lex tamen exigebat, ut tā sanctuario quam proximo redderetur res ablata aut detēta, ita Christus, uerum quidem est sacrificium pro delicto, & expiauit effusione sanguinis sui omnia peccata perfectissime, non autem ita expiauit, quod liceat peccare, sed exigit pœnitentiā, cuius multa sunt opera, inter quæ & hoc continetur, uidelicet, reconciliari cum proximo, & restituere ei furta ac rapinas. Etsi enim reliquæ peccati remanent in sanctis, postquam crediderunt in Christum, & sancti non possunt eas in totum propter imbecillitatem carnis in hac uita abhñcere: Caro, inquit Paulus, concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Et hæc inter se mutuo aduersantur, ut non quæcuncq; uoueritis, eadem faciatis. Et iterum. Vi deo aliam legem in membris meis rebellantem legi mētis meæ, & captiuum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis, tamen fides in Christum non potest ferre peccati regnum in carne, sed luctatur cum peccato, & captiuat ipsum uirtute spiritus sancti, ut non dominetur in mortali nostro corpore. Dominaretur autem peccatum, si nolles reconciliari cū proximo, & restituere ei, quod furatus es, aut rapuisti, aut inuenisti. Non exigitur quidem hoc tempore, quo politia Mosaica abolita est, ut pro expiatione afferas arietem, & reddas præter sortem, etiam quintam partem sortis, exigitur tamen, ut pœnitentiam agas. Ad pœnitentiam autem pertinet, ut præsentibus publicis legibus obedias, & cum proximo tuo, cui nocuisti, aut furto aut imposturis aut rapinis, reconcilieris. Quare, si publice propter hæc crimina a te perpetrata accusatus fueris, necesse habes iuxta præsentēs ciuiles leges proximo satisfacere. Si uero non fueris accusatus, necesse habes tua sponte, si ullo modo sine maiori incommodo fieri potest, proximum placari, & cum ipso in gratiam redire. Ex Augustino solet recitari hoc dictum. Peccatum non dimittitur, nisi ablatum restituatur. Hoc non sic quidem intelligendum est, quod peccatū expietur coram Deo restitutione ablati, sed quod uera fides, quæ accipit remissionem peccatorum propter Christū, non possit consistere, ubi non agitur pœnitentia, & ablatum non restituatur. Si res aliena, inquit Augustinus, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur.

Restitutio
ablati.

Augusti, ad
Macedoniū,
Epistola 54.

38

CAPVT VI.

LOCVTVSQVE EST DOMINVS AD MOSEN
 DICENS, PRAECIPE AARON ET FILIIS EIVS.
 HAEC EST LEX HOLOCAVSTI &c.)

In superioribus capitibus tractata sunt praecipua genera sacrificiorum, & descripti sunt generales ipsorum ritus. Sequuntur nunc copiosiores & magis perspicuae explanationes eorum rituum, qui supra paucis tantum in singulis sacrificiorum generibus indicati fuerunt. Ac principio agitur de igne & cinere holocausti. In primo enim huius libri capite, in quo describuntur caerimoniae holocausti, facta quidem est mentio ignis, cum dicitur: Ponent super altare ignem, strue lignorum ante compolita: sed non est explicatum, quanto studio ignis conseruari, & quo ritu cinis holocausti reponi ac recondi debeat. Quare, quod ante est omissum aut dilatum, hoc nunc dilucide explicatur. Haec est lex holocausti, haec est diuina ordinatio de igne & cinere holocausti, uidelicet, ut ignis tota nocte in altari usque ad mane cremetur, nec alius ignis, praeter eum, quo holocausta absumuntur. Et ut uideas, quanta sollicitudine hoc mandetur, eadem sententia statim repetitur: Ignis in altari semper ardebit, & nunquam extinguetur. Ac mox, Sacerdos singulis diebus mane ligna desuper succedet, & desuper holocaustum paret, & adipes sacrificij sanctorum desuper incidet. Semper sit ignis in altari & nunquam extinguatur. Vides, quanta diligentia commendetur conseruatio perpetui ignis in altari holocausti. Quae ergo fuit utilitas huius perpetui ignis? Certe tanta fuit quondam admiratio ignis inter gentes, ut dicantur quidam coluisse ignem pro Deo. Narrant Chaldaeos hoc deo se insolentissime aduersus aliarum gentium deos iactasse, postremo autem turpissime pudefactos esse, quam fabulam paucis commemorare libet. Cum olim Chaldaeum colerent ignem pro Deo, gloriati sunt Deum suum esse longe omnium fortissimum, & qui omnium aliarum gentium Deos superaret. Neque id admiratione dignum est. Nam, cum aliorum dii aut ex aere, aut ex argento, aut ligno aut lapide, aut alia consumptibili materia fabricati essent, facile uincebantur & dissoluebantur ab igni. Porro, Canopi, qui a nonnullis in Aegypto pro Deo colebatur, sacrificulus, audita Chaldaeorum iactantia, & quod etiam deo, ac uentri suo metueret, tale altum excogitauit. In Aegypto fingi solent hydriae testaceae, multis foraminibus perforatae, ut aqua per eam destillata, pura reddatur. Harum unam nactus Canopi sacrificu-

Ignis in altari semper ardeat.

Ignis, Chaldaeorum Deus.

Suidas in dictione κανωπῶν.

Canopi sacrificulus.

lus, obturatis cæra foraminibus, depinxit uarijs coloribus, & aqua impleta, atque capite, quod a ueteri statua demptum erat, accurate imposito, & apte accommodato, instituit eam ut deum suum Canopum. Adueniunt igitur Chaldæi, etiam in Canopo exploraturi potentiam ignis dei sui. Quid plura? Succensus est ignis, & Canopus, ut erat a sacrificulo adornatus, in ignem impositus est. Magna erat omnium expectatio, uter deus uictoriam reportaret. Cæra igitur, qua foramina obstructa erant, igni liquefacta, emanauit aqua per foramina, & extinxit ignem. Itaque Canopus eualit uictor, sacrificuli astu, & habitus est diuino honore dignus. Rides, opinor, non tam fabulam, quam stultitiam, imo insaniam eorum hominū, qui his præstigijs imponi sibi passi sunt, at inter nos hæcenus nihil pene minus delyratū est. Fuerunt enim, qui senserunt, quod aqua, quam uocarunt benedictam, inspersa se pulchro hominis demortui, nō solum purget mortuum a sordibus peccatorum, uerum etiam extinguat aliquo modo ignem, quē dixerunt purgatorium. Hoc certe parum abest a Canopi hydria, qua Chaldæorum Deus extinctus est. Sed ualeāt ista, nos ad explicationem perpetui ignis reuertemur. Nam & Athenis in Prytaneo, & apud Delphos, & Romæ a uirginibus Vestalibus perpetui ignes cōseruati fuere. Ac omnino apparet, quod tanta ignis admiratio & conseruatio dimanarit a sanctis patriarchis & posteris ipsorum ad Gentes. Sed quod hæc magna & abominabili impietate usurparunt, hoc illi magna & Deo grata fide obserauerunt. Neque enim ignis, Deus est, nisi dixeris Deum, ignem esse conseruamentum, quemadmodum scriptura loquitur, neque reconciliatur Deus merito huius cultus, quo perpetuus ignis conseruatur. Sed spiritus sanctus instituit hunc ritum custodiendi sempiterni ignis in altari holocausti, apud Israelitas, ut esset tantum pædagogia, qua pii ex promissionibus de uenturo Christo eruditi, semper in ecclesia Israelitica admonerentur de uenturis in Christum afflictionibus, & qua etiam significaretur utilitatem afflictionum Christi ita expositam esse, ut cuius semper liceat ea per fidē frui. Holocaustū enim, quod hoc perpetuo igni absumebatur, adumbravit Christū qui se pro peccatis nostris afflictioni & morti exposuit. Quare ignis deuorans holocaustū, adumbravit afflictiones & mortē ipsam, quæ deglutierunt quidē, ut ita dicam, Christum, sed necesse habuerūt ipsum gaudio & uitæ restituere. Nam alias quoque afflictiones per ignem in scriptura significantur. Igne, inquit psalmus, me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas. Et iterum. Transiuius per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Etsi autem Christus in diebus tantum carnis suæ succensus est igni afflictionum, & semel mortuus, ac iterum excitatus, nunquam amplius moritur,

Aqua benedicta.

Afflictiones adumbratæ per ignem.

tamen

tamen quia ab initio orbis terræ semper definitum erat, ut Christus suo tempore susciperet afflictiones ad expianda peccata nostra, & promissum erat, ut qui in ipsum, etiam nondum in carne reuelatum, crederet, acciperet benedictionem seu remissionem peccatorum, recte dicit scriptura in Apocalypsi, Agnum occisum esse ab origine mundi. Hæc igitur sempiterna Christi occisio, adumbrata est per sempiternum ignem holocausti, ut pii hoc sacramento cognoscerent, quod quanquam Christus nondum uenisset, pertineret tamen etiam ad ipsos, afflictionum Christi fructus. Cæterum hic ritus conseruandi perpetui ignis debet etiam nos, in quos termini ætatum inciderunt, admonere, nō ut instituamus perpetuas lampadas, quod fortassis hypocritæ in Christianismo exemplo huius ritus, & κακοζηλία usurparūt, sed ut oēs, qui agnoscimus Christum, operam pro sua quisque uirili demus, ut prædicatio Euangelij de afflictionibus, de passione & morte Christi semper in ecclesia luceat, & conseruetur. In lege enim sacerdotes necesse habebant, appositis lignis perpetuum ignem conseruare. Christus autem fecit in ipso, omnes credentes sacerdotes. Lauit, (inquit) nos a peccatis nostris per sanguinem ipsius, & fecit nos reges & sacerdotes Deo et patri suo. Quare exigit, ut unusquisque sua ligna, suam uidelicet operam ad perpetuo conseruandum ministerium Euangelij de Christo, conferat. Quantum, putas, piaculum in lege designatum esset, si torpore, incuria et ignauia sacerdotum ignis holocausti fuisset extinctus? At multo maius & horribilius piaculum ab his designatur, qui deterrent adolescentes a studio sacrarum literarū, qui abrogant parochias, in quibus Euangelion Christi prædicandum esset, qui ue direptis ecclesiasticis facultatibus nullam habent rationem conseruandæ prædicationis Euangelij. Hoc enim uere est, ignem holocausti, qui deberet esse perpetuus, extinguere, & horribiles tenebras inducere. Conati sunt, etiam hypocritæ hunc ignem, institutis Monasterijs, & Collegijs sacrificulorum conseruare, non potest autē conseruari, imo extinguitur potius, impijs cultibus, & hypocriticis sacris, sed cōseruatur tantum pia & recta prædicatione Euangelij de Christo, ac legitimo usu sacramentorum Christi. Quare nihil prius, nihil posterius ducamus, quā ut abrogata impietate, ueram ac synceram doctrinam Euangelij Christi tueamur. Cæterū, prædicatio Euangelij de morte Christi, aptissime adumbratur per ignem absumentem holocausta. Ignis enim suas habet uirtutes. Lucet, calet, & aliud absumentem, aliud probat. Sic & prædicatio Euangelij de Christo & morte eius pro peccatis nostris, si fide percipiatur, uarios habet in credente effectus. Primum enim probat, seu reddit credentem probatum et iustum coram Deo. Iustus enim ex fide sua uiuit. Fides autem ex auditu Euangelij est. Deinde absumentem & mortificat reliquias

Lampadum
institutio.

Mortis Christi.
si effectus in
credente.

Cinis holocausti.

carnis. Adhæc, incendit credentem ut ferueat ad omne opus bonū, quod Deus facere iussit. Præterea, lucet credenti per mortem ac infernum, ad uitam & cœlestem ac perpetuam beatitudinem. Nunquam igitur committendum est, ut hic ignis in ecclesia, uel priuatim uel publice extinguatur. Hæc de igne, dicamus etiam de cinere holocausti. Induet, se inquit Mose, linea tunica sacerdos, & feminalibus lineis in carne sua, leuabitque cineres &c. Et mox. Efferet eos extra castra ad locum mundum. Vides, cineres colligi a sacerdote sanctis uestibus induto, in lebetes seu ollas, de quibus Exo. xxvij. & postea efferri extra castra, seu ciuitatem, in qua propiciatorium situm erat, ad locum a sordibus expurgatum. Hęc cerimonia indicat, quod cinis holocausti reputatus sit pro sanctis reliquijs. Quare diligenter & collectus, & in mundum locum extra castra aut urbem, repositus est. Significat autem hæc tota cerimonia sepulturam Christi, quia sicut cinis holocausti repositus est extra ciuitatem in locum mundum, ut haberetur pro sanctis reliquijs, ita Christus sepultus est extra ciuitatem Hierusalem: & quanquam uisus est sepultura sua deduci ad cinerem, & puluerem, quemadmodum alij homines, tamen quia cinis holocausti repositus fuit pro sanctis reliquijs, significatum est, quod Christus sepeliendus quidem sit, non autem prophanandus putredine, sed sanctificandus resurrectione. Non derelinques, inquit, animam meam in inferno, nec dabis sanctū tuum uidere corruptiōem. Et quia Christus euasit putrefactionem, ideo effecit, ut & nostri cineres sancti sint, ac necesse habeant in uitam recolligi, & resuscitari. Quare, etsi mors uidetur omnia absorbere, & in cineres redigere, admoneamur tamen resurrectionis Christi, e cinere holocausti, ut per fidem conseruemur in Christo ad perpetuam uitam.

HAEC EST LEX MINHAE, QUAM OFFERENT FILII AHERON CORAM DOMINO SVPER ALTA RE. LEVABIT PVGILLVM &c.)

Supra, capite secundo, descriptæ sunt species oblationis, quam uocarunt Minham. Sunt & cerimonie huius oblationis in eo loco descriptæ. Sed quæ ibi paucis fuerunt indicatæ, eæ nunc copiosius hoc loco explicantur. Levabit, inquit, pugillum simillæ de oblatione, & de oleo eius &c. Hoc & supra dictum est. Et sequitur. Reliquum eius comedet Aheron & filij sui &c. Est & huius rei mentio supra facta, sed breuis. Quod reliquum, inquit, fuerit de oblatione, erit Aheronis & filiorum eius. Quomodo autem Aheron & filij eius debeant his reliquijs uti, non est supra dictum. Quare nunc pluribus exponitur. Reliquias enim Minhæ, quas lex pronūciat, Sancta sanctorū, comedere debent sacerdotes tantū Aheronici generis, consecrati, nō mulieres, sed masculi.

Debent

Debent autem eas comedere sine fermento, et non in quouis loco, sed in loco sancto, hoc est, in atrio tabernaculi. Hi ritus eius Minhæ pulchre depingunt nobis Christum & communionem sanctorum, ac ueræ catholicæ ecclesiæ Christi. Nam pugillus similæ cū oleo & thure in igne holocausti coniectus, adumbravit Christum, & passionem & mortem eius, quam pro peccatis nostris suscepit, quemadmodum supra indicatum est. Reliquiæ autem similæ & olei cesserunt sacerdotibus Aheronici generis, non solum hoc nomine, ut hoc impendio & stipendio sacerdotale ministerium cōseruaretur, uerum etiam ut adumbraretur, quod bona Christi uere pertineant ad uniuersam ecclesiam. Nam quod spiritus sanctus iusserit sacerdotes uelci reliquijs huius oblationis, significauit Christum non recondere sibi soli sua bona, sed proponere ea percipienda toti ecclesiæ suæ. Hypocritæ somniant Christum sibi ipsi tantū celestem maiestatem meritum esse, ut & homines imitentur exemplum eius, & mereantur sibi celestia bona. Ac debemus quidem exemplum uirtutum Christi imitari, nō est autem sentiendum, quod Christus propositus nobis sit tantum in exemplum, sed multo magis factus est nobis uirtus ipsa, & ut Paulus ait, sapiētia, iusticia, sanctificatio et redemptio. Non enim erubescit se fratrem nostrum uocare, ut significet nos una cū ipso & in ipso cohæredes esse omnium bonorum, quæ ipse a patre suo celesti accepit. Et Paulus ait. Spiritus testatur una cum spiritu nostro, quod simus filij Dei. Quod si filij, igitur & heredes. Heredes quidem Dei, cohæredes aut Christi. Et iterū. Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui fieri potest, ut nō & cum eodem omnia nobis donet. Quare, cum sit mentio sacrificij Minhæ, & rituum eius eius, admoneamur communionis bonorum Christi, quæ offeruntur nobis per Euangelion, & sacramenta Christi, suscipiuntur autem a nobis per fidem. Quod autem non quouis Israelitæ sed tantum sacerdotes permittuntur uelci sanctis reliquijs huius sacrificij, idque obseruatis suis ritibus & conditionibus, uoluit spiritus sanctus adumbrare, quales esse debeant hi, qui cupiunt participes bonorum Christi fieri. Primum enim, debent omnes esse sacerdotes. Aheron enim adumbrat, non Pontificem Romanum, sed Christum, uere summum sacerdotem, quemadmodum testatur epistola ad Hebræos. Nemo, inquit, usurpat sibi honorem, sed qui uocatur a Deo, quemadmodū Aheron, ita & Christus non semetipsum glorificauit, ut fieret Pontifex &c. Filij uero Aheronis significant, non sacrificulos illos qui faciunt Missas pro peccatis uiuorū & mortuorum, sed uniuersam ecclesiam, & singula membra ueræ catholicæ ecclesiæ Christi. Non omnes quidem Christiani sunt publici ecclesiæ ministri, qui publice doceant, & porrigant sacramenta. Sed omnes

Cōmunio bonorum Christi.

Heb. 2.

Heb. 5.

*Minister ecclesie.
Sacerdotis officium.*

Christiani omnes sacerdotes.

Mulieres consortes gratie Christi.

Christiani sunt in Christo Domino suo sacerdotes. Aliud est esse publicum ministrum ecclesie, aliud est, esse sacerdotem. Minister est, qui docet publice ecclesiam, & administrat sacramenta. Ad huius officij functionem non omnes Christiani ordinantur, sed hi, qui uidentur idonei. Sacerdos autem est, qui sacrificio suo expiat peccata, & placat iram Dei. Omnem adipem, inquit scriptura, incendet sacerdos super altare in odorē suauitatis Domino, placabitq; sacerdos pro eo super peccato eius, & dimittetur ei. Hoc scribitur quidē de sacerdote Leuitico, is autem nō est uerus sacerdos, hoc est, expiator peccatorum corā Deo, quia sanguis taurorum & hircorum non potest auferre peccata, sed adumbrat tantum uerum sacerdotem, qui est solus Iesus Christus, qui etiam solo suo sacrificio expiauit peccata nostra, & placauit iram Dei. Cum autem omnia Christi & ecclesie suae inter se communia sint, impartit Christus sacerdotalem suam dignitatem, & communicat eam cū omnibus his, qui credunt in ipsum. Itaq; omnes Christiani consecrantur in sacerdotes, per fidem Iesu Christi. Ac tunc uere dicuntur sacrificare, hoc est, ministerio sacerdotij fungi, cum credunt in Christum. Offeritur enim Christus Deo per fidem, ut fiat Deus placatus, & remittat peccata propter Christum. Quare, cum credere in Christum, sit singulorum Christianorum, manifestum est, singulos Christianos esse per Christum Dominum suum, sacerdotes. Vos estis, inquit Petrus, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. Et Ioannes: Christus dilexit nos, & lauit nos a peccatis nostris per sanguinem ipsius, & fecit nos reges & sacerdotes Deo & patri suo. Deinde, qui uolunt bona Christi, cum ipso communia habere, debēt omnes esse Masculi. Tantum masculi, inquit, inter filios Aheron comedent illud. Ergone mulieres non sunt consortes gratie Christi: Absit. Licebat enim in lege, uxoribus, filiabus ac toti familiae sacerdotum uesci alijs, præter sancta sanctorum, sanctificatis, quemadmodum postea sequitur, cap. xxij. & Num. cap. xvij. Sed & mulieres aliarum tribuum fiebant participes reliquiarum de sacrificio sanctorū, quo significatum est, quod & mulieres sint pars ecclesie Christi. Sed quod non permittatur mulieribus, ut uescantur reliquijs, de sanctis sanctorū, suam habet tam ciuilem quam spiritualem rationem. Ordinatum enim erat, ut tantum sacerdotes his reliquijs uescerētur. Mulieres autem, etsi nonnullę earum erant de genere Aheronis, non tamen consecrabantur in sacerdotes. Et apud gentes sua erant mulierum sacerdotia. Quare, ut spiritus sanctus caueret, ne idem in populo Dei fieret, (Mulieris enim non est, publicam in ecclesia functionem administrare) uisum est ipsi, ut arceat mulieres ab esu reliquiarū de sanctis sanctorum. Et tamen non sunt obiectę a cōmunionē bonorum Christi, Masculi enim, qui uescerantur

bantur sanctis sanctorum, nō adumbrant distinctionem sexus in Christianismo. In Christo enim nec est mas, nec foemina, sed adumbrant uirtutem, quam unusquisq; in Christianismo siue uir siue mulier prestare debet. Nam, qui uult esse particeps bonorum Christi, is debet predictus esse fide minime muliebri, hoc est, uaria & inconstanti, sed mascula atq; uirili, ut non absterreatur a sectanda pietate ad insultum Satanæ, sed fortiter perduret ac perseueret in uocatione Dei. Hanc uirtutē publice præstiterunt multæ sanctæ mulieres, quæ maluerunt sanguinem suū effundere, & uitam impendere, quam Christum & euangelion eius negare, quæ sexu quidem mulieres fuerunt, sed fide masculi. Quare fuerunt etiam participes & coheredes bonorum Christi. Præterea reliquæ huius oblationis non debent fermentari. Non pinlent, inquit, partem suam cum fermento. Qua cerimonia spiritus sanctus exigit, ut nec doctrina Euangelij, qua bona Christi per fidem suscipiuntur, humanis traditionibus uicietur, nec impura uita ab his, qui cupiunt bonis Christi frui, ducatur. Fermentum enim, quod alias sæpe explicatum est, significat tã *Fermentū* impiam doctrinam, quam sceleratam uitam. Hæc non sunt commiscen *significatio* da cum puritate Euangelij, & sanctitate uitæ, quam fides in Christum requirit. Pura, (exempli gratia) similia est, Christus expiauit peccata nostra, & reconciliauit nos cum Deo patre. Fermentum autem est: Opera humanæ iusticię merentur peccatorum remissionē, & gratiã Dei. Pura similia est, si quis confitetur se Euangelio Christi fidem habere, & solo Christo confidere. Fermentum autem est, si is, qui hoc confitetur, non ducit piã & honestam uitam, sed sectatur scelera carnis. Hæc fermenti genera longe abesse debent ab ijs, qui uolunt capere cibum cœlestem, hoc est, fructum bonorum Christi. Postremo, qui cupiunt esse participes reliquiarum huius oblationis, debēt his uelci in loco sancto, in atrio tabernaculi, qua cerimonia significatur, quod hi, qui uolunt accipere peccatorum remissionem, & alia bona Christi, debēt manere in uera Ecclesia Christi. Nam extra ueram ecclesiam, nulla est remissio peccatorū, *Ecclesia uera, quæ sit.* & nullus est locus salutis. Hic autem diligenter cōsiderandum est, quæ sit uera ecclesia. Pontifices & sacrificuli arrogat quidē sibi titulum Ecclesiæ, sed quia persequuntur Euangelion Christi, & malunt ecclesiam deuastare, quam suam dignitatem amittere, non sunt uera ecclesia. Nec qui deficit ab his, deficit ab Ecclesia, sed tantum a cœtu impijssimorum & impurissimorum hostium ecclesiæ. Vera item ecclesia, de qua quidē nunc loquimur, non est externum ædificium, lapideum aut ligneum tēplum, sed uera ecclesia est, quæ habet uerū Euangelion Christi, & quæ legitime utitur sacramentis eius, ac unanimi consensu credit, quod habeat remissionem peccatorum & uitam æternam, non propter merita hu-

manæ iusticiæ, sed propter solum Iesum Christum Dominum nostrum. Itaque in uera ecclesia esse, non est esse in coetu pontificum & sacrificulorum, non est item esse in templo lapideo aut ligneo, sed est unam & eandem habere fidem in Christum, cum uniuersis patriarchis, prophetis, apostolis & alijs electis Dei, qui uel fuerunt ab initio mundi, uel erunt adhuc usque ad finem mundi. In hac ecclesia non sunt nec Turcæ, nec Iudæi, nec hypocritæ, nec etiam sceleratam uitam agentes. Quare non habent remissionem peccatorum, & carebunt, nisi resipiscant, æterna felicitate.

LOCVTVSQVE EST DOMINVS AD MOSEN DICENS, HAEC EST OBLATIO AHERON ET FILIORVM &c.)

*Minham un-
ctione Ponti-
ficis.*

Postquam Mose descripsit generales ritus oblationis, quam uocant Minham, quæ adijci solet holocaustis, addit nunc exceptionem a generali regula Minhæ. Nam in alijs oblationibus Minhæ incenditur tantum pugillus similæ, cum thure, & reliquiæ cedunt in esum sacerdotum, quemadmodum paulo ante, & supra cap. secundo indicatum est. Sed alij sunt ritus eius Minhæ, quæ in hac pericopa describitur, & quam summus Pontifex in die Unctionis seu cōsecrationis suæ offerre debuit. Porro de unctiōne summi apud Israelitas Pontificis, habes Exo. xxix. & in hoc libro cap. viij. Eo igitur tempore, quo summus Pontifex consecratur, necesse habuit offerre talē Minham, qualis hîc describitur, ut hoc ritu nouum officium suum foeliciter inchoaret. Hęc, inquit, est oblatio, hoc est donum Aheronis, & filiorum eius, quod offerre debent, non quidem omnes simul filij Aheronis, nec quouis tempore, sed tantum is, qui succedit ipsi in summo Pontificatu, & debet illud offerre in die unctiōnis, quando ungitur & consecratur loco parentis sui in summum pontificem. Hęc autem Minha est appendix iugis holocausti, quod Exo. xxix. & Num. xxviiij. descriptum est. Postquam igitur successor Aheronis cōsecratus est in summum pontificem, & inchoat nouum suum officium sacrificio iugis holocausti, debet etiam offerre similæ decimam partem Ephæ, (hęc enim est mensura Minhæ, quæ addi solet iugi holocausto) Offerat autem hanc Minham, coctam in sartagine, et in buccellas contractam. Ac in alijs quidem oblationibus Minhæ, non omnes particule placentæ conijciuntur in ignem holocausti, sed una particula incenditur, reliquis uescuntur sacerdotes. In hac autem oblatione Minhæ, quam summus Pontifex facit tēpore consecrationis suæ, omnes partes placentæ incenduntur. Tota, inquit, cremabitur. Omnis enim Minha sacerdotis, uidelicet summi, tota consumetur, & non comedetur. Hic ritus Minhæ concionatur de Christo, & de autoritate & perfectiōe ex-

piationis,

piationis, quam Christus fecit passione & morte sua, adeoq; refutat impias opiniones, quæ de expiatione Christi haberi solent. Sunt enim qui putant Christum morte sua expiassè tantum peccatum originale, homines autem necesse habere expiare peccata, quæ uocant, actualia. Alij sentiunt Christum sic expiassè peccata, ut meruerit nobis primam tantum gratiam, hoc est, impetrauerit passione sua, ut nos deinceps possimus meritis nostræ iustitiæ peccata expiare. Sunt item, qui dicunt Christum expiassè tantum ea peccata, quæ uel ante aduentum suum in carnem, uel ante suum cuiusq; baptismum designata sunt. Hæ sunt impiissimæ opinioniones de expiatione Christi, quas omnes refutat cerimonia huius Minhæ, quam summus Pontifex tempore consecrationis suæ faciebat. Aheron enim, & qui successerunt ipsi in summo Pontificatu adumbrarunt Christum Dominum nostrum Pontificem uere summum. Iussit autem spiritus sanctus Aheronem, & unumquemq; successorum suorum in summo pontificatu, totam Minham suam in altari cremare, et nihil ex ea sacerdotibus comedendum relinquere. Quæ cerimonia duo uoluit pijs significare. Alterum est, quod sicut Aheronis Minha tota cremabatur, ita Christi sacrificium, sit tota, perfecta, & ex omni parte absoluta expiatio omnium peccatorum nostrorum. Alterum est, quod sicut ex Aheronis Minha nihil relinquebatur alijs sacerdotibus comedendum, ita expiatio peccatorum a Christo facta, intantum perfecta & completa est, ut nihil prorsus cuiquam hominum coram Deo expiandum relictum sit. Certum quidem, & indubitatum est, quod expiatio peccatorum per Christum facta perueniat FRVCTV suo ad omnes credentes in Christum. Vnde & sacerdotes uescuntur reliquijs aliarum oblationum Minhæ, quemadmodum supra demonstratum est, maiestas autem & auctoritas meriti huius expiationis, in nullum alium hominẽ, quantumuis sanctum, nec debet nec potest transferri, sed ut in solo Iesu Christo constat, ita solum sacrificium Christi est tota & perfecta expiatio omnium peccatorum. Vnica, inquit, oblatione perfectos effecit in perpetuum eos qui sanctificantur. Quare impie errant, qui docent Christum expiassè tantum peccatum originale, actualia non item. Originale enim est causa actualium peccatorum. Cum autem expiatio Christi auferat reatum causæ peccatorum, quomodo non auferret etiam reatum effectuum eius? Et Paulus ad Corinthios scribens: Neq; scortatores, neq; cultores simulacrorum, neq; adulteri, neq; molles, &c. regni Dei hereditatem accipient. Hic certe loquitur Paulus de peccatis, quæ sic uocant, actualibus. Audi ergo quid sequatur. Atq; hæc eratis quidam, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, per nomen Domini Iesu, & per spiritum Dei nostri. Et ad Titum iij. Erasmus quondã & nos stulti, inobediẽtes,

Impie opiniones, de expiatione Christi.

Heb. 10.

errantes, seruientes desiderijs ac uoluptatibus uarijs, in malicia & inuidia degentes, odiosi, inuicem odio prosequentes. At postquam bonitas & erga homines amor apparuit seruatoris nostri Dei, non ex operibus, quæ sunt in iustitia, quæ faciebamus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis &c. Quid manifestius de perfecta omnium peccatorum expiatione per Christum facta, dici posset? Impie etiam errant, qui dicunt Christum meruisse nobis primam tantum gratiam, ut nos possimus deinceps operibus nostris mereri peccatorum remissionem. Esi enim dicimur & nos mereri, quia Christus meritum nostrum est, & omnia bona Christi, nostra sunt, tamen quod attinet ad nostra opera, nullum plane est in ipsis meritum remissionis peccatorum. Dicit enim Christus ad apostolos. Cum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus. Inutiles autem dicimur, quod nostra iustitia, quantum cunq; uideatur splendida, imperfecta tamen est, & per se in conspectu Dei, propter reliquias peccati originalis sordida. Reperio, (inquit Paulus,) aliam legem uolenti mihi facere bonum, quod mihi malum adiunctum sit. Et mox. Idem ego mente quidem seruo legi Dei, carne uero legi peccati. Est & hoc impium, quod sentiant Christum expiassse tantum ea peccata quæ uel ante aduentum suum, uel ante suum cuiuscq; baptismum perpetrata sunt. Christus enim, pro apostolis suis oras: Non pro eis, inquit, rogo tantum, sed & pro ijs qui crediuri sunt per sermonem eorum in me. Et alias inquit. Habeo alias oues, quæ non sunt ex hoc ouili, illas quoq; oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile & unus pastor. Et Ioannes, Ipse est, inquit, propiciatio pro peccatis nostris, non pro nostris aut tantum, sed etiam pro totius mundi. Meritum enim expiationis Christi, ut est perfectum pro singulis peccatis, ita etiam communiter pertinet ad omnia tempora, ac pertinet ante, usq; ad Adamum, post autem usq; ad nouissimum diem. Sicut enim, inquit Paulus, per unius delictum propagatum est malum in omnes homines ad cõdemnationem, ita & per unius iustificationem propagatur bonum in omnes homines ad iustificationem uitæ. Et quemadmodum per inobedientiã unius hominis, peccatores constituti fuimus multi, ita per obedientiam unius iusti constituentur, **CONSTITV-
ENTVR,** (inquit,) multi. Impie quidem peccat, & indignus est uenia, qui post susceptum baptismum, peccat præsumptione remissionis peccatorum per Christum, & ut Basilius ait, *ὁ κακοῦργος ἐν ἑλπίδι θεοῦ μετανοίας, κακοῦργίας ἔχει ἐν φόβῳ, καὶ ἀπεσέρηται μετανοίας.* Postquam autem peccatum est, relictus certe adhuc est poenitentiae locus, non per merita nostrorum operum, sed per fidem in Christum. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed magis ut conuertatur & uiuat. Et impietas impij non

nō nocebit ei, in quacuncq; die conuersus fuerit ab impietate sua &c.

LOQVERE AHERON ET FILIIS EIVS, ISTA EST LEX HOSTIAE PRO PECCATO &c.)

Inter genera sacrificiorum, quæ supra sunt exposita, enumeratum etiam est sacrificium pro peccato. Quæ igitur in eo loco de cerimonijs ipsius aut breuibus descripta, aut omiſſa fuere, ea nunc copioſius traduntur. Hoc enim sacrificium non erat maſtandum ante oſtium tabernaculi, ſicut sacrificium ſanctorum, ſed erat maſtandum in tabernaculo, ad latus altariſ holocauſti, ubi & holocauſtum maſtari ſolebat. Sacrificiū enim pro peccato non numeratur inter ſacrificia uulgaria, quæ Hebræi uocant Leuia, ſed inter ſancta ſanctorum, hoc eſt, ſanctiſſima, quæ ſic appellata ſunt, quod aut carnes eorum totæ cremabantur, aut nemini licebat reliquijs ipſorum uelci, præter ſacerdotes in loco ſancto. Eſt autē duplex ſpecies ſacrificij pro peccato, quemadmodū ſupra explicuimus. Altera eſt, quæ offertur pro peccato ſummi pontificiſ, aut totius populi. Altera, quæ offertur pro peccato principis aut hominiſ priuati. De hac poſteriori ſpecie priuſ hic tractatur. Nam reliquias ſacrificiorum quæ offerebantur pro peccato principis aut priuati hominiſ, ceſſiſſe in eſum ſacerdotum, in atrio tabernaculi (ſicut & ſupra dictum eſt de reliquijs Minhe) teſtatur etiam ſcriptura in Nume. cap. xvij. Oſtēdimus autem antea, quod hoc ſacrificiū adumbrauerit Chriſtum & paſſionē eiſ, quam ad expianda peccata noſtra ſuſcepit. Reliquias uero ſacrificij edere ſignificat participem eſſe fructuſ paſſionis Chriſti. Nam quemadmodum ſolis ſacerdotibuſ licuit reliquias ſacrificij pro peccato edere, ita & fructuſ paſſionis Chriſti cōmunicatur cum ſoliſ credentibuſ in Chriſtum, qui & ſoli ſunt ueri ac ſancti propter Chriſtum ſacerdoteſ. Quare, cum ſpirituſ ſanctuſ non permittit, ut reliquiæ huiſ ſacrificij edantur extra tabernaculum, in prophanis lociſ, ſed exigat, ut edantur in ipſo tabernaculo, ſignificauit extra eccleſiam Chriſti, nullum eſſe fructum paſſionis Chriſti. Qui non eſt mecum, inquit, cōtra me eſt. Et ſicut palmeſ non poteſt ferre fructum a ſemetipſo, niſi manſerit in uite, ſic et uoſ niſi in me manſeritiſ. Sed de ſignificatione huiſ ceremoniæ etiam ſupra quædam commemorauimus. Deinde in ceremoniſ huiſ ſacrificij additur hoc loco: Si de ſanguine illiuſ uestiſ fuerit aſperſa, lauabitur in loco ſancto. Cum enim hoc ſacrificiū ſit unum e ſanctiſſimiſ, uoluit pædagoguſ, ut ne guttula quidam ſanguiniſ eiſ in ueste e tabernaculo exportaretur, & prophanaretur. Spirituſ ſanctuſ autem docuit hac cerimonia, quod uſuſ ſanguiniſ Chriſti, qui effuſuſ eſt pro peccatiſ noſtriſ, tantum ſit in eccleſia, hoc eſt, in cœtu eorum, qui credunt in Chriſtum, et quod iſ ſanguis haudquaquam prophanandus ſit. Prophanant

Extra Eccleſiam, nulluſ eſt fructuſ paſſionis Chriſti.

Sanguiniſ guttula.

*Sanguinis
Christi pro-
phanatio.*

autem, & exportant hunc sanguinem extra ecclesiam hi, qui sentiunt u-
numquemque siue Iudæum siue Turcam, in sua religione, si tantum ho-
neste uiuat, salutem consequi. Nulla enim est salus, præterquam in sangui-
ne Iesu Christi, & hæc salus non peruenit, nisi ad eos, qui credunt san-
guinem Christi pro peccatis suis effusum, qui et soli sunt in tabernaculo
ecclesiæ. Quare, qui putant etiam in alijs religionibus, quæ cum uero
Christianismo pugnant, salutem esse, hi prophanant sanguinem Chri-
sti, & sunt rei damnationis. Venit quidem Christus, non ut tantum Iu-
dæos, populum quondam electum, sed etiam ut gentes seruaret, & Euan-
gelion Christi prædicandum est inter omnes gentes, hoc autem non est
sic intelligendum, quod perseverans in sua impietate seruetur, sed ut, si-
ue Iudæi, siue gentes, ab impietate resipiscant, Christum agnoscant, in
Christum credant, & sic in Christo, per fidem, non autem extra Christum,
salutem consequantur. Exportant & hi sanguinem Christi in uestimentis
suis extra tabernaculum, et prophanant eum, qui meritum expiationis pecca-
torum, quod ad solum Christi sanguinem pertinet, tribuunt operibus sue
ipsorum iustitiæ. Nam si spiritui sancto uolueris obsequi, summa danda
est opera, ut etsi uestis aspergitur sanguine sacrificij, hoc est, etsi opera
nostra apparent speciosa, & uidetur nonnunquam scriptura aliquam ipsius
meriti laudem tribuere, tamen is sanguis continuo abluendus est in loco
sancto, quia meritum remissionis peccatorum soli sanguini Christi ac-
ceptum ferendum est. Quare hypocritæ, qui sua ipsorum iustitia turgēt,
tanto foedius contaminant sanguinem Christi, quanto sibi iustiores &
sanctiores uidentur. Exportant illi quoque sanguinem sacrificij extra taber-
naculum, & prophanant eum, qui abutuntur passione Christi, in priua-
tis & illegitimis iuramentis, & ad maledictiones atque execrationes. Horri-
bile quondam fuisset, in politia Mosaica, si quis extulisset extra taberna-
culum illotam uestem una tantum guttula sanguinis sacrificij pro pecca-
to aspersam, & spectatores iudicassent magno piaculo dignum, quanto
horribilius esse debet, quod passim non a uiris tantum, sed etiam a mulie-
ribus & pueris passio Christi tam uiliter tam contemptim prophanatur,
ut pene nihil priuatim asseueretur, nisi adiecto iuramento per passionem
Christi, & quod maxime omnium horribile est, in leuissimis etiam of-
fensis, solent homines se inuicem diris per Christi passionem deuouere.
Hoc certe tantum est flagitium, ut Deus nec possit, nec uelit, nec debeat
etiam inultum ferre. Quare admoneamur hac aspersi uestimenti, & ab-
luendi intra tabernaculum, cerimonia, ut non prophanemus sanguinem
Christi, sed ut conseruemus eum, tanquam sanctissimas reliquias, qui-
bus ad perpetuam salutem sustentemur. Iam, nec ea cerimonia, quæ se-
guitur, ociosa est. Vas, inquit, fictile, in quo caro huius sacrificij cocta
est, con-

est, confringetur. Quod si uas æneum fuerit, defricabitur & lauabitur aqua. Hanc cerimoniam pædagogus exegit, ut commendaret huius sacrificij sanctitatem. Hoc enim sacrificium tam sanctum reputandum est, ut ne uasa quidem, in quibus reliquiae eius coctæ sunt, prophanari & alieno usu contaminari debeant, ideoque fictilia confringuntur, ne possint transferri in prophanum usum, & ænea confricantur ac lauantur, ne quid sanctarum reliquiarum inhæserit, & prophanetur. Spiritus sanctus autem admonuit eos, qui facti sunt uasa Christi, hoc est, qui effecti sunt participes sacrificij Christi per fidem, ut deinceps non præbeant membra sua ad prophanam seruitutem peccati, sed ut præbeant ea serua iustitiæ ad sanctificationem. Et ut non accommodent se ad figuram huius seculi, sed ut sciat unusquisque, quemadmodum Paulus ait, uas suum possidere cum sanctificatione & honore. Prophana enim seruitus non est, seruire homini, aut exercere opificium. Hæc enim uitæ genera sunt legitimæ & sanctæ ordinationes Dei, sed prophana seruitus est seruire peccato, & carnalibus affectibus peccati. Ergo, qui cum glorientur se credere in Christum, scortantur, ebrietati student, imposturas sectantur, & alia scelera designant, hi prophanant sancta uasa ministerij tabernaculi, & sunt maledictioni obnoxij. Postremo additur in fine huius capituli. Omnis hostia pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij, ad placandam in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni. Hæc pericope intelligenda est de altera specie huius sacrificij, quod oblatum est pro peccato summi Pontificis aut totius populi. Reliquiae enim huius speciei sacrificij, non edebantur a sacerdotibus, sed comburebantur extra castra, seu urbem, in qua erat sanctuarium Dei. De cuius cerimonijs & significatione, quia satis supra initio capituli quarti dictum, & expositum est, non erimus hic prolixiores.

CAPVT VII.

HAEC EST QVOQVE LEX HOSTIAE PRO DELICTO &c.)

Quod sit discrimen inter hostiam pro peccato, & hostiã pro delicto, supra satis copiose explicatũ est. Sed quia antea scriptũ tantũ est, quæ hostia, & pro quibus delicti generibus in hoc sacrificio offerenda sit, qd itẽ pter hæc hostiã restitui debeat, nõ est autẽ indicatũ qbus ritibus et cerimonijs debeat offerri, ideo nunc ritus huius sacrificij describuntur. Nã sacrificiũ p delicto, nõ numerat̃ inter uulgaria, sed inter sanctissima sacrificia,

Aries sacri-
fij pro de-
licto.

Esa. 53.

1. Corin. 10.

Sanctum, inquit, sanctorum est. Quare habet etiam ritus, qui conueniunt sanctissimis sacrificijs. Primū enim Aries (hoc enim animantis genus offerebatur pro delicto. Vnde & Græcus pro hostia delicti, fere uā stulit κριὸν ἀλημιελαίας, hoc est, Arietē delicti, seu pro illata iniuria) non mactatur in eo loco, in quo sacrificium sanctorum, (quod est uulgare) mactari solet, sed ad latus altaris aquilonare, ubi & holocaustum mactatur. Deinde sanguis eius spargitur per gyrum altaris. Posthac incenduntur exta secundum suam legitimam institutionem. Postremo, reliquijs huius sacrificij, non uescuntur quilibet, sed soli sacerdotes masculi, in atrio tabernaculi, sicut & in hostia pro peccato fieri solet. Quid autē sibi hæ ceremoniæ uoluerint, e superioribus manifestum est. Concionātur .n. de Christo, de passiōe Christi, & de cōmunicatiōe fructus eius. Esaias uocat Christum **אֶשְׁכַּח** Ascham, hoc est, hostiā pro delicto. Hic mactatus est ad latus altaris Aquilonare, quia occisus est ad urbem Hierusalem, quæ iuxta psalmum sita est in latere Aquilonis. Mons Zion, inquit, latera Aquilonis ciuitas regis magni. Sanguis eius sparsus est per gyrum altaris, quia sanguis Christi effusus est in expiationem peccatorum nostrorum, & meritum huius sanguinis uulgatū est prædicatione Euangelij in totum orbem seu circuitum terræ. Exta eius igni cremata sunt, quia corporalis uita Christi, & omnis externæ uitæ suæ honor deducta sunt morte ipsius in puluerem. Aruit, inquit, tāquam testa uirtus mea, & lingua mea adhesit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me. Reliquijs autem uescuntur sacerdotes, quia omnes in Christum credentes capiunt per fidem fructum sacrificij Christi. Cōsequuntur enim remissionem peccatorum, reconciliantur cum Deo patre. Reputantur coram Deo iusti, & seruātur perpetuo. Videte, inquit Paulus, Israelē iuxta carnē. Nonne qui edunt uictimas, participes sunt sacrificij? Sic & qui credunt in Christum, & edunt panem ac bibunt poculum eius fiunt participes corporis & sanguinis eius, quæ afferunt secum remissionem peccatorum, iustitiam, uitam & salutem. Cæterum, ex his sacrificiorum generibus non solum discenda est nobis fides in Christum, quæ tamen primas & ultimas semper partes obtinere debet, sed discendum etiam est exercitium fidei. Exercemus autem fidem, cum sicut Christus obtulit seipsum ad expianda peccata & delicta nostra, ita præbeamus corpora nostra, quemadmodum Paulus ait, hostiam uiuentē, sanctam, acceptam Deo, & rationalem cultum. Non possumus quidem nostro sacrificio peccata expiare. Hæc enim maiestas soli sacrificio Christi competit, attamen debemus, ac per spiritum sanctum etiā possumus peccatum nobis semper inhærens compescere, ut non dominetur nobis, sed ut mortificetur, & ut obediamus iustitiæ ad sanctificationē. Ita quæ peccatum ex-

sum expiare non possumus, fugere autem & uitare possumus, ne in mortali corpore nostro regnet. Peccas, (exempli gratia,) incredulitate. Nō enim tantam Euangelio Dei fidem adhibes, quantam deberes. Peccas item cupiditate & uoluptate uindictæ de aduersario sumendæ. Hęc peccata, ut non potes expiare tua iusticia, (alioqui enim mors Christi frustranea esset,) ita nec potes penitus e carne tua in hac uita abijcere, quia reperio, inquit Paulus, per legem uolenti mihi facere bonum, quod malum mihi adiunctum sit. Et uideo aliam legem in membris meis rebelantem legi mentis meæ, & reddentem me captiuum legi peccati, quæ est in membris meis. Quid ergo facias? Id nimirum, quod potes. Potes autem per spiritum sanctum credere, quod Christus hoc peccatum expiauerit, & reconciliauerit te Deo patri. Potes item per spiritum sanctū incredulitati obuiam ire, ut subinde magis ac magis expurgetur, & fides augeatur. Potes & cupiditati uindictæ ita resistere, ut non solum inimico non noceas, uerum etiam ipsi beneficias. Hoc enim nos per spiritum sanctum posse testantur exempla Sanctorum Dauidis, Stephani, Pauli, & aliorum.

SACERDOS QVI OFFERT HOLOCAVSTVM.)

Holocaustum & ritus eius sufficienter descripta sunt in primo capite huius libri. Quare hoc loco id rātum additur, quod supra de pelle omisum erat. Pellis, inquit, holocausti, quæ non comburebatur, sit eius sacerdotis, qui offert holocaustum. Mirum, quod pellis tantæ curæ sit spiritui sancto, ut de ea singularem legē instituat? Sed hæc sunt scripta nostri causa. Primum, ut cum audimus Deum sollicitum esse pro pelle, re tam leuicula, credamus eum, iuxta promissiones suas, multo magis sollicitum esse pro hominibus miseris & afflictis. Nemo enim satis credit, quantam curam gerat Deus pro his, qui sunt corde contrito & humiliato. Existimamus enim Deum maioribus negocijs occupatū esse, quam ut liceat ipsi ad tam abiectorum hominum curam sese demittere. At si uacat ipsi, in tantarum rerum administratione sollicitum esse pro pelle bouis, aut ouis, multo magis uacat ei sollicitum esse pro salute hominis. Deinde uoluit etiam hac cura docere, quanta opera danda sit, ut ministerium ecclesiasticum iusto suo & legitimo sumptu cōseruetur. Fuit enim pellis holocausti, pars publici stipendij, quod sacerdotibus debebatur. Postremo spiritus sanctus non tam hoc agit, ut ministris ecclesiæ sua stipendia tribuantur, quam ut in omnibus rebus occasio contentionum & diffidiorum caueatur, & iustus ac legitimus ordo cōseruetur.

Holocausti
pellis.

OMNIS OBLATIO QVAE PINSITVR &c.)

Supra, capite secundo, enumeratæ sunt species Minhæ, & postea cap. sexto tractatum est de usu reliquiarum eius Minhæ, quæ ex Simila non

IN CAP. VII. LEVITICI

dum eo sta offerri solebat. Nunc autem agitur de reliquijs aliarum speciesum Minhæ. Omnis, inquit, oblatio seu Minha, quæ pinxitur in cibano, uel quæ paratur in craticula &c. Hæc intelligenda sunt tantum de ijs reliquijs Minhæ, quæ præter partem in altari pro memoriali incensam, supererant. Sunt autem & hæc antea explicata. Quare percurremus nunc breuissimis, Pædagogia enim hoc uult, ut sacerdotes, qui altari ser-
 uiebant, haberent sua stipendia, & conseruato sacerdotum ordine, conseruarentur inter Israelitas publica sacra. De ordine autem & uicibus sacerdotum Aheronicorum uide i. Paralip. xxiii. Spiritus sanctus autem significare uoluit, etiam in Christianismo conseruandum esse ministerium ecclesiasticum publico sumptu. An nescitis, inquit Paulus, quod hi qui in sacris operantur, ex sacrificio uiuunt? Qui sacrario assistunt, una cum sacrario partem accipiunt. Sic & Dominus ordinauit, ut qui euangelion adnunciant, ex euangelio uiuant. Voluit etiam spiritus sanctus hac ordinatione pios docere, quod sicut Minha communicetur cum sacrificulis, ita uera Minha Christi sit communicabilis cum omnibus his, qui in ipsum credunt. Quare nihil minus formidandum est credenti in Christum, quam ut perpetua fame intereat.

Sacerdotum stipendia.

1. Corin. 9.

HAEC EST LEX HOSTIÆ PACIFICORVM &c.)

In tertio capite huius libri descriptæ sunt cerimonie sacrificij, quod uocarunt Pacificorum. Ostendimus autem in eo loco, quod iuxta Chal-
 deum paraphrasten, hoc sacrificium uideatur aptius uocari, Sacrificium Sanctorum, propterea quod qui uescebantur reliquijs huius sacrificij, necesse habebant mundi, & secundum legitimos ritus sanctificati esse. Qui fuerit, inquit, mundus, uelcetur ex eo. Quæ igitur de ritibus huius sacrificij, ac præsertim de usu reliquiarum eius supra, in capite tertio om-
 missa, aut in alium locum dilata sunt, ea nunc diligenter describuntur. Ac primum obseruandum est, quod ut ante diximus hoc genus sacrificij nu-
 meratur, nõ inter sanctissima, sed inter uulgaria sacrificia. Licebat enim de reliquijs eius edere non tantum sacerdotibus, sed etiam uulgo Israelitarum, si modo essent iuxta legitimos suos ritus sanctificati. Deinde re-
 censentur duæ huius sacrificij species. Altera uocatur תודה Thoda, hoc est, sacrificium confessionis & laudationis, quo uidelicet offerens confitetur se accepisse beneficium a Deo, ac laudat & commēdat gloriam de-
 mentie ac bonitatis Dei. Græcus transtulit θυσία ἀνέστωσ, sacrificium lau-
 dationis. Altera uocatur נדר או נדבחה Neder o Nedabah, hoc est, uotum aut spontaneum, uidelicet, cum offerens nondum accepit a Deo benefi-
 cium, quod sperauit, sed uel uouit sacrificium in expectatione beneficii accipiendi, uel spontanea uoluntate adducit sacrificium, ut excitet ac cõ-
 firmet fidem suam in inuocatione nominis Dei, pro optata & sperata sa-
 lute

Pacificæ ho-
 stiæ duæ
 species.

lute. Sunt autem ijdem utriusq; speciei ritus offerendi. Et differunt tantum in reponendis reliquijs. Siue enim offeras sacrificium laudationis, siue sacrificium uoti, offerendus erat uel de bobus, aut mas aut foemina, uel de ouibus, uel de capris, quemadmodum supra, capite tertio copiose descriptum est. Præterea, quemadmodum solenne erat holocausto suã addere Minham, ita sacrificio Sanctorum, etiã sua Minha addenda erat, uidelicet ea azymorum panum genera, quæ hic recensentur, & supra, capite secundo explicata sunt. Ac scribunt Hebræi, quod ad minus duo horum panum genera offerenda fuerint una cum sacrificio Sanctorum. Quod autem hic additur, crustulam panis fermentati una cum hac Minha offerendam, non est intelligendum, quod panis fermentatus sit offerendus super altare. Supra enim dictum est, omnẽ Minham debere fieri absq; fermento, sed quod hic panis fuerit paratus in esum eorum, qui uecebantur reliquijs huius sacrificij. Atq; hætenus conueniunt ritus utriusq; speciei in sacrificio sanctorum. In hoc autem differunt, quod in altera specie, quæ תודה Thoda uocatur, non licebat aliquid de carnibus reponere in crastinum, sed eadem die, qua offerebatur, comedendum erat. Carnes, inquit, sacrificij Thoda seu laudationis in hoc sanctorum sacrificio, eadem die comedentur, nec remanebit ex eis quicquam in mane. Hoc genus sacrificij ueteres Latini uocauerunt Proteruiam, in quo uidelicet mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. In altera autem specie, quæ uocatur, uotum aut spontaneum, licebat aliquid in crastinum reponere, sed ita, ut si quid reliquum esset tertio die, combureretur. Si uoto, inquit, uel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die, qua offeretur. Sed & si quid in crastinum remanserit, uelci licitum est. Quicquid autem de sacrificij carnibus in tertium diem superfuerit, igne comburetur. Et audi quanta seueritate hoc exigatur. Sequitur enim. Si quis de carnibus hostiæ Sanctorum die tertio comederit, non placebit offerens, nec reputabitur ei, sed reprobabitur. Quin quæcuncq; anima ex ipso comederit, iniquitatẽ suam portabitur.

Etsi autem hoc genus sacrificij numeratur inter uulgaria sancta, & uidetur hoc sacrificio magis benefieri offerenti, quam coli Deus, propterea quod multo maior pars huius sacrificij cedat in usum & commodũ offerentium, quam in incensum super altare Dei, tamẽ Deus præponit hoc sacrificij genus, omnibus alijs sacrificijs. In Psal. xlix. ait. Non in sacrificijs tuis arguam te, holocausta tua sunt in conspectu meo semper. Non accipiã de domo tua uitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Et paulo post addit. Immola Deo sacrificiũ laudis, & redde altissimo uota tua. Hæ sunt duę species huius sacrificij, quod uocamus, Sanctorum. Quod autem psalmus dicit, hanc habet sententiam. Tu iudicas quidem alia sa-

Minha sacrificij
pacifici.
rim.

*Pacificum sa-
crificium,
Deo acce-
ptissimum.*

crificia, uidelicet holocausta, & pro peccato esse ita magnificianda, ut præ
 iplis sacrificium sanctorum, uel pacificorum, habendum sit uile & abie-
 ctum, propterea quod in illis aut omnia, aut maxima pars in cultum di-
 uinum cedere uideatur, in hoc autem maior pars cedat in usum & esum
 offerentium. Ego uero omnibus illis præpono sacrificium Sanctorum,
 quod uel ad laudationem, uel ex uoto offertur. Sacrificium, inquam, lau-
 dis, quod ab hypocritis habetur uile, (nō sacrificium holocausti, quod
 inter sanctissima recensetur,) honorificabit me, & illiciter, quo osten-
 dam illi salutare Dei. Quid ergo, obsecro, illud est, propter quod Deus
 tāti faciat sacrificiū Sanctorum? Num placet propter opus ipsum, quod
 uocant, operatum? at sic magis placerent alia sacrificiorum genera, quæ
 & sanctiora habentur, & de quibus plures ac maiores partes in diuinum
 cultum eximuntur. Ostendimus autē nunc sæpenumero, quod etsi De-
 us iussit Leuitica sacrificia facere, non tamen respicit in ipsis opus exter-
 num, nec propter meritum istius operis reconciliatur. Num placet pro-
 pter significationem? At eadem ratione placuerunt Deo etiam alia sacri-
 ficia. Nam quemadmodum alia sacrificia significant & adumbrant u-
 num, solum, uerum & perfectum sacrificium Domini nostri Iesu Chri-
 sti, ita & hoc sacrificium sanctorum concionatur de sacrificio Christi,
 ut supra explicatum est. Quid igitur est, propter quod hoc sacrificium
 præ alijs Deo placeat? Placet præ alijs, quod præter significationem,
 quam cum alijs communem habet, continet præcipue publicam lauda-
 tionem & commendationem glorię bonitatis Dei, & inuocationem no-
 minis eius. Vnde & psalmi toties recipiunt se post accepta beneficia,
 hoc sacrificium, ad declarandam animi gratitudinem facturos. Psal. lv.
 In me sunt Deus uota tua, quæ reddam laudationes tibi. Quoniam eri-
 puisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu. Hic ponuntur
 ambæ species huius sacrificij, uidelicet, sacrificium laudationis, & sacri-
 ficiū uoti, quę, inquit Dauid, se debere, & persoluturū, propterea quod
 Deus eripuerit animam ipsius de morte. Et psal. cvi. Confiteantur Do-
 mino, propter misericordiam eius, & mirabilia eius enarrent filijs homi-
 num. Et sacrificent sacrificia laudis, (hæc est altera species sacrificij san-
 ctorum) & aduuncient opera eius in exultatione. Item psal. cxv. in quo
 iuxta Hebręam ueritatem ita legitur. Quid retribuam Domino? omnes
 retributiōes meę sunt super me, hoc est: Retributiones, quas de eo pro
 acceptis beneficijs, non possum persolvere. Maiora sunt beneficia in me
 diuinitus collata, quam quæ rependere possum. Et sequitur. Calicem sa-
 lutis accipiam, et nomen Domini inuocabo, hoc est. Accipiam salutem,
 quam Deus mihi tanquam ex calice propinat. Accipiam beneficia, quæ
 Deus in me confert, & commendabo publice gloriam nominis Dei, ac
 prædicabo

prædicabo clementiam eius. Quid enim aliud pro beneficijs eius facerem? Cum non possim rependere, hoc agam, ut beneficia accipiam, & gratitudinem meam erga ipsum declarem. Vnde sequitur. Vota mea Domino reddam coram omni populo eius. Et mox. Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo seu prædicabo. Habes iterum utranque speciem huius sacrificij, de quo nunc tractamus. Et longè cap. ij. Ego in uoce laudis immolabo tibi. Quæcumque uoueri, reddam. Salus enim Domini est. Commemorantur & hic ambæ species huius sacrificij. Ex his uides, quod hoc sacrificium contineat præ alijs publicam commendationem gloriæ Dei, & prædicationem nominis eius, qua gratitudo animi pro beneficijs tam acceptis quam accipiendis declaratur. Nullum autem potest Deo gratius officium præstari, quam ut commendetur gloria nominis eius, & prædicetur clementia atque bonitas ipsius. Laudabo psal. 68. (inquit psalmus) nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. Et placebit Deo super uitulum nouellum cornua producentem & ungulas. Porro, Deus exigit hoc officium a nobis, non propter se tantum, sed multo magis propter nos, uidelicet, ut prædicatione clementiæ eius excitemur ad petenda, & accipienda beneficia ipsius. Cum enim Deus sit natura bonus & clemens, nihil ardentius cupit, quam ut beneficiat nobis. Et multo promptior atque paratior est, ut in nos beneficia conferat, quam ut nos accipiamus. Cumulate, inquit Paulus, potest, (imo etiam Eph. 3. uult) facere ultra omnia que petimus aut cogitamus. Placet igitur Deo sacrificium sanctorum, quia placet ei laus & commendatio clementiæ ipsius, placet ei prædicatio & inuocatio nominis eius, ac placet ei gratitudo animi nostri, placet item ei promptitudo accipiendi ab ipso beneficij. Hi sunt cultus Deo gratissimi, hæc sunt sacra, que Deus nomine sacrificij, laudis & uotorum exigit, quæ qui præstiterit, is uere pius Dei cultor censendus est.

Quid autem, quod præcipitur, ut carnes huius sacrificij eadem die comedantur: nec quicquam ex eis reponatur usque mane, id quod etiam de reliquijs agni paschalis obseruatum est: Quod si quid in crastinum remanserit, etsi ueluti licitum est, tamen si quid superfuerit in tertium diem, seueriter præcipitur, ut non edatur, sed igne comburatur. Obseruabilis cerimonia, qua pædagogus uoluit cauere, ne publica conuiuia extraherentur prætextu diuini cultus in multos dies. Nam quemadmodum Carnes sacrificij non reponantur usque mane. inter nos quoque extant politicæ ordinationes de conuiujs nuptiarum, quod alicubi liceat tantum unum diem celebrare nuptiarum conuiuium, alicubi duobus tantum diebus, ita uoluit etiam pædagogia legis, ut conuiuium sacrificij Thoda, uno tantum die, conuiuium autem sacrificij uoluntarij seu uotiu, altero die terminaretur, ne si extraheretur in tertium

& quārtum diem, homines assuefierent helluationibus, & prætenu diuini cultus suam legitimam uocationem negligerēt. Accedit huc, quod pædagogus uoluerit, ut omnia in diuinis sacrificijs essent pura, munda, & grata. Cibus autem in tertium usq; diem seruatus, ingratus & abominabilis esse solet. Quare statuit lex, ut reliquæ sacrificiorum in tertium usq; diem referuatæ, comburantur. Sed spiritus sanctus uoluit aliquid amplius hac cerimonia significare, quam externam & civilem pædagogian. Primum enim hæc cerimonia fuit uaticinium, quod externus usus sacrificiorum non duraturus sit ultra tempus resurrectionis Christi a mortuis. Omnia enim Leuitica sacrificia, abrogata sunt per resurrectionem Christi, quæ facta est tertio die. Itaq; cum hic tertius dies semper nunc illucescat, (postquam enim Christus semel a mortuis surrexit, semper nunc uiuit Deo) iacent combusta, hoc est, abrogata omnia Mosaica sacrificia, nec unquam secundum externum usum restituenda sunt. Deinde monet hæc cerimonia, ut fructum sacrificij Christi non in longinquum tempus reijciamus, sed in præsentem & opportuno tempore capiamus. Ostendimus enim quod esus sacrificij Sanctorum adumbrauerit perceptionem & fructum sacrificij Christi. Quid autem sibi uelint, hodie & cras, quibus diebus licitum fuit de sacrificio sanctorum uesci, haud obscure significat Christus apud Lucam, cum ait. Ecce esus demonia & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die cōsumor, hoc est, breui adhuc & certo suo ac definito tempore peragam meum ministerium, postea occidar. Itaq; hodie & cras significant præsens, breue, certum ac definitum tempus. Et cum lex exigit ut reliquæ sacrificij hodie & cras edantur, monet nos, ut cum prædicatione Euangelij proponitur nobis fructus sacrificij Christi, non negligamus occasionem salutis nostræ, non reijciamus in futurum tempus, sed accipiamus ipsum cōtinuo, in præsentem tempore, ne si post uenerimus, ianua Sponsi occlusa fuerit. Ecce, inquit Paulus, NVNC est tempus acceptum, ecce NVNC dies salutis. Huc facit quod spiritus sanctus in psalmo dicit. Hodie, si uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra. Et addit epistola ad Hebræos. Exhortemini uos inuicem quotidie, quoad appellatur dies hodiernus, ne quis ex uobis obduretur seductiōe peccati. Sed uide, num & huc conueniat, si ponamus tres esse in uniuersum dies. Primus est ab Adam, usq; ad Christum. Secundus, a Christo, usq; ad nouissimum aduentum eius in hunc mundum. Tertius est perpetuus a secundo Christi aduentu. In prioribus duobus diebus, patet ianua poenitentis, & licet fructum sacrificij Christi capere. Quod si quis neglexerit his diebus salutē suam, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quædam expectatio iudicij, & ignis uehementia. Hoc de generalibus

Tres dies
quid significat.

Hodie &
cras quid sit.

neralibus totius seculi diebus dictum est. Quod si de priuato homine, & priuatis diebus sermo fuerit, habet unusquisque suos tres dies. Primus est adolescentiæ. Secundus est senectutis. Tertius est post mortem. In illis duobus licebit resipiscere, & sacrificio Christi frui. In hoc autem tertio, non relinquitur locus poenitentiae, sed expectandum est iudicium, ut qui bona egerit, prodeat in resurrectionem uitæ, qui uero mala, in resurrectionem condemnationis, & perpetui ignis.

CARO, QVAE ALIQUID IMMUNDVM TETIGERIT)

Pertinent etiam hæc ad ritus sacrificij Sanctorum. Agitur autem de mundicia, qua caro huius sacrificij cōseruanda, & edenda est. Primum enim magna diligentia cauendum est, ne caro huius sacrificij tangat aliquid immundum. Si enim tale quid contigerit, tunc caro non est comedenda, sed comburenda. Deinde, nullus hominum debet carne huius sacrificij uelci, nisi fuerit mundus & sanctus. Vnde diximus hoc sacrificium uocari, sacrificium Sanctorum, hoc est, mūdorum, & suis ritibus sanctificatorum. Anima, inquit, quæ ederit de carnibus huius sacrificij, quod ad Dominum pertinet, habens in se immundiciam suam, aut tetigerit aliquid immundi, peribit de populis suis. Immundicia enim dupliciter accidere potest. Aut enim accidit homini, suo quodā uicio. De hac immundicia uide postea cap. xij. xij. & xv. Aut accidit homini contactu rei immundæ, ut infra cap. xi. & xv. Sed ut hæc fuit ceremonialis immundities, & externa tantum abominatio, ita habuit etiā ceremonialem & externam purgationem, per asperisionem aquæ expiationis, de qua uide in Nume. cap. xix. Hac autem ordinatione uoluit Mose primū, assuefacere populum suum ad curam externæ & politicæ mundiciei. Israelitæ enim habitauerunt hæcenus inter gentes, quæ sordidissime uixerunt. Ad hæc, Israelitæ fuerunt multo tempore serui Aegyptiorum, in quo uitæ genere sordibus facile assuefieri solet. Quare iam ad libertatem & politicam uitam uocati erudiuntur his ordinationibus ad sectandam honestam munditiem & puritatem. Deinde, quia lex spiritali suo usu ostendit peccatum, uoluit etiam spiritus sanctus, hac legis ordinatione de immunditia, monere unumquemque naturalis suæ impuritatis, quam cōtraxit ex peccato originali. Nam, quod quædā sint nobis immunda & abominabilia, non uenit ex natura ipsarum rerū, quæ omnes a Deo bonæ & mundæ creatæ sunt, sed uenit ex peccato nostro, propter quod dictum est: Maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cū cētis diebus uitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi. Quare, cū lex pronunciat nos contaminari, si uel morticinum tetigerimus, significat nos per peccatum natura ita cōtaminatos esse, ut fere nulla res sit, quam

*Immundicia
legalis quomodo
fit.*

IN CAP. VII. LEVITICI,

*Aque benedi-
ctæ institutio*

sanctæ & pure tractare queamus. Quomodo ergo purgamur iterum, & consequimur mundiciem? Lex instituit suam purgationem per aspersi-
onem aquæ expiationis. Et hunc ritum imitati uidentur, qui in ecclesia
Christi instituerunt aquam, ut uocant, benedictam, ut effugentur per
aspersi-
onem eius demones, & tollantur peccata. Hac imitatiōe nihil est
uanius. Hęc enim aspersio, post abrogationem Leviticarum cerimoniarum
restituta est a superstitionis prorsus sine uerbo Dei, sine mādato &
promissione Dei. De talibus autem cultibus dicit Christus: Frustra co-
lunt me mandatis hominum. Vera enim purgatio contingit nobis per
fidem in Christum, & per baptismum, qui & a Christo nobis commen-
datus est, & cui a Christo addita est sua promissio: Qui crediderit & ba-
ptisatus fuerit, saluus erit. Sed quid illud, quod & caro sacrificij tangens
immundiciem comburitur, & homo immundus comedens carnem huius
sacrificij perit de populo suo? Diximus enim, quod caro huius sacri-
ficij significet Christum ipsum, uerum pro peccatis nostris sacrificium,
& edere carnem huius sacrificij significet participē esse fructus sacrificij
Christi. Et quia Christus est sanctificatio & purificatio nostra, conueni-
entius uideretur, si lege ordinatum esset, ut attactu tam sanctæ carnis hu-
ius sacrificij omnia reliqua etiam immunda sanctificarentur? Sed legis
ordinatio recte se habet. Etsi enim Christus est sanctitas ipsa, & sanctifi-
catio, non tamen sanctificat, non purificat, nisi accipientem ipsum per fi-
dem & credentē in ipsum. In psal. xvij. dicitur. Cum sancto sanctus eris,
& cum uiro innocente, innocens eris &c. quod nō est intelligendum de
hominum inter se conuersatione, sed de affectu Dei erga homines, imo
potius de affectu hominum erga Deum. Deus enim, cum sancto, San-
ctus est, cum integro, integer, cum mundo, mundus. Et cum peruerso,
peruersus est. Sic & Christus filius Dei, alius est mundo & sancto, hoc
est, credenti, alius immundo, hoc est, incredulo. Nos prædicamus, in-
quit Paulus, Christum crucifixum, Iudæis quidem offendiculum, græ-
cis uero stultitiam, sed hōsdem uocatis Iudæis pariter & græcis, Christū
Dei potentiam ac sapientiam. Lex igitur pronuncians carnem sacrificij
immundam fieri ex attactu rei immundæ, significauit Christum, per se
quidem mundissimum, incredulis autem & impijs fieri immundum, &
afferre potius ipsis perpetuum ignis incendium, q̄ foelicitatem. Quod
autem lex iudicat illum internitione dignum, qui ederit in immunditia
sua de carne huius sacrificij, significauit illos æterna poena dignos, qui
aut immūdi sunt peruersa fide de Christo, quales sunt hypocrite in Chri-
stianismo, aut qui immundi sunt peruersis & sordidis moribus uitę suę,
quales sunt scelerati. Hypocrite enim, etsi audiunt Euangelion Christi,
& confitentur se credere in Christum, tamen non habent rectam fidem
de Chri-

de Christo, propterea quod sciant Christum esse rārum iudicem, & opera iusticiæ nostræ esse merita expiationis peccatorum & uitæ æternæ. Hoc est carne huius sacrificij edere in immundicia. Scelerati, etsi gloriantur & ipsi de fide in Christum, & sumunt sacramenta Christi, tamen quia seruiunt peccato, & ambulant in carne, tantum abest, ut capiant aliquam utilitatem sacrificij Christi, ut potius conijciant se in perpetuum exitium. Quare monemur hac cerimonia, ut & rectam fidem de Christo concipiamus, & hanc fidem bonis moribus testemur atque ornemus.

ADIPEM BOVIS ET AGNI ET CAPRAE &c.)

Quod scriptura paucis supra cap. iij. de adipe & sanguine indicauit, *Adipis eius prohibitus.* hoc nunc paulo pluribus explicat. Sunt enim, qui sciant omnē adipis esum simpliciter in lege Mosi prohibitum fuisse, quemadmodum & esus sanguinis de auibus & pecoribus simpliciter prohibitus fuit. Alij, sciant, esum adipis in animalibus tantum sacrificandis, & in morticinis, atq; a bestia laceratis prohibitum fuisse. Scriptura enim diserte dicit. Si quis adipem animalis, quod oblatū est, pro sacrificio Domini, comederit, peribit de populo suo. Quid autē sibi uoluerit hæc cerimonia, & quā habuerit significationē, supra cap. iij. satis copiose explicuimus.

LOQVERE FILIIS ISRAEL DICENS. QVI OFFERT VICTIMAM PACIFICORVM &c.)

Præter ea, quæ ante de ritibus & ceremonijs hostiæ Sanctorum seu pacificorum, descripta sunt, additur & hoc loco, quid faciendum sit de pectusculo, & armo dextro huius sacrificij, ut omnes eius ritus legitime fiant. Nam, qui offerebat sacrificium Sanctorum, is necesse habuit de hoc sacrificio ad sacerdotem afferre adipem pectoris, una cum pectore, & dextrum armum. Adeps debuit a sacerdote incendi, quemadmodum sæpe dictum est. Omnis adeps, inquit, DOMINI erit. Pectusculum autem debuit moueri seu uentilari coram DOMINO ad Mouendam. Et armus debuit leuari ad Leuandam. Hæc sunt duæ species rituum in sacrificando, quos & in Exodo explicuimus. *Leuanda.* Leuanda enim dicebatur ritus, quo id quod allatum erat, eleuabatur sursum in altum, tanquam coelo inferendum. *Mouenda.* Mouenda autem dicebatur ritus, quo id quod allatum erat, mouebatur & trahebatur manibus ad quatuor differentias, ut uocant, positionum. Ac reliquæ quidem carnes huius sacrificij cedebant in esum offerentium, quemadmodum antea dictum est. Pectusculum autē, quod mouebatur, cedebat sacerdotibus, & armus dexter eius erat sacerdotis, qui obtulerat sanguinē & incēderat adipē huius sacrificij. De hac re uide etiā Num. xvij. & Deu. xvij. Hæc autem a spiritu sancto in ecclesia Israelitica ita ordinata & instituta sunt,

ut etiam huius impendij parte cōseruaretur ordo sacerdotalis. Hoc erit, inquit, ius sacerdotū a populo, & ab his, qui offerunt uictimas, siue bouem, siue ouem immolauerint, dabunt sacerdoti armum ac uentriculum &c. Ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, ut stet & ministret nomini Domini Dei tui ipse & filij eius in sempiternum. Cæterum, etsi hæc ordinatio abrogata est in Christianismo, iuxta Leviticos ritus, tamen monet omnes pios, ut liberaliter conferant operam & impensam suam, ad cōseruandum ministerium ecclesiasticum prædicandi Euangelij, & distribuendi sacramenta Christi. Qui sacrario, inquit Paulus, assistunt, una cum sacrario partem accipiūt. Sic & Dominus ordinauit, ut qui euangelion adnūciant, ex euangelio uiuāt. De ritibus autem Mouendæ & Leuandæ sic sentiendum est, q̄ spiritus sanctus uoluerit his ritibus adumbrare quid futurum esset, de unico & uero sacrificio Christi. Nam quod hostia in altum eleuata est, significauit Christum sacrificio eleuandum in altum, primum quidem in crucem, deinde per crucem in supremam maiestatem regni cœlorum. Sicut Mose, (inquit) exaltaui serpentem in deserto, ita exaltari oportet filiū hominis in deserto, ut omnis qui credit in eum nō pereat, sed habeat uitam æternam. Et Paulus. Factus est, inquit, obediens usq̄ ad mortem, mortem autem crucis. Quapropter & Deus illum in summa extulit sublimitatem, ac donauit illi nomen, quod est supra omne nomen &c. Hoc autem non est oscitanter considerandum, sed in usum nostrū transferendum. Si enim Christus per crucem exaltatus est, & nos membra Christi sumus, debemus in cruce & afflictione magno animo esse, propterea quod per Christum certificati sumus, nos per crucem in summam gloriam exaltādos. Quod autem hostia mota & tracta est dextrorsum, sinistrorsum, antrorsum, & retrorsum, significauit diuulgationem Euangelij de sacrificio & exaltatione Christi, in totum orbem terræ. Unde & Christus Ioan. xij. ait. Ego, si exaltatus fuero a terra, omnia ad me traham. Itaque Christus inicio reuelati Euangelij, attraxit non solum Iudæos, uerumetiam gentes ubique dispersas, & attrahit nunc ex omni genere & statu hominum, honestos, & inhonestos, infantes & adultos, pauperes & diuites, paruos & magnos. Breuiter omnes agnoscit pro suis, quotquot ipsum agnoscunt per fidem, pro seruatore suo. Hos ritus Leuationis & Motionis imitati etiam sunt hypocritæ in sacro suo, quod Missam uocant. Panem enim, quem hostiam dicunt, & calicem eleuauerunt in altum, & postea mouerūt ea dextrorsum ac sinistrorsum. Sed hoc κακόζηλον non est inusitatum apud hypocritas. Quanto autem usitatus est, tanto etiam abominabilius est. Primum enim, ritus Levitici sunt per reuelationem Euāgelij Christi, abrogati. Cum enim Christi

Eleuatio Sa-
cramenti in
Missā.

stus &

stus & sacrificium eius per hos ritus adumbrata sint, & Christus sacrificium suum peregerit, ac toti orbi terrarum reuelauerit, necesse habuit umbra ueritati cedere. Itaque reducere in Ecclesiam Christi externos ritus Leuiticos, nihil aliud est, quam soli lumen inferre, adeoque clarissimam solis lucem obscurare, aut potius conari extinguere. Alioqui, si omnino libet Leuiticos ritus imitari, cur isti non etiam pectusculum pecoris, & armum, ad Leuandam & Mouendam adferunt? Deinde Coena dominica non est sacrificium, & Christus non iam primum offertur in coena dominica, sed corpus & sanguis eius semel in cruce oblata, per sacramentum coenae dominicae distribuuntur. Distribuuntur, inquam, non offeruntur. Oblatio enim semel facta est, Vnica, inquit, oblatione perfectos effecit in perpetuum eos qui sanctificantur. Distributio autem semper manet usque ad nouissimum huius seculi diem. Neque enim Christus obtulit in coena sua corpus & sanguinem suum, sed postea in cruce offerenda, in coena distribuit. Quae ergo ista temeritas est, quod sacrificuli id sibi usurpent, quod Christus nec fecit, nec facere iussit? Hoc facite, inquit, in mei memoriam, non ait, in mei sacrificium. Quare ritus eleuationis in coena dominica est inutilis cultus Dei, de quo genere cultus Christus dicit: Frustra me colunt mandatis hominum. Tunc autem recte utemur hoc Mosaico ritu Leuationis & Motionis, non cum imitamur ipsum externo gestu, sed cum legentes illum quondam in populo Israelitico institutum, & usurpatum, admonemur de exaltatione Christi, & diuulgatione euangelij eius in totum orbem terrae, ut confirmata fide, iustificemur per Christum, & seruemur.

HAEC EST VNCTIO AHERONIS ET FILIORVM EIVS DE SACRIFICIIS DOMINI &c.)

Epilogus, quo breuibus indicantur & summatim comprehenduntur omnia ea, quae de ritibus sacrificiorum, & de partibus, ac donis, (quae uocat Vnctionem, propterea quod sacerdotes ad percipienda ista dona, per unctionem suam sanctificati fuerunt) quae sacerdotibus cesserunt de sacrificijs Israelitarum, in prioribus septē capitibus descripta sunt. De hostia autem impletiōis seu consecrationis, cuius etiā fit mentio in hoc epologo, mox in sequenti capite dicitur.

CAPVT VIII.

TOLLE AHERONEM CVM FILIIS SVIS, VESTES EORVM ET VNCTIONIS OLEVVM &c.)

*Sacerdotum
unctio.*

Haecenus in descriptione sacrificiorum & rituum eorum saepe numero dictum & repetitum est, quod etsi licuit omnibus Israelitis sacrificia ad ostium tabernaculi seu templi offerre, non tamen licuit, nisi solis sacerdotibus de familia Aheronis, sanguinem sacrificiorum super altare spargere, carnem sacrificij aut adipem incendere, & offerentem cum Deo reconciliare. Sanguinem illius, inquit, spargent filij Aheronis sacerdotes super altare per circuitum. Et iterum. Incendet ea sacerdos super altare in pabulum sacrificij Domini. Ac rursus. Omnem adipem incendet super altare in odorem suavitatis Domino, placabitque sacerdos pro eo super peccato eius, & dimittetur ei. Cum igitur ad sacrificia legitime peragenda in Mosaica politia, necessarius fuerit usus sacerdotum, describit nunc Mose unctioem & consecrationem Aheronis & filiorum eius, in sacerdotium. Non est autem humana prudentia & temeritate, sed divina autoritate & ordinatione institutum, ut solus Aheron & filij eius, administrarent sacerdotalia officia, quae supra enumerauimus, videlicet, sanguinem sacrificij spargere, carnes aut adipem incendere, & placare Deum pro offerentibus. Primum enim, Deus ipse iussit Moysen eligere & consecrare Aheronem & filios eius in sacerdotes. Applica, (inquit Dominus ad Moysen in Exo. cap. xxviii.) ad te Aheronem fratrem tuum, cum filijs suis, ut sacerdotio mihi fungantur. Et in Nume. cap. xviii. ait Dominus ad Aheronem. Tu & filij tui, & domus patris tui tecum portabis iniquitatem Sanctuarij, & tu & filij tui simul sustinebitis peccata sacerdotij uestri. Et mox. Tu & filij tui custodite sacerdotium uestrum, & omnia quae ad cultum altaris pertinent, & intra uelum sunt, per sacerdotes administrabuntur. Deinde, haec ordinatione confirmata est diuinitus magnis & stupendis miraculis. In Nume. cap. xvi. Chore de filijs Leui, non autem Aheronis, perijt subito, propterea quod arrogaret sibi officium sacerdotale, contra ordinationem Dei. Et postea cap. xvii. sola Aheronis uirga, inter alias Israelitarum uirgas admirabiliter floruit. Huc accedunt et ea supplicia, quae diuinitus ex improviso illata sunt regibus Ierobeamo & Usae, propterea quod contra diuinam ordinationem usurparent sibi autoritatem adolendi thymiamata, quod ad solos sacerdotes Aheronicos pertinebat. Postremo additur in Nume. cap. xviii. seuerissima lex. Si quis externus, inquit, accesserit, uidelicet ad arroganda sibi officia

officia sacerdotum, occidatur. Quid ergo sibi uult hæc de sacerdotali officio ordinatio? quid tanta seueritas conseruandæ & tuendæ huius ordinationis inter Israelitas? Num Israelitæ aliarum tribuum & familiarum fuerunt tam stupidi, & imperiti, ut non potuerint istos sacrificiorum ritus perdiscere, & exercere? Minime omnium. Non enim magni ingenij, non multæ artis fuit, spargere sanguinem, & incendere adipem. Num alij Israelitæ fuerunt tam prophani coram Deo, ut non iudicarentur digni, qui sacra ista officia administrarent? At de uniuersis simul Israelitis dicitur: Primogenitus filius meus Israel. Et iterum. Eritis mihi in peculiū de cunctis populis. Eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Quid ergo dicemus? Non est sentiendum, quod hæc ordinatio temere instituta sit. Deus enim uoluit hac ordinatione significare, quod in repub. omnia debeant decenter & secundum ordinem fieri, & quod nullus debeat esse ἀλλοτρίου προϊκων, hoc est, alieni officij contra publicam & legitimam ordinationem inuasor & usurpator. Et hoc quidem, etsi per se magnum & obseruabile est, tamen præ eo, quod spiritus sanctus precipue hac ordinatione significare uoluit, admodum exiguum & minutum est. Hac enim ordinatione adumbrata est maiestas, autoritas, & ut sic loquar, proprietas officij Domini nostri Iesu Christi. Priusquã autem hoc explicemus, refutandus est illorum error, qui ex Aheronico sacerdotio fecerunt singulare & externum sacerdotij genus in Christianismo. Sentiunt enim Aheronicum sacerdotium translatum esse a Christo in Pontifices, & sacrificulos illos Missatores, ut uocant. Et quia sacerdotum est sacrificare, putant in locum ueterum sacrificiorum successisse Missam, quam sacrificant pro peccatis uiuorum & mortuorum. Sed hæc est uanissima & execrabilis opinio. Postquam enim Christus peregit suum sacrificium, et effecit unica oblatione perfectos in perpetuum eos qui sanctificatur, nullus amplius est locus sacrificiorum pro peccato. Nam hoc seculum distinguendum est in duo tempora. Alterum fuit ab Adamo usque ad aduentum Christi in carnem. Alterum est ab aduentu, morte, & resurrectione Christi usque ad nouissimum huius seculi diem. In priori tempore, fuerunt frequentes & subinde repetitæ oblationes pro peccatis. Et omnis sacerdos, ut inquit epistola ad Hebræos, assistebat quoti die sacra peragens, & easdem sæpius offerens hostias, quia nondum reuelata erat uera hostia pro peccatis. In posteriori autem tempore, quo Christus, qui est uera hostia, expiauit unica sua oblatione, omnia peccata, non est reliquum ullum sacrificium pro peccatis. Etenim hoc tempore, quo prædicatur Euangelion de Christo in toto orbe terrarum, non est nisi peccatorum remissio. Vocabis, inquit angelus, nomen eius Iesum. Is enim saluum faciet populū suum a peccatis suis. Et Christus ipse ad apostolos

*Sacrificuli
Missatores.*

*Seculi duo
tempora.*

ait. Accipite spiritum sanctum, quorum remisistis peccata remittuntur eis &c. Et iterum. Sic oportebat Christum pati & resurgere a mortuis tertio die, & prædicari nomine eius penitentiam ac remissionem peccatorum in omnes gentes. Ex his & multis alijs locis perspicue uides, quod tempus reuelati Euangelij de Christo, sit tempus remissionis peccatorum. Vbi autem est peccatorum remissio, (inquit epistola ad Hebræos,) ibi non est amplius oblatio pro peccato. Hoc dictum non est oscitanter considerandum. Nam si recte ipsum excutias, manifestum erit, quod tã sacerdotio, quam sacrificio Papisticorum sacrificulorum nihil sit uanius. In Euangelio enim, quod post resurrectionem Christi in orbe terrarum prædicatur, est remissio peccatorum, quemadmodum iam ostendimus. Vbi autem est peccatorum remissio, (teste apostolo,) ibi non est amplius oblatio pro peccato. Et ubi non est oblatio pro peccato, ibi non est etiam usus externi sacerdotij. Sacerdotum enim est offerre pro peccatis. Vis igitur uidere, quantam impietate papistici sacrificuli designent, quod gloriètur se esse successores Aheronici sacerdotij, & offerre Missam pro peccatis uiuorum & mortuorum? Primum enim, hac gloriati-
*Euangelij tẽ.
 pus est tẽpus
 remissionis
 peccatorum.
 Heb. 10.*
*sacrificulorũ
 missariorum
 impietas.*
*Sacerdotium
 Aheronicũ.*
 one significant se sentire, quod in Euangelio Christi non prædicetur remissio peccatorum. Nam, si iudicarent remissionem peccatorum in Euangelio Christi prædicari, & per fidem accipi, iamdudum desissent offerre pro peccatis, quemadmodum apostolus ait. Deinde significant se sentire, quod Christus non satis fecerit pro peccatis, unica sua oblatiõe, nec sedeat ad dextram patris, ut interpellet pro nobis. Non affirmant quidem uerbis, se hoc sentire, sed facta ipsorum hanc sententiam cõprehendunt. Qui enim sentit se quotidiano Missarum sacrificio expiare peccata uiuorum & mortuorum, is certe significat se existimare, unicum & semel peractum sacrificium Christi non esse sufficientem peccatorum expiationẽ, & Deum non esse contentum interpellatione Christi ad dextram suam sedẽtis, sed requirere opus a sacrificulo factũ, ut remittat peccata. Quid autem hac impietate potest cogitari horribilius? Quare ualeant nebulones isti cum ficticio suo sacerdotio & sacrificio: nos autem ueram Aheronici sacerdotij rationem e scriptura perstringemus. Nam Aheronicũ sacerdotium non est institutum, ut adumbret Pontifices & sacrificulos papisticos, sed est institutum, ut adumbret uerum et perpetuum sacerdotium unius & solius Domini nostri Iesu Christi. Et si enim filij Aheronis, aliquoties significant omnes pios in Christum credentes, iuxta illud: Vos estis genus sacerdotale. Et, Fecit nos reges & sacerdotes. Hæc tamen significatio tunc ualeat, cum filij Aheronis fuerint participes partium de sacrificijs, & uescuntur reliquijs sacrificiorum. Nam cum spargunt sanguinem, & incendunt carnes aut adipem super altare, ac reconciliant offerentes,

offerentes, ibi tum proprie peragunt officia sacerdotalia, & adumbrant
 hac in parte duntaxat Iesum Christum Dominum nostrum. Omnis, (in
 quit epistola ad Hebræos) sacerdos assistit quotidie sacra peragens, &
 easdem sepius offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata.
 Hic uero, una pro peccatis oblata uictima perpetuo sedet ad dexteram
 Dei. His uerbis manifeste conferuntur inter se Christus & sacerdotes
 Aheronici, & perspicue indicatur, quod hi sacerdotes non fuerint ueri
 sacerdotes, qui potuerint suis hostijs peccata auferre, sed adūbrauerint
 tantum unum, solum & uerum sacerdotem Iesum Christum. Tamen si e-
 nim & apostoli, & ministri ecclesiæ dicuntur etiam spargere sanguinem
 sacrificij, cum prædicant Euangelion de remissione peccatorum, per san-
 guinem Christi, & non absurde dixeris, quod hac in parte, aliquo mo-
 do adumbrati sint per sacerdotes Aheronicos, tamen cum est sermo de
 ipsa peccatorum expiatione per sanguinē sacrificij, ibi nullus alius, præ-
 terquam solus Iesus Christus Dominus noster, per filios Aheronis, seu
 sacerdotes Leuiticos adumbratur. Is enim solus est, qui effudit non alie-
 num, uidelicet, taurorum aut hircorum, sed suum proprium sanguinem
 pro peccatis nostris. Is solus est, qui non alienam carnem, bouum aut ouū
 um, sed suum ipsius proprium corpus obtulit igni passionis, crucis &
 mortis, ut nos a morte liberaret. Is solus est, qui non aliena, sed sua pro-
 pria uictima reconciliauit nos cum Deo patre suo, & impetrauit nobis
 sempiternam felicitatem. Ex his facile nunc intelligere potes, quid sibi
 uoluerit magna illa seueritas in lege, qua cautum fuit, ut nullus, præter
 sacerdotem Aheronici generis spargeret sanguinem, & adoleret carnē,
 seu adipem sacrificiorum. Spiritus enim sanctus uoluit hac ordinatione
 & seueritate significare, quod maiestas expiandi peccata, & reconcilian-
 di Deum nulli uel hominum, uel uirtutum, uel bonorum operum tribu-
 enda sit, præterquam soli Domino nostro Iesu Christo, qui per sacerdo-
 tium Aheronicum adumbratus est. Nam, quemadmodum in lege nulli
 permillum fuit, nisi sacerdoti, spargere sanguinem, & incēdere adipem
 sacrificiorum. Et qui, præter sacerdotem, hoc officium temere usurpau-
 rit, morti obnoxius fuit, ita nulla alia est expiatio, nulla alia recōciliatio,
 nisi per Iesum Christum, uerum sacerdotem nostrum. Quid igitur dice-
 mus nunc de sacrificulis Papisticis? quid de hypocritis merito suæ iusti-
 ciæ confidentibus? Illi enim gloriantur se sacrificio suo expiare peccata
 uiuorum et mortuorum, hi sperant se sua iusticia Deum sibi propiciam
 reddere, & mereri uitam æternam. Hoc quid aliud est, quam proturba-
 to uero sacerdote Iesu Christo, cum sacrificio suo, usurpare sibi temere,
 & citra uocationem atq; ordinationem Dei, officium spargendi sangui-
 nis, & incendendi adipis? Quod cum in lege capitale fuerit, manifestum

Hebr. x.

Peccati ex-
piatio, ad som-
lum Christi
pertinet.

est, hos impia sua temeritate obnoxios esse perpetuæ damnationi, tantum abest, ut sacrificijs & iusticijs suis mereantur gratiam Dei.

Hæc cum ita se habeant, sequuntur nūc cerimonix, quibus Aheron & filij eius consecrati sunt in sacerdotes, quibus etiam tabernaculū Dei, & omnis supellex eius sanctificata sunt. Nam, quæ Deus mandauit Mosi, in Exodo cap. xxviij. & xxix. de ornatu & consecratione sacerdotum, & cap. xxx. de unctione tabernaculi, ea describuntur hoc loco diligenter a Mose confecta & impleta esse. Et quia copiose explicuimus in Exodo genera uestimentorum sacerdotalium, ritus & cerimonias consecrationis, & significationem eorū, ideo hoc loco breuiores erimus. Mose enim fungitur, ex mandato Dei, officio episcopi cōsecratoris, quem Suffraganeum uocant, ac primum, cōuocato cœtu totius Israelis ad ostium tabernaculi lauit Aheronem, & ornat eum his uestibus, quas Dominus in Exodo confici iusserat. Deinde sumpto sancto oleo, cuius confectio descripta est in Exodo cap. xxx. unxit tabernaculum, supellectilem eius & altare holocausti. Post hæc fudit oleum unctionis super caput Aheronis. Et his cerimonijs inchoata est consecratio summi Pontificis, tabernaculi, altaris holocausti & supellectilis eorum. Sed quemadmodum supra de sacrificijs & ritibus eorum ostendimus, quod non fuerint εἰκόνας τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ σκιαὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἀτίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ita hæc consecrationis cerimonix non fuerunt ipsa uera & cœlestis sanctitas, sed τὰ μὲν ἀγίων κοσμητικόν, καὶ ὑποδείγματα τῶν ἐπουρανίων. Principio enim, hi ritus consecrationis instituti sunt, ut hoc apparatu & pompa commēdaretur Israelitis sacerdotium Aheronicum, quemadmodū in Exodo pluribus ostendimus. Deinde instituti sunt, non ut ἀτίτυπα seu exemplaria, ad quæ consecrarentur templa & sacrificuli Christianorum. Ac debent quidem publicæ domus, in quibus ecclesia ad audiendum uerbum Dei, & sumenda sacramenta conuenire solet, honeste tractari, debent & ministri ecclesiæ sue cōmendari, cum autem in Christianismo ecclesia dispersa sit per totum orbem terrarum, nec tale cerimoniale templum habendum sit, quale fuit uel tabernaculum Mosi, uel templum Salomonis, nec etiam tales sacrificuli, nec talia sacrificia habeantur, qualia fuerunt in lege Mosi, manifestum est, quod nec talis unctio usurpanda sit in Christianismo, quali hæctenus Episcopi ad exemplar Mosaicæ legis, in consecrandis templis & sacrificulis suis usi sunt. Nam, quod consecrent templa & sacrificulos suos ad exemplum ueteris legis, haud obscure testantur ipsi in suis Canonibus, quos de Consecratione condiderunt. Et ut imperita impietas fecunda est, nō solū instituerunt in Christianismo sacerdotium iuxta formam Leuiticam legis Mosi, uerum etiam sumptuerunt formam discriminis sacerdotum, ab Ethnicis, qui quemadmodum

Mose suffraganeus,

Consecratio sacerdotum.

Templorum consecratio.

modum suos Flamines, alios simpliciter flamines, alios archiflamines, alios protoflamines appellarunt, ita illi suos sacrificulos uocarunt, alios simpliciter sacerdotes, alios archipresbyteros, alios coepiscopos, alios archiepiscopos &c. Itaque produnt se suis ipsorum uerbis, quod instituerint sacerdotium suum, non ex mandato & ordinatione Dei, sed ex lege per Christum & reuelationem Euangelij abrogata, & ex ritibus Ethnicorum, quorum sacra Deus abominatus est, adeoque hac noui & ficticij sacerdotij institutione uenit nobis in mentem eius altaris, quod Ahaz ad exemplum altaris Damasceni, remoto altari iuxta uerbum Dei instituto, in templo Hierosolymitano edificare iussit. Sic & illi neglecto uero Christi & omnium Christianorum sacerdotio sinxerunt ad exemplum abrogatae legis, & impiarum gentium nouum genus sacerdotij, quod sacrificijs suis expiet peccata uiuorum & mortuorum. Hoc tanto magis impium est, quanto plus obscurat uerum sacerdotium Christi, & ueram expiationem peccatorum, quae semel per unicum suum sacrificium facta est. Nam, ut ad propositum nostrum redeamus, unctio sacerdotij Aheronici non est instituta in lege Mosi, ut hoc exemplo tale genus sacrificulorum in Christianismo institueretur & ungeretur, quale hactenus in Papatu uidimus, sed ut esset exemplar, quo spiritus sanctus adumbrare uoluit ueram & spiritualement unctiōem, qua Christus in summum suum sacerdotium sanctificatus est. Aheron in cōsecratione sua lotus est aqua. Sic & Christus, priusquam publice inchoaret praedicationē Euangelij, & functionem sui sacerdotij lotus est baptismo a Ioāne baptista. Non indignuit quidem Christus, quod ad se attinet, hac lauatione, & Ioannes prohibebat illum, sed audit: Omitte nunc: Sic enim decet nos, ut compleamus omnem iusticiam. Aheron ornatus est uarijs generibus uestium, & unctus est oleo quod est suauissimi odoris. Sic & Christus ornatus est, in consecratione sua, plenitudine spiritus sancti (qui per oleum suauissimi odoris adumbratus est,) & omnibus spiritus sancti uirtutibus. Cum enim ascendisset ex aqua, aperti sunt caeli, & descendit spiritus sanctus super ipsum tanquam columba, auditaque est uox de caelis. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Haec est uera cōsecratio Christi, in summum suum sacerdotium. Huc facit quod in psal. xliij. dicitur. Dilexisti iusticiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo leticiae, propter consortes tuos. Et Esa. cap. lxi. Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, ad euāgelizandum afflictis misit me &c. Sed & tabernaculum & supellex eius ungitur & sanctificantur oleo. De significatione tabernaculi manifeste concionatur epistola ad Hebręos. Talem, inquit, habemus pontificem, qui cōsedit ad dexteram throni maiestatis in caelis, sanctorum administra-

Vide in Deo
cretis Distin.
21. cap. 1.

4. Reg. 16.

Christus in
sacerdotem
unctus.

Tabernaculi
significatio.

tor, ac ueri tabernaculi, quod fixit Deus, & nō homo. Et postea. Christus accedens Pontifex futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculum, non manufactum, hoc est, non huius structuræ, neq; per sanguinem hircorum ac uitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta, æterna redemptione reperta. Ac iterum. Non in manufacta sancta ingressus est Christus, ἀντίτυπος ἀληθινῶν, sed in ipsum cœlū, ut appareat nunc in cōspectu Dei pro nobis &c. Quod igitur externum tabernaculum Mosi, cum supellectili sua unctum fuerit oleo sancto, significauit cœlum ipsum ordinatum & sanctificatum esse in perpetuum hospicium sanctorum, eorum uidelicet, qui credunt in Iesum Christum, summum nostrum Pontificem.

FILIOS QVOQVE EIVS ADDUXIT VESTIMENTIS &c.)

Nondum absoluta est Consecratio Aheronis in sacerdotium, Et nō solum Aheron, uerum etiam filij eius consecrantur in sacerdotes, idque partim similibus, partim dissimilibus cerimonijs. Aheron ornatur suo Ephod & Hosien, in quo fuerūt Vrim & Thumim, hoc est, duodecim preciosæ gemmæ pellucidæ & integræ, quemadmodum in Exodo ostendimus. Ornatur item lamina aurea in Pileo. Filij uero eius ornantur tantum suis illis uestibus, quæ in Exodo cap. xxviii. descriptæ, & a nobis, in eo loco explicatæ sunt. Aheron perfunditur oleo sancto super caput suum, filij uero eius non perfunduntur hoc oleo in capite, sicut Aheron, sed asperguntur in uestimentis suis, quemadmodum postea sequitur. Reliqui ritus consecrationis similes sunt. Lauantur enim & pater & filij aqua. Pater item & filij imponunt manus super caput eorum sacrificiorum, quæ in consecratione offeruntur. Implentur & similiter manus ipsorum, ut mox sequetur. Sed quomodo, inquires, hæc conueniunt, cū his, quæ supra de summo Pontificatu Christi dicta sunt? Solus enim Christus, qui per Aheronem adumbratur, fudit sanguinem suum pro peccatis nostris, & placauit nobis patrem. Nunc autem, cum Aherone consecrantur etiam filij eius in sacerdotes, ut habeāt potestatem fundendi sanguinis sacrificiorum. Nunquid ergo alij homines, ac præsertim sacrificuli papistici, qui iactant se per filios Aheronis adumbratos, habent potestatem expiandi peccata nostra, & placandi Deum? Minime omnium. Nam, cum de Leuitico sacerdotio sermo est, duo officia ueniunt consideranda. Alterum est, quo tam Aheron, quam filij eius habuerunt potestatem fundendi sanguinem, & incensendi carnes seu adipēs sacrificiorum, ut peccata hominum expiarent. Si ergo hoc officium consideraueris, tunc per Leuiticum sacerdotium, siue Aheronem, siue filios eius, nulli homines, quantumuis sancti, imo ne apostoli quidem ipsi adumbrantur.

Leuitici sacerdotij officia.

adumbrati sunt, sed tantum Iesus Christus, qui solus expiavit peccata nostra effusione sanguinis sui. Et hic Christus, Dominus noster, non indiget hac in parte ullo uicario in terris, nec transtulit hanc prærogatiuam in ullum alium hominem, siue apostolum siue Pontificem, sed manet ipse solus perpetuus sacerdos in coelo & in terra. Itaque in psalmo dicitur. Iurauit Dominus & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Sacerdos, inquit, in æternum, idque secundum ordinem Melchisedec, cuius nec initium, nec finis in scriptura recensetur. Non enim dicit spiritus sanctus, secundum ordinem Aheron, quia Aheron, etsi etiam ipse fuit umbra Christi, tamen non tã comode adumbravit perpetuum sacerdotium Christi, quam Melchisedecus. Ac sacerdotium Aheronicum nihil ad perfectionem adduxit, sed erat tantum εἰς ἔργον καὶ κρείττονος ἐλάττω. Et addit epistola ad Hebræos. Illi quidem, uidelicet, Leuitici, plures facti sunt sacerdotes, propterea quod per mortem non sinerentur permanere. At hic, uidelicet Iesus Christus, quod idem maneat in æternum, perpetuum habet sacerdotium. Unde & saluos facere ad plenum potest, qui per ipsum ad eunt Deum, semper uiuēs, ad hoc ut interpellet pro illis. Et postea. Omnis quidem sacerdos quotidie assistit sacra peragens, & easdem sepius offerens hostias, quæ nunquam possint auferre peccata. Hic uero una pro peccatis oblata uictima, perpetuo sedet ad dexteram Dei, id quod superest expectans, donec reddantur inimici ipsius scabellum pedum eius. Unica enim oblatione perfectos effecit in perpetuum eos, qui sanctificantur. Vide, quanto spiritus acuminis probet apostolus Leuiticum sacerdotium non esse uerum sacerdotium, nec sacrificia eius esse uera sacrificia, ideoque merito abrogata esse. Si cōsummatio, inquit, per Leuiticum sacerdotium erat, siquidem per hoc populus legem acceperat, quid præterea fuit alium exoriri sacerdotem, qui secundum ordinem Melchisedec, & non secundum ordinem Aheron diceretur? Et iterum. Illi plures facti fuerunt sacerdotes, propterea quod per mortem non sinerentur permanere, hoc est, Leuiticum sacerdotium idcirco non est uerum sacerdotium, quia sacerdotes Leuitici non fuerunt perpetui, sed alius post alium mortui sunt, multo minus sacerdotium papisticum uerum est sacerdotium, sed plane ficti-

Sacerdotium
papisticum.

cium, propterea quod præter hoc, quod alius sacerdos papisticus post alium moritur, non sit etiam a Domino Deo nostro institutum. Sic & sacrificia Leuitica ideo non fuerunt perfecta sacrificia, quia semper eadem repetita sunt. Nam si potuissent accedentes perfectos reddere, desissent offerre. Hoc multo rectius diceretur de sacrificijs papistarum. Nã si hæc essent perfecta expiatio peccatorum, non subinde repeterentur. Sed quia sacrificuli pergunt semper Missare, ut uocant, pro peccatis

Nabr. 9.

uiuorum & mortuorum, idcirco re ipsa confitentur sacrificia ipsorum uanissima esse. Quotidie, inquis, peccant homines, quotidie igitur pro peccatis hominum sacrificandum est. Hoc certe tantundem est, ac si quis dicat. Quotidie peccant homines, quotidie igitur Christus ab integro crucifigendus est. Quid autem hac blasphemia horribilius cogitari potest? Christus enim semel tantum sub consummationem seculorum apparuit per immolationem sui ipsius ad profligationem peccati. Et iterum. Vnicuique oblatione perfectos effecit in perpetuum eos, qui sanctificantur. Itaque postquam euangelion sparsum est in totum orbem terrarum, non est amplius hostia pro peccatis, sed est remissio peccatorum. Ac nihil aliud reliquum est, quam ut hanc peccatorum remissionem in Christo per fidem accipiamus, & si peccatis ab ipsa recessimus, per ueram poenitentiam in Christo ad ipsam accipiendam, reuertamur. Sed redeamus ad institutum nostrum. Diximus enim de uno Levitici sacerdotij officio, quo solus Christus adumbratus est. Alterum officium est, quo solus Pontifex quotannis semel in sanctum sanctorum ingreditur, non sine sanguine, quem offert pro seipso, & pro populi ignorantibus: filij autem Pontificis, seu reliqui sacerdotes, etsi non permittuntur inferre sanguinem intra uelum, tamen sumunt partes sacrificiorum, quibus etiam in loco sancto uescuntur. Iuxta hoc officium, solus Aheron seu summus Pontifex, adumbrat solum Iesum Christum. Reliqui autem sacerdotes adumbrant uniuersam ecclesiam Christi. Etsi enim solus Aheron infert semel in anno, sanguinem sacrificij, in sancta Sanctorum, tamen non solus retinet sibi partes eorum sacrificiorum, quæ ad sumptuarium ius sacerdotij pertinent, sed habet eas communes cum filiis suis, seu minoribus sacerdotibus, ita etsi Christus solus expiauit peccata, fructum tamen huius expiationis communicat cum omnibus credentibus in ipsum. Credere enim in Christum, est sumere partem & fructum eius sacrificij, quod Christus semel pro peccatis nostris obtulit. Cum igitur participes simus fructus sacrificij Christi per fidem, recte institutum est in lege, ut una cum Aherone, etiam filij eius consecrentur in sacerdotes, ut hac cerimonia fides piorum de beneficio Christi nobiscum communicato, et erudiretur & confirmaretur. Consecrantur autem filij Aheronis in sacerdotes his ritibus, primum lauatur aqua. Hæc lauatio baptismum adumbrat, quo primum omnium consecramur in communionem omnium beneficiorum Christi. Deinde induuntur legitimis suis uestimentis, quæ adumbrant dona & uirtutes, quibus credentes in Christum uestiuntur & ornantur. Non funditur autem ipsis oleum unctionis super caput sicut Aheroni, sed postea aspergitur tantum super ipsos, & super uestimenta eorum, quia Christus solus præditus est plenitudine spiritus sancti.

Non

Non enim dedit ipsi Deus spiritum ad mēsuram. Nos autem de plenitudine eius accipimus, & habemus nunc primitias tantum spiritus. Hic mihi iterum uide Papistarum ineptias. Nam ex imitatione horum rituum, induunt puerum, quem baptizant, alba interula, et unguunt eum chrismate. Induunt præterea eos, quos in sacrificulos consecrant, uarijs uestimentis, & chrismate unguunt. Ac sciendum quidem est, quod pueri consecrentur per baptismum in spirituales sacerdotes, quemadmodum supra diximus, sed reuocare in ecclesiam Christi ritus legis abolitos, & unctionem abrogatam, hoc demum est ineptum & importunum. Contestor, inquit Paulus, omnem hominem, qui circunciditur, quod debitor est totius legis seruandæ, ita qui obseruat externam unctionem propter legem, necesse habebit totam legem & ordinationem de cōsecratione obseruare. Cur igitur non afferunt etiam externum uictulum pro peccato, arietem in holocaustum, & arietem Impletionum? cur auris, & pollices manus ac pedis non unguuntur sanguine? Hæc, inquis, abrogata sunt per Euangelion. Recte. Abrogata igitur est & externa unctio chrisimatis, et qui hanc reducit in Christianismum, necesse habet audire: Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Et, Posteaquam cognouistis Deum, quin potius cogniti estis a Deo, quomodo conuertimini denuo, ad infirma & egena elementa, quibus iterum ab integro seruire uultis?

*Chrisma
baptismi.*

Gala. 4.

ATTVLIT ET VITVLVM PRO PECCATO &c.)

Recensentur tria sacrificia, quæ facit Mose in consecratione sacerdotum. Primum sacrificium est Vitulus pro peccato. Hoc primum omnium offertur, ut expietur, purgetur, ac sanctificetur altare holocausti, iuxta præceptum DOMINI, quod in Exodo cap. xxix. scriptum est. Ac recitantur hic tales omnino ritus sacrificij pro peccato, quales DOMINVS in Exodo cap. xxix. Mosen facere iussit, qui & plane similes sunt ijs ritibus, qui supra cap. iij. in sacrificio pro peccato Pontificis descripti sunt, nisi quod in hoc cōsecrationis sacrificio sanguis non aspergitur septies contra uelum tabernaculi, nec ponitur super cornua altaris thymiamatis, sed tantum super cornua altaris holocausti &c. Quid autem magis ridiculum uideretur, quam si hi ritus peragerentur nunc ob oculos nostros externo opere? At suo tempore fuerunt apud pios maxime serij, primum, quod non fuerint humanitus excogitati, sed diuinitus instituti. Deinde, quod adumbrarunt hoc unum Christi sacrificium, quo tota nostra salus constat. Nam, quod altare dicatur expiatum & purgatum his ritibus, *καθαρὸν ὡς ἄγιον* est, & exemplar tantum ueritatis. Vera enim expiatio & purgatio fit tantum per Iesum Christum,

M

Altarium cō
secratio.

qui sacrificio pro peccato, quemadmodum supra cap. iij. copiose expli-
cuius, adumbratus est. Imitati sunt & hanc consecrationem Pontifi-
ces facticij, in consecrandis altaribus suis, super quibus Missandum seu
sacrificandum erat pro peccatis uiuorum & mortuorum: sed quales sunt
Pontifices, & qualia habent sacrificia, talis etiam fuit altarium consecra-
tio, hoc est, omnia ficta, & a uerbo Dei aliena.

ATTVLIT ET ARIETEM IN HOLOCAV-
STVM &c.)

Secundum sacrificium est. Aries in holocaustum, ac offertur ijs riti-
bus, qui describuntur in Exodo cap. xxix. & qui sunt holocausto legit-
mi, iuxta descriptionem, quæ est in primo huius libri capite. Hoc autē
holocaustum offertur in hunc usum, ut sit sustentaculū adipis & Min-
hæ, quæ mox in sacrificio Impletionis seu cōsecrationis super ipsum im-
ponentur. Sic enim postea dicitur. Tulit ea Mose de manibus eorum
& adoleuit in altari super holocaustum. Et alias quoq; Adipes aliorum
sacrificiorum ponuntur supra holocaustum. Nam holocaustum iuge,
de quo est in Exo. cap. xxix. semper primum omnium mane offerebatur,
in sustentaculum aliorum sacrificiorum. Cum igitur, altari nondum ex-
piato, nondum etiam oblatum esset iuge holocaustum, offertur interim
aries in holocaustū, ut partes sacrificij consecrationis, quod statim offe-
rendum erat, super ipsum adolerentur. Cum autē ceremoniæ holocau-
sti supra explicatæ sint, superuacaneum est, nunc de his plura dicere.

ATTVLIT ET ARIETEM ALTERVM IMPLE-
TIONVM &c.)

Tertium Sacrificium, est Aries Impletionum. Hoc sacrificium uo-
catur etiam sacrificium שְׁלֹמִים Schlomim, hoc est, Gratiarum a cōtionis
seu pacificorum, ut communiter exponitur, uel Sanctificatorū, ut Chal-
dæus interpretatur. Vocatur autem hoc nomine, propterea quod ha-
beat fere per omnia similes ceremonias cum sacrificio sanctificatorum.
Proprie autem uocatur Sacrificium מִלּוּיִם Milluim, a uerbo מָלַא Ma-
le, quod significat Implere. Nam in consecratione implebātur manus
sacerdotum partibus sacrificij. Septem, inquit, dies implentur manus ue-
stre, sicut factum est in hac die. Et quia Aheron & filij eius consecraban-
tur hoc ritu in sacerdotes, idcirco implere manus significat consecrare,
& sacrificium Impletionum significat sacrificium consecrationis. Porro,
cerimoniæ huius sacrificij satis perspicuæ sunt, & explicuimus eas ma-
gna ex parte supra, in descriptione sacrificij Sanctificatorum. In hoc tan-
tum est dissimilitudo ceremoniarum huius sacrificij, & sacrificij Sancti-
ficatorum, quod in hoc sanguis spargitur tantum super altare holocau-
sti per circuitum, in illo autem, quia est sacrificium Consecratiōis, obli-
nuntur

Impletionis
sacrificium.

Implere ma-
nus.

nuntur sanguine extremum dextræ auris, & pollex dextræ manus ac pedis Aheronis & filiorum eius. Reliquum sanguinis funditur super altare per circuitum, sicut in sacrificio Sanctificatorum. Atque hæc quidem ceremoniæ fuerunt duntaxat *ὡς τίτο πα τῶν ἀληθινῶν*. Videamus igitur, quæ sit ipsa rerum ueritas. Est autem iterum obseruandum, quod supra diximus, uidelicet, totum Leuiticum sacerdotiū significare aliquoties tantum Iesum Christum, uerum sacerdotem, aliquoties Aheronem significare Christum, filios autem eius, uniuersam ecclesiam Christi. Itaque, cum sacerdotium Leuiticum respicit in solam Christi personam, tunc facile intelligi potest, quid sibi uoluerit spiritus sanctus, quod in consecrandis sacerdotibus dextra tantum, non item sinistra sanguine oblita fuerint. In Christo enim nihil est sinistrum, sed omnia dextra, prospera & foelicia. Et sedet ipse a dextris Dei, ut tam foeliciter quam omnipotenter cum Deo patre suo ubique & semper dominetur. In psalmo quoque deducit ipsum mirabiliter dextera sua. Et, Astat regina, quæ est ecclesia, a dextris ipsius in uestitu deaurato. Accedit huc, quod sanguis Christi tantum his in bonum cedit, qui sunt a dextris eius. Dicit enim his, qui sunt a dextris. Venite benedicti patris mei, possidete regnū, quod uobis paratum est &c. Cum autem per Aheronem intelligitur Christus, & per filios eius, uniuersa ecclesia, tunc in consecratione oblinuntur dextra tantum auris, & pollices dextræ manus ac pedis, ut significetur Euangelio de sanguine Christi dari nobis fidem, quæ est ex auditu, & purificari omnia opera nostra, quæ per manus significantur, ac effici, ut in uocatione Dei dextre ambulemus. Nam quod & dextra Aheronis, qui Christum adumbrat, oblinuntur sanguine, cum tamen Christus ipse sit purificator noster, significat, quod etsi Christus non indiget purificatione, uoluit tamen, per omnia, (excepto peccato,) fratribus similis reddi, ut misericors esset & fidelis Pontifex in his, quæ apud Deum forent agenda, ad expiandum peccata populi. Cæterum si copiosorem harum ceremoniarum expositionem requiras, licebit eam petere e cōmentarijs nostris in Exodum cap. xxix. & in hoc libro cap. iij.

Dextera
unctio.

COQVITE CARNES ANTÈ FORES TABERNACVLI &c.)

Post sacrificia instituitur conuiuium e reliquijs de sacrificio impletionum, seu consecrationis, iuxta mandatum Domini, quod est in Exo. cap. xxix. Ac primum carnes coquuntur & eduntur, non in quouis loco, sed in atrio tabernaculi testimoniū, quia extra ueram ecclesiam Christi nullus est fructus sacrificij Christi. Remissionem peccatorum, & uitam æternam, quæ sunt fructus sacrificij Christi, non accipiunt, nec Turcæ, nec Iudæi, nec hypocritæ aut impœnitentes scelerati, quia nō sunt mem-

M ij

bra ecclesiae Christi, propterea quod non credant in Christū. Deinde, quicquid reliquū fuerit de carne & panibus, postero die, cōburitur igni. Hoc, quid sibi uelit, supra pluribus explicatum est.

DE OSTIO QVOQVE TABERNACVLI TESTI-
MONII NON EXIBITIS SEPTEM DIEBUS &c.)

Septenarius
vinctus.

Consecratio sacerdotum septē diebus peragitur. Quæ cōsecrandi mo-
ra habuit suam tam politicam, quam spiritualē utilitatē. Nam quo diu-
tius protracta est consecratio, hoc uenerabilius & sacrosanctius factum
est Sacerdotium in repub. Israelitica. Cum autē septenarius numerus de-
signet totum huius seculi tempus. (Hic enim mūdus creatus est sex die-
bus, et septimo die quieuit Deus) consecratio septem dierum significat
totum huius uitæ tempus ordinatum esse diuinitus, ut in eo consecremur
in spirituales & coelestes sacerdotes. Ante septimum diem sacerdos Le-
uiticus nondum dicebatur perfecte consecratus. Sic nullus hominum,
quamuis Sanctorū, perfectam habet in hac uita, ex sua ipsius uirtute iu-
stitiam & sanctitatem, sed necesse habemus hoc uitæ tempore, subinde
magis ac magis consecrari. Consecramur autem in spirituales sacerdo-
tes per fidem in Christum. Ac habemus quidem in Christo perfectam
sanctitatem, nondum habemus autem eam in re, sed tantum in spe. Spe,
inquit, salui facti sumus. Et, Nos spiritu ex fide, spem iusticiæ expecta-
mus. Quid ergo facere debemus? Non certe debemus committere, ut
hæc sanctitas, quam propter Christum, in spe possidemus, ociosa & i-
gnaua torpescat, sed ut per eam toto uitæ nostræ tempore compescamus
cupiditates carnis, & expurgemus reliquias peccati. Hoc enim uere est
consecrari in coelestem sacerdotem. Quare pergamus semper in hoc cō-
secrationis modo, ut tandem in uerum tabernaculum, quod non homo,
sed Deus fixit, perueniamus.

CAPVT IX.

FACTO AVTEM OCTAVO DIE, VOCAUIT
MOSE AHERONEM ET FILIOS &c.

Postquam consecratio legitimis suis ritibus, septem diebus absoluta
est, iubentur Aheron & filij eius, quod scelix faustumq̄ sit, facere ini-
tium sacrorum, quæ ante diuinitus instituta, & sacerdotio peragenda
commendata sunt. Eisi autem multa sunt genera oblationum, quem-
admodum supra commemoratum est, tamen quatuor tantum sunt
quæ frequentissime, ac præcipue in Sabbatis, Neomenijs, & alijs festis
solenne

solenne fuit offerre. Vnum est, holocaustum. Alterum, sacrificium pro peccato, cui adnumerandum est, sacrificium pro delicto, propterea quod fere eadem sit lex utriusque hostiæ. Tertium, sacrificium Sanctorum, quod vulgo Pacificorum uocant. Quartum, Minha. Quare Mose iubet Aheronem ab istis quatuor sacrificijs initium facere pro se & populo, ut ministerium, quo semper defungendum erat, rite inchoaretur. De ceremonijs autem, & significatione horum sacrificiorum nihil opus est nunc dicere. Hæc enim supra copiose explicata sunt. Sed hic obseruandum uenit, quod Aheron iubetur placare Deum sacrificijs, non solum pro populo, uerumetiam pro seipso. Fac, inquit, hostiam tuam pro peccato, & holocaustum tuum, & placam pro te & pro populo &c. Quomodo hæc ceremonia competit significationi Christi, qui ut nullum unquam peccatum fecit, ita non necesse habuit sacrificium pro suo aliquo peccato facere. Epistola ad Hebræos diligenter meminit huius loci. Omnis, inquit, Pontifex, qui ex hominibus constituitur, in his, quæ apud Deum Hebr. 5. aguntur, ut offerat donaria & uictimas pro peccatis, qui placabilis esse possit ignorantibus & errantibus, quando quidem & ipse circumdatus est infirmitate. Et propter hanc debet, quemadmodum pro populo, ita & pro seipso immolare pro peccatis. Primum igitur, quod ad personam Aheronis attinet, iubetur etiam pro suo peccato offerre, ut manifestum fiat, Aheronem non esse eam personam, propter quam, & propter cuius sacrificia Deus uere placetur. Necesse enim est, ut is, qui possit Deum placare, sit perfecte iustus et sanctus. Talis, inquit, decebat, ut esset nobis Hebr. 7. Pontifex pius, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & sublimior coelis factus, cui non sit quottidie necesse, quemadmodum illis Pontificibus prius pro peccatis proprijs uictimas offerre, deinde pro peccatis populi. Aheron autem, quod ad suam personam attinet, non fuit talis, qualem epistola ad Hebræos hoc loco describit. Præcipitur enim ipsi, ut primum omnium pro SVIS peccatis offerat. Quare Aheron & Aheronis
sacra. Leuitici Pontifices, non fuerunt illi, propter quos, & propter quorum sacra Deus placaretur. Multo minus tales sunt sacrificuli Papistici, qui etiam hac parte minores & abiectiores sunt Leuiticis sacrificulis, quod hi sint instituti & ordinati diuinitus, illi autem humanitus tantum facti & excogitati. Deinde, etsi Aheron non est illa persona, propter quam Deus placatur, conuenienter tamen significat, & adumbrat Iesum Christum, qui solus est persona illa, propter quam, & propter cuius sacrificium Deus nobis placatus est. Nam, ut Aheron, gerit quidem summum Pontificatum, interim autem circumdatus est infirmitate, quemadmodum alij homines, ita Christus solus quidem est, & uerus summus Pontifex, ac sine omni proprio peccato, interim tamen factus est per omnia.

absq̄ peccato, fratribus similis, ut misericors esset, & fidelis Pontifex in his, quæ apud Deum forent agenda, ad expiandum peccata populi. Unde & suscipit in se supplicia peccatorum, perinde ac si ipse peccasset, & nõ aliter pro peccatis nostris apud Deum intercedit, quam si ipse ea opere suo designasset. In psal. lxxvii. Deus, (inquit Christus) tu scis insipientiam meam, & delicta mea non sunt a te abscondita. Et psal. xl. Ego dixi Domine miserere mei sana animam meam, quia peccaui tibi. Quid: ergo Christus deliquit & peccauit? Minime omnium, sed tanta diligentia expiat nostra delicta, perinde ac si ipse ea perpetrasset. Quo beneficio, quid potuisset nobis excellentius & salubrius contingere?

HODIE DOMINVS APPAREBIT VOBIS. Et mox. **APPAREBIT** uobis gloria eius. Hoc est uaticinium Mosis de cœlesti igne, qui postea egressus a Domino deuorauit holocaustum & adipem, qui erant super altare.

INCENDIT SVPER ALTARE &c.) Et statim. **I**psam etiam holocaustum in frustra conscisum cum capite obtulerunt ei, quæ super altare incendit igni &c. Quid ergo postea commemoratur, ignem mirabiliter egressum a Domino, & deuorasse holocaustum & adipem, si prius factitius ignis in altari incensus fuit? Potest quidem dici, quod adhuc in altari arserit ignis, qui e sacrificijs septem superiorum dierum conseruatus est, & postea in hoc octauo die, post præparationem omnium sacrificiorum accesserit cœlestis flamma, qua ignis ita auctus est, ut omnibus spectatoribus miraculo & stupori fuerit: Sed quia postea diserte dicitur: Ignem a Domino egressum deuorasse sacrificia, & operæpretium fuit, in hac noua sacrificiorum inchoatione, miraculum esse ualde perspicuum, existimo, quod quemadmodum nullus factitius ignis subiectus fuit holocausto Eliæ, quod institutum erat aduersus sacrificulos Baal, sed ignis Domini mirabiliter immixtus deuorauit illud, ita & hoc loco, cum Dominus uellet publico miraculo confirmare nouum ritum sacrificiorum, & significare, hunc cultum sibi placere, nullus humanus ignis accensus fuit in altari, sed solus cœlestis ignis mirabiliter, a Domino excitatus, absumpsit omnia, quæ posita erant super altare. Quod, si ita se habet, manifestum est, quod cum scriptura dicit: Aheron incendisse holocaustum & adipem super altare, intelligendum sit, Aheronem non incendisse illa igne a se excitato, sed imposuisse in altare incendenda igni a Domino immittendo. Ingentis profecto fidei opus, quod Aheron nondum uiso igni, partes sacrificiorum in altari ita componit, perinde ac si ignis iam excitatus esset. Hæc autem fides, non est ex humanis coniecturis collecta, sed e diuina promissione concepta. Hodie, inquit Mose, apparebit uobis Dominus, & apparebit uobis gloria eius.

Abque

ABSQVE CERIMONIIS HOLOCAUSTI MATUTINI)

Hoc de holocausto iugis, quod semper mane primum omnium, & uesperis postremum omnium offerebatur, intelligendum est. Hebræa ueritas sic habet. Præter holocaustum matutinum. Aheron enim præter illud iuge holocaustum, quod primum omnium offerendum erat, obtulit etiam hoc holocaustum, quod in hoc capite offerri iubetur. De iugi autem holocausto uide Exo. cap. xxix.

ET EXTENDENS MANVM AD POPVLVM, BENEDIXIT &c.)

Sacerdotis officium est, ut sacrificare, & iram Dei sacrificijs placare, ita & populo benedicere. Porro benedicere, si recte intelligas, non est tantum uerbis, pacem, salutem, felicitatem, ac bona queuis adnunciare & optare, uerum etiam re ipsa fortunare & felix incrementum dare. Ac humana quidem benedictio, uerbis tantum peragitur, diuina autem benedictio, una cum uerbis, etiam rem ipsam affert. Vnde scriptum est de Deo, quod postquam creasset masculum & sceminam, benedixit eis. Crescite, inquit, & multiplicamini &c. Hæc benedictio non uerbis tantum, sed etiam efficaci Dei operatione constat. Iam, quemadmodum, officium expiandi peccata, quod est diuinum opus, cõmendatum est diuinitus Aheroni, ita etiam commendatur ipsi officium benedicendi, quod similiter est diuinum opus. Quare, cum Aheron ordinasset & composuisset sacrificia in altari, pro sua uocatione, ad expianda peccata populi, benedixit quoq; populo, cuius benedictionem Mose statim cõfirmat, & una cum ipso benedixit Israelitis, ut totum sacerdotis officium legitime absolueretur. Benedictio autem, quæ in ecclesia Israelitica solennis fuit, scripta est. Num. vi. Sic benedicetis, inquit, filijs Israel, & dicetis eis. Benedicat tibi Dominus &c. Quid ergo dicemus? Num Aheron, persona illa est, quæ opere benedictionis suæ attulit populo benedictionem, seu diuinam rerum omnium fortunam ac felicitatem? Potuerunt quidem credentes confirmare fidem suam de diuina clementia, ex Aheronis benedictione, tanquam ex ministerio diuinitus ordinato, Aheron autem non est persona illa, quæ re ipsa benedicit, sed quemadmodum in faciendis sacrificijs & expiandis peccatis, adumbravit Christum, uerum peccatorum expiatorem, ita in benedicendo populo adumbrat Christum, uerum benedictorem. De Christo enim extat uulgatissima illa promissio, ad Abraamum dicta. In semine tuo benedicentur omnes gētes. Propter peccatum enim, omnes gentes sunt maledictæ. Etiam Aheron imple maledictioni obnoxius fuit, & necesse habuit aliunde benedictionem consequi. Sicut enim epistola ad Hebræos ait de Leui, (e quo Aheron

Sacerdotis officium.

Benedicere.

Hebr. 7.

descendit, & qui decimas in lege accipiebat, quod decimatus sit etiam ipse in Abraamo, in cuius lumbis adhuc erat, ita de Aherone sentendum est, quod etiam in Abraamo acceperit benedictionem a Melchisedeco, secundum cuius Melchisedeci ordinem solus Christus constitutus est sacerdos in æternum. Quare solus Christus persona illa est, quæ ueram affert benedictionem, & in qua homines benedictionem per fidem consequuntur. Vnde Paulus Ephesijs scribens: Benedictus, inquit, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cœlestibus per Christum. Quæ est erga illa cœlestis benedictio, quâ habent in Christo hi, qui credunt in ipsum? Christus expiavit peccata nostra. Itaque prima benedictio, quæ credentibus propter Christum contingit, est, quod Deus nobis sit reconciliatus, & reputet nos iustos propter Christum. Secunda est, quod Deus agnoscat nos filios & heredes omnium cœlestium bonorum suorum. Quid hac benedictione, quid hac diuina fortuna excellentius dici potest? Tertia, quod Deus donet nos spiritu sancto, quo possimus ambulare in uocatione eius. Quarta, quod Deo placeant bona nostra opera, quamuis imperfecta. Quinta, quod Deus efficiat, ut omnia aduersa sint nobis adiumento in bonum. Quid plura? Propter Christum contingit nobis hæc benedictio, quod Deus seruet nos in omnibus aduersis, adeoque in media morte, & excitaturus nos sit ad accipiendam perpetuam hæreditatē cœlestis regni. His benedictionibus, quid nobis maius, quid acceptius cōtingere possit? In has Christi benedictiones respexit benedictio Aheronis, cum dixit. Benedicat tibi Dominus & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus uultum suum ad te, & det tibi pacem. Deus enim custodit populum suum, ostendit ipsi clementiam faciei suæ, misereatur eius, respicit eum beneuolenter & dat ipsi pacem, seu salutem, non propter merita uel Aheronis, uel alterius cuiuspiam hominis, sed tantum propter Iesum Christum, propiciatorem nostrum. Cæterum, benedictionem Aheronis imitati sunt Pontifices & sacrificuli Romani. Hi enim benedicunt populo cruce digitis signata, & tacitis uerborum murmurationibus. Sed ut funguntur ficticio sacerdotio, ita & uana est ipsorum benedictio. Post abrogatā enim legem Mosi, ecclesia Christi non agnoscit ceremoniam benedictionem, sed tantum eam, quæ nobis datur per Christum, & offertur per Euangelion Christi, siue publice per ministrum, adnunciatione & explicitatione Euangelij, siue priuatim per proximum quencumque mutua benedictionis seu felicitatis optatione. Christus enim fecit nos omnes sanguine suo Sacerdotes, ut quam benedictionem alter alteri, in nomine Christi impertit, eam uelit Deus ratam ac firmam habere, si fide percipiatur. Quare benedictio

*Benedictio
cœlestis.*

*Benedictiones
sacrificulorum*

benedictio sacrificulorum, quæ peragitur crucibus & occultis murmuratiõibus, non est benedictio diuina, sed impostura humana, sine uerbo Dei excogitata.

APPARUITQUE GLORIA DOMINI TOTI PVLO, EGRESSVS ENIM IGNIS &c.)

Hoc est stupendum illud miraculum, de quo Mose ante uaticinatus est, cum dixit: Gloriam Domini appariturã. Ignis enim ex improviso, & admirabiliter a Domino excitatus et immissus super altare, deuorauit holocaustum & adipēs. Hoc autem miraculum idcirco editum est, ut Dominus significaret se approbare hunc ritum sacrificandi, & sibi placere ministerium Aheronis. Sic approbauerat antea sacrificium Abelis. Ignis enim de cœlo descendit, & deuorauit sacrificium eius. Gen. iij. Sic in dedicatione templi Salomonis ignis descendit de cœlo, & absumpsit holocausta & uictimas, & maiestas Domini impleuit domum, ut significaretur hunc cultum placere Deo. Sic & Eliæ sacrificium absumptum est igni e cœlis missio. Placuit autem hic cultus Deo, non quod esset opus expians peccata, & placans iram Dei, quemadmodum sæpe antea demonstratum est. Ac hypocritæ cum uiderent hunc cultum placere Deo, senserunt quidem eum esse expiationem peccatorum, quemadmodum etiam, cum audiunt bona opera in sacra scriptura commendari & a nobis exigì, eo interpretantur, quod sint expiationes peccatorum. Scriptura autem non commendat in hunc usum & finem sacrificia Leuitica, et bona opera, sed commendat illa propter significationem, hæc autem propter fidem & obedientiam. Sacrificia enim diuinitus quondam instituta, significant sacrificium Christi, quo solo reconciliati sumus cum Deo, & consequimur remissionem peccatorum per fidem. Et propter hanc significationem, aut potius propter Christum, quem adumbrant, placent Deo. Quare prophetæ recte accularunt hypocritas suos idololatriæ, quod uterentur sacrificijs, non ad discendam & confirmandam fidem in Christum uenturum, sed ad expianda peccata sua. Sic enim sacrificijs uti est Christum blasphemia afficere, & alienos Deos adorare. Recitat ecclesiastici quidam scriptores hoc loco fabulam, quæ scripta est in secundo libro Machabæorum, cap. i. uide licet hunc ignem, mirabiliter ad deuorandum holocaustum immissum, conseruatum esse usque ad deuastationem Babylonicam urbis Hierusalem. Sed tunc in deuastatione a sacerdotibus absconditum in altum quendam puteum, & postea in relictu e Babylone, inuentam esse pro igne, aquam crassam, quæ affusa sacrificijs, in ignem conuersa sit. De hac fabula sentiat quisque quod uelit. Certum quidem est, quod sacerdotes necesse habuerint ignem perpetuum in altari conseruare, ut supra dictum est, certum item est, quod Deus

2. Paral. 7.

2. Reg. 18.

Holocausti ignis mirabiliter conseruatus.

Macchabe-
orum liber.

potuerit talem ignem admirabiliter conseruare, sicut multo maiora miracula edidit. Sed si permisit, ut totum templum destrueretur a Babylonijs, uerisimile est etiam permisisse, ut ignis altaris holocausti in totum extingueretur. Et sunt quaedam argumenta, quibus manifestum est, secundum librum Macchabæorum, non habere magnum fidei pondus & auctoritatem.

QVOD CVM VIDISSET TOTVS POPVLVS &c.)

Hoc ideo adijcitur, ut cognoscamus, quod hoc miraculum non sit occulte, nec coram paucis testibus, sed coram plusquam sexcentis millibus auctoritate æditum. Tot enim numeratur Israelitæ, qui ex Aegypto egressi sunt, & qui omnes fuerunt huius tanti miraculi spectatores. Quare tanto commendatius nobis esse debet, quanto plures sunt testes eius.

CAPVT X.

ARREPTISQVE NADAB ET ABIHV FILII AHERON)

Sacra illegi-
tima.
Nadab.

In præcedenti capite declaratum est illustri miraculo, quod Levitica sacra, iuxta legitimam institutionem & usum facta, placeant Deo. Nunc in hoc capite declaratur stupendo supplicio, quod illegitima sacra, quam uis bono affectu usurpata, displiceant Deo. Nadab enim primogenitus filius Aheronis, & frater eius Abihu offerunt coram Domino in thuribus suis alienum ignem. Dicitur autem alienus ignis, uel quod in adolendo thymiamate non sumperunt de illo igne, qui perpetuo in altari holocausti conseruabatur, de quo supra cap. vi. uel quod non sumperunt legitimum thymiamata, quod Exo. xxx. describitur. Quod, utcumque se habet, hoc certe manifestum est, quod Nadab & Abihu fecerunt illegitimum sacrum, quod non erat uerbo Domini mandatum. Afferentes, inquit scriptura, coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Quare importuna & præpostera ipsorum pietas statim punitur. Ignis enim diuinitus excitato ita inflammatur, ut mox exhalent animam. Quid autem ad hæc dicemus? Hi duo, nec latrocinium, nec adulterium designarunt, sed potius coluerunt, pro ipsorum opinione, Deum, & tamen re pentina morte puniuntur. Hic ergo considera mihi horribilem seueritatem, qua Deus uindicat auctoritatem suam in instituendis sacris. Nam Deus tribuit quidem humanæ rationi auctoritatem cõdendarum legum ad administrandam remp. ciuilem, soli autem sibi, & uerbo suo retinuit auctoritatem

auctoritatem præscribendorum & instituendorum sacrorum. In Deut.
 xij. dicitur. Non facietis ibi iuxta omnia quæ nos facimus hic hodie, u-
 nusquisque quod sibi placitum est. Et iterum. Quod EGO tibi precipio,
 hoc facias. Non auferas ab eo, nec addas. Hoc, cum non obseruarent I-
 sraelitæ, traditi sunt hostibus suis, quemadmodum liber Iudicum, &
 Regum testantur. Gideon instituit Ephod in Ephra sine mandato Do- *Iudi. s.*
 mini, & factum est tam Gideoni quam toti familiæ eius in scandalum. *Impia sacrâ*
 Saul sacrificauit boues & oues Amalecitarum, contra quæ præceptum e-
 rat a Domino, propter quam præposteram pietatem, tam ipse quam li-
 beri eius electi sunt e regno Israelitico. Ierobeam instituit uitulos aureos
 in cultum Dei, sed quia fecit hoc sine mandato Dei, necesse habuit una
 cum familia sua perire. In nouo testamento, Græca ecclesia excogitauit
 sine uerbo Dei, uarios Dei cultus, partim ex Leuitico, qui cultus per E-
 uangelion abrogatus est, partim exemplo Ethnicorum. Sed nunc ita de-
 uastata est, uix ut reliquie supersint. Gregorius Papa instituit in grauissi- *Litania*
 ma peste Litanias illas Sanctorum inuocatrices, quæ in sacra scriptura *Sanctorum.*
 nec præceptum nec exemplum habent. Quare Deus hanc impiam pie-
 tatem tam horribiliter puniuit, ut unius horæ spacio, octuaginta ex his,
 qui Litanias recitabant, subito ad terram corruentes spiritu exhalarent.
 Quantum igitur supplicium hos manet, qui nunc impia sacra in ecclesia
 Latina, non solum peragunt, uerum etiam ferro, igni, & cædibus piorum
 defendunt? Deinde hoc loco discendum est, quod bonus, ut uocant,
 affectus non excuset factum aduersus uerbum Dei. Filij Aheronis afferre *Affectus*
 bant alienum ignem, non inuido affectu erga proximum, non affectu co- *bonus.*
 lendi idola, sed potius affectu colendi uerum Deum, & placandi iram
 eius, ne ignis, qui iam a Domino excitatus erat, & deuorabat holocau-
 sta, grassaretur etiam in homines. Et tamen, quod uolebant a capitibus
 aliorum auertere, hoc præpostera sua pietate in sua ipsorum capita con-
 gerunt, & ab igne suffocantur. Quare, ut affectus in faciendis sacris uere
 coram Deo bonus sit, non est concipiendus ex humana ratione, sed ex
 uerbo Dei. Quicquid enim non est ex fide, quæ est ex auditu, auditus au-
 tem per uerbum Dei peccatum est. Nec illud prætereundum uidetur,
 quod etsi Nadab & Abihu erant primogeniti filij Aheronis, et post pa-
 trem præcipui Pontifices, tamen non parcat ipsis peccantibus diuina se-
 ueritas, ut discamus nullam carnis prærogatiuam prodesse in iudicio Dei,
 sed unusquisque quod uel boni uel mali fecerit, hoc recipiet a iusto Do-
 mino.

DIXITQUE MOSE AD AHERONEM, HOC
 EST QVOD LOCVTVS EST DOMINVS, SAN-
 STIFICABOR &c.)

Hoc dictum alij referunt ad illud quod scriptum est Exo. xix. Sacerdotes, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos. Alij ad illud, quod scriptum est Exo. xxix. Ibi præcipiam filijs Israel, & sanctificabitur altare in gloria mea, & sanctificabo tabernaculum testimonij cum altari, & Aheron cum filijs suis ut sacerdotio fungantur mihi &c. Ego autem existimo hoc dictum sumptum esse ex generali mandato, quo Deus iussit Mosen sacra iuxta uerbum suum instituere, & sacerdotes ea legitime obseruare, ut nec ad dexteram nec ad sinistra declinent. Sanctificabor, inquit, in his, qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor, hoc est. Ego omnino uolo, ut sacerdotes, qui ministerio sacrorum meorum funguntur, faciãt sacra iuxta uerbum meum, non iuxta humanam ipsorum rationem. Quod si id nõ fecerint, sanctificabor in ipsis, declarabo manifestis supplicijs, quibus in ipsos animaduertam, me sanctum, firmum, et constantẽ esse in mandatis meis, quibus iussi sacra mea legitime & iuxta uerbum meum fieri, ac reuelabo publice coram toto populo gloriam maiestatis meæ, quod ne Pontifici quidem parcam, si non rite sacra mea peregerit. Hac uerborum Domini commemoratione admonet Mose fratrem suum Aheronem & reliquos filios, imo totã posteritatem eius, ut hoc horribili exemplo discant Deum timere, sacra diuinitus instituta rite peragere, nec unquam in faciendis sacris, uel latum digitum a præscripto uerbi Dei discedere. Erit enim Deus elegit Aheronem in pontificẽ, & filios eius in heredes Pontificatus, non tamen dedit ipsis potestatem sacra pro ipsorum libidine institutiendi & mutandi, sed tantum sacra diuinitus instituta, iuxta uerbum Dei administrandi. Quid ergo ad hæc Aheron? Tacuit, inquit scriptura, Aheron. Quod Græcus significãter interpretatus est, κατινόχη, præ dolore & egritudine animi obmutuit. Quis enim parẽs tam ferreo animo esset, qui ad tam repentinum & horribilem filiorum suorum casum non obstupesceret? Quis ad tam præsentem Dei seueritatem non obmutesceret? Vide autem mihi admirabilem rerum in hac terra uicissitudinem. Superioribus diebus Aheron & filij eius consecrati erant in Sacerdotium, hoc est, in dignitatem longe omnium amplissimam, & in his terris maximam. Nihil enim in toto orbe terrarum dignius erat Aheronico sacerdotio, quod Iesum Christum filium Dei & seruatorem nostrũ adumbrabat. Quanto igitur gaudio putas animum parentis perfusum fuisse, quod non se solum, sed etiam filios suos uideret clarissima omnium dignitate ornari? Ecce autem tibi, quam repentina mutatio maximi gaudij in maximum moerorem. Quos enim filios parens paulo antea uiderat summo honore affici, eos nunc uidet horribili mortis genere perijisse. Quid ergo facias? Prospera non te efferant, & aduersa non deijci-

vicissitudo
rerum.

ant,

ant, adeoq; id facias, quod Ecclesiasticus docet, in die bonorum non sis immemor malorum, et in die malorum non sis immemor bonorum &c.

VOCATIS AVTEM MOSE MISAE ET ELZAPHAN &c.)

Vidisti mortem Nadab & Abihu, uide nunc funus ipsorum. Filij enim Vzielis patruj Aheronis, de quibus scriptum est Exo. vi. efferunt ipsos, ut erant uestiti lineis tunicis, extra castra. Hic interim obserua morem sepeliendi mortuos non in castris, aut ciuitatibus, sed extra castra, & extra ciuitates. Sed quod de luctu sequitur, obseruatione dignius est. Et si enim in interitu liberorum nemo iustius luget, quam parens & fratres eorum, qui extincti sunt, tamen hoc loco uetat Mose Aheronem patrē, & fratres defunctorum, lugere. Capita, inquit, uestra nolite nudare, & uestimenta nolite scindere. Publicus enim lugendi mos apud Israelitas erat, Capita nudare, ut conspergerentur cinere, seu, ut quidam interpretantur, comam nutrire, & uestimenta scindere. Aliae gentes lugebant capite non nudo, sed capicij obtecto, qua in re lex est, regio ipsa. Quare Mose prohibiturus, ne Aheron & filij eius in hoc funere publice lugerent, Nolite, inquit, capita uestra nudare, et uestimenta scindere, idq; nō simpliciter uetat, sed addit etiam seuerissimas minas. Ne forte, in quiens, moriamini, & super omnem coetū ueniat indignatio. Et mox. Vos non egrediemini de ostio tabernaculi testimonij, uidelicet, ut pretermisso officio uestro, lugeatis. Oleum quippe unctionis Domini est super uos, hoc est, consecrati estis, ut sacerdotio fungamini, & faciendis sacris uacatis, non ut lugeatis mortuos. Non solum autem hoc loco prohibetur Aheron lugere filios suos, uerum etiā postea publica lex fertur, ut Pontifex non nudet caput suum, non scindat uestimenta, et ad nullum omnino mortuum ingrediatur, ac ne supra patre quidem aut matre sua contaminetur. Haec lex digna est admiratione. Quid enim? an non publicae honestatis est, lugere defunctum? Et uetare luctum in funere filij aut parentis, perinde uidetur, ac si quis iubeat hominem exuere naturam hominis? Sed haec lex habet honestas causas. Primum enim lex noluit Pontificem obseruare publicum lugendi morē, ut quo longius abesset summum sacerdotium a uulgi ritibus, eo sanctius & uenerabilius haberetur. Nam cum sacerdotium Leuitici Pontificis adumbraret uerum sacerdotium Christi, uoluit spiritus sanctus, ut Leuiticus Pontificatus, non uestimētis tantum, sed etiam alijs notis & ceremonijs insignis ac illustris esset. Deinde mouentur hac lege, non Pontifices tantum Leuitici, sed etiam omnes alij homines, ut nullum humanum officium praerant diuino mandato, & nullam externam honestatem tanti reputent, ut propter eam negligant legitimam suam uocationē. Nudare caput, & uesti-

Lugendi mos

Pontifex non
luget defun-
ctos.

*nudare
caput.*

menta scindere publici erat moris & officij in luctu. Aheron autem uocatus erat diuinitus, ut in legitimis suis uestibus ac ornamentis sacra iuxta suos ritus perageret, quod cum non conueniret cum ritu lugendi, uoluit spiritus sanctus, ut Pontifex luctum potius, quam uocationem suam prætermitteret. Sic Elizæus mittit seruum suum ad suscitandum puerum Sunamitidis, & iubet ipsum, neminem in itinere salutare. Sic & Christus ad apostolos ait. Neminem per uiam salutaueritis, uidelicet significans, quod non debeant ullo humanitatis officio, a uocatione & legatione sua auocari. Et quod ad Pontificem Leuiticum dictum est, Ad nullum mortuū ingredietur omnino, super patre quoque suo & matre non cōtaminabitur, hoc idem Christus ad discipulum, qui petebat, ut prius sepeliret patrem suum ait: Sequere me, & sine ut mortui sepeliāt mortuos suos. Huc etiam pertinet, quod ait. Qui amat patrem & matrem supra me, nō est me dignus. Et illud Petri. Oportet Deo magis obedire quam hominibus.

QUI FECERVNT OMNIA IUXTA PRÆCEPTVM MOSI &c.)

Exempla enim diuinorum suppliciorū solent homines reddere obediētes. Quare cū Deus immitit afflictionē, sciamus Deum non uelle interitum nostrum, sed obedientiā. Nolo, inquit, mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat.

DIXITQUE DOMINVS AD AHERONEM, VINVM ET SICERAM &c.)

Senciunt nonnulli Nadab & Abihu bene potos fuisse, & præ ebrietate non fecisse legitimum sacrum. Ex hac occasione putant hanc legem de sobrietate sacerdotū latam esse. Quod utcunq; se habeat, certe lex honesta est. Vinum, inquit, & sicerā non bibetis tu & filij tui. Num perpetuo: minime, sed quādo intrabitis in tabernaculum, hoc est, quando unusquisque iuxta ordinem suæ uicis, fungitur sacerdotali officio in tabernaculo seu templo. Habuerunt enim sacerdotes suos in faciendis sacris ordinibus & uicibus, quemadmodum scriptum in priori libro Chronicorū cap. xxiii. Neesse autem habebāt sacerdotes Leuitici tempore sui ministerij, nō solum sobrij esse, sed etiam iuxta literam, quod uocant, a uino & sicera abstinere. Ne moriamini, inquit. Lex enim, tempus erat pædagogicæ, & quemadmodum heres, ut Paulus inquit, quandiu puer est, nihil differt a seruo, cū sit Dominus omniū, sed sub tutoribus & actoribus est usque ad tēpus, quod pater præscripsit. Sic & Leuitici sacerdotes, erant tēpore legis sub elementis mundi in seruitutem adacti. Quare, ut omnibus alijs Israelitis non licuit uesci carne suilla, etiamsi ducerent alioqui honestam ac minime suillam uitam, ita non licuit Sacerdotibus

*Sacerdotum
ordines.
Sacerdotum
sobrietas.*

uinum

vinum aut siceram tempore ministerij ipsorum bibere, etiamsi alioqui maxime sobrie uiuerent. Et additur ratio huius legis. Vt discernatis, inquit, inter sanctum & prophanum, inter immundum & mundum, doceatisque filios Israel omnia statuta mea &c. Hoc precipuum est officium sacerdotum. Labia, inquit, sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Quomodo autem legem explicaret uinolentus? Vinum, inquit Oseas, & ebrietas auferunt cor. Atque hec quidem lex de abstinentia uini, iuxta literam, ad legem Mosi pertinet. Nunc uero abrogata lege Mosi, usus uini nullo tempore, nec ulli hominum ordini prohibitus est, sed tantum prohibitus est abusus, & mandata est sobrietas siue cum uino, siue sine uino, idque non uni hominum generi, sed omnibus hominibus. Omnes enim semper suae debent uocationi seruire, ad quam recte ac diligenter obeundam, necessaria est sobrietas. Semper igitur seruanda est sobrietas, ut tuo officio satisfacere, & in obsequio diuino pergere queas. Cauete, inquit Christus, ne quando grauetur corda uestra crapula, & ebrietate, & curis huius uitae, subitusque uobis ingruet dies ille &c.

*Sobrietatis
studij omni-
bus mandatum*

TOLLITE QVOD REMANSIT &c.)

Repetit Mose ea quae supra aliquoties de partibus sacrificiorum, quae in usum Sacerdotum cedere debent, commemorauit. Hec autem repetitio non est ociosa. Repetit enim ea, primum, ut diserte exponat, quae partes ad solos Sacerdotes in loco sancto edendae pertineant, & quas partes sacerdotes debeant habere communes cum familia sua. Licebat enim solis sacerdotibus masculis uesci reliquijs Minhae & hostiae pro peccato ac delicto. De armo autem & pectusculo sacrificij pacificorum seu Sacerdotum licebat etiam familiae sacerdotum edere. Pectusculum, inquit, Mouendae & armo Leuandae edetis in loco mundissimo tam tu & filij tui, quam familiae tuae tecum. Deinde repetit Mose, quid de reliquijs sacrificiorum faciendum sit, ut confirmet territam conscientiam Aheronis & reliquorum filiorum eius. Ex horribili enim casu Nadab & Abihu ita territi fuerunt, ut existimauerint ordinationem de partibus sacrificiorum antea institutam, hoc supplicio irritam factam esse, nec licere sibi amplius participes esse sacrificiorum. Repetit igitur Mose diuinam ordinationem, ut Aheron & reliqui filij eius consolationem accipiant, & in sua uocatione pergant. Diuina enim ordinatio non ideo sublata est, quod quidam eam uiolarint, & supplicio affecti sint. Hoc in nostri doctrinam scriptum est, ut non sentiamus, quod Deus faciat promissiones suas irritas, propter alienam incredulitatem, sed ut discamus quidem alienis supplicijs timorem Dei, non abijciamus autem uocationem nostram, sed tanto perseuerantius in ea pergamus, quanto grauius alij propter in-

*Pectusculum,
Armus.*

credulitatem & inobedientiam puniuntur. Num incredulitas eorum, inquit Paulus, fidem Dei irritam faciet? Absit. Imo sit Deus uerax, omnis autem homo mendax. Et iterum. Si negamus, & ille negabit nos. Si increduli sumus, ille FIDELIS manet &c. Quid autem sibi uelit, quod sacerdotes participes facti fuerint sacrificiorum, supra ostensum est. Hac enim in parte sacerdotes & familia eorum adumbrant uniuersam ecclesiam, quæ sit per fidem particeps sacrificij Christi. Ac in sacrificijs præcipue cesserunt sacerdotibus pectus & armus. Pectus sedes est amoris, Armus aptus est ad sufferenda onera. Cum igitur in sacrificijs pectus & armus cesserint sacerdotibus, significatur, quod Christus effuderit omnem benevolentiam animi, omnem amorem pectoris, in uniuersam ecclesiam, ac uelit cum ipsa communem habere omnem mercedem, quam propter onus & laborem passionis ac mortis suæ consecutus est. Monet & hæc pictura omnes pios, ut toto pectore ad cognoscendam uim sacrificij Christi, & ad sectandam pietatem incumbant, & ut fortiter perferant, quæcunque afflictiones ipsis in hoc seculo propter Christum immittuntur.

INTER HAEC HIRCVM, QVI OBLATVS FVERAT PRO PECCATO)

De hoc hircu, in superiori capite dictum est. Attulit sacrificium populi, tollens hircum hostiam populi pro peccato &c. Et quia huius hirci sanguis non erat illatus intra tabernaculum, ut aspergeretur coram Domino ante uelum sanctuarij, ideo hircus non comburebatur extra castra, (quod tamen necesse erat, quando sanguis hostiæ pro peccato inferbatur in tabernaculum testimonij. iuxta illud. Omnis hostia pro peccato cuius sanguis inferitur in tabernaculum testimonij ad placandum in sanctuario, comburetur igni, & non comedetur,) sed suæ de ipso partes cedebant sacerdotibus, quemadmodum Num. xvij. scriptum est. Vide autem mihi, quis seu error seu neglectus hic contigerit. Caro enim huius hirci tota fuit igni absorpta contra ordinationem Dei. Cum quaereret eum Mose, (inquit) exustum reperit. Quid ergo sit? num quemadmodum ante, Nadab & Abihu, ordinatione Dei uiolata, perierunt, ita & nunc pereunt Aheron & reliqui filij eius, quod ordinationem Dei in seruando pectusculo & armo hirci neglexerint? Mose ualde quidem irascitur, postquam autem audiuit hoc non neglectum esse temeritate aut contemptu diuinæ ordinationis, sed magnitudine doloris, quæ Aheron ex interitu liberorum suorum conceperat, accepit satisfactionem. Oblata (inquit Aheron) est hodie hostia eorum pro peccato et holocaustum coram Domino, mihi autem accidit, quod uides. Quomodo potui comedere hostiam pro peccato, & placere in oculis Domini? hoc est, Agnosco quidem ordinationem Dei seruandam

seruandam esse, & cum læticia coram Domino edendum de partibus hostiæ pro peccato, cuius sanguis non est illatus in tabernaculum testimonij. Sed qui potui ego lætari in tã calamitosa & miserabili casu liberorũ meorum? Magnitudine igitur & necessitate doloris compulsus, malui conuiuium negligere, quam conuiuium moestus inire. Hoc exemplum ideo nobis obseruandum est, ut discamus, quod ordinationes ceremoniales cedant necessitati, ac alijs legitimis causis. Simile exemplum extat de Dauide, in primo libro Samuelis cap. xxi. qui uescebatur in fame panibus propositionis, quibus non licebat uesci, nisi solis sacerdotibus. Habes etiam exemplum in ij. Chroni. cap. xxx. de Ezechia, qui permittebat edere de agno paschali, etiam eos, qui non erant legitime sanctificati. In moralibus autem, quæ præcipiunt iusticiam perpetuo constantẽ, nulla corporalis necessitas uiolare debet legẽ. Non enim necesse est, ut uiuas, necesse autem est, ut iuste uiuas.

*Necessitati
cedit lex ce-
rimonialis*

CAPVT XI.

HAEC SVNT ANIMALIA QVAB COMEDERE &c.)

Absoluta ea parte, quæ est de ritibus sacrificiorum, & consecrationis sacerdotum, sequitur nunc de discrimine rerum mundarum & immundarum in rep. Israelitica. Harum enim iudicium pertinebat ad sacerdotes. Vt discernatis, inquit, inter sanctum & prophanũ, inter immundũ & mundum. Ac in inicio tractatur de discrimine animalium, quibus utendum, quibus non utendũ sit ad esum. Obseruabis igitur, quod in Gen. cap. ix. permittit quidem Deus esum cuiuslibet carnis indiscriminatim. Omne, inquit, quod se mouet, & quod uiuit, erit uobis in escã, quasi herbam uiurentem dedi uobis omnia. Hæc autem ordinatio Dei respicit in ipsa animalia, quæ quantum ad primam creationem attinet, non sunt immunda, & prophana, & quibus per se, absq; peccato, uesci licet. Sed si respicias hominem, multa sunt animalium genera, quæ homini sunt immunda, & a quorum esu humana natura abhorret. In hoc igitur capite, & in Deut. cap. xiiij. habetur delectus animalium, & cum sint precipue quatuor animalium genera, uidelicet, terrestre, aquatile, uolatile, & reptile, commemoratur quod animal sit naturæ humanæ in uno quoq; genere in esu abominabile, & quod non abominabile. Et quanquam consuetudo quibuslibet uescendi, gentibus multum abominationis de non nullis animalibus abstulerit, in natura tamẽ semper residet nausea quæ

*Animantium
genera.*

*Animalia
munda.*

dam, quæ & in Israelitis, accedente Lege, excitata, atq; confirmata fuit. Ac primū de genere terrestri seu quadrupedibus datur regula. Omne, quod habet diuisam ungulam, & ruminat comedetis. Deinde, de aquatili. Omne quod habet pinnulas & squamas comedetis. Postremo de uolatili & reptili, enumerantur suæ species, quæ ad cibum mūdæ, quæ imundæ iudicandæ sunt. Et liceret quidem singulas singulorum generū species, quæ hic recensentur, explicare, ac uarias grammaticorum sententiās commemorare, liceret etiam allegorias earum exponere, sed hanc diligentiam nunc libenter negligemus, propterea quod aliæ animalium species apud nos notiores sunt, quam ut indicari debeant, aliæ in nostris regionibus ignotiores sunt, quam ut in ijs explicandis libeat curiose diuinare. Adde, quod Mosaicum illud ciborum discrimen, iam olim per Euangelion Christi sublatum sit, quemadmodum postea indicabimus.

*Allegoria in
epta, repre-
henduntur.*

Intempestiuas autem allegorias recte reprehendit Basiliius, & confert eos, qui allegorijs inepte ludunt, interpretibus somniorum: *ὡς περ οἱ ὄντιοι κείτοι τῶν φανερῶν ἐν ταῖς κατ' ὑποφωτισίαις περὶ τὸν οἰκῶν σκοπὸν τὰς ἀληθείας περιόμφοι.* Quare his omissis, uideamus, in quē usum hoc ciborū discriminē quondam institutum fuerit, & quam nobis utilitatem huius obseruationis commemoratio afferat. Principio, etsi omnia genera animantium, quod ad creationem attinet, munda & sancta sunt in suo ordine, ac per se concessa fuerunt in cibum, tamen quia homo naturaliter abhorret ab esu quorundam animalium, uoluit Deus lege sua hanc naturalem abominationem explicare, ut admoneret populum suum, quod quemadmodum natura abhorret a sumenda carne quarūdam bestiarum in cibum, ita multo magis homines debeant abhorrere ab impietate, quæ nō in corporale periculum, sicut cibus immundus, sed in perpetuum exitiū ducit. Deinde uoluit Deus hac ordinatione ciborum significare curam suam pro salute populi sui. Cum enim sese eo demittit, ut discrimen ciborum præscribat, perspicue indicat, salutem corporis nostri sibi curę esse. Quod si uero curat corpus nostrum, rem tam euanidam, quanto magis curam agit animarum nostrarum, adeoq; uitæ nostræ cœlestis. Admonemur autem ex his, quod etsi oportet nos aduersa, quæ accidunt corpori, patienter tolerare, orandum tamen est, ut Dominus det nobis, quæ etiam corpori sint accommoda. Nam ex hoc beneficio agnoscimus diuinam clementiam, ac ueluti sacramento quodam cognoscimus nos Deo curæ esse. Oculi omnium, inquit psalmus, in te sperant, & tu das illis escam in tempore opportuno. Aperis tu manum tuā, & implet omne animal benedictione. Adhæc uoluit Deus hoc ciborum discrimine populum suum insignire, & ab alijs gentibus, quæ indiscriminatim quibuslibet, etiam abominabilibus uelcebatur, seiungere, ut hoc ceu sacramēto

Cura Dei.

admonet

admonerentur se esse populum Dei sanctum, gentes autem esse prophanas, & a Deo abiectas. Dicit enim hoc loco. Sancti estote, quia ego factus sum, ne polluatis animas uestras in ullo reptili &c. Et si enim obseruatio discriminis ciborum non est uera sanctitas, aut mundicies, hæc tamen pædagogia suo tempore obseruata admonuit Israelitas, se esse populum Deo sanctificatum, & necesse habere ex uocatione sua, ut uerã sanctitatem sectentur, & prophanas gentium impietates fugiãt. Populus, inquit, sanctus es Domino Deo tuo, & TE elegit Dominus Deus tuus, ut sis TV ei populus peculiaris de cunctis gentibus, quæ sunt super faciem terræ. Quare cum & gentes eligendæ essent in populum Dei, uidi Petrus magnum uas de coelo descendere, in quo erãt quadrupedia, bestia, reptilia & uolatilia cæli, & cum abominaretur esum eorum propter immundiciẽ, audit. Quæ Deus purificauit, tu ne cõmunia dixeris. Itaq; quãdiu lex Mosi suam habebat autoritatem, & populus Dei erat sub elemẽtis mundi, ac abominabatur eos cibos, quos lex immũdos pronunciabat, significatum fuit, quod quemadmodũ immundæ bestia fuerunt populo Dei ad esum abominabiles, ita gentes idolis seruietes, & quibuslibet immundis bestijs uelcentes fuerint adhuc coram Deo abominabiles. Ac fuerunt quidem aliquot priuatim inter gẽtes, qui uerum Deum fide agnouerunt & coluerunt, ueramq; salutem consecuti sunt, quemadmodũ scriptura de Naamano Syro, de Niniuitis, de Cyro, deq; alijs multis, ut ex Daniele apparet, testatur. Cum autem de gentibus generaliter disputatur, sciendum est, quod cum publica regnaret inter ipsos idololatria fuerint populus a Deo abiectus, & Deo abominabiles. Vos quondam, inquit Paulus, gentes in carne, eratis in tempore illo, sine Christo, ab alienati a rep. Israelis, & extranei a testamenti promissionis, spem non habentes, deoq; carentes in mundo. Postquam uero Petrus iussus fuit immundos cibos edere, & gentibus Euangelion prædicare, hic iam non solum sublatum est discriminẽ ciborum, sed etiam gentes assumptæ sunt in populum Dei. Quare nobis, qui ex gentibus in hereditatem cœlestium bonorum uocati sumus, multum curæ & operis suscipiendum est, ut nec impietate incredulitatis, nec impuritate uitæ iterum siamus immundæ bestia, sicut quondam eramus, sed ut in uera sanctitate ambulemus, & hæredes Dei maneamus. Postremo, quia lex nõ solum ad externam pædagogiam instituta est, sed multo magis ad usum spiritualem, uidelicet ut per legem agnoscatur peccatum, & agnito peccato injiciatur desiderium quærendæ remissionis peccatorum in Christo, etiam hæc pars legis de discrimine ciborum mundorum & immundorum in hũc usum instituta fuit. Cum enim lex dicit, quosdam cibos immundos esse, qui tamen creatione sua per se mundi sunt, significat nos

Ciborum
discrimen.

Deut. 14.

Gẽtes, bestia
immunde.

natura propter peccatum immundos esse, qui si essemus uere mundi, nullus cibus nobis immundus esset. Mundis enim omnia sunt munda. Nunc autem, cum aliqui cibi nobis fiunt immundi, non obscure significatur nos tam immundos esse, ut nos potius contaminemus cibum, quam quod cibus nos contamineat. Huc etiam facit, quod lex addit. Quicumque morticina eorum tetigerit, erit immundus usque ad uesperam. Et iterum, Omne super quod de morticinis huiusmodi aliquid ceciderit, immundum erit. Ac mox. Omnis cibus, qui comedi solet, super quem uenerit aqua, (ea uidelicet, in quam morticinum ceciderit,) immundus erit &c. His enim ordinationibus exigitur quidem externa & politica mundicies, ne propter id genus sordes proximus proximo sit abominationi, precipue autem ostenditur nobis magnitudo peccati nostri, & significatur, primum, nihil esse immundius homine. Si enim uere esset mundus, non posset inquinari tactu morticini. Deinde significatur omnia mortuariis operibus, hoc est, peccatis, quae per morticina adumbrantur, scedari. Est enim fons & cisterna non iudicantur immunda, si ceciderit in ipsa morticinum. Si enim lex iudicasset omnia sine discrimine immunda, quid, obsecro, usus Israelitarum relictum fuisset? tamen, cum tam multa alia iudicentur ex tactu morticinorum immunda, satis perspicue indicatum est, peccato, quod per morticinum adumbratur, nihil esse immundius, quippe quo contaminentur etiam ea, quae alioqui per se non sunt immunda. Abijciamus igitur mortuariis opera, per fidem in Christum, ut omnia nobis per Christum purificatis, pura fiant. Nam, quod qui ex tactu cadaueris immundus fiebat, reputabatur immundus usque ad uesperum, satis quidem temporis fuit ad expiandam externam illam immundiciem, sed hac cerimonia adumbratum est, quod nemo ueram mundiciem consequatur, nisi per fidem propter Christum, qui uenit in hunc mundum ad uesperum, hoc est, in nouissimis diebus, & in fine seculorum, ut Paulus ait: sicut & homicida Israeliticus, qui confugiebat ad liberam ciuitatem, tunc liberabatur, cum summus Pontifex moreretur, quod quid aliud significauit, quam ueram liberationem a peccatis & morte contingere nobis per solam mortem Christi, ueri Pontificis. Quid ergo dicemus? Num Israelitae necesse habuerunt ante aduentum Christi haec ciborum discrimina obseruare, & has externas immundicias uitare, etiam si alioqui mundam & puram uitam ducerent? num, ne sancto quidem homini in Israelitica Politia licuit uesci carne suilla, aut pulpamento leporis? Certe quoad diu autoritas legis Mosi constitit, non licuit ulli Israelitarum, sine certa Dei uocatione, hanc legis partem uiolare. Esti enim mundis, quales fuerunt prophetae & omnes pii sub lege, omnia sunt munda, & quod intrat in os hominis, non coinquinat hominem, tamen quia Christus non-

*Hominis
immundicia.*

*Vesper tempus
aduentus
Christi.*

dum

dum erat reuelatus, uoluit Deus, ut populus ipsius contineretur in seruitute sub pædagogia. Nos, inquit Paulus, cum essemus pueri, sub elementis mundi eramus, in seruitutem adacti. Non magni quidem momenti per se uidetur, uesci lepore, aut anguilla, aut alio uerito cibo, magni autem momenti est publicam uerbi Dei ordinationem, adhuc pro ratione sui temporis firmam, uiolare. Ezechiel uir sanctus fuit, & tamen cum iuberetur uesci placenta immunda, dixit. Ah Domine Deus, ecce anima mea non est polluta, nec morticinum aut disceptum a bestia unquam commedia puericia mea usque in præsens, nec uenit caro abominabilis in os meum. Daniel captiuus, & tres socij eius noluerunt pollui regio cibo, ac maluerunt leguminibus uesci, ut etiam inter gentes obseruarent ordinationem uerbi Dei, quam delicijs regijs frui. Qua obedientia Deus intantum delectatus fuit, ut reddiderit ipsos uenustiores omnibus reliquis pueris, ac ornauerit eos admirabili sapientia & intelligentia. In Macchabeis malunt trucidari, quam immundo cibo contaminari, & huius ordinationis uiolatione, legem imo Deum ipsum abnegare. Petrus etiam apostolus, etsi prædicabat iam Euangelion Christi, tamẽ cum iuberetur immunda mactare & edere, abominabatur, dicens. Nequaquam Domine, quia nunquam edi quicquam commune & immundum. Hæc sanctorum hominum obedientia placuit Deo, suo tempore. Postquam uero aduentu Christi abrogata est autoritas Mosaicæ Politicæ, & Euangelion Christi uulgatum est inter gentes, non amplius præscribitur quid edas, quid in esu uites, sed exigitur, ut ex fide in Christum, iustam & piam uitam ducas. Christus ait. Quod intrat in os hominis, non coinquinat hominem. Petrus audit diuinum oraculum. Quæ Deus purificauit, tu ne communia dixeris. Paulus inquit. Regnum Dei non est cibus ac potus, sed iusticia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Et iterum. Ne quis uos iudicet in cibo ac potu, aut in parte diei festi aut nouilunij aut Sabbatorum, quæ sunt umbra rerum futurarum, corpus autem Christi. Ac mox. Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid quasi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris, ne gustaris, neque contrectaris &c. Et rursus. Omnia munda mundis. Quid ergo est, quod apostoli constituerunt in synodo Hierosolymitana, ut gentes cauerent a carnibus immolaticijs, a sanguine, & suffocato, quæ in lege Mosi reputabantur immunda? Non est sciendum Apostolos, id statuisse, hoc consilio, quod lex Mosi sit ad salutem obseruatu necessaria, (In eadem enim Synodo Mosi prorsus abrogant,) aut quod obseruatio harum rerum debeat esse perpetua in ecclesia, sed tantum, ut gentes ad tempus Iudæis, per charitatem seruirent, & cum ijs, qui propter consuetudinem non poterant non abominari ista immunda, aliquandiu infirmi essent. Si esca, inquit Paulus,

Ezech. 4.

Dani. 1.

1. Macch. 2.

Rom. 14.

Colo. 2.

offendit fratrem meum, nunquam in æternum manducabo carnem. Et omnia quidem pura sunt, sed malum est homini, qui per offendiculum uescitur. Cæterum, quanto rectius apostoli de sanguine & suffocato stauerunt, tanto superstitiosius hypocritæ obseruarunt discrimen ciborū certis quibusdam diebus in Christianismo. De hac enim obseruatione dicendum est, quod Christus ait. Frustra me colunt docētes doctrinas & præcepta hominum. Et Paulus uocat eas doctrinas, quæ iubent abstinere a cibis, quos Deus creauit ad sumendum cum gratiarum actione, doctrinas dæmoniorum &c.

CAPVT XII.

MVLIER SI SVSCEPTO SEMINE &c.)

*Puerperæ
purificatio.*

In hoc capite describitur ratio obseruandi puerperij, & purificationis eius. Et si autem Christianismus non est alligatus Mosaicis ordinationibus & cerimonijs, tamen quia fit honesta mentio huius ordinationis de puerperio in Euangelista Luca. cap. ij. & ut maxime Christiani non necesse habent obseruare legem Mosi, quatenus a Mose lata est Israelitico populo, necesse tamē habent obseruare et sectari legem ac honestatem naturalem, idcirco nō inutile erit hoc caput de puerperij in politia Mosaica obseruatione, explicatione nostra percurrere. Nam mulier, quæ parit masculum iudicatur, septem diebus, iuxta menstruum ritum, de quo postea cap. xv. tractabitur, immunda, quibus adduntur postea triginta tres dies, ut fiant quadraginta, qui uocantur dies puerperij seu purificationis. Si uero peperit foeminā, censetur immunda quatuordecim diebus, quibus adduntur postea sexaginta sex, ut fiant octoginta dies, duplo uidelicet plures, quam cum peperit masculum. Senciunt autem interpretes Mosē respexisse in hac ordinatione ad rationes physicas. Alij enim dicunt masculum formari in utero, quadraginta diebus, foeminam uero octoginta, quod quale sit, uiderint professores physices, inter quos hoc constare uideo, quod conceptio humana sic procedat et perficiatur, ut primis sex diebus, quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus nouem diebus conuertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formetur usq; ad perfectam lineamentam omnium membrorum, & hinc iam reliquo tempore usq; ad tempus partus magnitudine augeatur. Hi sunt dies, si eos in unam summam contrahas, quadraginta quinque. Alij interpretes senciunt Mosē in hac ordinatione respexisse in puerperarum imbecillitatem. Cum enim peperit mulier

*Conceptio
humana, quo
modo perficitur.*

mulier masculum, sufficiunt communiter quadraginta dies ad recuperandas vires corporis in partu debilitatas. Cum uero peperit foeminam, adduntur plures dies puerperij, propter copiosorem fluxum humorum, & corruptionem sanguinis. Quæ, utcumq; se habeant, certe quæ Mose ordinauit ex diuino mandato ordinauit. Hæc enim est huius ordinationis præfatio: **LOCVTVS EST DOMINVS AD MOSEN** dicens. Loquere filijs Israel & dices ad eos &c. Vides hæc diuino mandato ordinata esse. Quare, etsi fortaſſe quibusdam ingenijs non iniucundum uideretur, huiusmodi ordinationes ad phyſicas rationes exigere, tamen maxime omnium respiciendum est ad diuinam autoritatem, cuius politicæ & cerimoniales ordinationes Israelitis magna ueneratione ſuſcipiendæ erant, etiamſi rationes earum non intelligerent. Porro, totis puerperij diebus nõ licebat puerperæ uel tangere Sanctum, uel ingredi in ſanctuarium aut templum Dei, ideoque his diebus continebat ſe domi. Dubitabit ergo quiſpiam qui fiat quod mulier iudicetur diebus puerperij ſui tam immunda, ut etiam arceatur ab ingreſſu ſanctuarij? Num aut propter conceptum, aut propter partum, aut propter infantem cenſetur tam immunda, ut his diebus abiiciatur a Deo, quemadmodũ e coetu hominum abiicitur? Minime uero. Eſſi enim homines grauiffime peccant, qui illegitime ſcortantur, thorus tamen coniugalis per ſe eſt impolutus: Conceptus etiam, & partus per ſe non ſunt peccatum, nec immundities coram Deo, ſed ſunt creatio & ordinatio Dei. Poſtq̃ enim Deus creaffet masculum & foeminam, benedixit illis, in quiẽs. Creſcite & multiplicamini. Præterea infans, eſſi concipitur & naſcitur in peccato, quod uocant, originali, tamẽ quatenus a Deo creatur, bona & ſancta Dei creatura eſt. Sanctificatus eſt, inquit Paulus, maritus incredulus per uxore, & ſanctificata eſt uxor incredula per maritum. Alioqui filij ueſtri immundi eſſent. Nunc autem ſancti ſunt. Vnde ergo, inquis, peccatum originale in infante, & immundities in puerpera? Infans affert ſecum peccatum originale in hunc mundum, nõ quia concipitur & naſcitur ex muliere, ſed quia primus Adam, a quo infans propagatur, peccauit. Propter unum hominem, inquit Paulus, peccatum introijt in mũdum, & per peccatum mors, & ſic in omnes homines peruãſit. Et iterum. Per unius, unius inquam, delictum propagatum eſt malum in omnes homines ad cõdemnationem. Ac mox. Per inobedientiam VNIVS hominis peccatores conſtituti ſuimus multi. Adam enim creatus eſt ad ſimilitudinem Dei, & ornatus fuiſſe ſpiritu ſancto, in omni iuſticia & ſanctitate. Poſtq̃ autem peccauit, amiſit ſpiritu ſanctum, & coniectus fuit in poteſtatem Satanæ. Amiſit autem ſpiritu ſanctum non ſuæ tantum perſonæ, ſed etiam omnibus poſteris ſuis ab ipſo propagatis. Quare concipimur &

*Puerpera im
munda, qua
re?*

*Peccatum ori
ginale unde?*

*Puerperij
observatio.*

nascimur in peccatis, non propter conceptum & partum aut propter ali-
quod priuatum proximorum parētum delictum, sed propter peccatum
Adæ, a quo propagati sumus. Puerpera autem censetur immunda, non
spiritualiter coram Deo propter puerperium, sed ciuilitate propter infir-
mitatem, quæ etsi non est coram Deo per se immundities, coram homi-
nibus tamen suam habet impuritatem. Interim autē hæc externa immun-
diciei observatio admonet uniuersum genus humanum suę coram Deo
immundicie. Si enim Adam non peccasset, non fuisset ullus locus har-
um immundicierum. Atq; hæc quidem dierum puerperij observatio,
quatenus est Mosaica, pertinuit ad politiam Israeliticam. In Christiani-
simo autem sua est libertas, sed ita, ne libertatem demus in occasione car-
ni. Non exigitur observatio puerperij, uel quadraginta uel octoginta
diebus, sed exigitur naturalis honestas, exigitur, ut unusquisq; posside-
at uas suum cum sanctificatione & honore, non cū affectu concupiscen-
tiæ, quemadmodum gentes, quæ non nouerunt Deum, & ut uiri coha-
bitent secundū scientiam ueluti infirmiori uasi muliebri impartientes ho-
norem &c. Nam quod Maria uirgo etiam obseruauit dies puerperij, nō
ideo fecit, quod uel debuerit facere, (non enim conceperat ex uiro,) uel
uoluerit Christianis exemplum obseruandæ huius ordinationis obtin-
dere, sed quia Christus uoluit nasci sub lege, ut eos qui sub lege erant,
redimeret.

CVMQVE EXPLETI FVERINT DIES PURI-
FICATIONIS &c)

*Puerperarū
emundatio.*

Dictum est de immundicia puerperæ, nunc agitur de expiatione im-
mundicie. Instituit enim lex, ut puerpera, post legitimum puerperij tē-
pus, offerat in sui emundationem agnum anniculum in holocaustum,
cuius sacrificij ritus supra cap. i. descriptus est. Præterea pullum colum-
bæ aut turturem in sacrificium pro peccato, cuius ritū habes supra cap. v.
Quod si puerpera fuerit pauperior, quam ut possit agnum offerre, iubet
lex offerre duos turtures, aut duos pullos columbarum &c. In quæ ergo
usum fiunt hæc oblationes, cum ante ostenderimus puerperam nec con-
ceptu, nec partu per se, peccare, & infantem, quod ad creationem Dei at-
tinet, non esse immundum? Facebant hic Iudaicæ fabulæ. Exigit enim
lex, ut puerpera offerat sacrificia, primum, ut externam & ciuilem suam
immundiciam, externa & ciuili expiatione emundet: cunq; antea fuerit
prohibita aliquanto tempore sanctuarium ingredi, restituatur his ceri-
monijs suę pristinæ libertati, & reconcilietur cum externa populi sui cō-
gregatione. Cum enim Christus nondum aduenerat, necesse habebant
mulieres Israeliticæ, tanquam pueri, sub elementis mundi esse, & in ser-
uitute harum puerilium cerimoniarum contineri, donec ueniret semen
promissum.

Deinde hæc cerimonie profuerunt etiam fidei piarum mulierum. Mulieres enim post peccatum, maledictæ sunt dolore partus. In dolore, inquit, paries filios tuos. Sed hæc maledictio uertitur rursus in benedictionem per benedictum semē mulieris, quod Adæ promissum fuit, uide licet, Iesus Christus Dominus noster. Ac holocaustū, & sacrificiū pro peccato adumbrant Christum, et expiationē eius, qua maledictiones uersæ sunt in benedictiones. Quare puerpera, ex dolore partus, in agnitionem peccati sui, non quidē conceptus aut partus, sed originis, & fructum eius inducta, & de salute sua sollicita, admonetur ex his sacrificijs remissionis peccati propter semen a Deo promissum, & confirmat fidem suam, ut sciat se propter illud semen, quod est Christus, in gratiā Dei receptam esse. Cum autem Christus nunc reuelatus sit, & Euangelion Christi prædicetur in orbem terrarum, mulieres non indigent amplius his cerimonijs ad confirmationem fidei suæ, sed habent concionem Euangelij, habent sacramenta Christi. His uti debent, ut de salute sua certæ fiant. Mulier, inquit Paulus, salua fiet, per generationem liberorum, si manserint, (uidelicet mulieres) in fide ac dilectione, & sanctificatione cum modestia. Hic docet Paulus de toto officio mulierum. Non enim sciendum est, quod generatio liberorum per se sit causa salutis, sed quod sit ordinatio, & uocatio Dei, in qua mulieres possunt & debent uerā pietatem ac ueros diuinos cultus exercere, ueramque salutem consequi. Per generationem enim liberorum, coniugium ipsum, tota liberorum educatio, & œconomia intelligenda sunt. In his officijs, mulier, si uult salua fieri, debet manere, primum omnium in fide, hoc est, debet credere in Christum, quod habeat propter ipsum remissionem peccatorum. Deinde debet proferre fructus fidei, ac uirtutes officio mulierum conuenientes, uidelicet, diligere proximum, iuxta præceptum Dei, seruare castitatem conjugalem, quam Paulus intelligit per sanctificationem, ac sectari modestiam in omnibus rebus, siue sermonibus, siue cibo & potu, siue uestitu, siue perferendis aduersis &c. Cæterum, quod additur in fine pauperes puerperas debere offerre duos turtures aut duos pullos columbarum, admonet nos eius loci in Euangelio, quo scriptum est, Mariam uirginem in die purificationis suæ obtulisse duos turtures, aut duos pullos columbarum. Ex hoc enim intelligimus Mariā in pauperum catalogo habitam, & Christum in extrema paupertate natum esse. Quod idcirco factum est, ut Christus paupertate sua sanctificaret paupertatem alioqui contemptissimam. Nostis, inquit Paulus, beneficentiam Domini nostri Iesu Christi, quod propter uos pauper factus sit, cū esset diues, ut uos illi us paupertate ditesceretis &c.

1. Timo. 2.

Liberorum generatio.

Paupertas sacra.

2. Corin. 8.

CAPVT XIII.

HOMO CUI IN CVTE CARNIS SVAB FVERIT PVSTVLÁ.)

Lepra

*Gentium nu-
gæ de Israe-
litis.*

*Sanitas homi-
nū Deo curæ.*

*Sacerdotes,
iudices
lepræ.*

2. Timo. 2.

Sequitur aliud genus immūdiciei, quod ex lepra oritur. Primum autem omnium obseruandū est, quod scriptura in hoc loco, omnē scabiem ac pruriginem, quæ lepræ similis est, aut ex qua nasci potest lepra, tantisper lepram uocet, dum de ea a sacerdote iudicatum fuerit. Ac uides legē exigere diligentissimum iudicium de lepra, & copiose describere, quid in iudicanda lepra considerandum, idq; existimo singulari spiritus sancti consilio factū esse. Scribit enim Manethon, (autore Iosepho) & alij Gentium scriptores, qd hi, quos Mose exules ex Aegypto in terrā Canaan duxit, pulsi sint metu cōtagionis, ab Aegypto, propter scabiem & lepram, ne pestis ad plures serperet. Itaq; sentiunt Israelitas non fuisse, nisi colluuiem scabiosorum ac leprosoꝝ, quorum Mose dux factus instituerit, ut cum peregrinis non communicarent, ne uidelicet eadem caussa apud incolas inuisi forent. Non dubium autem est, quin spiritus sanctus præuiderit has nugas & calumnias gentium de profectiōe Israelitarū ex Aegypto, quibus Satan non tam familiam patriarcharum sordidare, quam mirabilia Dei obscurare uoluit. Ideo lex exigit diligentissimum iudicium de lepra, & religiose separat leprosoꝝ a conuictu aliorum hominum, ut uanitas & impudentia gentium perspicue refutetur. Si enim Israelitæ fuissent tantum colluuiēs leprosoꝝ hominum, qui licuisset ipsis leprosoꝝ a conuictu suo separare? Præterea, cū Deus tanta cura iubet de lepra cognoscere, ac leprosoꝝ a sanis hominibus separare, significat sanitatem hominum sibi curæ esse, ac se morbos eorū respicere. Itaq; & Domino pro sanitatis dono gratiæ agendæ sunt, & in morbis Dominus inuocandus est, ut nos respiciat & conseruet. Deinde quod in iudicanda lepra apud nos est officium medicorum, hoc fuit in politia Mosaica officium Sacerdotum. Quæ ordinatione Ecclesiastici tyranni abutuntur ad confirmandam legem suam de enumeratione peccatorum in confessione atriculari, præsertim cum & Christus iusserit leprosoꝝ ad sacerdotes ire. Ac licebit quidem, per lepram aliquoties allegoricōs intelligere peccatum, & multo conuenientius, impiam doctrinam. De impiorum enim cōtionibus dicit Paulus: Sermo illorū passionē habet, ut cancer morbus. Hunc morbū affirmant medici esse lepram unius mēbri, sicut lepram aiunt esse cæcrum totius corporis. Propter

pter hanc autem allegoriam non potest ecclesiæ obtrudi lex de enumeratione peccatorum in confessione. Nam quod Christus mittit lepro-
 sos ad Sacerdotes, tale quiddam est, quale est, quod seipsum permiserit
 circumcidi, & multa alia iuxta legem Mosi, sub qua externam & politi-
 cam suam uitam agebat, fecerit. Nunc autem, quia diuulgatione Euan-
 gelij in totum orbem terrarū, abrogata est lex Mosi, stamus in ea liber-
 tate, ut Paulus ait, qua Christus nos liberauit, & nec mittimus leproso-
 ad iudicia sacerdotum, nec ecclesia sine certo & perspicuo mādato Chri-
 sti, iugo seruitutis humanarum traditionū oneranda est. Si enim omni-
 no libet nomine leproso-
 rum, quos Christus mittit ad sacerdotes, intelli-
 gere peccatores, tunc sciendum est, quod Christus iusserit peccatores
 accedere ad ministros uerbi Dei, & audire Euangelion Christi, e cuius
 fide peccatores consequuntur ueram emundationem a peccatis, non au-
 tem iusserit ipsos enumerare peccata. Huc accedit, quod hi, quos nunc
 uocamus Sacerdotes Missarios, & horarios, non sunt ueri sacerdotes.
 Totum enim papisticum sacerdotium ad imitationem Leuitici sacerdo-
 tij institutum, res est commenticia, sine uerbo Dei excogitata, quemad-
 modum supra ostendimus. Qui uero impertunt peccatoribus absolu-
 tionem a peccatis iuxta institutionem Christi, hi funguntur tali officio
 in ecclesia, non ut iudices, sed ut ministri. Quare nō possunt huius offi-
 cij autoritate exigere enumerationem peccatorum. Spiritus sanctus au-
 tem tribuit sacerdotibus in lege iudicium de lepra, longe alio consilio, q̄
 ut significaret peccata in confessione auriculari enumeranda esse. Nam
 de officio Leuiticorum sacerdotum supra scriptum est. Preceptum hoc,
 inquit, sempiternū sit in generationibus uestris, ut discernatis inter san-
 ctum & prophanum, inter immundum & mundum &c. Quare, cum sa-
 cerdotum erat de alijs ciuilibus immundicijs iudicare, uoluit etiam spiri-
 tus sanctus, ut de lepra, quæ & ipsa est externa & contagiosa immundi-
 cies, ac magis, ut Medici loquuntur, turpitudine corporis q̄ morbus, iudi-
 carent. Tribuit etiam spiritus sanctus eo libentius sacerdotibus iudici-
 um de lepra, ut cum homines uiderent Sacerdotes Dei tractare lepram,
 admonerentur hoc spectaculo, Deum ipsum respicere nostras infirmi-
 tates, ac de ipsis sollicitum esse. Et quia Leuiticum sacerdotium fuit um-
 bra, non impurissimorum illorum nebulonū, qui papistici sacrificuli di-
 cūtur, sed purissimi et sanctissimi Domini nostri Iesu Christi, uoluit spi-
 ritus sanctus hoc instituto admonere pios, quod sicut Leuitici sacerdotes
 tractant de foeditate lepræ, non iudicando tantū, sed etiā expiando, quē
 admodū postea sequitur, ita Christus solus uere agnoscat nostras foedi-
 tates, quas cum uideat damnatione dignas esse, suscipit expiandas, ut per
 ipsum Deo reconciliati, ueram mundiciem in ipso consequamur.

*Confessio au-
ricularis.*

*Missarij sa-
cerdotes, non
sunt ueri sa-
cerdotes.*

*Infirmities
humane Deo
cure.*

HOMO CUI IN CVTE CARNIS SVAE FVERIT
PVSTVLA VEL SCABIES &c.)*Lepre varia
genera.**Lepre
indicia.*

In Mose alia est lepra hominis, alia lepra uestium, alia lepra domo-
rum. Primum igitur recensentur signa & indicia, iuxta quæ sacerdo-
tes de lepra hominis iudicare debent. Recenset autem Mose præci-
pue tria signa lepræ. Vnum est, si pili in pustula seu plaga fuerint mu-
tati in album. Hoc ideo accidere uidetur, quia & lepram aiunt morbum
esse frigidum, quæ qualitas gignit alborem, & fieri tamen ex nimia
caliditate ac siccitate epatis, qua sanguis aduritur & albescit. Ex tali au-
tem sanguine, fit & caro alba, quam nihil aliud esse dicunt, quam san-
guinem concretum. Ex his fiunt & pili albi. Alterum signum est, si
species pustulæ seu plagæ humilior fuerit reliqua cute carnis. Terti-
um, si pustula alba fuerit, & in pustula appareat caro uiua. Hæc sunt
signa lepræ, quæ in ipso ulcere notantur. Medici enumerant plura
signa, quæ non in ipso ulcere, sed in alijs partibus corporis, & alijs mo-
dis notantur. Sunt autem ista. In facie color rubeus ad nigrorem uer-
gens. Angustia & fetor anhelitus. Raucedo uocis. Raritas capilli.
Venæ apparentes in facie, & in pectore. Foetidus sudor. Horribilia
somnia. Stupor carnis, si pungatur acu in calcaneo aut planta pedis.
Sunt & sua signa in sanguine per phlebotomiam emisso. Ac multa al-
lia, de quibus, si libet, Medici consulantur. Enumerant etiam uari-
as species lepræ in homine, Alopeciam, Leoninam, Ophiasin, seu
Therian, & Elephantiasin, de quibus differere, nec nostri est instituti,
nec nostræ professionis. Nos ad Mosen reuertemur, qui etsi & ipse
in iudicanda lepra, non nisi, quod Medicorum est, tractare uidetur,
tamen cum spiritui sancto uisum fuit, ut quæ hoc loco scribuntur, es-
sent pars sacræ scripturæ, non pigeat nos spiritui sancto hunc honorem
deferre, ut reuerenter tractemus, quæ nobis legenda proposuit. Ita-
que Mose enumerat ea tantum signa, quæ animaduersa in ipsa pla-
ga seu pustula lepram produnt. Pustulæ autem seu ulcera uel scabio-
forum, uel leproforum uarijs partibus corporis, uarijs etiam modis
in homine enasci solent. Aliquoties noua est scabies, & oritur in u-
na tantum aut altera parte corporis. De huius scabiei iudicio scribit
Mose in principio huius capituli. Homo cui in cute carnis suæ fue-
rit pustula uel scabies &c. In hoc loco uide, quanta diligentia in co-
gnoscenda lepra requiratur. Nam si in scabioso non apparent cer-
ta signa lepræ, non continuo damnatur lepræ, ex hominum fa-
ma, aut primo aspectu, sed recluditur & probatur quatuordecim
diebus.

diebus &c. Quo exemplo monet spiritus sanctus magistratū, ut non iudicent de hominibus iuxta famā uulgi, & secundum externam speciem. Sed uidete, inquit Iosaphat, quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudiciū sed Domini, & quodcunq; iudicaueritis, in uos redundabit &c. Est & hoc obseruandum, quod etsi quispiam, plaga non crescente, iudicatus fuit post quatuordecim dies, mundus, tamen si postea scabies creuerit in cute, non prodest ei prius iudicium, sed declaratur immundus. Hoc exemplo admonemur, quod cum peccauerimus, & euaserimus semel ac iterum iudicia hominum, nō tamen semper euadamus. Et ut maxime fallamus hominum iudicia, non tamen possumus fallere iudicium Dei. Sola autē resipiscentia in Christo Iesu, seruat nos in diuino iudicio. Aliquoties scabies est uetus, & habet certa signa lepræ. De hac loquitur Mose, cum ait. Plaga lepræ, si fuerit in homine adducetur ad sacerdotē. Et mox. Lepra uetus est. Contaminabit seu iudicabit eum sacerdos contaminatum, & nō necesse habet, ut ad probandum recludatur, quia manifesta est immundities. Aliquoties oritur scabies toto corpore. Sunt & pustulæ, quæ nascuntur ex ulcere sanato, ex uisione ignis, aut feruidæ aquæ. Sunt etiā suæ plagæ in capite uel barba. Habet & lentigo suam sceditatem. In caluicie quoq; solet interdum plaga oriri. Quomodo de his omnibus sacerdotes in politia Mosaica iudicare debuerunt, Mose satis perspicue describit, nec opus nunc est, ut pluribus explicetur. Ex hoc autē, quod in cognoscenda lepra, aliæ pustulæ pro simplici scabie, propter quam nemo eiicitur e familiari hominum conuictu, aliæ pro uera lepra iudicantur, admoneri possumus, (siquidem omnino libeat peccatum allegoricōs per lepram intelligere) de duplici genere peccatorum. Alia enim etsi sunt reprehensibilia, tamen sunt tolerabilia, & non excu-

*Iudicandum
nō est e fama
uulgi.*

*Peccatorum
duplex
genus.*

tiunt fidem. Huius generis sunt, scedæ cogitationes, quibus nō consentias, item præceps ira, incompositi mores. Et alia, quæ Paulus uocat infirmitates. Debemus, inquit, nos qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare ac non placere nobis ipsis. Alia sunt in cœtu piorum intolerabilia, & excutiunt fidem. De his Paulus ait. Scripsi uobis per epistolam, ne commiseremini cum scortatoribus. Et mox. Si quis cum frater appelletur, fuerit scortator, aut auarus, aut simulacrorum cultor aut cōuiciator, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi ne cibum quidem capiatis. His tamen patet receptus ad fidem, hoc est, ad resipiscētiam. Incredulitas enim ipsorum, non fecit irritam fidem Dei. Et quanquam increduli fuerunt, Deus tamen fidelis manet, negare seipsum non potest. Peccatoribus igitur resipiscendum est, ut iterum fiant membra Christi, & consequantur ueram salutem in Christo.

QVICVNQVE ERGO. LEPROSVS FVERIT &c.)

Leprosorum
erectio.Sacerdotum
auctoritas.

Num. 12.

2. Reg. 3.
4. Reg. 5.

De iudicio lepræ in homine satis dictum est. Nunc tractatur, quid sit agendum de eo, qui iudicatus est uere leprosus. Habebit, (inquit) uestimenta dissuta, seu scissa, caput nudum, labia contacta seu inuoluta. Et uocabitur immundus. Præterea solus habitabit extra castra seu ciuitatem in sua mansione, omni tempore, quo immundus est. Et si quis de genere sacerdotali leprosus factus fuerit, non licebat ei amplius uelci de sanctificatis, quemadmodum postea cap. xxij. scriptum est. Hæc seueritas in eiciendo leproso e contubernio aliorum hominum, tam diligenter in lege obseruata fuit, ut sacerdotes ne regibus quidem pepercerint. Vsa rex Iuda, cum temere adoleret incensum, factus est leprosus, & continuo expulerunt eum sacerdotes e templo, ac habitauit usque ad mortem suam seorsum in domo separata. Sic enim scriptum est in secundo libro Paralip. cap. xxvi. Vnde ergo tantum auctoritatis, aut etiam potestatis sacerdotibus, quod non uulgus tantum, sed & reges obedierint condemnationi eorum, in iudicio lepræ, cum tamen eiecio ex hominum contubernio, non solum molesta esset homini politico, uerum etiam ignominiosa uidebatur. Hic uide mihi aliam legem, qua non homo quispiam, sed Dominus Deus noster probe muniuit auctoritatem sacerdotum in iudicio lepræ. Nam in Deut. cap. xxiiij. ita scriptum est. Obserua diligenter in plaga lepræ, ut faciatis iuxta omnia, quæ docuerint uos sacerdotes Leuitæ, quemadmodum præcepi eis, sic faciendo facietis. Et adduntur minime, exemplo Mariæ sororis Mosi. Memento (inquit) quid fecerit Dominus Deus uester Mariæ in uia, cum egredere mini de ægypto. Hæc enim contemnebat auctoritatem Mosi, ideo infecta est lepra, & necesse habuit, quamuis esset heroina, a castris separari. Quo miraculo, & qua seueritate munita est auctoritas iudicum lepræ, ut qui non obediant sententiæ ipsorum, certo sciant se diuinitus puniri. Sed quid? num leprosus separatus a contubernio populi Dei, separatus etiam fuit, & ut uocant, excommunicatus a Deo ipso? Sic uidebatur quidem imbecilli conscientiæ. Et lepra fere solet esse peccati, quod separat homines a Deo, supplicium. Habes exemplum in Maria sorore Mosi, in familia Ioab, in Giezi seruo Elizei, & in rege Uria, de quo supra diximus. Sunt & alij morbi supplicia peccati. Sed aut non semper propter peccatum diuinitus inferuntur, ut uides in Iobe, & cæco euangelico, aut si propter peccatum inferuntur, non est desperandum propter supplicium, sed est confidendum propter Christum. Nam, qui in Christum credit, consequitur remissionem peccati per fidem propter Christum. Remisso autem peccato, supplicium non erit amplius peccati supplicium, sed iustitiæ fidei probatio, nec erit detrimentum sed adiumentum in bonum. Cæterum, quemadmodum alie Leuiticæ leges abrogatæ sunt per Euangelion, ita & hiritus, qui ad excludendos

Uendos leproso e contubernio hominū instituti sunt, nihil ad nos Chri-
stianos pertinent. Separantur quidem leprosi, etiam in nostra Politia a
contubernio aliorum hominum, hoc autem non fit propter legem Mo-
si, sed propter naturalem honestatem & necessitatem, ne sani homines
contagione leprosoꝝ inficiantur. Hi autem Leuitici ritus pulchre de-
pingunt conditiones hominis impij & impoenitentis. Impius enim ha-
bet uestimenta dissuta. Per uestimenta autem solent intelligi uirtutes.
Itaq; omnes uirtutes impij, quantumcunq; præclaræ, sunt dissutæ, lace-
ræ, immundæ, & coram Deo abominabiles. Deinde in cedit capite nu-
dato. Christus caput est ecclesiæ. Impius autem hoc capite prorsum nu-
datus & priuatus est. Habet & labia contacta, quia impius non potest a-
perire os suum corā Deo, & orare. Postremo eiectus est e contubernio
populi Dei, & non licet ipsi uesci sanctificatis. Impius enim exclusus est
ex hæreditate omnium cælestium bonorum. Cum igitur tanta sit mise-
ria & calamitas impij & impoenitentis, nihil prius faciendum est ipsi,
quam ut agat poenitentiam, quo restituatur ueræ mundicie per Chri-
stum.

VESTIS LANEAE SIVE LINEA QVAE LE-
PRAM &c.)

Fuit & sua uestimentis lepra, hoc est, cōtagiosa immundities, in egypto
& terra Canaan, de cuius iudicio Mose ut diligēter, ita & perspicue
scribit, nec opus est longiori explicatione. Commendatur autem nobis
iterum cura Dei pro sanitate populi sui. Maluit enim Deus, ut uestes,
quantumuis preciosæ igni absumantur, quam ut corpora populi sui in-
ficiantur. Qua cura significat Deus, se corpora nostra, etiamsi in terra
computrescant, in summam immortalitatis gloriam per ducturum.

CAPVT XIII.

HAEC EST LEX LEPROSI, QVANDO MVN-
DANDVS EST.)

In hoc capite describuntur ceremoniæ, quibus leprosus sanitatem cō-
secutus, restituitur libertati, & contubernio hominum, e quo antea pro-
pter lepram publico sacerdotū iudicio eiectus fuerat. In generibus enim
lepræ dicunt aliam lepram confirmatam, quæ sit curatu difficillima, ali-
am non confirmatam, quæ curari possit. Et apparet scabiem, quæ & suā
habet curationem, aliquoties pro lepra iudicatam fuisse. In restituendo
igitur leproso duplices ceremoniæ usitatæ fuerunt. Aliæ, cum leproso

*Leprosorum
emundatio.*

O in

concedebatur libertas intrandi in castra seu ciuitatem, e qua antea exclusus erat. Aliq̄, cum leprosus reconciliabatur templo, & mittebatur deinceps libere in sua domo inter ciues habitare. Priores ceremonie hę fere sunt. Accipiat, inquit, duas aues uiuas & mundas. Pro auibus nostra translatio habet passeres. Sed ~~ἄλλο~~ Ziper, quod est apud Hebręos, generale nomen auium est, & Gręcus recte transtulit *ἀγρία*, hoc est, auiculas. Ex his duabus auiculis altera mactatur, et sanguis eius excipitur in uas fictile, in quo & commiscetur cum aqua uiua. Altera autē auis uiua intingitur in hunc sanguinem una cum penicillo, seu, quod uocāt, aspersorio, quod fiebat ex hysopo ad baculum cedrinum, cū lana seu filo cocineo alligata. Itaq̄ is, qui declaratur mundus, aspergitur sepcies. Postea, auicula uiua dimittitur libera. Deinde mundandus necesse habet, abrasis omnibus pilis corporis sui, & se & uestimenta sua lauare. His ceremonijs peractis, licet ei ingredi in castra, aut ciuitatem, nondum tamē licet ipsi in tabernaculum aut domum suam intrare. Posteriores ceremonie sunt. Die septima, inquit, radet capillos capitis, barbamq̄ & supercilia, ac totius corporis pilos, lotis rursus uestibus & corpore. Die octauo offeret duos agnos immaculatos, & ouem anniculam, una cum sua Minha & sextario olei. Si quis autē pauperior est, quam ut possit duos agnos & ouiculam offerre, adducat unum agnum, & duos turtures, seu duos pullos columbarum. Quibus autem generibus sacrificiorum hęc sint a sacerdote offerenda, & quibus ceremonijs ac ritibus is qui mūdus declaratur, aspergendus & ungendus sit, satis perspicue in textu cōmemoratur, & supra copiose dictum est, de ceremonijs ac differentia sacrificiorum holocausti, pro peccato, & pro delicto. Quare superuacaneum est, eadē hoc loco explicatione repetere. Illud modo uideamus, quid sibi hęc ceremonie uoluerint. Non enim frustra diuinitus institutę sunt. Primum igitur, non est sciendum, quod hęc ceremonie purificēt per se hominem a peccatis suis coram Deo. Neq̄ enim sanguis seu auium seu ouium, neq̄ oleum arborum possunt auferre peccata. Sed sciendum est, quod qui ante fuerat leprosus iudicatus, declaratur his ceremonijs mundus ciuilitate, ac restituatur suę ciuili libertati. Vnde & aspergitur sanguine, quia in lege omnia purificabantur sanguine. Et uiua auis libera dimittitur, ut significetur eum, qui ante exclusus fuerat a contubernio hominum, & quasi captiuus factus, nunc iterum consequi libertatē habebit inter homines. Cum enim leprosus antea publico iudicio declaratus fuit immundus, & ex reliquorum hominum societate eiectus, par omnino fuit, ut non immisceret se coetui hominū, suo arbitrio, nisi prius manifesta specie & illustri pompa declaratus esset mundus, ac restitutus suę libertati. Deinde instituit spiritus sanctus has ceremonias, quod

nisæ sunt ipsi non solum aptæ, quibus leprosus ciuilitate expiaretur, sed etiã, quibus adumbraretur pñs spectatoribus, ubi & quomodo possint ueram mundiciem, & liberationē a peccatis inquirere & consequi. Sanguis enim auiculæ, & agni, quo mundandus aspersus fuit, respexerunt in sanguinem Domini nostri Iesu Christi, quo solo mundamur a peccatis per fidem. Oleum autem significat spiritum sanctum, quē Christus sanguine suo nobis meritus est. Asperforium ex hyssopo confectum adumbrat predicationem Euangelij, qua sanguis Christi aspergitur in corda nostra, & excipitur per fidem. Asperges, inquit Dauid, me hyssopo, hoc est, reuela mihi Euangelion tuum, ut audiam & credā. Tunc enim emūdabor, lauabor, & super niuem dealbabor. Nam quod auricula dextra, & pollices manus dextræ ac pedis dextri unguuntur sanguine & oleo, significat predicationem Euangelij de Christo, quam per auditum, fide accipimus, purificare non solum cor nostrum per fidem, sed etiã manus & pedes, ut spiritus sancto excitati bona opera recte faciamus, in præceptis Dei dextre ambulemus, adeoq; manibus & pedibus uocationem Dei sectemur. Et, quia Christus, qui per agnū adumbratus est, iam uenit, & sparsum est Euangelion in totum orbem terræ, idcirco hæc Leuiticæ ceremoniæ de mundando leproso, una cum alijs Leuiticis cultibus, abrogatæ sunt. Nam prædicatio Euangelij uulgata per apostolos in uniuersum mūdum, multo illustrius nobis ob oculos ponit beneficia Christi, quam ullæ Leuiticæ ceremoniæ. Quod autem Christus misit leprosos, quos mirabiliter sanauerat, ad sacerdotes, nō ideo fecit, quod uoluerit ecclesiæ gentium obtrudere Leuiticas ceremonias, nec etiã, quod uoluerit instituire in ecclesia sua confessionem auricularem, qualem hyppocritæ finxerunt, quemadmodum supra ostendimus, sed ut doceret ciuiles & legitimas rerum publicarum ordinationes, in unaquaq; politia obseruandas esse. Et se uenisse in hunc mundum, nec ut ciuiles politiarū ordinationes, quantum quidem ad suum regnum, quod non est de hoc mundo, attinet, abrogaret, nec ut nouas politicas ordinationes institueret, sed ut doceret Euangelion de remissione peccatorum, quod in unaquauis politia, quæ legitime constituta est, prædicari, per fidem accipi, & fructum suum ferre potest.

Hyssopi
asperforium

Leproso mihi
sūtur à Chry
sto ad Sacer
dotes.

CVM INGRESSI FVERITIS TERRAM CANAAN &c.)

Est & lepra domus, qua qui inhabitant domum, inficiuntur, quæ species lepræ, haud scio, num in nostris regionibus inueniatur. Sed hoc mirum uideri posset, quod Dominus faciat se autorem huius lepræ. Si dero, inquit, plagam lepræ in domo aliqua terræ possessionis uestræ, & interim tamen magna cura & diligētia docet, quomodo hæc lepra pur-

Lepra
domus

gari & expiari debeat. An non facius fuisset, nullam in domum lepram immittere, quam tantam curam purgandæ lepræ iam immittæ suscipere? Sic quidem uidetur humano ingenio. Sed alia sunt consilia Dei. Et si enim Deus potuit uno tantum nutu cauere, ne domus inficerentur, & habitatu insalubres fierent, maluit tamen ueræ salutis hominum sapienter consulere, quam potentiam suam ostentare. Nam Deus promiserat patriarchis se daturum posteris ipsorum terram Canaan possidendam ac commendauerat eam magna laude. Ferram, inquit, fluentem lacte & melle. Ingenium autem humanum procliuè est ad acquiescendum in bonis huius terræ & ad confidendum externa felicitate. Visum igitur est Deo, domos lepra inficere, habitatorem e domo cum omni suppellectili eijcere, ac interdum totam domum subuertere, ut pñ admonerentur hæc terram, & has domos non esse uera habitacula, in quibus perpetuo manere possimus, sed alia esse inquirenda, nimirum coelestia, quæ nec infici nec corrumpi possunt. Non habemus hic, (ait apostolus) manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Et iterum. Abraham commigravit in terram promissionis ueluti peregrinam. Expectauerat enim habentem fundamenta ciuitatem, cuius opifex & cõditor est Deus. Ac mox. iuxta fidem mortui sunt hi omnes, cum non accepissent promissiones sed procul eas uidissent & credidissent, saluassentq; & confessi fuissent se hospites & aduenas esse in terra &c. Eodem consilio Deus immitit nobis labores, morbos, & alias calamitates, ut significet hanc terram nõ esse ueram nostram patriam, & ut inijciat nobis tedium huius uitæ, quo aliam perpetuo foelicem inquiramus. Cæterum, quemadmodum Deus uoluit concionari Israelitis infectione domorum, quod non debeant in huius terræ habitationibus conuiescere, ita etiam uoluit eos docere ceremonijs expiatorijs, qua ratione efficiantur mundi, ut possint ad coelestem domũ peruenire, & eam perpetuo inhabitare. Ex duabus enim auibus, quæ ab habitatore domus pro expianda infectione afferrì debent, altera mactatur, & domus aspergitur sanguine eius, & aquis uiuentibus: Altera autem libera dimittitur. Quibus ceremonijs peractis, domus munda iudicatur. Hoc spectaculum fuit concio de baptismo & Euangelio Christi, quod docet sanguinẽ Christi pro nobis effusum esse. Nam, qui uult mũdari a peccatis, ut inhabitet in coelesti domo, necesse habet baptizari in Christum, (hoc enim est aspergi aquis uiuentibus) & credere Euangelio, quod Christus expiauerit peccata nostra sanguine suo, (hoc est aspergi sanguinẽ) Sic enim purificatus fide, libere euolabit ad coelestia habitacula.

Heb. u.

Morbos quare
Deus nobis
immitat.

72

CAPVT XV

QVICVNQVE PATITVR FLVXVM IN CARNE SVA &c.)

Præter immundicias supra commemoratas, sunt & alia immundiciæ genera, quæ fiunt e fluoribus membrorum pudendorum, tam in uiris quam in mulieribus. Ac primum de profluuiio in uiris, quod siue morbi, siue sceditatis genus Medici uocant *γυνόρροιαν*. Hoc autem profluuiū tunc reputatum fuit in lege immundum, quando caro uiri (utitur autē scriptura uerecunde admodū carne, generali uocabulo, pro *ἄρσεν* Eber, hoc est, membro pudendo siue uirorum, siue mulierum. Sicut & in illo Ezechielis: Caro asinorum, caro eorum) suppurata est, aut saucia fluxu suo. Et huius profluuij immundicies tanta reputatur, ut non solū is, qui hoc profluuiō laborat, uerum etiam omnia, quæ ipse attingit, iudicentur immunda. Sed habet & hæc immundicies, post curationem suam, Leuiticos suos ritus & ceremonias, quibus ciuilitate expiatur. Si munda tus, inquit, fuerit a fluxu suo, numerabit septem dies, & reliqua quæ sequuntur. Sunt enim magis perspicua, quam ut indigeant explicatione.

Fluores corporis.

Ezech. 23.

VIR DE QVO EGREDITVR SEMEN &c.)

Alia immundicies. Sunt, qui intelligant hunc locum de ea seminis emissionē, quæ fit in concubitu uiri cum muliere. Hæc enim talis habita est immundicies, ut etiam Ethnici senserint non esse sacra faciēda a congressu cum uxore. Hesiodus ait.

*Μη δ' αἰδία γυνῆ πεπαλαγμενῆ ἐνδοθεῖν οἴκῳ
 Ἐστὶν ἐμπελαδὸν παρὰ φαινέμεν, ἀλλ' ἀλίαιδι.
 Res fuit in thalamo cara cum coniuge, veste
 Tum tibi polluto caue ne peragantur honores.*

Sed hoc loco Mose loquitur de semine, quod uocāt, Somniale, quod effluit non in cōcubitu, sed in somno inter dormiendum. Et cum statim additur, Mulier cum qua dormierit, lauabitur aqua, intelligendum est, non de muliere, cum qua uir rem habuit, sed de muliere, quæ prope cum uiro sic polluto accubuit. De hoc semine in somnis emisso Iudei mira & horribilia nugati sunt, uidelicet, quod ex ipso nascantur dæmones aërij & spectra nocturna, quæ uocāt Lilith. Sed hæc indigniora sunt, quam ut commemorentur, tantum abest, ut habeant ullam ueritatis speciem. Nam fluxus ille, de quo Mose loquitur, naturalis est, & immundicies ciuilis, quæ & suam in lege ciuilem ac ceremoniam habuit expiationē. Lauabit, inquit, totum corpus aqua, & immundus erit usq; ad uesperū. Vestem & pellem, quæ hoc semine tacta est, lauabit aqua, &c.

Semen somniale.

Dæmones aërij unde, secundum Iudeos.

MVLIER QVAE PATITVR FLVXVM SAN-
GVINIS &c.)*Menstruum
profluuium.*

Sequitur de profluuiio mulieris, ac præcipue de profluuiio menstruo. Magna est immundities huius fluxus. Quare non solū mulier ipsa, quæ patitur menstruum profluuium, sed etiam omnia ea, quæ attingit, iudicantur immunda. Et additur. Si dormierit cum ea uir, tempore separationis suæ, immundus erit septem diebus &c. Hoc intelligendum est de uiro, qui propè cum muliere in eodē lecto accumbit. Nam de uiro qui cum tali muliere tempore separationis menstrugrem habet, sequitur postea cap. xx. alia lex. Qui dormierit cū muliere in fluxu menstruo, & aperuerit turpitudinē eius, ipsaq; aperuerit fontem sanguinis sui, interficietur ambo, de medio populi sui. Seuera quidē lex, sed honestissima, qua conseruatur uerecundia coniugalis, & deterrentur homines ab horribili & abominabili sceditate. Porro, accidit aliquoties, ut menses in mulieribus redundant, & ultra cōsuetum tempus purgationis effluant. Non enim est unicuiq; purgationi statum & ordinatum tēpus, quippe quod alijs ad duos tresue tantum dies, alijs ad quintum diem, alijs ad septimū usq; aliquoties ad duodecimum usq; effluant. Vnde & Mose ait. Mulier, quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis, non solum in tempore menstruali, sed et post menstruum sanguinem fluere non cessat &c. Sed & hæc immundities, siue septem tantum diebus, siue paucioribus, siue pluribus acciderit, habuit Leuiticam suam expiationem. Die octauo, inquit, afferet Sacerdoti duos pullos columbarum ad ostium tabernaculi &c.

*Mundities
politica pla-
cet Deo.*

Spiritus sanctus autem tulit leges in Israelitica politia de his & id genus alijs immundicijs corporalibus, non sine magno ac diuino cōsilio. Primum enim significauit Deo placere etiam externam & politicam mūdiciam inter homines. Et si enim cura huius mundiciei non affert ueram salutem, tamen habet sua præmia corporalia, uidelicet sanitatem corporis, & alia. Huc accedit, quod cum externum tabernaculum Dei fuerit inter Israelitas, uoluit Deus, ut externam mundiciam obseruarent. Ideo in fine huius capituli ait. Docebitis filios Israel, ut caueant immūdicias, & non moriantur in sordibus suis, cum polluerint tabernaculum meum, quod est inter eos. Deinde, quia per legem est agnitio peccati, quemadmodum Paulus ait, ideo spiritus sanctus uoluit commemoratione harū immundicierum admonere nos de naturali nostra immundicie, quam habemus ex peccato originali. Profluuium enim & uirorum & mulierum, de quo hoc loco scribitur, iudicatur tantæ esse immundiciei, ut nō solum is, qui eo laborat, censeatur immundus, sed etiam reputentur immunda, omnia quæ tangit. Hoc illud est, quod Paulus ad Titū scribēs, Pollutis,

Pollutis, inquit, & infidelibus nihil est purum, sed polluta est illorum mens & conscientia. Peccato enim originali ita inquinati sumus, ut que cunq; siue faciendo siue paciendo tractamus, fiant nostri causa, immunda & maledicta, idq; non solum in impijs, quorum uirtutes, etsi sunt coram hominibus illustres, propter natiuam tamē impietatem coram Deo sordēt, uerum etiam in pijs & renatis. Tibi solum pecco, inquit Dauid, & malum coram te facio, hoc est, quicquid ago, peccatum est. Et Paulus: Ego carnalis sum uenditus sub peccatum. Quod enim ago, non probo. Non enim, quod uolo, hoc facio, sed quod odi, hoc ago. Quid ergo est, quod Deus respicit ad Abel, & ad munera eius (hoc est) bona opera piorum placent Deo? Recte. Placent Deo, non propter ipsorum dignitatem & mundiciem. Si enim iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Et. Concludit omnia sub peccatum. Sed placēt Deo propter Christum, in quo pijs renati sunt, & e cuius fide faciunt sua opera. Hæc ideo nobis commemorātur, ut agnoscentes magnitudinem peccati nostri, non obsequamur cupiditati eius, et non sentiamus nostrā iusticiam perfectam esse, sed queramus ueram & perfectam iusticiam in Christo per fidem. Etenim, Lex est pædagogia ad Christum, nō solum ea parte, qua ducit nos ad agnitionem peccati, sed etiā ea parte, qua proponit Leuiticas cerimonias sacrificiorum & emūdationum. Ideo in hoc capite non enumerantur tantum genera immundiciei profluuiorū, sed adduntur etiam expiationes eorū, uidelicet, Lotiones, & oblationes tururum seu columbarum, quæ præter ciuilem emundationē, adumbrāt etiam Christum, cuius solius sanguine, a peccatis emundamur, de qua re, quoniam sæpe supra diximus, nunc non erimus prolixiores.

Originalis
peccati im-
mundicies.

CAPVT XVI.

LOQVERE AD AHERONEM FRATREM TV-
LVM, NE OMNI TEMPORE &c.)

Hactenus descriptæ sunt immundiciæ hominum priuatorum, & expiationes ipsorū ab immundicijs, nunc describitur in hoc capite expiatio publica & generalis ab oībus sordibus, immūdicijis, peccatis & delictis totius Israeliticæ ecclesiæ. Hæc aut publica expiatio fiebat, non per quē uis uulgarem sacrificulū, sed per summū Pontificem, nō quouis die aut hebdomada, sed in anno tantū semel. Loquere, inquit, ad fratrem tuū, ne oī tēpore ingrediatur sanctuariū, quod est intra uelū corā ppiciatorio, quo tegitur arca, ut non moriā. Et additur ratio. Quia in nube, inquit,

Expiatio
publica in
Israel.

apparebo super propiciatorium. De hac nube scriptum est Exo. xl. Nubes Domini incubabat per diem tabernaculo & ignis in nocte uidentibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones suas. Et Nume. ix. Die, qua erectum est tabernaculū, operuit illud nubes. A uespere autem super tētorium erat quasi species ignis usq; mane. Sic fiebat iugiter. Per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis. Cum igitur Dominus manifesto nubis miraculo testatus sit, maiestatem suam in loco propiciatorij presentem esse, admonuit Aheronem, summum pontificem, ne immundus, quouis tempore, illotis, quod aiunt, manibus & pedibus temere in sanctissimum illum locum incurrat, ut non propter immundiciam & temeritatem suam a præsentia diuinæ maiestatis opprimatur, & repentina morte pereat, sed ingrediatur suo tantum legitimo tempore, & suis ante ritibus purificatus. Adhæc, non licebat Pontifici eligere diem ingressus, pro sua libidine, sed diuinitus statuitur decima dies septimi mensis, quem mensē Hebrei תשרי Thisri uocant, & respondet fere nostro septembri, ac inchoari solet circa æquinoctium autumnale. Hæc decima dies uocatur alias Festum expiationis, de quo habes Leui. xxij. & Nume. xxix. Peragebatur autem hoc festum magna specie & obseruantia. Primum enim, hoc die nō licebat ullum opus seruuile facere, sicut & in sabbato, & alijs festis. Deinde hoc toto die ieiunandum erat, usq; ad uesperam. Omnis anima, inquit, quæ hoc die non fuerit afflictā, (uidelicet ieiunio) peribit de populo suo. Quid autē de ceremonijs & sacris, quæ in hoc festo peracta fuere, dicemus? Et si enim quedam horum sacrorum usitata fuerunt in ecclesia Israelitica, tamen quod scribitur de capro emissario, mirificam speciem habuit. Ac in ieiunio, summus pontifex necesse habuit in hoc die, expiationem facere pro se & domo seu familia sua. Deinde expiandum fuit tabernaculum testimonij. Postea, altare thymiamatis. Postremo expianda fuit tota ecclesia Israelitica. Ad expiationem igitur summi Pontificis suæ fuerunt necessariae ceremonie. Summus enim Pontifex, adducto secum uitulo pro peccato, & ariete in holocaustum, uenit ad tabernaculum Dei, & lotus aqua, indutusq; sacris uestibus, maētavit uitulum, ut offerret ipsum pro peccato, & placaret pro se & pro domo sua. Ad expiationem autem tabernaculi & altaris thymiamatis suscepit Pontifex ab ecclesia Israelitarum duos hircos pro peccato, & unum arietem in holocaustum: deinde missa sorte super utrunq; hircum, quemadmodum postea dicemus, incendit sacrum thymiamata in thuribulo intra uelum, ut nebula incensī operiret propiciatorium, & sumpto sanguine uituli sui, asperlit digito septies contra propiciatorium. Postea, maētato altero hircō populi pro peccato, intulit sanguinem eius intra uelum & asperlit etiam hoc sanguine septies contra propiciato-

Festum expiationis.

propiciatorium, sicut antea fecerat cū sanguine uituli. Hæc erat expiatio Sanctuarij, ut emūdaretur ab immundicijs, quibus ab Israelitis per totū annum contaminatum erat. Sic etiam expiabatur aureum altare thymiamatis, quemadmodum in Exodo quoq; cap. xxx. scriptum est. Pontifex enim, sumpro sanguine uituli & hirci posuit super cornua huius altaris per gyrum, & aspersit septies digito. Post has expiationes, expiabatur tota ecclesia Israelitarum his ferentibus. Ex duobus enim hircis, alter uiuus in conspectum omnium propositus est. Nam in icio adducebantur a Synagoga Israelitarum, duo hirci pro peccato. Hos Pontifex statuebat ante ostium tabernaculi Dei, priusquam tabernaculum & altare expiaretur, & mittebat sortem super utrunq; hircum, unam Domino, uidelicet, ut alter hircus offerretur Domino pro peccato, & sanguine eius expiaretur tabernaculum, quemadmodum pauloante diximus, alteram autem sortem pro hircu seu capro emissario. Vbi nostra translatio habet, *Caper emissarius.* Emissarium, ibi Hebræus habet *עזזל* Ezazel. Scribunt autē quidam Hebræi interpretes, quod Ezazel sit mons uicinus Sinai, in quem hic caper abductus sit. Sed Græcus interpres uidetur uim huius uocabuli melius intellexisse. Pro Ezazel enim reposuit *ἀποπομπήκιον*, quo nomine Græci uocant malorum depulsores. Hinc & deos, quos coluerunt ad depellenda mala, uocarunt *ἀποπομπήκους*, ἢ *ἀποτροπήκους*, aut etiā *ἀλεξικάους*. Quod igitur nomen Apopompæi recte explicet uocabulum Ezazelis, partim ostendit ipsa huius uocabuli etymologia. Deducunt enim *עזזל* Ezazel ab *עז* Ez quod capram significat, & *עזל* Azal, quod est Abire, quia hic caper emittebatur, & abibat in desertum: partim indicat etiā usus huius capri. Pontifex enim imprecabatur, confessione sua, capiti huius capri omnia peccata Israelitarum, & emittebat eum postea in desertū, ut esset pro omnibus peccatis totius Israelitici populi expiatio. Hoc recte dicitur, *ἀποπομπήκιον*, hoc est, emissariū esse ad auferenda & expianda peccata populi. Ideoq; ait scriptura: Postq̄ expiauerit sanctuarium & tabernaculum testimonij & altare, afferat hircum uiuentem, & posita utraq; manu super caput eius confiteatur super eum omnes iniquitates filiorum Israel &c. His omnibus expiationibus peractis, pontifex, depositis uestibus sanctis obtulit arietes in holocaustum. Vitulus autem et hircus qui pro peccato oblati erant, & quorū sanguis illatus fuit in sanctuarium, comburebantur, pro more, extra castra. Offerebantur etiam hac die alia quædam sacrificia, nomine festi, quemadmodum scriptum est Num. xxix. Percurrimus breuiter ritus, qui in festo expiationis usitati fuerunt. Obsecro autem te, quid uoluerunt sibi tam mirifici ritus, præsertim hircus in desertum emissus? Vt portet, (inquit) super se omnes iniquitates eorum in terram solitariam. Et in hac die expiatio erit uestri, ut

emundemini ab omnibus peccatis uestris coram Domino. Quid ergo dicemus? Nū hi ritus, & cerimonix tanti fuerunt, ut potuerint uere peccata Israelitarum expiare & ueram iustitiam conferre? Sic hypocrite quidem de his cerimonijs senserūt, ac persuasi fuerunt, quod si is hircus in desertum emissus, a feris dilaniaretur, omnia ipsorum peccata corā Deo expiata sint. Erant autem, quod Iudei etiam hoc tempore, sacrificent pro capro emissario, gallum gallinaceum, cuius capiti imprecati sua peccata & aduersa, sentiunt se habere omnium peccatorum suorum remissionē. Quid autem hac opinione magis insanum? Nam ueterum illorum hypocritarum impietatem reprehenderunt etiam prophete. Et recentiorū Iudæorum impietas illustrior est, quam ut hoc loco reprehendi debeat. Quod enim attinet ad externā cerimoniam huius festi, non fuit, nisi externa & ciuilibus, aut si mauis, cerimonialis expiatio immundiciarū & peccatorum, quæ & ipsa dicitur expiatio coram Domino, non quod uere expiauerit peccata in iudicio Dei, sed quod expiauerit ea ciuilibus & publice coram populo Domini. Nam quod fiebat publice, in cōspectu populi Dei, hoc etiam dicebatur fieri coram Deo ipso. Habitat enim Deus in medio populi sui. Dicebatur etiam expiatio coram Domino, quia fiebat ad tabernaculum Dei coram propiciatorio, in quo Deus receperat se præsentem esse. Quod autem attinet ad significationem huius cerimonix, tunc, quemadmodum aliæ Leuiticæ cerimonix respexerunt in Iesum Christum, uerum peccatorum expiatorem, ita & cerimonia huius festi, quod uocarunt, expiationis, in solum Christum respexit. Ne opus est nostra explicatione, quippe quod epistola ad Hebræos cerimonias huius festi perspicue interpretetur. Sic enim scribit cap. ix. His ad hunc modum ordinatis, in prius quidem tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes, qui sacrorum ritus peragant. In secūdam autem semel quotannis solus Pontifex non sine sanguine, quem offert pro seipso & pro populi ignorantijs. Illud significante spiritus sancto, nondum manifestatam esse sanctorum uiam, (hoc est, nondum uenisse Christum, & nondum uulgatum esse Euangelion Christi in orbem terræ) adhuc præ ore tabernaculo consistente, quæ erat similitudo pro tempore tum præsentem, in quo dona sacrificiaq; offeruntur, quæ non possint iuxta conscientiam perfectum reddere cultorem, in cibis duntaxat & potionibus, & diuersis ablutionibus, ac iustificationibus carnis, usq; ad tempus correctionis imposita. At Christus accedens, Pontifex futurorum bonorum, per maius & perfectius tabernaculum, non manufactum, hoc est, non huius structuræ, neq; per sanguinem hircorum ac uitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sancta æterna redemptione reperta &c. Ex his manifeste uides, quod sacra & cerimonix festi
propici

propiciationis fuerint conciones de Domino nostro Iesu Christo, et de passione & effusione sanguinis eius, qua facta est expiatio omnium peccatorum nostrorum. Nam Aheron, summus Pontifex, typus est Christi. Et si enim magna est inter ipsos rerum diuersitas, tamen quemadmodum Adam non gerit quidem typum Christi in rebus propagatis, gerit tamen eum in ipsa rerum propagatione, ita Aheron non est quidem exemplar Christi, ueritati per omnia respondens, exemplar tamen eius est, in ueritatis adumbratione. Sicut enim Aheron semel in anno, ita & Christus semel intrauit in tabernaculum. Sed ille in tabernaculum manufactum, hic autem in tabernaculum coeleste. Et sicut ille intrauit per sanguinem, ita & hic intrauit per sanguinem. Sed ille per sanguinem hircorum ac uitulorum, hic autem per sanguinem proprium. Præterea, sicut ille expiauit peccata, ita & hic expiauit peccata. Sed ille expiauit tantum ciuilibiter coram hominibus, & externa emundatione, hic autem expiauit ea uere, coram iudicio Dei, & æterna emundatione atque redemptione. Ac ille singulis annis repetebat suas hostias, quia nunquam potuerunt accedentes perfectos reddere, quemadmodum apostolus ait: hic autem una pro peccatis oblatione perfectos effecit in perpetuum eos, qui sanctificantur. Huc accedit, quod sicut Aheron confitetur peccata, & reijcit ea in hircum, ita Christus confitetur peccata, & reijcit ea in hircum. Sed ille confitetur non solum aliena, uerum etiam sua ipsius peccata, quia & ipse peccator fuit. Christus autem, qui est sine omni peccato, confitetur tantum aliena peccata, quæ & sua facit, spontanea expiationis susceptione. Deus, inquit, tu scis insipientiam meam, & delicta mea non sunt a te abscondita. Ac ille reijcit quidem peccata in externum & carnalē hircum, quæ amandat in desertum a feris dilaniandum, hic autem suscepit peccata in seipsum, & obiecit se pro peccatis nostris trucidandum ludæis. Iam, non Aheron tantum, & hircus in desertum emissus, sed & uitulus ac hircus pro peccato, & arietes in holocaustum oblatis, sunt typus Christi. Nec sanguis tantum eorum adumbrat sanguinem Christi, sed etiam thymia ma incensum concionatur de Christo, quemadmodum alias demonstrauimus. Quare sacra huius festi, quod uocarunt expiationis, fuerunt anniuersaria concio de Domino nostro Iesu Christo, & de passione eius, qua omnia peccata nostra coram Deo expiata sunt, & nos admoniti ceremonijs huius festi, confirmemus fidem nostram in tentationibus, ut credentes omnia peccata nostra reposita esse in caput Christi, & ab ipso expiata, pacem habeamus coram Deo. Hypocritæ excogitarunt uarias picturas, uaria monumenta, ludos etiam, quibus sibi ob oculos ponunt passionem Christi, at hæc legis pictura iucundissima est, qua non solum ipsa Christi passio, sed etiā fructus eius nobis depinguntur. Et in

Aheron ty.
pus Christi.

Christianismo, non unus tantum dies, non una tantum hebdomada, sed totum tempus iam inde ab initio reuelati Euāgelij usq; ad extremū huius seculi diem, continuū est festum expiationis, de quo apostolus ait: Ecce nunc tempus acceptum, ecce nunc dies salutis &c.

CAPVT XVII.

QVISQVIS DE DOMO ISRAEL MACTAVERIT BOVEM &c.)

Sæpenumero hæcenus dictum & repetitum est, pecudes sacrificio destinatas, adducendas esse ad ostium tabernaculi testimonij, & spargendū esse sanguinem earum a sacerdote. Hoc autē scriptura simpliciter tantum narravit, nec ullam addidit seueritatē. Quare, ne quis existimet hoc incogitanter dictū esse, ac parum referre, quo in loco pecus offeratur, instituitur in hoc capite lex seuerissima, qua exigitur, ut pecudes sacrificio destinatae in nullo alio loco præterq̄ in tabernaculo testimonij, aut tēplo, in quo reposita fuit arca propiciatorij, sacrificētur. Quisquis, inquit, de domo Israel mactauerit bouē aut ouem siue capram, in castris uel extra castra (uidelicet in sacrificiū Domini. Alioqui eīm licebat pecora ad esum mactare in quouis loco) & nō attulerit ad ostiū tabernaculi, ut afferatur Domino, pro dono ante habitaculū Domini, sanguis imputabitur ei, ac si effuderit sanguinē, & peribit de medio populi, (hoc est) quisquis in alio loco præterq̄ in tabernaculo testimonij sacrificauerit, iudicandus est pro homicida, & ut homicida puniendus. Et hæc lex nō est tantū intelligēda de filijs Israel, sed etiā de aduenis. Vnde additur. Quisquis de filijs Israel uel de aduenis qui peregrinātur apud uos, qui obtulerit holocaustū siue sacrificiū, & ad ostiū tabernaculi testimonij nō adduxerit, ut offerat Domino, interibit de populo tuo. Quid hæc seueritate grauius, quid durius? Confirmat autem hanc legē postea Deuteronomiū ca. xij. Caue, inquit, ne offeras holocausta tua in omni loco, quē uideris, sed in eo, quem elegerit Dominus, in una tribuū tuarum offeres hostias & facias, quæcunq; præcipio tibi. Sed & cum Israelitæ hanc legem nō priuatim tantū, uerum etiā publicē uiolarēt, spiritus sanctus ita eam impietatem etiā in regibus ipsis reprehendit, ut cū non resipiscerent, immiserit in ipsos omnia genera calamitatū, ac tandē terram ipsorum hostibus diripiendā, & ipsos aut trucidandos, aut in exiliū abducendos tradiderit. De rege Iosaphat scriptū est iij. Reg. xxij. Fecit quod rectū erat in cōspectu Dñi. Veruntamen excelsa nō abstulit. Adhuc enim populus sacrificabat

cabat & adolebat incensum in excelsis. Vides, q̄ Iosaphat cōmendatur quidem a pietate, sed hoc reprehenditur in ipso, quod non abrogauerit Excelsa, in quibus sacrificabatur Deo quidē, sed contra hanc legem, que in hoc capite Leuitici scripta est. Idem de Ios. iij. Reg. xij. & de quibusdam alijs regibus Iuda scribitur. Nam, quod non Idolis aut alienis dijs, sed uero Domino Deo nostro sacrificauerint in Excelsis, manifeste testatur scriptura. ij. Chronicō. xxxiij. sic inquit. Adhuc populus immolabat in excelsis Domino Deo suo. Cum igitur tã Iuda quam Israel pergerent in his impietatibus, ac non resipiscerent, a prophetis admoniti, deuastata tandem sunt ambo regna. Deregno Israel dicit scriptura iij. Reg. xvij. Aedificauerunt sibi excelsa in cunctis urbibus suis, a turre custodum, usq̄ ad ciuitatem munitam. Feceruntq̄ sibi statuas & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum, & adolebant ibi incensum super aras in morē gentium, quas transtulerat Dominus a facie eorum. Et mox. Iratus est Dominus uehemēter Israeli & abstulit eos a cōspectu suo, translatusq̄ est Israel de terra sua in Assyrios. Deregno autem Iuda, scribit Hieremias cap. xliij. Nunquid non sacrificiū, quod sacrificastis in ciuitatibus Iuda & in plateis Hierusalem, uos & patres uestri, reges uestri & principes uestri & populus terræ, horum recordatus est Dominus, & ascendit super cor eius, & non poterat Dominus ultra portare propter malitiam studiorum uestrorum, & propter abominationes, quas fecistis. Et facta est terra uestra in desolationē, & in stuporem, & in maledictum. Habes quanta seueritate Deus exegerit obedientiam huius legis, quæ in hoc capite Leuitici describitur, quanta itē grauitate punierit inobediētiam, & uiolationē eius. Quid igitur dicemus de prophetis, qui aliquoties obtulerunt holocausta, nō ad tabernaculū propiciatori, sed ad alia loca? Samuel obtulit holocaustum in Mizpa, i. Reg. vii. Elias obtulit holocaustū in Carmelo. ij. Reg. xvij. De his dicendū est, quod paucorum priuilegia, nō faciant generalē legem. Nam, quod hi prophete fecerunt, hoc e speciali seu personali uocatione Dei fecerunt, ex qua non est generalis regula constituenda. Lex autem in hoc capite Leuitici loquitur de generali regula & ordinatione, qua nulli hominum licuit priuato suo arbitrio sacrificium offerre, præterquam in eo loco, qui publico Dei testimonio ad hoc sanctificatus erat, nimirum in tabernaculo testimonij, seu templo, in quo erat arca propiciatori. Instituta autem hæc lex est diuinitus suis, ijsque grauissimis de causis. Primum enim spiritus sanctus deputauit certum locum sacrificijs, ut hac ordinatione non tam conseruaretur autoritas publici sacerdotij, uidelicet, ne unusquisque sibi ipsi sacerdos esset, quam tolleretur occasio Idolatrię. Sic enim ait. Sparget sacerdos sanguinem super altare Domini

Regnorum
Iuda & Isra
el deuastatio.

Sacrificiorū
locus unus tã
tum in Israelo

ante ostium tabernaculi testimonij, & incendet adipem in odorem suauitatis Domino, & nequaquam ultra sacrificent dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Pro dæmonibus, Hebræus habet שׂעירִים Seirim, quod Græcus uertit *μαδαίον*, uanis. Chaldæus שׂעירִים Schedin, quos dicunt esse demones. שׂעירִים Seirim autem significat hircos siluestres, pilosos, & horribiles, quos Satyros uocant, quorum meminit etiam Esaias cap. xiiij. & xxxiiij. Habitabunt ibi, inquit, struthiones, & pilosi saltabunt ibi. Et quia Aegyptus, e qua Israelitæ paulo ante profecti erant, uaria animalia coluerunt, ideo uerisimile est, coluisse etiam Satyros, & Israelitas exemplum ægyptiorum secutos, sacrificasse Satyris, ut aut non nocerent, aut mala depellerent. Quare spiritus sanctus uoluit ut Israelitæ in uno tantum, & certo, ac diuinitus definito loco sacrificarent, ne si permetteretur ipsis in quouis loco sacrificare, occasionem haberent colendi idola, & deficiendi a lege. Deinde iussit Deus sacrificantem in alieno loco puniri pro homicida, ut significaret, quanto odio prosequeretur & abominaretur ea sacra, quæ sine uerbo, mandato, & ordinatione ipsius, humana tantum prudentia, & deuotione excogitantur, et obseruantur. Frustra, inquit Dominus per prophetam, me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. At hoc loco diuinus cultus, qui sine uerbo Dei institutus est, non tantum uocatur frustraneus, sed etiam iudicatur pro homicidio. Sicut & alias Esaias ait. Qui immolat bouem, quasi qui interficiat uirum. Omne enim, quod non est ex fide, peccatum est. Quomodo autem cultus diuinus, sine uerbo Dei institutus, potest peragi ex fide, quando fides sit ex auditu, auditus autem per uerbum Dei? Quare hypocritæ obseruantes sacra sine uerbo Dei instituta, tunc pessimi sunt, hoc est, peccatores & homicidæ, cum sibi optimi & religiosissimi uidentur. Postremo, cum spiritus sanctus tam seueriter exigat, ut non sibi quisque sit sacerdos, & ut in uno, eoque certo & publico loco sacra fiant, uoluit pios hac ordinatione ad solum Iesum Christum, & eius expiationem adducere. Quid enim? an non ad tantam huius legis seueritatem prudens quispiam cultor Dei sic dicat? Si Domino sacrificare pecudes, bonum est, cur non licet in quouis loco benefacere, & Deum colere? Cum autem hoc per legem non liceat, (lex enim definit unum tantum, & certum locum, ad peractionem sacrorum) ideo necesse est, legem alio respicere. Et quia sacrificia taurorum & hircorum adumbrant Christum, ideo necesse est hanc legem non alio respicere, quam in Iesum Christum, qui solus est expiator peccatorum, & in quo solo habemus remissionem peccatorum. Nam, quemadmodum non licebat quibusuis Israelitis, in lege, sibi ipsis sacerdotibus esse, sed necesse habebant sacrificia sua ad ordinarios & legitimos sacerdotes adducere, ut emundarentur ab immundicijs suis, & expiarentur.

Satyri.

Impietas humanorum sacrarum.

Esa. 66.

piarentur coram populo Dei, ita nullus hominū potest sibi ipsi sacerdos esse, ut expiet peccata sua corā Deo, sed unusquisq; necesse habet ad solum Iesum Christum, uerum & summum sacerdotem, per fidem accedere, ut propter ipsum reconcilietur Deo, & accipiat peccatorum remissionem. Itaq; hac lege, qua non permittebatur Israelitis in alieno loco sacrificare, sed cogebantur in eo tantum loco sacrificare, quæm Dominus uerbo suo definierat, uocauit spiritus sanctus pios ad solum & unum illud sacrificium, quod Iesus Christus semel pro peccatis nostris obtulit, nec aliud est uel nomen, uel sacrificium, uel opus, sub cælo datum inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri. Nec hoc tantum ex hac lege obseruandum est, quod solus Iesus Christus sit expiatio & emundatio nostra, sed etiam, quod omnes hypocritæ, qui quærent iusticiam in meritis suorum operum, iudicentur in conspectu Dei idololatræ, tantum abest, ut pro cultoribus ueri Dei cognoscantur.

QVISQVIS DE DOMO ISRAEL SIVE DE ADVENIS QUI PEREGRINANTVR INTER VOS, COMEDERIT SANGVINEM &c.)

Qua seueritate prohibetur, ne in quouis loco sacrifices, eadem prohibetur etiam, ne sanguinem edas. Spiritus enim sanctus non est contentus, quod in Gen. cap. ix. & in hoc libro cap. iij. & vij. uetuerit esum sanguinis, sed repetit nunc, & inculcat, nō semel, sed iterum ac tertio, in hoc eodem loco, & addit grauissimas minas. Quisquis, inquit, siue Israelita, siue aduena apud uos comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo. Ac ut omnino uideas, quam serio obseruantia huius legis exigatur, iterum repetitur Deut. xij. & xv. Hoc solum, (inquit) caue, ne sanguinem comedas. Mirum fortassis alicui uidebitur, quid sit in sanguine, quod esus eius tanta seueritate prohibeatur. An non & sanguis, bona Dei creatura est: & cū alioqui, quod intrat in os hominis, non coinquinet hominem, quid est, quod sanguis intantum contamineat, ut qui eo uescatur, iudicetur morte dignus? Quid admirabilius quod sanguis effusus emundet contaminatum, quemadmodum hæcenus sæpe dictum est, sanguis uero comesus aut exhibitus hominem etiam mundum ita contamineat, ut non relinquat ipsi amplius locum uitæ inter homines. Et si lex iudicat esum sanguinis tam abominabilem, obsecro te, quid magis absurdum uideri potuit, quæ cum Christus dixit: Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, habet uitam æternam, ego suscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uere est cibus, & sanguis meus uere est potus. Et iterum. Bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effunditur? Nec mirum est, quod cum esus sanguinis fuerit Iudæis propter

*Sanguinis
esus prohibitus.*

I N C A P. XVII. LEVITICI,

Act. 15.

hanc legem maximo horrore, apostoli incho prohibuerint, etiam gentibus ad Christianismum conuersis esum sanguinis, uidelicet, ut gentes seruirent Iudæis per caritatem, & nō abalienarent animos ipsorum a doctrina Euangelij, quemadmodum Acta apostolica testantur. Hæc certe omnia digna sunt consideratione. Videamus igitur, quo cōsilio hæc lex de esu sanguinis lata sit. Ac recte sentiunt, qui dicunt Deum uoluisse hæc pædagogia deterrere homines ab effusione humani sanguinis, ne esu sanguinis bestiarum assuescerent esurire etiam humanum sanguinem, ac delectari mutuis cedibus. Hanc enim pædagogiam scriptura significat in Gen. cap. ix. cum in commemoranda ista lege dicit. Quicumq; effuderit sanguinem humanum, effundetur sanguis eius per hominem. Spiritus autem sanctus uoluit, præter hanc ciuilem de cauendo homicidio doctrinam, aliquid maius & excellentius significare. Nam cum in hoc capite Leuitici seueriter prohiberet esum sanguinis, addit: Quia anima carnis, (hoc est, uita corporis) in sanguine est, & ego dedi illum uobis pro altari, ad placandū pro animabus uestris, quia sanguis pro anima placat. Ex his uerbis facile animaduerti potest, quod esus sanguinis maxime omnium propter hæc causam prohibitus fuerit, quia sanguis, est res sanctissima, & in hunc præcipue usum a Deo ordinata, ut effusione seu sparsione eius super altare, purificet ac sanctificet immundos. Omnia fere, inquit apostolus, secundum legem purificantur sanguine, & absq; sanguinis effusione nō fit remissio. Quare, cum sanguis in tam sanctum usum ordinatus fuerit, non debuit humano esu prophanari, ut Leuiticæ ceremoniæ sibi constarent. Nam quemadmodum nulli hominum licebat uesci carnibus eorum animalium, quorum sanguis pro peccato illatus erat per pontificem in sancta, sed necesse habebant corpora eorum extra castra cremare, ita etiam non licuit sanguine uesci, propterea quod sanguis aspergitur aut uersus propiciatorium, aut super altare, hoc est, res est longe omnium sanctissimi usus, & non debet alieno usu profanari. Sed quid? putas ne hæc de sanguine propter externas ceremonias sic instituta & ordinata fuisse? Minime omnium. Spiritus alio respicit, nimirum in sanguinem Domini nostri Iesu Christi. Lex enim ideo tanta sollicitudine de usu sanguinis bestiarum tractat, ut nobis commendet ue- rum usum sanguinis Christi. Nam, quod instituit, ut sanguis aspergeretur super altare, & ait. Dedi illum uobis pro altari, ad placandum pro animabus uestris, uoluit adumbrare sanguinem Christi, & concionari de usu eius, uidelicet, quod solus sanguis Christi, pro peccatis nostris effusus, sit placatio pro animabus nostris, & reconciliatio & sanctificatio nostra. Quod autem exigit, ut sanguis non edatur, primum docere uoluit, quod non debeamus expiationem & placationem, quæ soli sanguini Christi

Placatio fit
per sanguinē

Christi accepta ferēda est, nostris operibus aut meritis adscribere. Quod enim David, cum tres heroes aquam e cisterna Bethleemica periculo uitæ suæ attulissent, noluit bibere, sed libauit aquam Domino, & dixit. Absit ut in conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum uiro-
rum bibam, quia periculo animarum suarum, attulerunt mihi aquam, hoc certe nobis de sanguine Christi faciendum & dicendum est. Cum enim Christus expiarit peccata nostra, et placauerit nobis Deum patrē, maximo suo dolore, adeoq; uitæ suæ amissione, nequaquam tam deli-
cati esse debemus, ut quod sudore & sanguine suo parauit, nos nostris meritis aut uirtutibus tribuamus. Is enim hoc loco sanguinem Christi *Sanguinem Christi edere* edere dicitur, qui placationem sanguine Christi partam, suis ipsius me-
ritis tribuit. Quare nihil prophanus, nihil magis impium est hypocri-
tis, qui cum peccatorum remissionem suis operibus acceptam ferant, ue-
scuntur sanguine Christi impiissime, & prophanant eum impurissime. Et quia hunc sanguinem impie edunt, ideo fiunt etiam uiri sanguinū, crudeles & homicidæ. Nihil enim ipsis iucundius est, quam ut effundāt sanguinem eorum qui ueram pietatem sectantur, & sanguine Christi re-
cte utuntur. Deinde, quemadmodum priori tabernaculo adhuc consi-
stente significatum est, nondum manifestatam esse sanctorum uiam, ut apostolus loquitur, ita etiam instituta & durante adhuc lege de prohibi-
tione esus sanguinis, significauit spiritus sanctus, nondum in carnem ad-
uenisse eum, qui effusione sanguinis sui homines uere sanctificat. Post-
quam autem is aduenit, ibi tum non solum abrogata est lex de non ue-
scendo sanguine, (nam quod apostoli iusserunt gentes a sanguine ab-
stinere, non fuit perpetua lex, sed tantum ordinatio ad tempus instituta,
& propter ludæorum infirmitatem aliquandiu ex charitate obseruāda)
uerum etiam Christus ipse propinauit suum ipsius sanguinem bibendū.
Sanguis meus, inquit, uere est potus. Et, Bibite ex hoc omnes. Hic est
sanguis meus &c. Non iubet autem sanguinem suum sic bibere, quem-
admodum hypocritæ bibunt. Tali enim potu nihil coram Deo abomi-
nabilius est, sed iubet credere, quod per solum sanguinem eius reconci-
liati simus Deo, & applicat nobis meritum sanguinis sui per sacramen-
tum coenæ dominicæ, ut fides nostra confirmetur. Itaque, etsi sanguis
Christi non est bibendus, sicut hypocritæ bibunt, non enim tribuenda
est expiatio peccatorum nostris meritis, bibendus tamen est, sicut Chri-
stus exigit, uidelicet, ut credamus, quod suo tantum sanguine expiauerit
peccata nostra, & confirmemus hanc fidem per sacramentum coenæ do-
minicæ, quo ceu organo Chrūs reddit nos participes meritorū suorū.

ANIMA QVAE COMEDERIT MORTICINVM
VEL CAPTVM &c.)

Est & hæc immundities Levitica, quæ & λουτικῶς externa lauatione expiatur. Sed adumbrat ueram expiationem in Christo, de qua re hæc nus sæpenumero diximus.

CAPVT XVIII.

EGO SVM DOMINVS DEVS VESTR. IUXTA
CONSVEVDINEM TERRAE AEGYPTI.)

Coniugij
ordinatio.

Nuptiarum
honestas.

Aegyptiorum
impietas.

Deut. 12.

Hoc est obseruabile caput, in quo tractatur de coniugio, quæ personæ non possint inter se, uel propter consanguinitatem, uel propter affinitatem nuptias contrahere. In honesta enim ac legitima rep. duo præcipue sunt necessaria. Alterum ut recta sit religio, iuxta uerbum Dei ordinata. Alterum, ut sua sit coniugij honestas & sanctimonia. In decalogo, qui est fons reip. recte constituendæ, prima omnium cura est, de diuino cultu seu de religione, deinde mox sequitur, de honorandis parentibus, quo significatur, Religionem & coniugium in quouis legitima rep. primas sibi partes uendicare. Et, ut perspicue uideamus, quæ curæ sit Deo honestas coniugij, non est contentus in decalogo unum tantum præceptum de parentum dignitate instituere, sed addit etiam alia duo, alterum, ut non committatur adulterium, alterum, ut non concupiscatur aliena uxor. Quare, postquam religio recte constituta est, nihil prius agendum, quam ut nuptiæ sint honestæ. Cæterum, priusquam Mose recenseat personas, a quarum nuptijs abstinendum est, narrat quanta asseueratione deus exigat, ut resp. Israelitarum, non nisi secundum ipsius uerbum, iura & leges constituatur. Iuxta consuetudinem, (inquit Dominus,) terræ Aegypti, in qua habitastis, non facietis, et iuxta morē regionis Canaan, ad quam ego introducturus sum uos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. Aegyptiorum religione nihil fuit uanius, nihilque magis impium. Et si enim Ioseph in uexit ueram religionem in ægyptum, tamen paulo post, impietate hominum ita collapsa est, ut etiam bestias coluerint. Et quod ad ciuiles mores attinet, notum est ex Herodoto, quod in ægypto uiri exercuerint opera muliebria, & mulieres, opera uirilia. De religione autem Cananæorum extat manifestum scripturæ testimonium, quod ea nihil abominabilius fuerit. Aras, inquit, eorum subuertite, statuas confringite, lucos succidite, & sculptilia comburite. Sic & Politici mores Cananæorum tam corrupti, tamque deprauati fuere, ut nihil horribilius cogitari possit. In coniugijs nulla ibi habebatur ratio uel consanguinitatis uel affinitatis. Ne polluamini, inquit, in ullis his quibus cōtaminatæ

minatae sunt gentes, quas ego eijciam ante conspectum uestrum, & quibus polluta est terra. Et mox: Omnes execrationes istas fecerunt incolae terrae, qui fuerunt ante uos, & polluerunt eam. Quare nec religio, nec politia Aegyptiorum & Cananæorum imitanda sunt. Sed faciatis, inquit, M^EA iudicia, & seruetis M^EA praecepta. Et ut intelligamus Deum serio hæc exigere, non est contentus simpliciter narrare mandatum suum, sed addit tam in principio, q̄ in fine: Ego Dominus Deus uester. Nam quemadmodum Principes solent in initio edictorum suorum preponere nomina sua, & in fine adijcere chirographum suum, ut autoritas edicti confirmetur, ita Dominus Deus noster summus omnium princeps adiungit nomen suum mandato suo, tam in principio quam in fine, ut maiestate nominis sui testetur hanc uere suam esse uoluntatem, nec licere cuiquam hominum hoc diuinæ uoluntatis decretum temere uiolare. Et quo maiori ueneratione ac obedientia suscipiatur, addit tam promissionem, si obseruetur, quam minas, si uioletur. Ac minas quidem postea recitabit, nunc audiamus promissionem. Custodite, inquit, leges meas atque iudicia, quæ faciens homo, **V I V E T** in eis. Hæc est promissio, quæ non est oscitanter prætereunda. Nam, quemadmodum leges Decalogi, Non occidas, Non fureris, non solum prohibent externa homicidia & furta, sed prohibent omnia genera homicidiorum & furtorum, tam externorum, quam internorum, & exigunt perfectam charitatem erga proximum, ita & de hoc dicto: Custodite iudicia mea, quæ faciens homo, uiuet in eis, sentiendum est. Primum enim intelligitur de conseruatione publicarum legum & iurium, in politia diuinitus constituta, & admonetur hoc dicto magistratus, ut publicas leges diligenter ac seueriter tueatur. Non enim murorum munitio, non societas & fœdera cum externis principibus, non prolatio finium, non magna uis pecuniæ in ærario, conseruant rempub. sed diligens & seuera custodia atque administratio publicarum legum & ordinationum, quæ diuinitus iuxta rectam rationem constitutæ sunt. Quare Israelitarum resp. tantisper incolumis fuit, dum principes conseruarunt leges per Moysen latas. Et prophetæ hoc præcipue in concionibus suis urgebant, ut reges tuerentur publica iura. Sic enim bona terræ, inquit propheta, comedetis, & unusquisque habitabit sub uite & sicu sua confidenter. Sunt, qui tradant de legibus Lycurgi, quæ etsi non erant diuinitus, quemadmodum Reges Mosi, institutæ, tamen quia institutæ erant, nonnulla ex parte, iuxta rectam rationem, diuinitus excitatam, Lacedæmoniorum Remp, tamdiu conseruarunt incolumem, quamdiu principes Reip. eas conseruarunt. Præclare dixit ille: $\chi\epsilon\iota\sigma\sigma\iota\ \nu\omicron\mu\omicron\iota\varsigma\ \&\ \iota\upsilon\eta\ \pi\iota\varsigma$

*Viue in leg.
ge, quid sit.*

*Rerum publi-
carum muni-
tiones.*

Q

ἡσασμεν ἡ πόλις, κρείσσων ἔστιν ἢ καλῶς ἐχέωμεν ἀκούροις. Et Demosthenes in oratione contra Timocratem ait hunc morem Locris fuisse, ut qui uellet nouam legem condere, necesse habuerit sententiam suam dicere collo in laqueum iniecto, ut si lex populo displiceret, laqueo strangularetur, si uero placeret, liber dimitteretur. Hoc ideo institutum fuit, ut magistratus assuesceret magis ueteres leges tueri, quam nouas excogitare. Huc etiam facit, quod Euripides dixit: ὁ γὰρ ρισινέχων ἀνθρώπων πόλις, τῷ θεῷ, ὅταν τις εἰς νόμους σὺν καλῶς. Deinde, quod dicitur: Faciens iudicia mea uiuet in eis, intelligitur etiam de externa priuatorum hominum obedientia. Qui enim publicis legibus obsequitur, uiuit in eis, hoc est, non punitur a magistratu, sed ducit uitam tranquillam. Vis non timere, inquit Paulus, potestatem? Quod bonum est, facito, & feres laudem ab illa. Et si enim aliquoties opera Satanæ, qui gerit cum omnibus bonis bellum ἀπονοδῶν, aliquoties suo quodam diuino consilio etiam innocentes ad supplicia rapiuntur, & alijs corporalibus afflictionibus obijciuntur, tamen sic diuinitus ordinatum est, & sic maiori ex parte fieri solet, ut obsequentes publicis legibus tranquillam & securam uitam ducant. Postremo intelligitur hoc dictum, in interprete Christo, Matth. xix. & Paulo ad Romanos x. tam de tota & perfecta diuinæ legis obedientia, quam de æterna uita, quam meretur perfecta legis obedientia. Homo, inquit, faciens iudicia mea, uiuet in eis, hoc est, quicumque perfecte impleuerit meam legem, is meretur & consequitur sua obedientia, non solum securitatem huius corporalis uitæ, sed etiam felicitatem futuræ & perpetuæ uitæ. Quis autem est, qui legem Dei perfecte impleuit? Nullus certe hominum, præter unum solum Iesum Christum Dominum nostrum. Quare non possumus consequi ueram uitam in regno cælorum, iustitia operum, seu legis, sed necesse habemus eam consequi iustitia fidei, uidelicet, ut confiteamur ore nostro Dominum Iesum, & credamus in corde nostro, quod Deus excitauit illum a mortuis. Hæc enim est iustitia, salus & uita nostra.

N V L L V S A D P R O X I M A M S A N G U I N I S S V I A C C E D A T.)

Postquam Spiritus sanctus commendauit autoritatem diuini iuris, enumerat nunc personas, a quarum nuptijs diuino iure, propter propinquitatem sanguinis, aut coniunctionis carnalis, abstinendum est. Duplex enim est propinquitas. Altera, quæ oritur ex societate sanguinis, quam uocant Consanguinitatem. Altera quæ oritur ex carnali coniunctione uiri & mulieris, quam uocant, Affinitatem. Adiecerunt his & tertiam, quam uocant Cognationem spirituales, quam dixerunt oriri

Consanguinitas.
Affinitas.
Cognatio spiritualis.

oriri ex baptismatis aut confirmationis, ut uocant, administratione. Sed ut maxima est spiritus cognatio inter eos, qui sunt eiusdem fidei in Christum, & eorundem sacramentorum participes, ita uanissimum est commentum eorum, qui hanc cognationem cum negotio nuptiarum commiscunt. Nos tractamus nunc non de spiritus, sed de naturæ propinquitate, quæ proprie sua affert nuptiis impedimenta. Ac primum enumerantur personæ consanguinitatis.

TVRPITVDINEM PATRIS TVI, &c.)

Prima & maxima omnium consanguinitas est inter parentes & liberos. Quare natura ipsa docet, quod patri non liceat ducere filiam in uxorem, aut matri nubere filio. Et si tales personæ matrimonio iunguntur, nefarias & incestas nuptias contraxisse dicuntur. Ac ne gentes quidem, penes quas reliqua adhuc fuit nonnulla cognitio naturalis legis, probauerunt tales nuptias. Hermione apud Euripidem ait: *τοῦτον πᾶν εἰς βάρβαρον γένος. Πατήρ τε θυγάτηρ, πᾶσι τε μνηστῆρμι γινύται, κῶρον δ' ἀδελφῶν.* Cum autem Mose dicit: Turpitudinem patris non esse reuelandam, non tantum intelligendum est de proximis parentibus, & liberis, sed de tota recta linea consanguinitatis, siue ascendendo siue descendendo. Vt enim non licet filiæ nubere patri, ita non licet nubere auo, non proauo, non abauo, & si quis ultra hunc in eadem recta linea superstes esset. Et ut non licet patri ducere filiam in uxorem, ita nec neptem, nec proneptem, nec abneptem. Vnde dicunt: Si Adam adhuc superstes esset, non posset ullam inuenire, quam in uxorem duceret. Regula enim est. Nuptiæ non possunt consistere inter eas personas, quæ in numero parètum liberorum ue sunt, siue proximi, siue ulterioris gradus sint usq; ad infinitum. Et: Iure gentium incestum committit, qui ex gradu ascendentium uel descendentium uxorem duxerit.

It. x. Titu.
De ritu nup.
Lib. 23.

TVRPITVDINEM VXORIS PATRIS TVI.)

Nouerca.

Vxor patris hoc loco, Nouerca dicitur, quæ etsi proprie pertinet ad Affinitatem, tamen quia & ipsa matris nomine uenit, commemoratur hic inter consanguineas. Porro quemadmodum non consistunt nuptiæ inter filium & nouercam, eam uidelicet, quæ est uxor patris, ita non possunt nuptiæ consistere inter filiam & uetricum, eum uidelicet, qui est maritus matris. Mose enim ponit masculum pro truncato, intelligit tamen utrunq; sexum. Non est autem sentiendum, quod conubium cum nouerca sit ceremonialiter tantum aut ciuilitè prohibendum, sed tale conubium est abominatio naturæ, a quo & gentes abhorruerunt. Omnino, inquit Paulus, auditur inter uos stuprum, & huiusmodi stuprum, quod nec inter gentes nominatur, ut aliquis uxorem patris habeat. Quare execrandum est, quod nouerca Antonini

Principum
potestas.

Caracallæ dixit: Nam cum Caracalla imperator nouercam suam propter eximiam pulchritudinem ita amaret, ut cuperet cum ipsa nuptias contrahere, ac ingemisceret. O si, inquit, liceret, respondit illa, si libet, licet. Princeps legem dat, non accipit. Hæc est impia uox, si de lege naturæ intelligatur. Et si enim principes ius habent condendæ legis ciuilibus, & iterum ex probabilibus rationibus, abrogandæ, lex tamen naturæ est immutabilis, ac nec debet nec potest a quoquã principe abrogari. Recte Dionysius, matri cupienti præter ætatem nubere dixit. Ciuilia, o mater, iura uiolari possunt, naturæ ius nequaquam.

TVRPITVDINEM SORORIS TVAE, &c.)

Hæc persona pertinet ad lineam collateralem, in qua linea non est perpetua coniugij prohibitio, sicut in linea recta. Prohibetur autem hac lege primum, soror germana ex utroque parente, deinde soror ex altero tantum parente, domi uel foris genita. Quid autem sit, domi uel foris genitum esse, Chaldæus perspicue explicat, qui hunc locum sic transtulit. Turpitudinem sororis tuæ, filia patris tui, uel filia matris tuæ, quæ genita est a patre tuo ex alia uxore (hoc est domi nasci) uel ex matre tua ex alio uiro (hoc est foris nasci) non reuelabis. Hæc lex, quæ & ipsa naturæ lex est, confirmatur postea seueritate supplicij. Qui acceperit, inquit Mose, sororem suam, filiam patris sui, uel filiam matris suæ, &c. nefariam rem operati sunt, occidentur in conspectu populi. Herodotus commemorat Cambysem regem Persarum cupientem nuptias cum sorore sua contrahere, interrogasse regios iudices. Num quæ lex sit, quæ permittat, fratrem ducere sororem suam in uxorem. Hos autem respondisse: νόμον οὐδέ τι θεοὶ εἰσκιεῖν, ὃς κελεύει ἀσελεφεῖν βωοικέειν ἀσελεφεῖον, ἄλλοι μὲν γὰρ θεοὶ κελεύειν νόμον, τὸ βασιλεύοντι πρὸς τῶν θεῶν ποιεῖν τὰ, ἃ βούληται, hoc est, se nullam quidem inuenire legem, quæ iubeat sororem nubere fratri, sed aliam inuenisse legem, qua regi Persarum liceat facere quod libet. Hoc responsum tutum quidem fuit iudicibus, sed nihil est eo iniustius, quippe quo significatur regibus licere, etiam naturæ legem uiolare.

TVRPITVDINEM FILIAE FILII TVI &c.

Redit ad rectam lineam, in qua est perpetua prohibitio siue ascendendo siue descendendo.

TVRPITVDINEM FILIAE VXORIS PATRIS.)

Non solum abstinendum est a nuptiis sororis germanæ, ex utraque parente, sed etiam a nuptiis filia nouercæ, ex patre tuo genitæ, hoc est, sororis ex altero tantum parente. Hæc uidet eadem persona, de qua supra dictum est. Turpitudinem sororis tuæ ex patre siue ex matre, &c. Sed superior lex loquitur de sorore ex priori coniugio genita. Hæc autem loquitur

loquitur de sorore e praesenti coniugio nata. Aut fortassis superior lex ideo repetitur, ut hac diserta explicatione significetur, nomine sororis, eam tantum prohibitam esse, quae sit soror ex altero parente, non eam quae nec ex matre nec ex patre soror est. Mariti enim filius ex alia uxore, & uxoris filia ex alio matrimonio, recte contrahunt, licet habeant fratrem sororem uel ex matrimonio postea contracto natos.

TVRPITVDINEM SORORIS PATRIS TVI, &c.)

Haec est amita, cum qua naturali lege, non licet nuptias contrahere, quemadmodum nec mulieri cum patruo, qui est frater patris.

TVRPITVDINEM SORORIS MATRIS. &c.

Haec est matertera, & sicut non licet uiro ducere materteram suam, ita non licet mulieri nubere auunculo suo, qui est frater matris, quia hae personae habentur loco parentum. Eadem ratione prohibentur etiam magna amita & magna matertera.

TVRPITVDINEM PATRIS TVI.

Sequuntur personae, quae propter affinitatem non possunt inter se nuptias contrahere. Ac primum prohibetur uxor patruum. Eadem ratione prohibetur etiam uxor auunculi. Mulieri autem prohibetur maritus amitae, & maritus materterae, quia hae personae sunt loco uictricis & novercae.

TVRPITVDINEM NVRVS.

Est & inter socerum & nurum, inter socrum & generum propinquissima affinitas. Quare hae personae non possunt legitimo matrimonio coniungi. Haec lex munitur postea seueritate supplicij. Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur, quia scelus operati sunt. Sanguis eorum sit super eos.

TVRPITVDINEM VXORIS FRATRIS, &c.

Prohibetur & fratris uxor, sed fratre adhuc uiuente & uxore eius repudiata. Nam si frater mortuus fuerit absque liberis, exigit alia lex, quae est Deut. xxv, ut frater superstes ducat uxorem fratris mortui.

TVRPITVDINEM VXORIS TVAE SIMVL ET FILIAE, &c.

Nec priuigna, nec filia eius, aut filia priuigni ducendae sunt in coniugium. **VXOREM SIMVL AD SOROREM EIVS.**

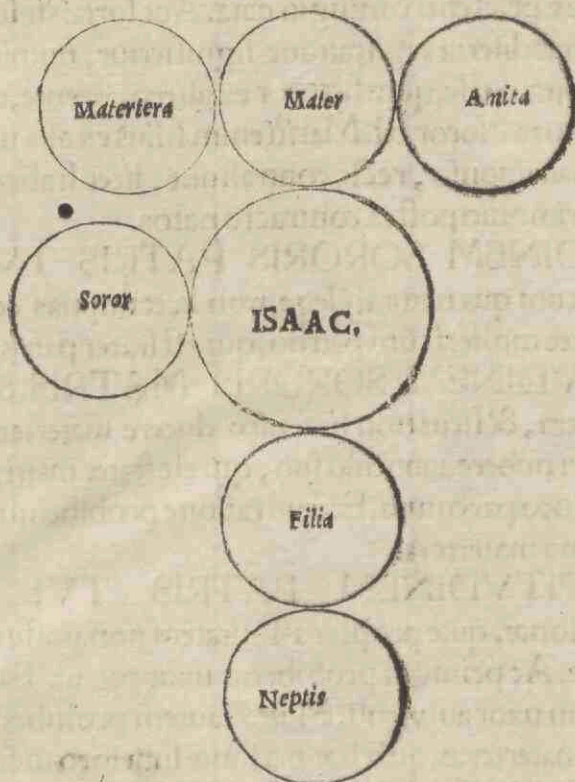
Et si in lege Mosi concessa fuit polygamia, tamen non licuit duabus simul sororibus iungi, ne uidelicet, altera alteram perpetuo affligeret, quod in coniugio Iacobi patriarchae factum est.

Sed quas personas Mose enumerauit, ponemus nunc ob oculos depictas, & sumemus Isaacum, exempli gratia,

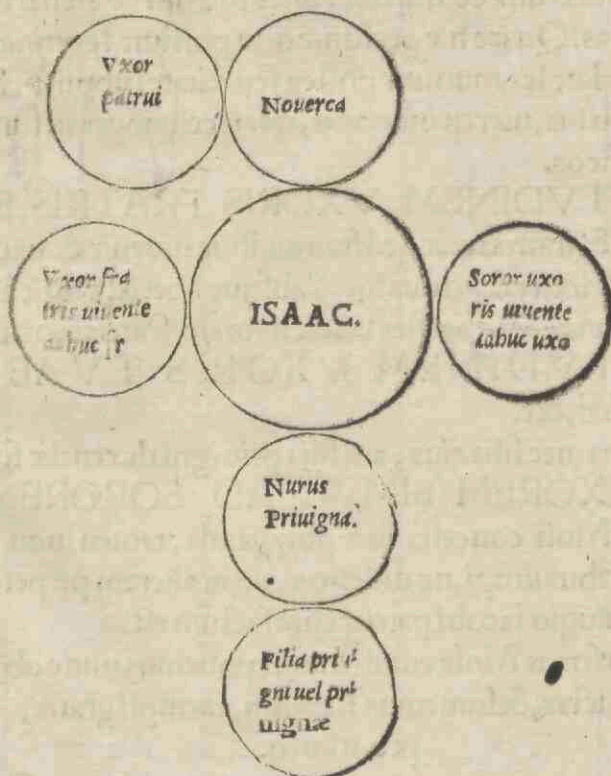
pro trunco.

Q. iij.

Confanguinitas, impediens coniugium, iuxta Mosen.

Affinitas, iuxta Mosen.

Quid ergo ad hæc dicemus? An hæc tantum personæ, quas Mose nominatim recenset, non possunt inter se nuptias contrahere? Ergo ne licebit Isaaco iuxta Mosen ducere uel auiam, uel focrum, uel proneptem suam in uxorem, quia nulla fit harum mentio apud Mosen? Et quid de patruo, aut auunculo, aut genero, aut focero? num licebit Rebecca his personis nubere? Minime omnium. Mose enim scripsit tantum epitomen consanguinitatis & affinitatis, ac reliquit naturali rationi, ex his personis, quas nominatim recensuit, alias personas, quæ & ipsæ naturali lege prohibita sunt, intelligendas, quemadmodum paulo ante indicauimus, & mox pluribus ostendemus. Nunc de ipsa Mosi lege pauca, quæ ad hoc institutum nostrum attinent, dicemus. Quid enim? An non sepenumero demonstratum est hæcenus, quod per diuulgationem Euangelij in totum orbem terrarum, cultus Leuiticus, & politia Mosaica abrogata sint? Cum igitur hæc ordinatio coniugij, etiam suum locum inter Leuitica habeat, an una cum alijs Leuiticis ordinationibus cõcidit? In describendo ciborum discrimine, præcipitur magna autoritate ut Israelitæ non contaminent animas suas immundicia cibi. Ego sum, inquit, Dominus Deus uester. Sancti igitur estote, quia ego sanctus sum, ne polluatis animas uestras, &c. Et tamen discrimen ciborum sublatum est per Euangelion. Ergo ne dicemus etiam discrimen personarum, quantum ad coniugium attinet, sublatum esse? Nihil minus. Ea enim abrogata sunt, quæ proprie sunt Leuitica, quæ uero propria fuerunt Mosaicæ politia. Quæ autem sunt naturalia, perpetua sunt & immutabilia. Vide mihi Decalogum. Hic commendatur nobis magna autoritate obseruandus. Num, quia Mosaicus est, nihil certe minus. Sic enim obseruandæ etiam essentialiæ Mosaicæ ordinationes, & quæ in Decalogo Leuitica continentur, quale illud est, quod de obseruando die sabbati præcipitur, non essent abrogata. Sed commendatur obseruandus, quia continet legem naturæ, & indicat, qui sunt ueri fructus fidei. Idem sentiendum est de discrimine personarum in contrahendis nuptijs. Hoc enim discrimen obseruandum est, non quia Israelitæ obseruarunt illud, sed quia lex naturæ exigit obseruationem huius discriminis. Age ergo, ubi quæremus nunc personas, a quarum matrimonio abstinendum est? Num permittetur hoc iudicium uticuiuis priuato homini? Minime omnium. Etsi enim sua sunt priuatorum hominum dona, tamen quia magna est humanorum ingeniorum diuersitas, ac etiam peruersitas, non potest pro publica lege haberi, quod cuiuis priuato rectum aut seculus uideatur. Num requiremus hoc, quicquid est negocij e legislatore quopiam? Sunt enim, quantum ad hoc institutum nobis satis est, tres legislatores. Alius est, Mose. Alius Romanus Imperator, seu Romane leges. Alius Romanus pontifex. His tres de nuptijs, & de personis, a quarum

Abrogata in lege quæ sint

Decalogi abrogatio.

Legislatores

matrimonio abstinendū est, statuerunt leges. Quem igitur ex his sequemur? Num Mosen? at si Mosen ideo agnoscimus, quia legislator est, non solum recipienda est ordinatio eius de nuptijs, sed etiā de tota eius politia, & externo cultu Dei. Et in hoc ipso negotio de nuptijs, iubet Mose superstite fratre ducere uxorem fratris mortui, ac p̄mittit polygamiā, q̄ certe in nostra politia habent turpia & abominabilia, ac pariunt infamiam. Num agnoscemus leges Romanas? profecto hæ sunt nobis omni ueneratione habende & obseruande, quia sumus Romani ciues. Sed quantū ad hoc negotium de cōiugio attinet, tantū ualere uidentur quantū ualent Canones Romani pontificis. Administratores enim Romanarū legum subiecerunt eas Canonib. pontificijs. Videamus igitur, quantam autoritatē tribuat Euangelion Romano pontifici, in ferendis publicis legibus. Nam Romanus pontifex gloriat se successorē Apostolorum, adeoq; uicariū Christi in terris. Quod, etsi pro ea sententia, qua ipse sibi primas in ecclesia partes uendicat, non est uerum, fingamus tamen nūc uerum esse. Quid dicemus? num quatenus est successor Apostolorū, & uicarius Christi, maior erit autoritas eius, quā Apostolorū, & Christi? Nihil certe minus. Non est seruus supra Dñm, nec discipulus supra præceptorē. Christus autē non uenit in hunc mundū ut legislator, & ut externus Monarcha. Cū rogaret, ut hæreditatē inter fratres diuideret, ait. Quis me constituit iudicē? Et alias. Filius hoīs non uenit ut sibi ministraretur, sed ut ipse ministraret. Acrursus: Regnū meum nō est de hoc mundo. Quare Christus non uenit in hunc mundū, ut nouas leges, & nouas politias institueret, sed uenit, ut Euangelion de remissione peccatorū prædicaret, ac moreretur propter peccata nostra, & resurgeret propter iustificationē nostri. Eodem modo misit Christus Apostolos suos in hunc mundū, non ut legislatores, nō ut instauratores nouarum politiarū, sed ut ministros Euangelij. Sicut me, inquit, misit pater, ita & ego mitto uos. Et: Ite in uniuersum mundū, & prædicate Euangelion omni creature. Quare, quāto magis Romanus pontifex gloriat se successorē Apostolorum, & uicariū Christi, tanto minorem habet autoritatē condēdarum nouarū legum. Quid ergo nunc sentiēdum est de legibus Romanis seu Imperatorijs? Diximus administratores earū subiecisse ipsas Canonibus seu legibus Pontificijs. Ostēdimus autē nūc, nullam esse prætextu Euangelij autoritatē pontificum in condendis legibus. Nulla igitur erit etiā autoritas earum legū, quas Rom. Imperatores subiecerunt legib. pōtificijs, adeoq; manifestum est, qd ciuiles leges, etsi magnā habent diuino testimonio autoritatē, tñ quia seu sup̄stitione seu ignorātia aut deceptione administratorū, cedūt pōtificijs Canonib. qui nullā habēt ex Euāgelio Christi autoritatē, suā q̄q; autoritatē amittant. Huc accedit, qd in negotio Nuptiarum ne ipsi quidem Canones pontificij

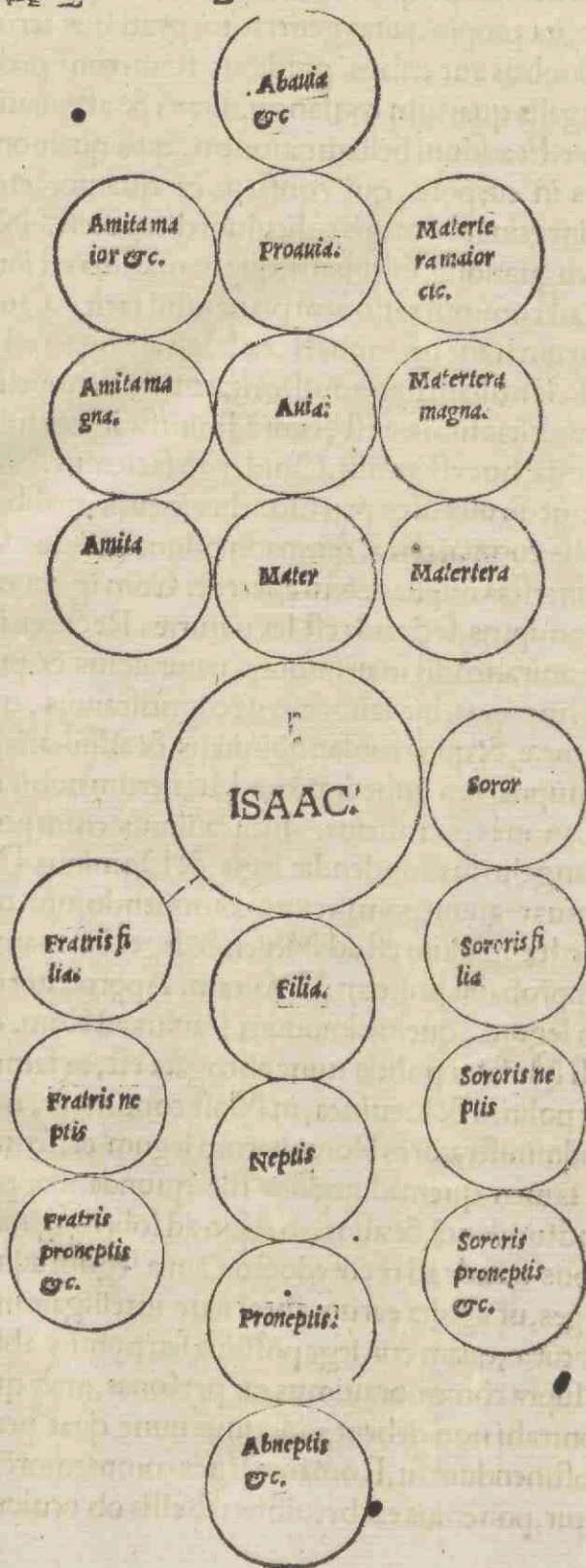
Leges Ciui-
les subiece-
runt se Cano-
nibus.

Canonum dif-
cordia de Nu-
ptijs.

ficij sibi consent. Primum enim censuerunt consanguineos non posse nuptias inter se contrahere usque ad septimum gradum. Et addita est ineptissima ratio. Quia sicut sex, in quibus, ætatibus mundi generatio & hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminatur. Deinde relaxatis duobus aut tribus gradibus statuerunt prohibitionem copulæ conjugalis quartum consanguinitatis & affinitatis gradum excedere non debere. Et addunt bellam rationem, quia quatuor, inquit, sunt humores in corpore, qui constant ex quatuor elementis. Quid hac ratione ineptius aut magis ridiculum dici potest? Nihil hic addam de figmēto cognationis spiritualis, quæ ut maxima est inter pios, in Christo Iesu, ita ad coniugij rationem plane nihil facit. Quo igitur nos in causa nuptiarum nunc uertemus? Lex Mosi abrogata est per Euāgelion. Lex pontificia nullam habet auctoritatem ex Euangelio. Legibus Romanis sua auctoritas sublata est, cum administratores subiecerint eas legibus pontificijs, hoc est, nullis. Quid ergo faciemus? Non enim permittendum est, ut unusquisque pro suo arbitrio cum qualibet coniugium ineat, ne & nos euomat terra, quemadmodum euomuit Cananæos, cum nefarias & incestas nuptias contraherent. Cum igitur nulla nobis reliqua sit lex de nuptijs, sectanda est lex naturæ. Recte enim Iurisconsultus dicit. In contrahendis matrimonijs naturale ius & pudor inspiciendus est. Sed hoc opus, hic labor est, ut cognoscamus, quæ sit in hoc negotio lex naturæ, & quos consanguinitatis & affinitatis gradus, natura doceat esse nuptiarum impedimenta. Hic iterum nobis redeundum est, non ad Canones pontificios. Indicauimus enim pontificem non habere ex Euangelio ius condendæ legis, & Dominus Deus noster tolerauit hætenus regnum pontificium conuiuendo, non confirmauit approbando. Sed redeundum est ad Mosen & leges Romanas. Deus enim instituit & approbauit politiam Mosaicam. Approbauit etiam politiam Romanarum legum, quemadmodum Paulus ad Rom. cap. xiiij. testatur. Ac tamen si Mosaica politia nunc abrogata est, ea tamen naturæ lex, quæ præter politica & Leuitica, in Mose continetur, non est abrogata. Et quanquā administratores Romanarum legum cesserint Canonibus pontificijs, tamen quemadmodum ille quondam appellauit a rege somnolento ad uigilantē, & alius, ab ebrio ad sobrium, ita nos appellabimus a deceptis fraude ad recte edoctos, aut a legum administratoribus ad ipsas leges, ut agnita earum auctoritate intelligamus a quibus nuptijs tam lege naturæ, quam etiā lege positua seu politica abstinentū sit. Postquā igitur supra cōmemorauimus eas personas, inter quas iuxta Mosen nuptiæ contrahi non debent, uideamus nunc quas personas, a quarum nuptijs abstinentum sit, Romanæ leges commemorēt. Et quocertius cognoscantur, ponemus eas breuibus tabellis ob oculos. •

*Lex naturalis
sectanda
in contrahendis
Nuptijs.*

Consanguinitas, impediens coniugium, iuxta
Leges Romanas.

Affinitas, impediens coniugium, iuxta
Romanas leges.

Auia Socrus,
 foci *etc.*

Mater socrus,
 foci, uirici
 & nouerca. †

vide in π lib: 23. Titu.
 de Ritu Nup. l. Ado-
 pinus.

† Item uxor au, proau,
 ue sit nouerca. †

Socrus
 Nouerca.

Vxor fratris

ISAAC.

Sorar uxoris.

Vxor priuigni

NIVUS
Priuigna

Pronurus seu u
 xor nepotis,
 aut pronepotis
 etc.

Vxoris neptis,
proneptis etc.

Hic licebit nunc uidere, in quibus personis Mose & Romanæ leges conueniant. Ac primum in linea recta, ascendente & descendente consanguinitatis ita cōueniunt, q̄ etsi Mose non recenset nominatim auias & proneptes, tamen quia intelliguntur nomine matrum & filiarū, non est hac in parte ulla inter ipsos dissensio. Deinde in linea collateralī Mose non addit amitam magnam, & materteram magnam. Sed quemadmodum omnes personæ a matre in recta linea ascendente prohibitæ sunt, quia sunt matres, ita quæcunq̄ personæ ascendendo ueniunt proprie nomine amitæ seu materteræ, prohibitæ sunt, quia sunt loco matrum. Adhæc, Mose non ponit nominatim fratris aut sororis filiam, & neptem. Sed sicut omnes personæ a filia in recta linea descendente sunt prohibitæ, quia sunt filiæ, ita oēs personæ a fratre aut sorore in ipsorum recta linea descendente sunt prohibitæ, quia sunt loco liberorum. Et de nepte ex fratre aut sorore regula est. Cuius filiam uxore ducere nō licet, necq̄ eius neptem permittitur. Præterea Mose non numerat patruū, nec auunculum. Sed ut in Genealogijs solet plerūq̄ masculorū tantū mentio fieri, ita in describendis personis, cum quibus nuptiæ contrahi non possunt, ponit Mose masculum pro trunco, quem ita uocant. Vir enim caput est mulieris. Ideoq̄ enumerat tantum foeminas. Quod si posueris foeminam, exempli gratia, Rebeccam pro trunco, tunc natura ipsa docet loco amitæ & materteræ, patruū & auunculum ponendū esse. Quanta enim est propinquitas consanguinitatis inter masculum & amitā suam, tanta etiā est inter foeminā & patruū suum. Quare non fuit necesse has personas nominatim cōmemorare. In affinitate similiter cōueniunt Mose & leges Romanæ, si naturæ ipsius ductum, seu regulas, quas recensimus, obseruaueris. In hoc tamen diuersitas est, q̄ Romanæ Leges iubent abstinere a sorore uxoris, quā tamen Mose post mortē uxoris permittere uidetur. Item Romanæ leges non iubēt diserte abstinere ab uxore patruī, quā Mose prohibet. Sunt & aliæ personæ, cum quibus in aliā politia licuit contrahere nuptias, in aliā non licuit. Cum Cananæis, Amorræis, & alijs gentibus, quæ in Deut. cap. vii. recēsentur, non licuit Israelitis lege Mosi contrahere nuptias, q̄d tamen legibus Romanis licuisset. In legibus Romanis prohibetur coniugium inter tutorem & pupillam, & inter alias quosdam personas, quæ in Pandectis & Codice enumerantur; de quibus tamen in lege Mosi nulla fit mentio. Sentiendum igitur est, quod inter has personas Consanguinitatis & Affinitatis, in quibus Mose & Romanæ Leges conueniunt, non possint nuptiæ consistere NATURALI IURE, quod eandem uim ubique apud omnes gentes habet. Etsi enim Patriarchæ quidam contraxerunt nuptias cum aliquibus personis in lege

C. de incestis
& inutili,
Nup. l. Fratris uxorem,

lege Mofi prohibitis. Nam Abraham duxit Saram, quam scribunt fu-
 ille filiam fratris Abrahamæ, in uxore. Et Iacob habuit duas sorores simul
 in uxores, attamen hæc heroica exempla, quæ Deus suo quodam consi-
 lio uel approbavit, uel toleravit, ut non sunt temere condemnanda, ita
 nec sunt imitanda. Sed manendum nobis est in obedientia Iuris natu-
 ralis. Non est autem obscurum, quod nuptiæ harum personarum de
 quibus Mose & Leges Romanæ conueniunt, prohibitæ sint inter se,
 naturali iure. Extant enim diuina testimonia de utraq; Politia, Mosaica
 uidelicet & Romana, quarum alteram, non est dubium, quin Deus in-
 stituerit & confirmauerit inter Israelitas, magnis & stupendis miraculis,
 alteram testatur Paulus a Deo ordinatam esse. Quod autem inter legis-
 latorum præcipuarum in toto orbe Politiarum, hoc est, Iudæorum, &
 Gentium, quæ diuinitus confirmatæ sunt, conuenit, hoc ius esse natu-
 rale perspicuum est. Quare sentiamus inter eas personas, de quibus Mo-
 se & Leges Romanæ conueniunt, nuptias NATURALI IURE
 constare non posse. Accedit huc, quod Deus manifestis supplicij signi-
 ficauit, prohibitionem harum personarum, de quibus conueniunt Mo-
 se & Romanæ Leges, naturalis iuris esse, & ad omnes gentes perti-
 nere, quia seuerissime puniuit gentes Cananæas & finitimas, propter
 rea quod contraherent nuptias sine personarum discrimine, ad quas ta-
 men gentes, nec lex Mofi, nec Leges Romanæ, quæ nondum late erant,
 pertinebant. Sic enim ait Mose ad Israelitas. Non polluamini in ullis
 his, quibus contaminatæ sunt gentes, quas ego eijciam ante conspectum
 uestrum, & quibus polluta est terra, cuius ego scelera uisitato, ut euomat
 habitatores suos. Et mox: Nolite ambulare in legitimis nationum, quas
 ego expulsurus sum ante uos. Omnia enim hæc fecerunt, & abomina-
 tus sum eas. En, Deus ipse affirmat in uestis gentium nuptijs terram pol-
 lutam fuisse. Quare manifeste significat has nuptias naturali iure prohi-
 bitas esse.

De alijs autem personis, de quibus Mose & Romanæ Leges non con-
 ueniunt, sentiamus eas prohibitas esse, non naturali, sed politico seu po-
 litico iure. Et quia alia est politia Mosaica, alia Romana, nos autem
 non agnoscimus Mosaicam politiam, sed Romanam, ideo in contra-
 hendis nuptijs debemus etiam ab ijs personis, quas Politica nostra iu-
 ra, hoc est, Romana, prohibent, abstinere, quatenus quidem hoc & le-
 ges ipsæ, & administratores earum exigunt. Oportet esse subditos, in-
 quit Paulus, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam:
 iam, ne cum illis quidem personis, quas permittunt Leges, temere con-
 trahendum est, si publica consuetudo alio uocauerit. Duorum fratrum,
 uel sororum, uel fratris & sororis liberi, possunt iuxta leges Mosaicas

& Romanas coniungi, & tamen honestorum hominum est, ut in his & similibus nuptijs nihil incōsulto legitimo suo magistratu agant. Præclare enim dicit Iurifconsultus. Semper in coniunctionibus non solū quid liceat, consyderandum est, sed & quod honestum est. Itaque in nuptijs contrahendis, primum omnium obseruandum est Ius naturale, aduersus quod nullā humana dispensatio excogitanda aut suscipienda est. De casibus enim, qui habent necessarias causas, & qui rarissime contingere solent, nullus hic fit sermo. Deinde obseruandum est Ius Politicum, & publica consuetudo. Qua in re, quia in contrahendis nuptijs, non agitur tantum negotium conscientiæ, uerumetiam successionis & hæreditatis, id agendum est, quod & boni uiri honestū iudicant, & a legitimo magistratu permittitur.

AD MULIEREM QUAE PATITVR MENSTRUA &c.)

Post commemorationem earum coniunctionum, quæ inter uirum & mulierem naturali lege, propter consanguinitatem & affinitatē prohibita sunt, commemorantur nunc alia turpes, foedæ, ac nefariæ uel cōmixtiones, uel cōtaminationes, a quibus natura ipsa abhorret. Ac in iocō mandatur uiro, ne cōiungat se cū muliere, eo tempore, quo patitur menstrua. Hæc enim coniunctio, natura abominabilis est. Et additur postea seueritas supplicij. Qui dormierit, inquit Mose, cū muliere in fluxu menstruo, interficientur ambo de medio populi sui. Et si autem Romanae Leges in nostra politia, non puniunt tanta seueritate hanc abominabilem foeditatē, tamen lege Mosi perspicue significatur, primum, quod sit foeditas execranda, & contra naturalem pudorem. Deinde, quod nō solum digna sit extremo supplicio, uerumetiā polluat totam gentē & puniatur diuinitus interniciōe gētis, in qua hoc nefarium scelus designari solet. Sequitur em̄. Omnes istas execratiōes fecerūt in colæ terræ, qui fuerūt ante uos, et polluerūt eā. Cauete ergo, ne et uos similiter euomat &c.

Congressus
cum muliere
menstrua.

CVM VXORE PROXIMI TUI &c.)

Numeratur & adulterium, quod uidelicet committitur, cū uxore alterius, inter ea scelera, quæ designantur aduersus naturalem legē, et propter quæ terra polluitur. Vnde & postea additur seueritas supplicij. Si moechatus quis fuerit cū uxore alterius, morte morietur & moechus & adultera &c. Hoc scelus nunc rideri, non puniri pro merito suo solet. Quare ridebit & Dominus in interitu nostro &c.

DE SEMINE TVO NON DABIS, VT CONSECRETVR MOLECH &c.)

Inter nuptias, & commixtiones abominabiles, recitatur etiam conubium, quod uocant, spirituale, quod impij Israelitæ iungebant liberos suos

suos cum Molech, tanquam in coniugium. Pro semine enim Chaldæus reposuit filios. De filiis tuis, inquiens, nō dabis ut traducantur ipsi Molech. Fuit autem Molech, seu idolum seu ritus colendi Dei, non institutus uerbo Dei, sed excogitatus a Gentibus, siue illis Ammonitis, quemadmodum iij. Reg. xi. scriptum est, siue ab alijs idololatriis, & postea ab Israelitis exemplo gentium, in honorem Dei usurpatus. De hoc cultu iij. Reg. xxij. ita scriptum est. Iosias cōtaminauit Topheth, quod est in ualle filiorum Hinnom, ne quis traduceret filium suum aut filiam per ignem ipsi Molech. Et Ieremiæ xxxij. Aedificauerunt excelsa Baal, quę sunt in ualle filij Hinnom, ut traducerēt filios suos & filias suas ipsi Molech. Quomodo autem hæc traductio per ignem facta sit, haud scio, num hoc tempore aliquid certi habeatur. Hebræi interpretes dicunt Molech fuisse imaginem concuam, in quam pueri includebantur, ut subiecto igni in honorem Dei concremarentur & sacrificarentur. Existimabant enim impij illi hypocritę, quod si Deo placerēt uituli in holocaustum, multo magis placeat ei in holocaustum oblatio liberorum suorum. Et si Deus delectatus est obedientia Abrahamę, qui obtulit filium suum Isaac, quomodo non delectaretur etiã, istorum liberorum oblatione, tota quę ipsorum crematione? Sunt, qui sentiunt, duos utrinque rogos ignis succensos fuisse, per quos puer transiuerit, ut hac quasi lustratione consecraretur Deo. Ita quę puer non est crematus, sed tantum lustratus & expiatus. Quod utcumque se habeat, certe abominabilis fuit impietas, quę & postea, in inicio uicesimi capituli iterum seuerissime prohibetur. Non dissimilis cultus Dei fuit in regno Pontificio, quo parentes tradiderunt liberos suos monasterijs, in quibus perpetuo tenerentur clausi ad peragendum cultum Dei. Sed hæc parentum supersticio, non solum est impietas Idololatrię, quia sentiunt se hoc opere despōdere liberos suos Christo in coniugium, & pollicentur sibi magnam gratiam Dei, propterea quod existiment liberos suos sacris in monasterio peractis mereri toti familię sempiternam sclicitatem. Sed etiã summa est crudelitas parētū in liberos, contra naturalem ^{sap. iij.} Quia includunt liberos suos in monasterium, tanquam in perpetuum carcerem.

Molech, cultus diuinus.

Monastica professio.

CVM MASCULO NE DORMIAS CONCVBITV FOEMINEO &c. CVM NVLLO PECORE &c.)

Sunt & hæc tam horribiles & execrandę abominationes ut non solū lex Mosi, uerum etiã leges Romanę insurgant & armentur gladio ad uersus eas, quemadmodum habes in C. ad legem Iuliam, de stupro & adultere.

NON POLLVEMINI IN VLLIS HIS QVIBVS CONTAMINATAE SVNT GENTES &c.)

R ij

Supra proposuit Deus promissionem beneficiorum seruātibus iurā sua, & legitimas ordinationes, nūc proponit minas grauissimorum suppliciorum uiolātibus, ea præsertim, quæ sunt iuris naturalis. Cauete, inquit, ne & uos similiter euomat terra, cum pollueritis eam, sicut euomit gentes, quæ fuerunt ante uos &c. Nam terra his & alijs id genus execrandis abominationibus ita polluitur, ut non possit amplius ferre incolas, qui his sceleribus scedati sunt. Quæ idcirco nobis obseruanda ueniunt, primum, ut discamus non tantum publicos incendiarios & latrones, esse autores deuastationis regionum, sed multo magis hos, qui tam horrenda scelera aduersus naturalem legem designant, quales non solum illi sunt, quos scriptura supra commemorauit, sed etiam hi, qui contra quam natura ferat, helluantur & inebriantur. Deinde admonetur magistratus, ut cogitet, se tunc tueri publicam pacem & tranquillitatem regionis, adeoq; Domino Deo nostro seruire, cum in abominanda scelera, quæ aduersus legem naturæ designantur, seueriter animaduertit. Hac enim expiatione magistratus magis tuetur fines imperij sui, quam muris, bombardis & foederibus &c.

CAPVT XIX.

SANCTI ESTOTE QVIA EGO SANCTVS
SVM &c.)

In hoc capite repetit Mose leges quasdam, quæ uel supra in hoc libro, uel in Decalogo continentur. Reperit autem eas, ut hac occasione explicet ipsas magis perspicue, & commendat obseruationem earum maiori autoritate. Non enim sufficit bonas leges ferre, sed etiam necessariū est, ut hæ leges illustratæ extent, ac diligenter administrētur & inculcētur. Nam humana natura tā imbecillis est ex peccato originali, ut nō solum non faciat, nec possit uiribus suis facere perfectā iusticiā coram Deo, uerum etiā tyrānide Satanæ ita opprimitur, ut etsi ex se satis habet uiriū ad præstandā externā iusticiam & inobedientiā ciuiliū legū, rapitur tamen aliquoties in diuersum a Satana, & impellitur in horrēda ac immania scelera. Ac pijs quidē & credētibus Euangelio datus est per fidē spiritus sanctus, cuius uirtute, etsi non possunt in hac carnis imbecillitate legi Dei perfecte obedire, possunt tamē efficere, ne pctm regnet, ut Paulus loquitur, in mortali ipso corpore, & ut opera carnis mortificent, ac secundū spiritum ambulent. Rudibus autē & impijs, & ut Paulus ait, irreuerētibus, prophanis,

prophanis, patricidis, matricidis, homicidis, scortatoribus, masculorū cōcubitoribus, plagiarijs, mendacibus, peiuris, & si quid aliud est, quod sanæ doctrinæ aduersatur, lex posita est, & magistratus, legis administrator, ordinatus, ut uel saltem externæ impietates, & scelera seueritate legis ac suppliciorum coerceantur, & honestas ac tranquillitas inter homines conferuetur, quo possit uerbum Dei publice adnunciari, & Dominus Deus noster uere cognosci atq; coli. Quare necessarium est, ut lex diligenter illustretur, & ut magistratus eam seueriter tueatur. Inicio autem huius capituli hortatur Dominus populum ad obedientiam suo ipsius exemplo. Sancti, inquit, estote, quia ego Sanctus sum. Ego sum Dominus Deus uester. Vos populus meus. Maxime autem decet, talē esse populum, qualem habet Deum. Ego uero Sanctus sum, nihil mecum est sordium, nihil abominacionum, nihil scelerum. Quare necesse est, ut & uos sitis sancti, nihil sordium sectemini, nihilq; abominabilium scelerum designetis. Hoc igitur dicto, Sancti estote, quia ego Sanctus sum, exigit Deus primum, externam & politicam honestatem ac obedientiam, in omnibus legibus ciuilibus, quæ & in humano iudicio constare, & quam quiuis homo in hac terra præstare potest. Deinde exigit totam & perfectam legis obedientiam, quæ nō in humano tantum, sed etiam diuino iudicio constare possit. Hanc nullus hominū unquam præstare potuit. Quis enim unquam tāta sanctitate præditus fuit, quantum Deus habet? Quare lex non iustificat coram Deo, sed ducit nos in agnitionem peccati, ut cogamur ueram & perfectam iusticiam inquirere per fidem in Christo Iesu Domino nostro. Cæterum, Pontifex Romanus, uetuit autoritate huius dicti, Sancti estote, quia ego sanctus sum, ne sacerdotes contrahant nuptias. Eos, inquit, ad sacra officia phas non est admitti, qui exercent etiam cum uxore carnale consortium, quia scriptum est, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum &c. Hoc autem non est tantum deprauare scripturam, nec solis tantum sacerdotibus, quos sic uocant, prohibere coniugium, sed est coniugium ipsum omnino damnare. Omnibus enim dicitur. Sancti estote. Quemadmodū is, (inquit Petrus) qui uos uocauit, sanctus est, ita ipsi quoq; sancti in omni cōuersatione reddamini. Si ergo coniugium est res immunda, quemadmodū Pontificius Canon significat, omnibus certe hominibus est prohibitum. Sacræ autem literæ multo honestius sentiunt de coniugio. Honorabile, inquit apostolus, inter omnes coniugium & cubile impolutum. Et ad Timotheum tribuit Paulus suam castitatem & sanctitatem coniugio. Quare tantum abest, ut coniugium sit res immunda, ut in tanta hominum imbecillitate, ideo contrahendæ sint nuptiæ, ut caste & sancte uiuas.

*Sanctitas
præcipitur.*

*Coniugij pro
hibito.*

VNVSQVISQVE PATREM SVVM ET MATREM &c.)

In decalogo iubemur parētes honorare, hic uero timere. Non enim exigitur tantum externus honor, sed etiam timor & ueneratio animi. Et quod parentibus siue boni siue mali feceris, id Dominus Deus noster sibi factum agnoscit. Itaq; Deus est honorandus & timendus in parentibus. Munitur autem hæc lex postea seueritate supplicij. Qui maledixerit patri & matri suæ morte moriatur.

SABBATA MEA CVSTODITE &c.)

*Sabbati ob-
seruatio.*

De hoc præcepto, plura diximus in Exodo. Videtur autem idcirco nunc repeti, quod uulgus oscitāter obseruaret Sabbata, & existimaret parum referre, siue obseruarentur sabbata siue uiolarētur. Ac manifestum est ex Hiere. cap. xvij. & Nehemia cap. xij. quod Israelitæ fecerint postea e sabbatis Nondinas. Repetit ergo scriptura legem de Sabbatis, ut ostendat Deum ipsum exigere obseruationem Sabbati, nec esse in hominis potestate, abrogare Sabbatum. Ego, inquit, Dominus Deus uester. Mose non excogitauit Sabbatum. Ratio humana non somniavit, sed ego Dominus Deus uester institui. Quare uolo, ut dum resp. uestra constat, sabbatum reuerenter obseruetis.

NOLITE CONVERTI AD IDOLA, NEC DEOS &c.)

Hoc pertinet ad primum præceptum Decalogi, de quo, quoniam in Exodo plura diximus, non erimus hic prolixiores.

SI IMMOLAVERITIS HOSTIAM PACIFICORVM &c.)

De hoc sacrificio & ritibus eius dictum est supra cap. tercio, & septimo. Apparet autem hanc ordinationem, statim, postquam instituta est, ab Israelitis uiolatam, & conuiuia sacrificiorum in tertium usq; diem prolata fuisse. Repetitur ergo, ut reprehendatur inobedientia, & ostendatur, quanta seueritate Deus exigit obseruationem huius ordinationis.

CVM MESSVERITIS SEGETES &c.)

Eandem legem seu ordinationem habes Deut. xxiiij. Est autem honestissima ordinatio, qua Deus reuelat affectum animi sui erga uiduas pauperes & peregrinos, ac significat, quod sint ipsi magnæ curæ. Alias enim uocat se iudicem uiduarum, patrem orphanorum, respectorē pauperum, et amatorem peregrinorum. Quare bene ipsis de clementia Dei, in afflictionibus suis sperandum, & in uocatione Dei pergendum est. Eam autem curam miserorum hominum, quam Deus suscipit, non sibi soli uult retinere, sed exigit, ut populus suus eundem affectum erga miseros, eandemq; curam suscipiat. Oportet enim populum Dei, similem esse

esse Domino suo, ac uirtutes eius imitari. Exigit autem Deus a populo suo hanc pro miseris curam, non quod ipse aut non possit, aut non uelit sine hominum auxilio, miseris subuenire, & inopiam ipsorum sustentare. Quid enim possit ac uelit miseris in necessitate præstare, declarauit erga exules Israelitas, miraculo mannae, & erga Eliam missione panis per coruum, alijsq; multis exemplis. Sed exigit, ut populus suus sit sibi huius curæ *ἑταῖρος*, seu cooperator, & quemadmodum uult ipsum participem esse omnium bonorum suorum in cælo, ita uult etiam eum imitatore esse uirtutum suarum in terra, ac testari fidem suam benefactis erga proximum. Nam qui credit se fore heredem bonorum Dei in cælo, is etiam præbet se organon, & ut ita dicam, amanuensem Dei, in terris, ut Deus per ipsum, opera quæ iubet, perficiat. Quod si uero nullam habeamus miserorum hominum rationem, tunc Deus alijs quidem modis opem feret miseris, pro sua clementia & potentia, nos autem a Deo abijciemur, adeoq; accidet nobis, quod Mardocheus ad Esther dicit. Si nunc tacueris, per aliam occasionem liberabuntur Iudei, tu autem, & domus patris tui peribitis. Cæterum, ne quis timore suæ indigentia detrectet obedientiam in hac ordinatione, addit spiritus sanctus liberalissimam promissionem Deut. xxiii. Ut benedicat, inquit, tibi Dominus in omni operæ manuum tuarum. Nam ubi habetur ratio miserorum hominum, ibi Deus primum benedicit eam politiam publica aëris salubritate, ut corpora sint sana & firma, ac possint suo officio defungi. Deinde benedicit agros fertilitate, ut pro una spica pauperibus relicta, recipias diuina liberalitate nunc trigecuplum, nunc sexagecuplum, tunc centuplum. In prouerb. cap. xix. Salomon ait. Foeneratur Domino, qui miseretur pauperis. Postremo, benefaciendo miseris fit, ut non extinguatur fides, sed ut maneamus in fide. Nam, qui non afficiuntur aliena calamitate, & nulli benefaciunt, hi amittunt fidem, qua amissa, quid, obsecro, reliquæ est salutis? Quare obedientia huius ordinationis, affert tam corporales quam spirituales utilitates. In nostra autem politia, non exigunt quidem publicæ leges, ut manipulos in agro, & racemos in uinea pauperibus relinquant, sed ipsa nature lex exigit ut miseris, quoquo modo potes, pro uirili tua subuenias, & Caritas, sicubi uera est, (ut in omnibus pijs uera esse debet,) non unum tantum, aut alterum manipulum, sed totum ipsum horreum frumento plenū, necessitati proximi offert. Qui habuerit, inquit Ioannes, substantiam mundi, & uiderit fratrem suum egentem, & clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

Cura pro miseris suscipienda.

Esther. 4.

Misericordia erga pauperes, quantas habeat benedictiones.

NON FACIETIS FVRTVM &c.)

Hæc lex repetitur ex Decalogo, & exponit hoc loco perspicue, quid

R iij.

Furti genera sibi uelit. Primum enim, furtum designat, qui alienas res uel noctu uel interdium, inuito domino, pro uulgaris modo compilat. Hoc furti genus omnibus notum est. Deinde furatur etiam, qui mēitur, hoc est, qui uel depositum negat, uel mendacijs & imposturis alienas res emungit. Ne quis fraudet, inquit Paulus, in negotio fratrem suum. Præterea furtum designat, qui rem proximi peiurio sibi acquirit. Non peierabis, inquit, in nomine meo, ad decipiendum uidelicet proximum. Ita quæ uides prohibitionem imposturarum non esse nouam legem, sed ueterem, adeo quæ legem naturæ, immutabilem.

NON FACIES CALVMNIAM &c.)

Calumnia. Est & hæc pericope, expositio præcepti, Non fureris. Recensentur autem hic duo genera furti. Alterum est, cum res aliena callide, fraudulenter, maliciose, & peruersa dictorum aut factorum interpretatione, (hoc enim est facere calumnia) uel extorquetur uel detinetur. Hoc furti genus, cum frequenter in publicis iudicijs, a litigatoribus designetur, Romanæ leges iuste ac prudenter statuerunt, ut litigatores in iudicio subeant iusiurandum, & actor quidem iuret, se non calumniandi animo litē mouisse, sed existimando bonam causam habere, Reus autē iuret, quod putet se bona instancia uti. Alterum furti genus est, alienas res uiolenter rapere aut detinere. Hoc genere peccare solent, non tantum uulgares prædones, quos sic uocamus, sed etiam magistratus, cum populum suum iniuste compilat. Quanquam autem tam priuati homines, quam magistratus uideantur legitime possidere, quod illi calumniando in publicis iudicijs obtinuerunt, & hic exactioibus a populo suo iniuste extorsit, lex tamen diuina pronunciat esse furtum, ac rapinam, & iudicat hanc iniquitatem dignam esse grauissima ira, & seuerissimo supplicio Dei. Qui calumniatur, inquit Salomon, egentem, exprobrat factori eius. Et iterum. Qui calumniatur pauperem, ut augeat diuitias suas, dabit ditiori, & egebit. Ezech. xxij. Populus terræ calumniabantur calumnia, & rapiebant uiolenter, egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. Audis furra & rapinas, audi nunc supplicia. Effudi super eos indignationem meam, & in igne iræ meæ consumpsi eos. Viâ eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus. Cæterum, cum omnis calumnia & rapina sint detestanda scelera, tum præcipue ea calumnia & uiolentia quæ in mercenarium designatur, magna est crudelitas. Vnde additur hoc loco. Non morabitur opus, hoc est, merces mercenarii tui apud te usque mane. Idem habes Deut. xxiiij. Eadem, inquit, die reddes ei precium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est & ex eo sustentat animam suam, ne clamet contra te &c. Huc accedit & Ecclesiasticus cap. xxxiiij. Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.

NON

NON MALEDICES SURDO &c.)

Hæc pericope pertinet ad expositionē præcepti, Non occidas. Sunt enim qui sentiunt, quod etsi maledicere ei, qui audit & intelligit maledicta, est genus homicidij, maledicere tamen surdo, qui maledicta nec audit, nec intelligit, non sit in ordinem homicidiorum collocandum. Idem sentiunt de ponendo offendiculo, quod etsi peccatum est ponere offendiculum coram uidente, non tamen sit peccatum, offendiculum ponere coram cæco, propterea quod cæcus non uideat, ac existimet si offenderit, obstaculum magis casu quam hominis consilio & malicia propositum. Itaque accusat suæ potius cæcitatæ miseriam, quam impostoris maliciam. Non est autem de peccatis sentiendum iuxta nostrum sensum, sed iuxta sensum uerbi Dei. Lex Dei uetat furtum. Designas igitur peccatū furti, siue fureris pauperi, siue diuiti. Sic & lex Dei pronunciat maledictionem & malefacta esse peccata, & comprehendit ea nomine homicidij. Quare peccas homicidio, siue maledicas ei, qui audit, & ponas offendiculum uidenti, siue maledicas surdo, & offendiculum ponas coram cæco. Porro, surdi nomine intelligendus est etiam absens, & cæci nomine homo imprudens & imperitus. Quare ut non est maledicendum surdo, ita nec absenti, & ut non est ponendum offendiculum externis oculis capto, ita non est offendendus mente captus, ut homo imprudens non seducatur malo consilio, & imperitus non offendatur uel impura nostra uita, uel impia doctrina. Etsi enim hi non intelligunt, quantum in ipsos peccetur, Dominus tamen Deus noster audit, uidet, & intelligit quicquid in proximum peccatur. Vnde additur. Timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus. q. d. Quanquam homo cæcus non uideat tuam maliciam, & surdus non audiat tuam maledicentiam, nec timeas hos, ne uicissim aliquid mali tibi referant, Dominus tamen Deus tuus, qui implet omnia, manifeste uidet tuam maliciam, quam & eo grauius puniet, quo minus hi seipsos uindicare possunt. Ideoque Dominus Deus tuus timendus est.

Surdo maledicere.

Cæco ponere offendiculū.

NON FACIES INIQVVM IN IUDICIO &c.)

Hæc lex ad iudices dicta est, ut in iudicio non respiciant personas uel pauperis uel diuitis. Respicitur enim pauperis persona, cum iudex fastidit pauperem, nec diligenter cognoscit causam eius, propter paupertatem, cogitans parum referre, siue iuste siue iniuste de causa eius iudicet. Respicitur uero diues aut potens, cum mala causa eius pronunciat bona propter diuitias aut potentiam. Exigit autem Deus, ut quemadmodum ipse non est respector personarum in iudicio, ita nec homines iudices respiciant in suo iudicio personas. Non hominis, inquit Iosaphat, exercetis iudicium, sed Domini. Ac respicit quidem Dominus extra iudicium,

Personæ respectus.

personam pauperis & afflicti, iuxta promissionē suam, ut seruet ipsum in necessitate. Ad quē, inquit Dominus per Elaiam, respiciam, nisi pau perculum & contritum spiritu, & tementem sermones meos: Sed in iudicio unusquisq; reportabit ab ipso quicquid uel boni uel mali fecerit, si ue dominus siue seruus fuerit. Sic & magistratus ac iudices, debent quidem extra iudicium pauperes respicere, et necessitati eorum subuenire, in iudicio autem sola causa ad iudicandum proposita cum proprijs suis & ad rem pertinentibus circumstantijs, respicienda est.

NON ERIS CRIMINATOR &c.)

*Decalogi in-
terpretatio
necessaria.*

Sequuntur aliquot leges, quæ sunt interpretatio eius legis, quæ est in Decalogo, Non occidas. Necessarium enim est, ut sententia Decalogi perspicue extet, quo falsę persuasiones de lege arguantur, & uerus eius usus doceatur. Alij enim sentiunt legem posse impleri externis operibus, at in expositione legis manifestum fit, quod lex multo maiora exigat, quam externa & ciuilia opera. Alij putant legem in hoc datam, ut iustificet ac uiuificet auditorem. At in uera legis expositione, res ipsa docet, legem non conferre iusticiam, sed potius ostēdere iniusticiam, & occidere, tantum abest, ut uiuificet. Si data esset lex, inquit Paulus, quæ possit uiuificare, uere ex lege esset iusticia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccatum, ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Accedit huc, quod utile sit, extare in Mose interpretationem legis, ut manifesta fiat uanitas illorum, qui cum audiunt Christum docere: Non esse irascendum fratri, & id genus alia, sentiunt eum nouam legem tulisse.

*Homicidij
genera.*

Videamus igitur de hac lege, Non occidas. Non enim prohibetur in ea externum tantum homicidium, quod gladio aut alio externo organo designatur, sed prohibentur etiam multa alia. Primum enim, detractio aut delatio species est homicidij. Non eris, inquit, criminator, nec susurro in populis. Pro quo Hebręus sic habet. Non ambulabis delator in populo tuo, nec stabis contra sanguinem proximi tui. In Ezech. cap. xxij. coniunguntur hæ duæ sententiæ. Viri, inquit, delatores fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Delatores enim hoc loco sunt, qui specie amici blandiuntur, ut arcana scrutentur, quæ alijs prodant. E qua re excitantur postea mutua odia, rixæ, lites, cędes, & homicidia. Quare delator & susurro, etsi ipse non occidit quēquam manu, tamen quia est organon Satanz, quo homines inter se committuntur, ac odijs & cędibus certant, merito inter homicidas recensetur. Nullus hic sermo est de legitimis exploratoribus. Vbi enim est legitimum bellum, ibi etiam legitima est exploratio. Itaq; hi exploratores, quos Iosua emisit ad urbem Iericho, non fuerunt homicidæ, sed ministri iusticiæ, & obedientes diuinæ uocationis. Deinde ad species homicidiorum pertinet etiam odium &

Delatores.

inuidia

inuidia cordis. Non odio habebis, inquit, fratrem tuum in corde tuo. Hęc ^{cap. v.} diligenter est consideranda. Manifeste enim uides hoc loco, quod ^{Odiū, homicidij species.} Christus apud Matthæum cap. v. & alias, non docuit nouam legem, cum ait: Quisquis irascitur fratri suo, obnoxius erit iudicio. Sed exposuit tantum ueterem legem, iuxta sententiam Mosi, ut rejiceret ac damna-
ret uanam interpretationem pharisæorum. Præterea, cum Ioannes ait: Qui odit fratrem suum homicida est, nihil noui docuit, sed ueterem tantum legem explicuit, ut ostenderet quatum peccatum esset odium, quod tamen sentiebant ne reprehensione quidem dignum esse. Sed quid, inquis, faciam? Si frater non est odio prosequendus, num peccatum & scelus eius approbandum est? Nihil minus. Diligendus enim est, quod sit frater & proximus, arguendus autem est propter scelus, idque non contumeliosa seueritate, sed amica modestia et charitate. De magistratus enim officio, nihil modo agitur, sed tantum de hominibus priuatis. Arguendus autem est, ne habeas, inquit, super illo peccatum. Nam si proximus peccauerit, & nos non arguamus eum, si forte peccatum agnoscat & resipiscat, tunc ipse quidem perit in peccato suo, sanguis autem eius requiretur de manibus nostris, quemadmodum Ezechiel concionatur. Deinde, ^{Ultionis cupiditas.} ad species homicidij pertinet etiam illegitima ultionis cupiditas, & odiosa illatae iniuriæ commemoratio. Non quaeras, inquit, ultionem, nec memor eris iniuriæ contra filios populi tui. Illegitimam ultionem quaerit, qui odio aduersus proximum concepto scrutatur iniquas rationes, quibus proximo malum referat. Nam, qui expurgato, aut saltem cohibito odio exponit illatam iniuriam legitimo magistratui, ut magistratus tueatur ipsum legitime, non est ultionem in lege prohibitam querere, sed est legitima Dei ordinatione ad sui defensionem uti. Memorem autem esse iniuriæ, non est recordari iniuriæ per se, sed est iniuriam illatam odiose in corde exagitare, & amplificare, ac proximo inuidiose exhibere. Quid autem plura? Ut paucissimis uerbis, omnia comprehendatur, quæ tam in hac lege, Non occidas, quam in alijs secundæ tabulæ legibus continentur, addit Dominus, Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Hęc est epitome omnium legum secundæ tabulæ. Hęc est lex, inquit Christus, & prophetæ. Nemini, inquit Paulus, quicquam debeatis, nisi hoc, ut inuicem diligatis. Nam qui diligit alterum, legem expleuit. Si quidem illa: Non adulterabis, non occides &c. Cæterum, quis proximi nomine ueniat, perspicue explicuit Christus in parabola de Samaritano, apud Lucam, cap. x. Est enim proximus non tantum amicus & benefactor, sed etiam inimicus & malefactor. Quid ergo? num satis est cognoscere ueram legis sententiam? Minime omnium. Non enim audito res, sed factores legis iustificabuntur coram Deo. Quomodo igitur effi-

Dilectio proximi.

Proximus quis sit?

Lex quomodo impleatur

Impletio legis.

cimur factores legis, aut quomodo implebimus legem? Omnino enim implenda est. Maledictus (inquit) omnis, qui nō permanferit in omnibus, quę scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Obseruandum igitur est, quod triplex sit impletio legis. Vna est, per opera ex omni parte perfecta, & sancta. Hoc modo nullus unquam hominum, (præter Christum) impleuit legem. Lex enim est spiritualis. Nos autem sumus carnales, uenditi sub peccatum &c. Alia impletio est per fidem in Christū. Nam Christus impleuit legem perfecte, & impetrauit a Deo patre suo, ut quotquot in ipsum credūt, donentur sua impletione & iusticia, ut de ipsa in iudicio Dei non aliter gloriari possint, quam si legem suis operibus impleuissent. Qui enim proprio filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, qui fieri potest, ut non cum eodem omnia nobis donet? Sic implent legem, quotquot credunt in Christum. Tertia impletio fit obedientia fidei, seu inchoatione iusticię. Nam qui credunt in Christum, necessario proferunt fructus fidei, & faciunt bona opera ex fide, quę etsi adhuc sunt imperfecta, tamen quia Christus per fidem acceptus, perfecte iustus est, dicuntur & hæc opera, impletio legis, non propter ipsa opera, sed propter Christum, per imputationem.

STATVTA MEA CVSTODITE, IUMENTVM TVVM NON FACIES MISCERI &c.)

Iumentorum concubitus.

Sequuntur politica quædam de diuersis rebus. Iumentum, inquit, tuum, non facies misceri cum alterius generis animantibus. Quid ad hoc dicemus? nūm Deus requirit etiam in iumentis legitimum cōcubitum? Etsi iumenta quoq; Deo curę sunt, pro suo modo, tamen hæc lex non est scripta propter iumenta, sed propter pædagogian populi Israelitici. Deus enim omnino exigit, ut homines rebus ita utantur, quemadmodū ab ipso creatę & ordinatę sunt. Creauit autem iumenta, reptilia & bestias terrę, unumquodq; in suo genere, & ordinauit, ut alterum cum altero secundum suam speciem sociaretur. Quare, qui cōmiscerent animantia diuersi generis, uidentur generalem creationis ordinationem inuertere, quod etsi hac in parte per se nō est impium, aut magni coram Deo momenti, præbet tamen occasionem imperitis ad uiolandas etiam alias diuinas ordinationes, quarum obseruatio maxime omnium necessaria est. Præterea, Deus uehementer abominatur & odit illegitimos ac nefarios hominum inter se concubitus. Instituit ergo in populo suo, quem concludebat sub lege, donec ueniret semen promissum, hanc pædagogian de non commiscendis diuersi generis animantibus, ut ea admoniti, discerent abominari & abhorrere ab incestu & nefario inter se ipsos concubitu. Quanquam autem non licuerit Israelitis commiscere diuersa iumenta,

menta, exempli gratia, equum & asinam, usus tamen animantium sic generatorum non dicitur prohibitus fuisse.

AGRVM TVVM NON SERES DIVERSO &c.)

Eandem legem habes Deut. xxiij. Ergone etiam agri Deo sunt curæ? Agrorū cura
Sunt quidem pro suo modo, hæc autem lex non est propter agros, sed propter homines lata. Ne forte, inquit, sanctifices tam semen, quod seminasti, quam prouentum agri, hoc est, ne si in unum agrum diuersa genera semines, & conseras, utrunq; pereat, ac inutile, & ueluti sanctificatum, quod est uulgaribus usibus incommodum, reddatur. Diuersa enim genera seminum requirunt etiam diuersam culturam, habent & diuersa tempora maturescendi. In crescendo igitur alterum alteri est impedimento, ut neutrum ad maturitatem suam peruenire, & legitimo suo tempore demeti possit. Itaq; diuersum semen in unum agrum seminare, est diuinæ benedictioni, quasi obstaculum obijcere, & magno suo labore sibi ipsi incommodum accersere. Cum hac lege Mosi, conuenit etiam lex Solonis, quæ iussit, ut qui in agro quiduis plantaret, quinq; pedibus a uicino inferat, qui uero ficum aut oleum, nouem. Et addit Plutarchus causam. Longius enim, inquit, hæc arbores protendunt radicē, nec sine detrimento cæteris plantis propius admoueri possunt, sed nutrimentum auferunt, & quibusdam humorem nociuum transmittunt. Etsi autem hæc lex Mosi uulgato inter gentes Euāgelio, abrogata est, & Solonis lex alioqui nihil ad nos pertinet, prudentis tamen agricolæ est cōsiderare, quid ager suæ regionis ferre queat, ut si pro natura sua colat ipsum, possit secunda conscientia benedictionem & incrementum a Deo petere. Cæterum, dicuntur & hi diuersa semina in unum agrum seminare, qui sectantur diuersas doctrinas religionis. Nam, quemadmodum diuersa semina in uno agro sibi ipsi impedimento sunt, quo minus suo tempore ad maturitatem peruenire possint, ita hi, qui diuersas doctrinas religionis sectantur, semper discunt, & nunquam ad scientiam ueritatis perueniunt, sed circumferuntur quouis uento doctrinæ, ut Paulus ait &c.

VESTE QVAB EX LANA ET LINO &c.)

Est & hæc lex, pædagogia populi Israelitici. Nec est supersticiose intelligenda, quod non licuerit lineo filo, laneum pannum cōnectere, sed quod non debeant uestem e pannō, qui simul ex lana & lino contextus est, confectam gestare. Instituta autem est hæc lex, uel quod hoc uestimenti genus uideatur indecorum, uel quod eo utebantur finitimæ gentes, a quarum politicis moribus & institutis uoluit Deus populum suū longe abesse, ne simul cum politicis moribus, etiam impietatem & Idololatriam earum sectarentur. Quale est, si princeps quispiam Germanicus institueret, ne subditi eius uterentur uestitu Italico, ut non una cum hoc Vestitus.

Animi incon-
stantia.

peregrino uestitu induerent etiam peregrinos mores & scelera. Et si autem nunc uulgato inter gentes Euangelio licet per se quouis uestimenti genere uti, uarietas tamen animi, siue in religione, siue in humanae uitae officijs, quae uarietas significatur per uestem ex lana & lino confectam, semper detestanda & abijcienda est. Vestitur ex lana & lino, qui simul papisticam & euangelicam religionem probat, & ex ipsis unam quasi uestem conficit. Vestitur item ex lana & lino, qui in dissentionibus ciuilibus utramque partem probat, & utrique sese accommodat. Viri autem boni est, eam partem probare, & sectari, quae habet iustam & legitimam causam.

HOMO SI DORMIERIT CVM MULIERE CON-
CVBITV &c.)

Vbi uulgata tralatio habet. (Quae sit ancilla, etiam nubilis) ibi alij iuxta Hebraeum textum legunt. (Quae sit ancilla a uiro corrupta seu uiciata) Alij, Quae sit ancilla uiro unita, hoc est, non libera uxor, sed concubina. Sic enim uocabatur serua seu ancilla, cum qua quis habebat coniugij consuetudinem. Extat autem alias lex de puniendo adulterio, uide licet, Si moechatus quis fuerit cum uxore alterius morte morietur moechus, & adulter. In hoc autem loco mitigatur poena, si adulterium commissum fuerit, non cum uxore alterius libera, sed cum alterius concubina adhuc serua. Castigentur, inquit, aut uapulent ambo, & non morientur, quia non fuit libera. Praeterea uir necesse habet offerre sacrificium pro delicto, quod sacrificij genus supra pluribus explicuimus. Obseruabis autem, quod haec lex pertinuit ad politiam Mosaicam, & respicit tantum ad expiationem coram externo populo Dei. Romanae leges sua habent supplicia, quae inferunt adulteris, uiolatoribus alienarum nuptiarum, & stupratoribus. Habet & Dominus Deus noster sua supplicia, quae in iudicio suo infert non solum externis adulteris, uerum etiam scortatoribus, adeoque ijs etiam, qui alienam mulierem, ad concupiscendum eam, aspexerint. Nec ulla alia est delicti expiatio coram iudicio Dei, quam uel mors Christi, si resipueris & credideris in ipsum, uel perpetuus ignis gehennae, si non resipueris, & non credideris in ipsum.

Adulterij
supplicia.

QUANDO INGRESSI FVERITIS TERRAM ET
PLANTAUERITIS &c.)

Hortorum
cura.

Pro hortis etiam, ac plantatione Deus sollicitus est, sed propter humanum usum atque commodum. Arbores enim, quae permittuntur fructum ferre, priusquam aliquantum robustae fiant, non sunt durabiles, propterea quod fructus eam uim, quae robur trunci & ramorum confirmare

cōfirmare debet, ad se attrahat & absumat. Quare lex utiliter ordinavit, ut arbores pomiferę habeantur tribus annis pro incircuncisis, hoc est, pro immundis, & ut præpucia ipsarum cum fructu circuncidantur, hoc est, aut turgidę gemmę decerpantur, ne fructum ferat, aut fructus ipse abscidatur. Vtilis est hæc ordinatio, qua Deus primum admonuit populum suum, ut plantatione & insitione arborum non tantum suę ætati, sed etiam posteritati suę consulant. Nam si permiseris arborem statim in primo aut secundo anno fructum ferre, uix durabit ad posteros, sed una cum ipsa hortulani ætate deficiet. Deinde coerces etiam hac ordinatione auariciam populi sui. Auari enim, qui sibi omnia deesse iudicant, tanta cupiditate cumularum opum tenentur, ut si uno anno, ex agro aut arbore omnes eos fructus, qui pluribus annis proferri deberent, extorquere possent, magno id studio, & nulla posteritatis ratione habita, facerent. Quare lex iniicit eis hac ordinatione laqueum, ut cogantur, uel inuiti parcere imbecillitati arborum, & aliquam posterioris temporis rationem habere. Postremo, cum iubet quarto anno omnem fructum sacrificari, ac offerri Domino, docet gratitudinem, ut Israelitę hac oblatione agnoscant se arborum fructus, non suo merito, sed diuina liberalitate accipere, quemadmodum de primicijs frugum scribitur Deut. xxvi. & ut admoneantur, quo utantur fructibus arborum, ut dono Dei, non ad luxum, contra uocationem Dei, sed ad necessitatem, in obsequio Dei.

Auariciã

NIHIL COMEDETIS CVM SANGVINE &c.)

Varia est sententia interpretum de hoc dicto. Sunt, qui scribunt, Israelitas obtulisse in ægypto sacrificia, dæmonibus, quos שֵׁדִים Schedim uocant, & postea iuxta effusum sanguinẽ quo magis dæmones placaret, comedisse reliquias sacrificiorum. Quod si hæc non est Iudaica fabula, apte coheret lex ista, cum ijs, quę mox sequuntur, & prohibent supersticiosas ac impias auguriorum obseruationes. Sed uidetur hac lege simpliciter prohibitus esse esus sanguinis, ac plane idẽ repeti, quod supra cap. xvij. dictum est. Sanguinem nullius carnis comedetis. Contra hæc legẽ peccauerunt Israelitę in bello Philistino. i. Samu. xiiij. Vertit se, inquit scriptura, populus ad prædã, tuleruntq; oues & boues & uitulos, & matauerunt in terra, comediteq; populus cum sanguine.

Sanguinis esus.

NON AVGVRA BIMINI NEC OBSERVABITIS SOMNIA &c.)

Hoc alij iuxta Hebręum textum legunt, Non augurabimini, nec obseruabitis dies. Græcus sic interpretatus est, μή δὲ αὐραβίμινι, οὐδὲ ἀεγνισθοσκοπήσεις. Non augurabimini nec auspicabimini. Sunt enim duo genera uaticiniorum, quę gentes ex auibus obseruarunt. Alterum ex auium garritu, quod augurium uocarunt. Alterum ex auium uolatu, quod dictum

Auguria. Auspicia.

est auspiciū. Cum autem obseruationes ex auibus uariæ sint, notandum erit, quod in hac lege non prohibentur hæ auium obseruationes, quæ habent physicas rationes ad significandam futuram tempestatem. Aratus in *φαινόμενοις* scribit, Noctuam continenter per noctem clamantem, & cornicem interdium leniter uociferantem, atque coruos plures gregatim uelut gaudentes & clamantes, serenitatem significare. Pullos autem gallinarum quærentes studiose pedunculos, & maiori uoce pipientes, Similiter hirundines circa paludes, piscinas, aut fluuios, cum clamore uolantes, pluuiam indicare. Verba Arati, si quis ea requirat, hæc sunt.

καὶ νυκτερὴ γλαυξ

Ἡσυχρὴ ἀείδουσα, μαρμαρυμένον χειμῶν

εἰνέστωρι σήμα, καὶ ἡσυχὰς ποικίλας

ὧρῃ ἐπερὶ κροῦζή πάλυφον κροῶν.

Et paulo ante.

καὶ τίτθ' ὄρνιθον, τὰ ἀλάτορ ἡγερόν

εὐεφθερίσεν, ἔκρωξαν μάλ' αὖ φωνῆ &c.

Hæc, & id genus alia, quæ habent suas naturales causas obseruare, non est abominandæ impietatis, sed commendandæ prudentiæ, & experientiæ. Obseruare autem uolatus aut garritus auium iuxta auguralem disciplinam gentium, ut ex ipsis pollicearis tibi aut scelicem, aut infelicem actionum tuarum euentum, hoc demum impium, & diuina lege prohibitum est. Impium igitur est, quod Augurum disciplina tradit, cornicem & picum, a sinistra, Coruum & aquilam a dextra ratum facere auspiciū. Et aut Satanæ ludibrium, aut fallaces ioculatoriæ artis præstigiæ fuerunt, quod Actius Nauius, ad comprobandam, ut conuenerat, augurij ueritatem, cotem nouacula disciderit. Videtur autem auspiciorum obseruatio hinc adeo nata esse, quod gentium superstitio existimauerit aues esse interpretes Deorum. Noti sunt uersus Ouidiani, de auibus.

In. 1. pastorū.

sed nihil ista iuuant, quia lingue crimen habetis

Dijq; putant mentes uos aperire suas.

Non tamen hoc falsum, nam dijs, ut proxima quæq; est,

Nunc penna ueras, nunc datis ore notas.

Contra Appionem.

Quæ, utcunque asseuerentur, prudentiores tamen non Iudæi tantum, sed etiam Ethnici soliti fuerunt istas impias superstitiones ridere, & contemnere. Refert Iosephus ex Hecataeo iucundam historiam de Iudæo, quem Mossolanum uocat. Is, cum esset excellenti fortitudine militabat in exercitu successorum Alexandri magni. Et cū exercitus peruenisset ad quendam locum, non procul a mari rubro, ac de improviso substitisset, quærit Mossolanus ex proximo uicino, quæ caussa esset tam reperiuntæ cessationis, Vates, (inquit ille) iussit oēs stare, ut ex hac aue, (Et demon-

Mossolanus Iudæus.

(Et demonstrat auem) capiat augurium, num uel pergendum, uel retro cedendum nobis sit. Nam si auis præuolauerit nos, pergemus foeliciter, Si autem aduersus nos uolauerit, abeundum nobis erit retro. Hæc cum Mossolanus audiisset, rem indignissimam ratus, quod homines peteret salutem suam ex auibus, & cogitans se palam declaraturum uanitatē auguriorum, nihil quidem uerbis ad ea respōdit, sed tracto arcu, et emissa sagitta, uolucrum, cunctis inspectantibus, interemit. Indignantibus nō uate solum, sed & multis alijs, ac impietatem in deorum interpretem execrantibus. Quæ ista, inquit, furia est? Hæc auis non potuit suæ salutis conscia esse, & nostram præsciuisset? Nam si de sua salute aliquam cognitionem habuisset, nunquam in hunc locum, in quo a Iudæo conficeretur, uenisset. Accedit huc, quod & in ipsorum augurum disciplina, auctore Plinio, constat, neq; diras aues neq; ulla auspicia pertinere ad eos, qui quanq; rem ingredienti, obseruare se ea negauerint. Et apud Homerum Hector ait, ea optimis auspicijs geri, quæ pro Reipub. salute gererentur.

*Superstitio
irrisa.*

*lin. lib. 10.
ca. 2.*

*Seu dextra spectentur aues Phaëthontis ad ortum,
Siue sinistra petant obituri limina solis,
Nil rationis habent, cum sint ratione carentes.
Qui iussit sperare, Ioui nos fidere oportet,
Quem penes est hominum diuinæq; æterna potestas:
Augurium tamen est, quod præualet omnibus unum,
Pro patria pugnare, armis defendere ciues.*

Iliados M.

Quare testibus etiam huius disciplinæ professoribus, uana est auguriorum & auspicioꝝ obseruatio. Sed utut hi de sua professione senserint, certe nobis obseruanda est lex Domini, quæ non in hoc tantum loco, sed etiam Deut. xvij. iubet cauere ab obseruatione auspicioꝝ. Caue, inquit, ne imiteris abominationes gentium, & non inueniatur in te obseruans auspicia & auguria. Nomine uero augurij & auspicij non solum prohibitæ sunt supersticiosæ obseruationes garritus & uolatus auium, sed etiam aliarum rerum, quarum nulla est probabilis causa in natura. Cæsar Augustus iudicabat dirum, si mane sibi calceus perperam ac sinister pro dextro induceretur. Alij putant in foelicem esse consilioꝝ suorum euentum eo die, quo ipsis presentibus sal in mensa effunditur. Alij ad buccellam ex ore aut ad baculum e manu cadentē trepidant. Alij sua habent auspicia ex ceruo transeunte a dextris, & ex uulpe a sinistris. Alij alias habent id genus obseruationes, quæ cum nullam habent in natura probabilem causam, abijciendæ sunt & detestandæ. Quid ergo faciemus? aut unde salutis nostræ signa petemus? Non certe ex auibus, aut alijs bestijs, quarum longe alia condicio est, quam ut interpretentur diuinam erga nos uoluntatem. Sed petenda est Salus, ex eo propheta, quæ

Deus promissit, & qui est uerus diuinæ uoluntatis interpres. Gentes iste, inquit Mose, quarum possidebis terram, audiunt augures, et diuinos, tibi autem hoc non permittit Dominus Deus tuus. Sed suscitabit tibi prophetam de gente tua, & de fratribus tuis. HVNC audies. Et qui uerba eius, quæ loquetur in nomine meo, dicit Dominus, audire noluerit. EGO ultor existam. Hic propheta, interprete Petro & Stephano, est Iesus Christus Dominus noster. De hoc dixit pater ex cælo. Hic est filius meus dilectus, in quo complacitum est mihi. HVNC audite. Huic dedit pater omne iudicium, & omnem potestatem in cælo & in terra, ut quicumque crediderit in ipsum, non pereat, sed habeat æternam uitam. Quare non est nobis aliud, siue oraculum, siue augurium, siue auspiciam, ad salutem nostram, capiendum, nisi solum Euangelion Domini nostri Iesu Christi, quod & ita obseruandum est, ut si angelus de cælo prædicauerit nobis aliud Euangelion, pro anathemate habeatur. Cæterum ubi Hebræus habet לוֹתְיוֹנִי Lotheonenu, ibi nos iuxta Græcam translationem interpretati sumus. Non auspicabimini, deducetes uidelicet hoc uerbum ab לוֹנָן Onan quod nubem significat. Alij deducunt ab לוֹנָא Ona, quod significat tempus statutum. Itaque sciunt hoc dicto prohiberi obseruationem temporum. Quæ interpretatio non est abiicienda. Diligenter tamen considerandum est, qualis temporum obseruatio sit prohibita. Sunt enim diuersæ temporum obseruationes. Alia est legitima & diuina ordinatione instituta, qualis fuit obseruatio Paschæ, Pentecostes, Sabbati, & aliorum festorum in lege Mosis. Hæc obseruatio fuit necessaria in politia Mosaica. Deus enim sic publica lege ordinauerat. In Christianismo autem, uulgato iam Euangelio in omnes gentes, & abrogata politia Mosis, non est necessaria. Ne quis, inquit Paulus, iudicet uos in parte diei festi, aut nouilunii, aut sabbatorum, quæ sunt umbra rerum futurarum, corpus autem Christi. Quod si præterea accesserit impia opinio, uidelicet, neminem posse iustificari, & salutem consequi, nisi obseruet tempora seu festa Mosaica, ibi tum obseruatio temporum in Christianismo non solum non est necessaria, sed etiam impia. De hac Paulus ad Galatas scribens. Dies, inquit, obseruatis & menses & tempora, & annos. Metuo de uobis ne frustra laborauerim erga uos. Obseruantur & sua in Christianismo festa, sed sine lege, hoc est, libere, ἐὼς χάρις tantum gratia. Quare hanc obseruationem Paulus non damnat, sed confirmat potius, cum aliter dicat. Omnia decenter & secundum ordinem fiant. Alia est obseruatio temporum & dierum physica, qualis est obseruatio dierum Criticorum apud medicos, obseruatio item dierum, quos uocant Caniculares, de quibus extat Aphorismus Hippocratis. Sub cane & ante canem periculosæ sunt purgationes. Qualis est etiam obseruatio temporum phlebotomiae,

Deut. 18.

Acto 3. & 7.

Temporum
obseruatio.

Physicam
temporum
obseruatio.

tomiae, plantandi, ligna incidendi, & multa id genus alia, quae non sunt excogitata humana superstitione, sed inuenta naturali ratione & experientia, quorum observatio non est impietatis, sed prudentiae in administranda oeconomia. Alia est observatio superstitiosa, quae non habet causam in natura, sed est humana superstitione excogitata, & Satanæ praestigijs confirmata, qualis est observatio dierum Aegyptiacorum. Sunt enim, qui dicunt, in quolibet mense duos esse dies, quos aegros & aegyptiacos uocant, in quibus infaustum sit quicquam operis inchoare. Alij observant tempus ineundi coniugij, induendae nouae uestis, amandandi nunciij, & aliarum id genus rerum. Hae observationes sunt superstitiosae, & tamen habent suos gradus. Non nulla enim uidentur suas habere causas in natura, sed remotissimas, quale illud est. Non induas nouam uestem luna collocata in signo fixo. Haec si quis sine ulla superstitione obseruaret, fortassis tolerabile esset. Alia nullas prorsus habent in natura causas, nec propinquas nec remotas, quale est illud de diebus aegyptiacis. Ac de his proprie loquitur lex. Non obseruabitis dies. Quid ergo obseruandum erit? Verbum Domini. Foelix enim dies erit, in quo uerbum Domini obseruaueris. In foelix, in quo uiolaueris ipsum. Iuxta illud. Si audieris uocem Domini Dei tui, & custodieris omnia mandata eius, benedictus tu in ciuitate, benedictus in agro &c. Si autem non obedieris, maledictus eris &c. Et homini pio, in Christum credenti, ac in uocatione Dei ambulanti, omnis dies foelix est, quia Christus ait. Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.

Dies Aegyptiaci.

NON IN ROTVNDVM ATTONDEBITIS CAPVT &c.)

Vbi uulgata tralatio habet. Nec radetis barbam, ibi iuxta Hebraeum textum legendum est. Non corrupes angulum barbæ tuæ, quod nonnulli sic interpretantur. Non rades totam barbam. Anguli enim barbe dicuntur partes, & quasi regiones faciei in quibus barba enascitur, quæ admodum etiam quatuor plagæ mundi, hebraeo more anguli dicuntur. Videtur autem hæc lex Israelitis præcipue de funeribus aduersus consuetudinem gentium lata esse. Apud Herodotum, Aegyptij tondent in funere barbam, aliae gentes tondent etiam capita. Apud eundem, cum Perse lugerent Masistium ab Atheniensibus interfectum, totonderunt non se ipsos tantum, uerum etiam equos & iumenta. Voluit autem spiritus sanctus, ut Israelitæ longe abessent ab his gentium moribus, qui inhonestam habebant speciem, ne simul cum his moribus imbiberent etiam idololatricam gentium. Et quanquam perse *ἀνάφορον* sit, comam aut barbam uel

nutrire, uel tondere, non tamen ἀνάφορον est, assuefieri ad idololatriam, & magnum fuit, concludi, ex uoluntate & præcepto Dei, sub lege, ac pædagogo, donec ueniret semen promissum. Quare hæc lex de funeribus suo tempore obseruabilis fuit. Postq̄ autem semen promissum iam uenit, non sumus amplius sub pædagogo, sed uocati sumus in libertatem, tantum ne demus libertatem in occasionem carni, sed ut inuicē per charitatem seruiamus, & in gestanda aut abradenda barba, quod honestum & politicum est, faciamus. Sed hic uide mihi Pontificum seu impudentiam, seu audaciam. In consarcinandis enim sacris suis, quibus Deum colerent, & peccata expiarent, imitati sunt aliquoties ritus Mosaicos, quos obruserunt ecclesiæ tanquam necessario obseruandos, quemadmodum supra sæpe ostendimus. Quod autem ad hunc ritum de coma capitis attinget, prorsus diuersum secuti sunt. Sacrificuli enim & Monachi abraferunt in honorem Dei, ut ipsi senserunt, comam capitis sui in rotundum. Itaq̄ manifestum est, quod instituerint sacra sua non ex uerbo Dei, sed tantum ex humana sua libidine, quia ubi uisum fuit, secuti sunt ritus Mosaicos, ubi uero aliud uisum fuit, secuti sunt ritus gentium, & ex his consarcinatis finxerunt unum, quasi corpus religionis, ut illud opponerent iræ Dei, & consequerentur merito eius ueram salutem. Sed si de his sacris, quæ Deus ipse instituit, dictum est, Quo mihi multitudo uictimarum uestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio mihi est, quanto magis de consutis illis hypocritarum sacris non a Deo institutis, sed ab humana superstitione excogitatis dicendum est, Quo mihi nuge sacrorum uestrorum? Plenus sum. Cum ueneritis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus uestris?

NON INCIDETIS STIGMATA IN CARNE &c.)

Videtur & hæc lex aduersus mores ethnicorum lata esse. Si enim uerum est, quod Hebræi interpretes scribunt, Ethnici mortem suorum ita lugebant, ut etiam carnem suam aut cultris inciderent, aut manibus dilacerarent, ac sanguinem suum effunderent. Consecrabantur etiam dñs suis, notis quibusdam in carnem inustis, aut alio quodam modo incisis. Hos mores prohibet lex Israelitis, ne si amplecterentur eos, discerent etiam sectari Idololatriam. Ceterum reuelato iam Euangelio, per se quidem nihil refert, humanū corpus inustis notis signare, quale quid magistratus aliquoties sceleratis inferre solet, multum autem refert ab Idololatria cauere, & mortem suorum pro Christiana modestia lugere. De ijs, inquit Paulus, qui obdormierunt nolo uos ignorare, ne doleatis, quæadmodum & cæteri spem non habentes &c.

NE PROSTITVAS FILIAM TVAM &c.)

In hac lege decalogi, Non cōmittes adulteriū, nō solum prohibetur uulgare

*Stigmata
corporis.*

uulgare illud adulterium, quod cum aliena uxore designatur, nec prohibetur tantum scortatio, sed prohibetur etiam lenocinium. Non enim si tantum morte digni sunt, qui faciunt peccata, uerum etiam si qui uel consentiunt & approbant, uel defendunt, uel coniuuent ad peccata. Quare lex monet hoc loco patres familias, ut non exercent lenociniū & non prostituunt filias suas. Monet etiam magistratum, ut non toleret in publicis sua publicam scortationē, seu quæ uocant, lupanaria. Gentes enim, ut sentiebant scortationem non esse flagitium, ita a lenocinio, & prostitutione filiarum suarum nō admodum abhorrebant. Publicus Cyprius mos fuit, uirgines ante nuptias, statutis diebus dotalem pecuniam quæ futuram, prostituere, & in quæstū ad litus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. Locrenses existimauerunt se prostitutione filiarum suarum gratum Deo cultum facere. Cum enim premerentur bello, uouerunt, si uictores foret, ut die festo Veneris uirgines suas prostituerent. Quid his turpius, aut horribilius excogitari potest? Quomodo potuisset Satan gentes plus excæcare? Iubet igitur lex populum Dei, turpitudinem lenociniū uitare, & publicam honestatem in conseruanda filiarum suarum pudicitia sectari, ne contaminetur, inquit, terra, & impleatur piaculo, hoc est, ne regio uestra, contempta coniugij honestate, impleatur scortis & scortatione, quo fiat, ut terra sordidetur publica uitæ turpitudine, & necesse habeat publico supplicio uel famis, uel belli, uel pestis expiari. Quod autem Deus exigit ab Israelitis, hoc idem exigit a Christianis patribus familias, & magistratibus, qui nunc populus Dei sanctus uocantur. Nam si uel ipsi exercent lenocinium, uel tolerent publica prostibula, non solum fiunt participes peccatorum, quæ in his designantur, sed etiam fiunt autores publicarum calamitatum quas Deus propter talem turpitudinem regioni immittit, & cum deberent esse patriæ defensores, fiunt propter ignauiam aut turpem suam coniuentiam patriæ eueriores. Sunt quidem, qui dicunt publica prostibula tolerari, ne maiora mala designentur, sed quid si essent schola, in qua maiora mala discantur potius, quam uitentur?

SABBATA MEA CVSTODITE &c.)

De hac lege alias sæpe dictum est. Et repetitur, ut obseruatio sabbati diligentius commendetur.

NON DECLINETIS AD MAGOS &c.)

Vbi uulgata lectio habet, Magos, ibi Hebræa habet אֲוֹתָיִם Oboth. Significat autem אֲוֹתָיִם Ob, utrem seu lagunculam. Itaque Hebræi interpretes sentiunt, hoc uocabulo significari spiritum Pythonicum, (unde & Chaldeus pro Oboth reposuit בִּידִין Biddin) quo qui obsessi sunt, oracula reddunt obtusa uoce, perinde ac si loquerentur e laguncula aut

I N C A P. XIX. L E V I T I C I,

cauea. Græcus aliquoties interpretatus est ἐγγασμύθοος, hoc est, uentri-
 quos, quo uocabulo, etsi generaliter intelliguntur hi, qui afflati dæmo-
 ne utcunq; uaticinantur, proprie tamen intelliguntur hi, qui a Satana
 correpti dant responsa ex uentre, ore clauso. Aliquoties interpretatus est
 θελάτης, quos uocare posses, Delectores, aut Coniectores. Quale autem
 hoc hominum genus fuerit, an imaduertere licet e priori libro Samuelis
 cap. xxviii. ubi fit mentio mulieris habentis Ob, hoc est, spiritum Pytho-
 nicum. In hunc ordinem recēsent etiam eam puellam, de qua fit mentio
 in Actis apostolicis cap. xvi. Deinde, ubi uulgata lectio habet, Hario-
 los, ibi Hebræa habet חַרְשָׁיִם lideonim. Hos quidam Hæbrei inter-
 pretes senciunt esse, qui osse animantis, quod Iadua uocant, inter dentes
 accepto, uaticinantur. Sed huius rei fides sit penes lectores. Græcus tran-
 stulit alias ἐπαιδούς, Incantatores, alias παρασκοπούς, prodigiorum inter-
 pretes, alias γνώσας, Cognitores seu Diuinatores, alias ὅτι ἀπὸ τῆ γῆς φω-
 νοῦντας, hoc est, eos, qui e terra loquuntur. Sunt & alia genera diuina cu-
 lorum & incantatorum, quæ in Deut. cap. xviii. recensentur. Prohibe-
 tur igitur hac lege, ne sectemur eos, qui uana superstitione, & dæmonia
 co afflatu, de futuris, quoquo modo, siue per mortuorū excitationē aut
 coniurationem, siue per sortilegia, siue per somniorum, aut aliarum id
 genus rerum interpretationem, diuinant. Cum dixerint, inquit Esaias,
 ad uos, quærite a Pythonibus & diuinatoribus mussitantibus & garrien-
 tibus. (Respondete eis) Nunquid non populus a Deo suo requireret ui-
 sionem? Plus ne conuenit a mortuis quam a uiuis ueritatē quærere? Ad
 legem & ad testimonium. Et Christus. Habent Mosen & prophetas.
 Hos audiant. Ad quem ergo uocant nos Mose & prophetæ? Profecto
 non ad alium, quam ad prophetam illum, de quo supra diximus, nimi-
 rum ad Iesum Christum Dominum nostrum, cuius solius oraculum et
 uaticinium, quod est Euangelion ipsius, potentia Dei est ad salutem o-
 mni credenti.

CORAM CANO CAPITE CONSVRGE &c.)

Honestissima lex, & utilissima ad conseruandam obseruantiam Iuniorum
 orum erga seniores. Solet enim senectus propter quædam uicia sibi pe-
 culiaria, iuuenibus esse ludibrio & contemptui. Et quanquam omnes cu-
 piant fieri senes, tamē senectus ipsa fastiditur. Exigit igitur lex, ut in ho-
 nesta rep. iuniores uenerentur. seniores, & ut lex loquitur, coram cano
 capite consurgant, ac personā senis honorent. Primum, quod senes sint
 loco parentum. Ita q; cum decalogus iubet honorare parentes, iubet eti-
 am honorare senes. Et Paulus ad Timotheum scribens. Seniore[m] te ne
 sequius obiurges, sed adhortare, ut patrem, mulieres natu grandiores, ut
 matres. Deinde, quod Canicities seu senectus sit donum Dei, quo Deus
 testatur

4. Reg. 21.
 23.

Leuit. 19.

Deut. 18.

1. Reg. 28.

Esai. 8. & 19.

Diuinitio
 prohibita.

Senectus.

testatur se fauere ei reip. in qua conseruat ciues ad iustam senectutem. Quare, qui ueneratur honestum senem, ueneratur Deum in sene. Qui autem contumeliosus est in senem, contumeliosus est in Deū, senectutis donatorem. Vnde lex addit. Timebis Dominū Deum tuum. Is enim sibi iudicat fieri, quod in senem committitur. Admonentur etiam ex hac lege seniores, ut honestam uitam ducant, & iuniores bonis exemplis ad uirtutem excitent, ut legitimo honore non indigni fiant.

SI HABITAUERIT ADVENA IN TERRA &c.)

Aduenæ & peregrini, nisi opulenti fuerint, grauatim solent inter ciues recipi. Et quia deserti uidentur, existimat uulgus licere sibi, ut ipsos opprimant. Quare lex monet hoc loco, ut aduenæ humaniter tractentur. Primum, quia etsi non sunt ciues nostri, sunt tamē, quod maius est, proximi nostri. Diligetis, inquit, quasi uos metipsos. Sic em̄ proximos nostros diligere iubemur. Deinde, quia & uos fuistis aduenæ. Natura autem affert, ut eis faueamus, qui in iisdem periculis, quibus nos perfuncti sumus, uersantur. Quare aduenas & peregrinos inhumaniter ac crudeliter tractare, est aduersus legem naturæ peccare.

Aduena

NOLITE FACERE INIQVVM ALIQVID IN IUDICIO &c.)

Præsens huius seculi status, talis est, ut in legitimis rebus publicis nō possit esse ea rerum communitio, quam Platoniam uocāt, sed necessaria est rerum diuisio, & necessarij sunt contractus ciuiles. Diuisiones autem rerum fiunt uarijs modis. Nos de ijs modis nunc loquemur. In hoc loco recensentur. Aut enim fiunt sententia Iudicum, aut baculis mēforijs tam oblongis, quam breuioribus, qualis est ulna, aut pondere, aut mensura rerum seu aridarum, seu liquidarum. Iubet igitur lex, in his constituendis & utendis, conseruare æquitatem, & suam cuiusq; regiōis iustitiam. Ac primum, Nolite, inquit, facere aliquid iniquum in iudicio. Aliquoties enim disceptatur coram publico iudicio, de finibus agrorum, de debito pecuniæ, deq; alijs generibus diuisionis rerū. Hic exigitur æqua & iusta iudicum sententia. Nam controuersiæ rerum deferuntur ad Iudicem, non quod liceat ipsi pro sua libidine, huic, quod legitime suum est, auferre, & alteri dare, sed ut causæ iudicium cognoscat, & sententiam, iuxta publicas & ordinarias leges, aut æquitatem & rectam rationem pronunciet. Etsi enim disceptatio est de rebus terrenis, & ordo Iudicum uidetur humana uoluntate constitutus, tamen Iudiciū ipsum Dei est. Non hominis, inquit Iosaphat, exercetis iudiciū, sed Domini, & quodcunq; iudicaueritis in uos redundabit. Huc accedit, quod in hac Decalogi lege, Non furaberis, nō solum prohibetur furtum, quod priuatus homo clam in surripiendis alienis rebus designat, sed prohibetur quæuis ille

Communitio rerum.

Iudicium iustum.

*Regule di-
mensionum.*

gitima & iniusta alienorum bonorum ablatio. Itaque iniqua Iudicis sententia, furandi & prædandi genus est, quod tanto abominabilius est coram Deo, quanto magis licitum uidetur coram hominibus. Sequitur de inde. Nolite aliquid iniquum facere in Regula, hoc est, in dimensione earum rerum, quæ uel oblonga uirga aut baculo, ut agri, uel ulna, ut pannus, mensurantur & diuiduntur. Sunt enim impostores, qui sciunt parum referre, quali regula aut dimensione utantur, cum existiment regulas dimensionum esse humano arbitrio excogitatas, & altera sit alteri in diuersis regionibus dissimilis. Adhæc, quia in hac diuisione non agitur periculum animæ, sed tantum iactura rei terrenæ, putant Deum non respicere, qualicumque utantur regula, aut dimensione, sed in hoc præcepto, Non furaberis, confirmata est diuinitus legitima rerum diuisio. Hæc autem legitima est, quæ fit dimensione publico consensu approbata. Quod enim ad hanc rem attinet, Regio ipsa, Lex est. Quare quodcumque surriperis alteri illegitima dimensione, deputatur coram Deo in furto & rapina.

*Pondus.**Mensura.*

Fit & rerum diuisio Pondere. Itaque additur, Nolite facere aliquid iniquum in Pondere. Pondus, inquit Salomon, & statera, iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides sacculi. Et iterum. Pondus & pondus, mensura & mensura, utrumque abominabile coram Deo, hoc est, Deus abominatur iniqua pondera. Fit etiam mensura, diuisio rerum seu aridarum, seu liquidarum. Itaque exigit Deus, ut & hac iusta & legitima utamur. Iustum, inquit, sit Ephā, iustum Hin. Dicunt autem Ephā esse mensuram rerum aridarum, ut frumenti, & continere quadringenta triginta tria oua. Hin uero esse mensuram rerum liquidarum, ut uini & olei, & continere septuaginta duo oua. Atque hæc quidem legitimarum ordinationum in regulis, ponderibus & mensuris obseruatio, ciuilis tantum & externa est iustitia, quæ & sua habet præmia. Sic enim Christus ait. Date & dabitur uobis. Mensuram bonam & confertam, & concussam, atque exundantem dabunt in sinum uestrum. Eadem quippe mensura, qua metimini, metientur alij uobis. In hac autem lege, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Et, Non furaberis. Et, Non concupisces rem proximi tui, exigitur maior & perfectior iustitia, uidelicet, ut non tantum exponas res tuas proximo iusta mensura pro pecunia, aut alia æquiualentem retributionem, sed etiam, ut adiuues egenum tuis opibus, nulla spe retributionis. Diligite, inquit, inimicos uestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes &c.

Quod autem in fine huius capituli additur. Ego Dominus Deus uester, qui eduxi uos de terra ægypti, ut custodiatis omnia statuta &c. explicat causam propter quam Deus instituit & tuetur Politias, uidelicet, non ut

non ut edamus tantum & bibamus, sed maxime omnium, ut discamus Deum cognoscere, & mandata eius obseruare, ac in uera iustitia ambulare, sic & Deut. vi. Cum introduxerit te (inquit) Dominus Deus tuus in terram, & comederis ac saturatus fueris, caue diligenter ne obliuiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra egypti de domo seruitutis. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias &c.

Politie, in quem finem instituta.

CAPVT XX.

QVISQVIS DE FILIIS ISRAEL AVT DE ADVENIS &c.)

In hoc capite repetuntur aliquot leges, quæ prius cõmemorate sunt. Repetuntur autem necq; inepte, necq; superuacue. Ante enim positæ sunt simpliciter, καὶ ἠδικῶσ, nulla adiecta pœna uiolationis. Nunc autē referuntur πολιτικῶσ, ac uere νομικῶσ, adiecta graui supplicij seueritate aduersus uiolutores. In politia enim recte constituta non satis est, bonas leges esse latas, & ordinatas, sed necessitas exigat, ut magistratus custodiat & tueatur eas. In administratione priuatarum facultatum, non minorem a iunt esse uirtutem parta tueri, quam quærere, multo magis in administratione reip. non tam necessarium est bonas leges ferre, quam latas diligenter conseruare. Conseruantur autem leges, primum, bonis maiorum exemplis, deinde grauitate supplicij. Quare, quæ hoc capite de supplicijs commemorantur, necessaria fuerunt ad conseruationem legum in Israelitica politia. Cum autem horribiles sint uoces, Occidatur, Interficiatur, Morte moriatur, Exuratur, & crudele uideatur, hominem eiusdem nobiscum carnis & sanguinis ab homine trucidari, senserunt quidam uani homines ex hoc, & similibus locis Mosaicæ legis, quod clementissimus ille Deus, qui misit unigenitum filium suum in hunc mundum, non sit autor ueteris testamenti, sed alius quispiam Deus truculentus & sanguinarius. Sed huius opinionis impietas manifestior nunc est, quam ut pluribus refutari debeat. Si enim Deus uerus, qui misit filium suum in carnem, iustus est, & iudex, (quis autem hoc negaret?) certe officij eius est, non solum tueri bonos, sed etiam coercere malos. At mali non coercentur, nisi supplicijs. An tu medicum accusabis crudelitatis, quod recidat putridum membrum, ne pars syn-cera trahatur? profecto, si sapis, commendabis prudentiam & artificium eius. Quare nec Deus iudicandus est crudelis, quod instituat, ut sceler-

Legum cõseruatio necessaria.

Cerdon & Marcion, Vix de Tertulliano num.

rati ultimis supplicijs afficiantur, sed potius dicendus est iustus, quod iubeat malos pro merito punire, & bonus, quod supplicijs coerceat malos, ut & boni defendantur, & alij grauitate suppliciorum a designandis sceleribus deterreantur.

QVISQVIS DE FILIIS ISRAEL AVT DE ADVENIS QVI HABITANT IN ISRAEL, DERIT &c.)

In decalogo generaliter præcipitur, ne sectemur alienos Deos, seu Idololatriam. In hoc autem loco recensetur una species Idololatriæ, quæ est, liberos suos offerre Idolo Molech, qui qualis fuerit cultus, supra explicuimus. Ac ante quidem, cap. xvij. eadem lex conscripta est, sed nullo adiecto supplicio. Nunc uero additur supplicium. Morte, inquit, moriatur. Populus terræ lapidabit eum. Et ut uideas seueritatem DEI, in exigendo huius impietatis supplicio, additur. Si populus terræ negligens dimiserit hominem, qui dedit de semine suo Molech, nec uoluerit eum occidere, ponam ego tamen faciem meam super hominem illum, & cognationem eius, succidamque & ipsum, & omnes qui consenserunt ei &c. Quam seueritatem declarauit DEVS non solum his uerbis, sed postea etiam stupendis exemplis. Salomon rex coluit Molech. Et populus conuiuuit. Quare DEVS immisit eis diuisionem regni Salomonis, quod fuit initium omnium malorum in Israel. Manasse rex transire fecit filios suos per ignem Molech. Et reliqui Israelitæ partim conuiuierunt, partim approbarunt. Traditus igitur est Manasse a DEO in manum regis Assyriorum, qui & ipsum compedibus uinctum, in Babylonem duxit. Et Ierem. xxxij. Ecce ego, inquit DOMINVS, tradam ciuitatem istam in manus Chaldaeorum, in manus regis Babylonis, & capient eam, & uenient Chaldaei præliantes aduersus urbem hanc, & succendent eam igni & comburent eam. Propter quam causam? Sequitur, quia posuerunt Idola sua in domo, in qua inuocatum est nomen meum, ut polluerent eam, & ædificauerunt excelsa Baal, quæ sunt in ualle filij Ennom, ut iniciarent filios suos & filias suas Molech &c. Ex hac igitur lege primum nobis obseruandum est, quanta sit abominatio coram Deo, alienus cultus & idololatria. Contaminauit, inquit, sanctuarium meum, & polluit nomen sanctum meum, hoc est, alienus cultus seu idololatria, est contaminatio, contumelia & blasphemia in nomen Dei, & in uerum cultum Dei. Quid aut potest horribilius excogitari, q̄ blasphemum & contumeliosum esse in Deum? Ac hoies facile quidem persuaderi uident, nihil coram Deo abominabilius esse idololatria, sed hoc opus, hic labor est, ut cognoscatur q̄ sit Idololatria.

Hic

Cultus Molech.

2. Paral. 33.

Cultus alienus.

Hic enim impij hypocritæ contendunt idololatriam suam, non esse idololatriam, sed esse sanctissimum cultum Dei. Recte igitur definienda est Idololatria. Nam idololatria est obseruare cultum diuinum, non institutum uerbo Dei, sed humana ratione excogitatum, qualis fuit cultus uultu aurei, & alia multa sacra, tam apud Israelitas, quam apud gentes, qualis etiam est Missa papistica apud hypocritas Christianos. Est & Idololatria obseruare cultum diuinum, institutum quidem uerbo Dei, sed impia opinione usurpatum, qualis fuit obseruatio sacrificiorum & Incensifici apud Israelitas, quæ etsi fuerunt diuinitus instituta, tamen, quia Israelitæ faciebant ea sacra, impia opinione, uidelicet, quod essent merita, ex opere, ut uocant, operato, expiationis peccatorum, iudicantur pro Idololatria. Sic & horæ Canonice apud hypocritas Christianos in idololatriam uertuntur. Etsi enim lectiones sacræ scripturæ, & orationes, & psalmodorum cantus, commendantur diuinitus, tamen hypocritæ abutuntur his impia opinione, ad expianda meritis horum operum peccata sua &c. Deinde in hac lege obseruandum nobis est, quod diuinitus puniantur, non solum hi, qui scelerate faciunt, sed etiam, qui ad scelera conueniunt, qui consentiunt, & approbant ea. Ponam, inquit, faciem meam super hominem istum, & cognationem eius, succidamque & ipsum, & omnes qui consenserunt ei &c. Quare patribus familias & magistratibus danda est opera, ut non solum ipsi non peccent, uerum etiam ut ad peccata suorum non conueniant &c.

ANIMA QVAE DECLINAVERIT &c.)

Pertinet & hæc lex ad explicationem primi præcepti in Decalogo. Declinare enim ad magos & hariolos, seu ad Pythones & sortilegos, est species Idololatriæ. Ac in priori quidem capite recensetur hæc lex simpliciter, nunc autem addit Dominus grauissimam comminationem. Ponam, inquit, faciem meam contra eum, & interficiam illum de medio populi sui. Atque hoc dicitur de his, qui sectantur magos & diuinaculos. Nam de ipsis magis & diuinaculis postea sequitur. Vir uel mulier in quibus fuerit Python uel sortilegus spiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos.

QVI MALEDIXERIT PATRI &c.)

In Decalogo simpliciter dicitur. Honora patrem & matrem &c. In hoc autem loco & Exo. xxi. additur extremum supplicium aduersus eum qui parentibus maledicit. Magna quidem hæc est seueritas, sed eadem est & iustissima. Quid enim crudelius est, quam in eos sequi maledictis, per quos Deus dedit tibi ut spires, ut uiuas, & qui te magna sua molestia, ac non mediocri sumptu usque ad hoc ætatis educauerunt? Quare iustissimum est, ut tanta crudelitas & ingratitude liberorum seueriter

*Idololatria
quæ sit.*

*Parentibus
maledicere.*

puniatur. Quod si homines cessauerint, non tamen cessat Deus. Sic em̄ Salomon Prouer. xx. ait. Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lumen eius in medijs tenebris.

SI MOECHATUS QVIS FVERIT CVM VXORE ALTERIVS &c.)

Adulterij ge-
nera, & sup-
plicium.

Quæ sequuntur leges, institutæ sunt ad conseruandam & munien-
dam honestatem legitimi coniugij. In Decalogo simpliciter dicitur. Nō
committes adulterium. Hic autē adiicitur poena externi adulterij. Moe-
chus, inquam, & mœcha, moriētur ambo. Idem habes Deut. xxij. Sed
uidendum hic erit, quod adulterij genus lex extremo supplicio puniat.
Sunt enim uaria genera adulterij. Aliud est, quod designatur concupi-
scentia tantum, de quo illud decalogi loquitur. Non concupisces uxore
proximi. Et Christus. Quicumq; aspexerit uxorem alterius ad concupi-
scendum eam, iam adulterium cum ea commisit in corde suo. Hoc genus
adulterij, etsi per se peccatum est dignum perpetuo inferno, politicæ ta-
men leges nō puniunt. Aliud est, quod committitur a marito, cum alie-
na muliere, quæ nullius uiri uxor est. Atq; hoc adulterij genus, grauissi-
mum quidem peccatum est, & sua etiam externa poena dignum, leges ta-
men non puniunt ipsum ultimo supplicio. Aliud adulterij genus est,
quod committitur a uiro, cum uxore alterius. Et hoc est, quod tam lex
Mosi, quam Leges Romanæ proprie adulterium uocant, quodq; statu-
unt extremo supplicio uindican- dum. Sic enim Mose dicit. Si mœchatus
quis fuerit cum uxore alterius. Non ait, Cum quauis, sed cum uxore al-
terius. Et **L. Julia** eos adulteros gladio punit, qui sunt alienarum nupti-
arum temeratores. Atque hæc intelligenda sunt de politico supplicio,
quod expiat peccatum in externa tantum rep. coram hominibus. Nam
coram Deo, expiatur peccatum, aut morte tantum Christi, si credideris
in ipsum, aut æterna tui ipsius damnatione in inferno, si non resipueris.

QVI DORMIERIT CVM NOVERCA SVA.

**QVI DORMIERIT CVM NVRV SVA, VTER
QVE MORIATVR &c.)**

In cap. xvij. prohibetur, ne cum nouerca aut nuru, aut alijs personis,
quæ sequuntur dormias. Hic autem additur poena extremi supplicij, ut
grauitate poenæ conseruetur naturalis honestas consanguinitatis & affi-
nitatis. Hoc autem de nouerca & nuru intelligendum est, uel post diuor-
cium, uel post mortem patris aut filij. Nam si pater aut filius adhuc ui-
uit, & retinet uxorem, iam non solum non licet cum ipsa commisceri, q̄
sit nouerca aut nurus, sed etiam, quod sit alterius uxor. Cæterum, quod
in hac, & quibusdam alijs legibus additur, Sanguis eorū sit super eos,
absoluit homines inferentes supplicium legitime, & rejicit omnem seue-
ritatis

fitatis culpam in malefactores. Crudele enim uidetur, quod homo interficit hominem, carnem & sanguinem suum. Si autem hoc legitime fit, non iam est crudelitas, sed iustitia. Et sanguis, hoc est, culpa sanguinis effusi, non est in magistratu, qui hominem interficit, sed in malefactore, qui scelere suo tam seueram poenam meritus est, ac seipsum quodam modo interficit.

QVI DORMIERIT CVM MASCULO &c.)

Cum hac conueniunt etiã Romanæ Leges. Sic enim inquit, Lex Iulia de coercendis adulterijs non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed & eos, qui cum masculis nephandam libidinem exercere audent.

QVI SVpra VXOREM FILIAM, DVXERIT ET MATREM EIVS &c.)

Aut supra uxorem matrem, duxerit & filiam eius. Sic enim supra dicitur. Turpitudinem uxoris tuæ simul & filia eius, non reuelabis.

QVI CVM IVMENTO DORMIERIT &c.)

MVLIER QVAE SVCCVBVERIT &c.)

Hæc foediora sunt, quam quæ pluribus explicari debeant. Et tamen quia impuri, flagitiosi, & ut Paulus ait, in reprobam mentem traditi, nulla foeditate a tam horridis sceleribus deterrentur, necesse est, ut legibus & supplicijs coerceantur.

QVI ACCEPERIT SOROREM SVAM &c.)

Additur & hoc loco supplicium, quod supra cap. xvij. non est commemoratum. Cæterum, ubi uulgata lectio habet, Nefarium rem operati sunt, ibi Hebræa habet **חסד** Hefed, quod significat misericordiam, beneficium, seu beneficentiam. Chaldaeus autem pro **חסד** Hefed, reposuit **קלנא** Kelanah, quod significat opprobrium seu ignominiam. Cui consentit & Græcus, **ὄνειδος**. Quidam Hebræi interpretes relinquunt hoc loco uocabulum **חסד** Hefed in natua sua significatione, pro misericordia seu beneficio. Et exponunt eum sic. In initio mundi licuit quidem Caino ducere sororem suam beneficio, dispensatione seu indulgentia diuina, iuxta illud psalmi lxxxvij. Seculum ædificatur ex misericordia (quod tamen longe alio sensu dictum est, quam hic allegatur) nunc autem, postquam homines multiplicati sunt, non amplius licet, sed morte puniendum est. Hi, etsi aliquid dicunt, necessitas enim exegit, ut initio Cain duceret sororem suam in uxorem, simplicius tamen est, si **חסד** Hefed, iuxta Chaldaeam & Græcam interpretationem intelligatur pro opprobrio seu ignominia. Sicut enim aliquoties benedicere pro maledicere, in scriptura usurpatur, ita & hoc loco licebit beneficium in contrario significato, ad amplificandum rei horrorem & turpitudinem, pro ma-

Sororem in
uxorē ducere

maleficio intelligere. Vnde & Prouer. xiii. in eodem significato usurpari uidetur. Iusticia eleuat gentem, opprobrium autem, seu maleficio populorum, peccatum.

QVI DORMIERIT CVM MVLIERE IN FLV XV &c.)

Magna quidem hæc est seueritas, sed ad conseruandum naturalem coniugij pudorem ac reuerentiam, & ad retinendum tam reip. quam rei domesticæ salutem, necessaria. Minatur enim Dominus totam gentis interitionem, nisi hæc coniugij honestas obseruetur. Custodite, inquit, omnia statuta mea, & iura, & facite ea, ne & uos euomat terra, quam intraturi estis. Ac mox. Omnia hæc fecerunt nationes, & abominatus sum eas. Et Ezech. xxij. Verecundiora patris discooperuerunt in te, pollutam menstruis humiliauerunt in te, & unusquisque in uxore proximi sui operatus est abominationem, & focer nurum suum polluit nefarie, & frater sororem suam, filiam patris sui oppressit in te. Audiuisti horribilia scelera, audi nunc supplicium eorum. Dispergam te in nationes, & uentilabo te in terras, & deficere faciam immundiciam tuam a te. Et mox. Effudi super eos indignationem meam, & in igne iræ meæ consumpsi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi dicit Dominus Deus.

TVRPITVDINEM MATERTERAE VEL AMLTAE TVAE &c.)

Hic non adijcitur certum genus supplicij, sed tantum dicitur. Portabunt ambo iniquitatem suam, ut intelligas eos grauissime peccare, & magistratum admoneri, ut uindictet hoc nefarium scelus, uel paulo seuerius, uel paulo clementius, pro temporis, personarum & circumstantiarum ratione.

QVI DORMIERIT CVM VXORE PATRVI SVI, TVRPITVDINEM PATRVI SVI REVELAVIT &c.)

Nec hoc loco certa poena statuitur. Sed additur. Absque liberis morientur, hoc est, huiusmodi nuptiæ sunt illegitimæ, incestæ, inutiles & maledictæ. Aut enim non procreabuntur ex ipsis liberi, quod est genus maledictionis, aut si procreabuntur, non debent reputari legitimi, quod & ipsum inter genera maledictionis recensetur.

QVI DVXERIT VXOREM FRATRIS SVI &c.)

Sunt & hæc nuptiæ illegitimæ, in quibus aut non nascentur liberi aut si nascentur, non debent reputari legitimi. Intelligenda autem hæc lex est de uxore fratris adhuc uiuentis, ab ipso repudiata, aut rapta, quales fuerunt nuptiæ Herodis & Herodiadis. Nam fratre absque liberis mortuo, lex iubebat ducere fratris uxorem,

CVSTODITE OMNIA STATVTA MEA ET IVRA &c.)

Iterum admonet spiritus sanctus magistratum, ut has leges diligenter conseruet ac tueatur. Talis enim est resp. talis etiam populus, qualis est magistratus. Memorabile est, quod apud Xenophontē miles quispīam dixit. Legati enim Lacedæmoniorum, laudabant quidem exercitum urbis suæ, quod nunc duce Dercellida officium suū facerent, ac rectam militiæ disciplinam obseruarent, reprehendebant autē, quod antea duce Thimbrone iniuriæ fuissent in socios. Hic ergo miles quispīa legatis respondens, ἀλλ' ὁ ἀνδρῶν λακεδαίμονιοι (inquit) ἡμεῖς μὲν οἱ ἀυρὶ νῦν τε, καὶ πάλαι. ἀρχὸν δὲ, ἀλλ' οὐ μὲν νῦν, ἀλλ' οὐ ἢ πρὸς λόγον. εἰ δὲ ἀπὸρ ἦ νῦν μὲν, μὴ ἕξασθε τάνειν, τότε δὲ ἀυρὶ ἦδη ἱκανοὶ ἐσὲ γνώσκουσιν. Sed o Viri Lacedæmonij. Nos ijdem quidem nunc sumus, qui & nuper, Sed alius nūc dux est, alius ante fuit. Quid igitur causæ fuerit, quod exercitus nunc suum faciat officium, tunc autem peccauerit, ipsi uos satis cognoscere potestis.

Populus talis, qualis magistratus.

SEPARATE ERGO ET VOS IUMENTVM MVNDVM AB IMMVNDQ, ET AVEM MVNDAM &c.)

In rep. non solum conseruandæ sunt leges, quæ de naturali, & perpetuo sibi constanti honestate, uerum etiam, quæ de politica, & ceremoniali, ad tempus tantum instituta, ordinatione, præcipiunt, qualis illa fuit in rep. Israelitica, quæ de discrimine ciborum, & alijs id genus Leuiticis obseruationibus instituta fuit. Et si enim ea, quæ sunt politici & mutabilis iuris non eandem habent auctoritatem cum ijs, quæ sunt naturalis & immutabilis iuris, Politia tamen adhuc incolumi constante, hæc oportet, ut Christus ait, facere, illa autem non omittere. Cum enim & ipsa, sint diuina ordinatio, in sua rep., nō debent absq; magna causâ, & necessitate uiolari. Etenim tamen si per se non est magni momenti hoc aut illo cibi genere uelci, magnum tamē est uiolare uerbum Dei, quo discrimen ciborum, pro sua ratione, institutum fuit. Quare, cum Israelitæ politicas suas & ceremoniales ordinationes temere perfringerent, non solū uerbis reprehensi, uerum etiam internitione gentis sue afflicti sunt. Sacerdotes eius, inquit Ezechiel, contempserunt legem meam, & polluerunt Sanctuariam meam. Inter Sanctum & prophanum non habuerunt distantiam, inter pollutum & mundum non intellexerunt, & a Sabbatis meis auerterunt oculos suos, & coinquinabar in medio eorum. Itaque effudi, ait Dominus Deus, indignationem meam super eos, & in igne ire meæ cōsumpsi eos. Et apud Malachiam, Offeritis, inquit Dominus, super altare meum, panem pollutum. Et dicitis: In quo polluimus te? In eo, quod dicitis, mensa Domini despecta est, & offeritis cæcum ad immolandum &c. Habes transgressionem Leuiticarum ordinationum.

Ciborum discrimen.

Audi nunc supplicium. Mittam in uos egestatem, maledicam benedictionibus uestris. Et mox. Dedi uos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut non seruastis uias meas &c. De abrogatione autem harum Leuiticarum obseruationum, reuelato iam Euangelio Christi inter omnes gentes, supra sæpe dictum est. Et tamen in unaquaque rep. suæ sunt politicæ ordinationes, quæ & pro sua autoritate conseruandæ sunt, quemadmodum ante indicauimus

VIR SIVE MVLIER IN QVIBVS PYTHONICVS VEL DIVINATIONIS FVERIT SPIRITVS &c.)

Supra in principio huius capituli, & cap. xix. lex posita est de his, qui consulunt Pythonicos, aut diuinaculos, nunc ponitur lex de ipsis Pythonicis aut diuinaculis. Morte, inquit, moriantur. Lapidibus obruent eos. Morte enim digni sunt, qui non tantum sua impietate seu idololatria aduersus primum & summum decalogi præceptum peccant, uerum etiam professione sua alios in idololatriam abducunt. Iuxta hanc legem. Saul abstulit magos, hariolos, & Pythonicos de terra. Sed quia hoc fecit, magis suæ, quam diuinæ gloriæ consulens, & fuit alioqui impius homo, ideo postea incursione Philistinorum territus, ac de salute sua desperatus, confugit ad oraculum Pythonissæ, qua impietate iniquitates suas ita compleuit, ut paulo post in prælio miserrime conciderit, ac interierit.

1 Reg. 28.
37.

CAPVT XXI.

NE CONTAMINETVR SACERDOS SVPER ANIMA &c.)

De publico Leuiticorum sacerdotum officio ac ministerio in ecclesiasticis sacris, multa ante commemorata sunt. Nunc describitur officium ipsorum in exequiis funerum, & in contrahendo matrimonio. Ac primum de sacerdotibus minoribus seu uulgaribus, quibus, quod ad funera attinet, præcipitur, ut non se cõtaminent super anima seu mortuo populi sui. Sed tantum super proximis consanguineis, qui sunt, pater, mater, filius, filia, frater & soror adhuc innupta, præterea super nullo homine mortuo, siue propinquo, siue alio ciue, quamuis præcipua autoritate prædico, sese prophanent, hoc est, Sacerdotes non debent prosequi funera ciuium suorum quorumcunq;, sed tantum proximorum consanguineorum, qui & hoc loco enumerantur. Vocat enim scriptura prosecutionem funeris, contaminationem seu prophanationem, propterea quod in Politia Mosaica iudicabantur hi immundi, qui uel mortuum tangebant;

Funera Sacerdotum.

Lugendi mos

bant, uel mortui funus prosequerentur. Adhæc præcipitur, ut sacerdotes non solum non prosequantur funera mortuorum, uerum etiã ut non faciant caluiciam in capite, nec radant barbam, quemadmodum & Ezechii. xliij. repetitur, nec faciant in corporibus suis incisiones, hoc est, Nō utantur more illo lugendi, quo gentes lugent mortuos suos, cuius supra cap. xix. mentionē fecimus. Gentes enim, si interpretes uera scribunt, inciderunt corpora sua in luctu mortuorum. Et Cicero testatur, lugendi illa genera, lacerationes genarum, pectoris, femorū, & capitis percussiones in more fuisse. In Baruch autem, (qui tamen liber non est in Canone sacræ scripturæ,) sedent sacerdotes in templis Deorum suorum, habentes tunicas scissas, & capita & barbam rasam, & capita nuda, rugientes & clamantes coram dijs suis, sicut in cœna mortui. Ex quo apparet hunc fuisse inter gentes morem lugendi mortuos, quem ne gentes quidem ipsæ omnino probarunt. Bion enim apud Ciceronem ridet Agamemnonem scindentem dolore intonsam comam, ac dicit stultissimum regem perinde in luctu capillum sibi euellere, quasi caluicio moeror leuaretur. Prohibetur igitur sacerdotibus, ut non solum non comitentur funera ciuium suorum, sed etiam, ut non obseruent publicum gentium morem in lugendis defunctis. Huc etiam pertinet, quod Herodotus scribit: Sacerdotes apud alias gentes comatos, in Aegypto autem derasos esse. Et quidem tradit eos tertio quoque die totum corpus eradere. Cum igitur Israelitæ iam primum ex ægypto profecti essent, ac distinguerentur sacris & legibus ab impijs illis gentibus, uoluit etiam spiritus sanctus sacerdotes suos ab ægyptiacis sacerdotibus hac lege distinguere, ne raderent barbam suam, præsertim in funeribus. Quid autem illud, quod sacerdotibus permittitur prosequi funus sororis innuptæ, non autem sororis coniugatæ? num hoc ideo fit, quod spiritus sanctus sciat nuptias esse coram Deo abominabiles? Minime omnium, sed quod soror, coniunx facta, transeat in alieni uiri potestatem, & fiat cum ipso una caro. Cum igitur maritus eius, nō sit ex proximis consanguineis sacerdotis, etiam uxor eius, non reputatur amplius, quod quidem ad hanc rem attinet, pro proxima sacerdotis consanguinea. Atque hæc dicta sunt de minoribus seu uulgaribus sacerdotibus. Quod autem sit officium sacerdotis magni, seu summi Pontificis, in exequijs mortuorum, nunc sequitur. Sacerdos, (inquit) magnus inter fratres suos, super cuius caput fustum est unctio oleum, & cuius manus impletæ fuerunt, ut uestibus indueretur, (hoc est) qui consecratus est in summum Pontificem, oleo super caput effuso, & indutis uestibus ad hoc sanctificatis, iuxta ritum, qui describitur Exo. xxix. & Leui. viij. caput suum non nudabit pro more uidelicet lugentium, uestimenta non scindet, & ad nullum mortuum

In Tusculi
que. 3.
Baruch. 6.

ingredietur omnino, hoc est, Summus Sacerdos nec lugeat mortuos, nec prosequatur funera mortuorum, quod intantum obseruet, ut ne patris quidem aut matris funus comitetur, quod tamen alijs sacerdotibus permissum erat. Et additur. Nec egredietur de Sanctuario, quod nō est sic intelligendum, quod summus Pontifex necesse habuerit semper in tabernaculo aut templo, tanquam in carcere, inclusus esse, nec ullo modo licuerit ipsi egredi, sed quod non licuerit ipsi egredi funeris prosequendi gratia. Videamus autem nunc, quam ob causam hæc de Leviticis sacerdotibus ordinata fuerunt. Ac scriptura quidem ipsa, causam manifeste significat. Nam qui prosequerentur funera mortuorum, hi iudicabantur immundi. Sacerdotes autem necesse habebant mundi esse, quia offerebant sacrificia. Sancti (inquit) hoc est, mūdi erūt Deo suo, seu populo Dei, & non prophanent nomē eius, quia offerunt ignita sacrificia, panes Dei sui. Offerunt holocausta, & id genus alia sacrificia. Offerunt etiam Minham, quæ uocantur panes Dei. Prophanatur autem, & male audit nomē Dei, lex Dei, ac Deus ipse, si sacerdotes tractauerint sacra in immundicia, & non obseruauerint legitimam ordinatiōnem sacrificiorum. Sic enim & uulgus discit exemplo sacerdotum legem Dei contemnere, ac Deum ipsum fastidire. *Ὁ μὲν γὰρ πᾶσι ἀεὶ ἐὶ τῶν ἁγίων ἐλάφει ἡ ἀρχὴ τῶν ἁγίων.* Ac permittitur quidem uulgaribus sacerdotibus, ut prosequantur funera parentum, liberorum, & fratrum. Summo autem sacerdoti, nec hoc quidem permittitur, sed exigitur ab ipso, ut omnino nullius hominis funus prosequatur, quia etsi inter uulgares sacerdotes quisquam contaminabatur, tamen reliqui plurimi erant, qui tantisper fungebantur officio, dum is solenne lugendi tempus post mortē proximorum consanguineorum traducat, & iterum suis ritibus purificetur. Sacerdos autem magnus, unus erat. Quare nec contaminari funere, nec tempore lugendi sordidari debuit, ut suo semper officio fungi posset. Non egrediatur, inquit, de sanctuario, uidelicet, ut funus prosequatur, & solenne tempus in luctu absumat, ne polluat sanctuariū Dei sui, quia corona olei unctiōis Dei sui super eum est. Pro corona Hebræus habet *נֶזֶר* Nezer, quod & separationem & coronā seu diadema significat. Hoc autē loco per Nezer intelligitur lamina illa frontalis, quæ galero summi Pontificis affixa fuit, & in qua sculptum fuit, Sanctū Domini. Ac in consecratione summi Pontificis, galero una cum hac lamina super caput Pontificis imposito, fufum est super ea oleum unctiōis. Sic enim Exo. xxix. dicitur. Pones galerum super caput eius, & coronā, (seu laminam) sanctitatis pones super galerum. Et tolles oleum unctiōis, ac fundes super caput eius. Et Leui. viij. Posuit galerum in capite eius, ponens super galerum e regione faciei suæ laminam auream, coro-

*Sacrificia,
panes Dei.*

*Pontificis
summi co-
rona.*

nam

nam sanctam, quemadmodum præceperat Dominus Mosi. Atque hoc illud est, quod hic dicitur. Corona olei unctionis dei sui super eum est. Solus enim summus Pontifex gestabat hoc ornamentum capitis in ministerio suo, nec licebat alteri sacerdoti, nondum ad summum Pontificatum cōsecrato, gestare. Necesse igitur habebat summus Pontifex semper cauere ab immunditia funerum ac luctus, ut suo semper tempore in officio esse, & laminam sanctam gestare posset. Cæterum, quod hoc loco exigitur perpetuo a summo Pontifice, hoc exigit postea lex Num. vi. a Nazaræis, non quidem perpetuo, sed toto tempore separationis suæ. Omnibus, inquit, diebus, quibus se consecrauit Domino, non ingreditur ad mortuum. Super patre quoque suo, matre sua, fratre suo, & sorore sua pollui non debet in morte eorum &c. Ex quo facile intelligitur, hanc pædagogiam eo pertinuisse, ut & summus Pontifex, & Nazareus in ciuili mundicia continerentur. Deinde, quia spiritus sanctus uoluit sacra, quæ sacerdotes essent tractaturi, uenerabilia haberi, fecit etiam sacerdotes ipsos his ceremonijs sanctos ac uenerabiles. Nam, quemadmodum Deus distinxit suis ritibus ac obseruationibus, totam gentem Israelitarum a reliquis nationibus, ut ea pædagogia abalienaret populum suum ab idololatria aliarum gentium, & contineret eos in officio suæ legis. Ego Dominus, inquit, Deus uester, qui separaui uos a ceteris populis. Separate ergo & uos iumentum mundum ab immundo, & auem mundam ab immunda, ita distinxit etiam suis ceremonijs inter ipsos Israelitas, Sacerdotes, a reliquo Israelitarum uulgo, ut quanto uenerabiliores haberentur sacerdotes, tanto religiosius obseruarentur sacra. Sed quid nobis ista Leuitica instituta de funeribus significant? quid nobis adumbrant? Ostendimus supra, quod Leuiticum sacerdotium, & sacrificia eius respiciant in Dominum nostrum Iesum Christum, & in sacrificium eius, quo uno & solo recōciliati sumus cum Deo patre in cælis, quemadmodum scriptura ipsa interpretatur. Sed in lege Mosi nō sunt singula *anti* *tu* *me*. Etsi enim maxima ceremoniarum pars deseruit exemplari & umbræ coelestium, multa tamen instituta fuerunt ad præsentem & ciuilem aut utilitatem, aut necessitatem, in quibus aliam, & quam uocant spiritualem significationem quærere, plane superuacaneum, aut potius ineptum fuerit. In Deuteronomio cōstituitur, ut qui nidum auis inueniat, et matrem pullis in cubantem, possit quidem pullos tenere captos, sed matrem abire sinat. Et rursus. Cum ædificaueris nouam domum, facies murum tecti per circuitum. Quid magis ridiculum esset, quam in his constitutionibus significationem nescio quam scrutari, & interim politicas earum rationes negligere? In hoc ipso libro statuitur postea: Qui uendiderit domum intra urbis muros, habebit potestatem redimendi donec

Sacerdotium
ueneratio.

Leui. 20.

unus impleatur annus. Ne ille ociosus homo fuerit, qui in hac ordinati-
 one, & γλον πνευματικόν, tanquam in scirpo, nodum quærat. Idem etiã sen-
 tiendum uidetur, de funebri ordinatione sacerdotum. Voluit legislator
 hac quasi nota insignire sacerdotes, ac non solum uulgares sacerdotes, a
 reliquo uulgo, sed etiam summum sacerdotem ab alijs sacerdotibus di-
 stinguere, ut ministeria & sacra eorum haberentur uenerabiliora. Quid
 præterea desideras? Habes sententiam legislatoris, quæ si longe respicit,
 eo nimirũ respicit, quod doceat, ut omnes pij, ac præsertim ministri uer-
 bi Dei puram & immaculatam uitam ducant, ne propter ipsos uera reli-
 gio male inter gentes audiat. Sed ne uideamur laborem interpretum o-
 mnino cõtemnere, agite dum, recitabimus eam huius loci expositionẽ,
 quæ nobis ab interpretibus plausibilis dici uidetur. Sacerdotes mino-
 res adumbrant aliquoties, non sacrificulos illos Missarios, sed oēs pios
 Christianos. Fecit enim nos, inquit, reges & sacerdotes. Sacerdos autẽ
 summus adumbrat, non Pontificem Romanum, sed solum Iesum Chri-
 stum Dominum nostrum. Funus autem prosequi, est se contaminare,
 & fateri, etiam se morti obnoxium esse. Quod igitur nõ licuerit summo
 Sacerdoti ullius hominis, ne matris quidem aut fratris funus prosequi,
 significat Iesum Christum, quod ad suam personam attinet, nullo pro-
 prius peccato, ne originali quidem, contaminatum esse, ac mortem nullũ
 plane ius in ipsum habere. Suscepit quidem mortem, non autem necessi-
 tate sui peccati, quod in ipso nullum erat, coactus, sed spontanea uolun-
 tate, ut nos a morte redimeret. Quod autem minoribus sacerdotibus per-
 missum sit funus proximorum consanguineorum, & non aliorum ho-
 minum prosequi, significat omnes alios homines, quamuis sanctos, cõ-
 taminatos esse peccato consanguinitatis, quod originale uocant, nec
 posse in hac mortali uita cauere, ne ab hoc peccato sordidentur, sed de-
 bere cauere, ne prosequantur aliorum funera, hoc est, ne sordidentur
 alijs peccatis, quæ sunt fructus peccati originalis, & ne regnet peccatum
 originale in mortali ipsorum corpore, sed spiritu facta corporis morti-
 ficent. Potest & sic dici, uulgaribus sacerdotibus permittitur, ut prose-
 quantur funera proximorum consanguineorum, ad significandum, quod
 liceat mortem nostrorum amicorum lugere, iuxta regulam charitatis.
 Summo autẽ sacerdoti, ne hoc quidem permittitur, ut significetur, non
 licere mortuos lugere ex incredulitate. Ne doleatis, inquit Paulus, quẽ
 admodum & cæteri non habentes spem. Hæc plausibiliter quidem, &
 recte dicuntur, sed quid si lex cõtrarium statuisset, uidelicet, ut summus
 sacerdos, omnium ciuium suorum funera prosequeretur, an non etiam
 sic in promptu fuisset significatio, nimirum Iesum Christum suscepisse
 mortem pro peccatis totius mundi, præsertim cum Euangelistæ testen-
 tur ipsum

Christiani sa-
 cerdotes.

tur ipsum ad funera accessisse, & mortuos excitasse? Quæ igitur scriptura ipsa in Leuiticis ceremonijs significata explicat, ea teneamus certa ac firma, qualia sunt, quæ de sanguine sacrificiorum dicuntur respexisse in sanguinem Christi, & id genus alia. Reliqua autem, quæ interpretes etiam in politicis legibus, ad spiritualementem, ut uocant, sensum accommodant, sciamus esse hominum cogitationes, aliquoties certe lucidas & pias, ad scripturam tamen magis allatas, quam ex ipsa, præsertim ex eo loco, qui in præsentia ab ipsis tractatur, acceptas. Et ut nos etiam aliquid nostrarum cogitationum hic afferamus, quid si Mose hoc de funere sacerdotum instituerit, ut longe ante reprehenderet impietatem Sacrificulorum Missariorum? Vidit enim Mose, (ut fuit per spiritum sanctum perspicacissimus,) Sacrificulos Missarios gloriaturos, se esse adumbratos per sacerdotes Leuiticos, & interim tamen libenter persecuturos funera ciuium suorum, ac promissuros ipsis, quod Vigiljs, quas uocant, & Missis ac Anniuersarijs suis, expient peccata ipsorum, ac liberent animas eorum e purgatorio. Itaque instituit, ut Leuitici sacerdotes non prosequantur funera ciuium suorum, quo admoneret, sacerdotium ordinatum esse, non ad redemptionem mortuorum e ficticio illo purgatorio, sed ad regenerationem uiuorum. Et tamen, quicquid id est, non potuit Missarios sacrificulos absterrere, quo minus funera, hoc est, lucrum suum sectarentur. Quia in re non solum impietatem, sed etiam crudelitatem suam prodiderunt. Si enim uerum esset, quod ipsi iactant, animas mortuorum redimi ex igne purgatorio Vigiljs & Missis, quanta obsecro, crudelitas est, miseram animam derelinquere in flammis purgatorij, donec iterum redeat anniuersarius dies, quo Vigilie & Missæ repetantur? Cur non eodem illo die, quo quis moritur, aut saltem mox sequenti, sacrificuli omnes suam conferant operam, ut lectis infinitis Vigiljs & Missis, anima statim ex intolerabili illo supplicio purgatorij liberetur? Sed uanissima illorum impietas, hoc tempore per Euangelij lucem manifestior facta est, quam ut nunc pluribus refutari debeat. Quare nos reuertemur ad institutum nostrum. Nam cum hæcenus explicauerimus funebrem legem, quæ lata fuit ordini sacerdotali, uideamus nunc de coniugio sacerdotum. Sacerdos, inquit, non ducet in uxorem scortum, aut uile prostibulum, nequam, quæ repudiata est a marito suo. Pro uili prostibulo Hebræus habet חלל Halalo, quod significat prophanam, & uiolatam, quæ etsi non est publicum scortum, alioqui tamen illegitime corrupta & profana nata est. Itaque iubetur sacerdos a tribus mulierum generibus abstinere, uidelicet, a scorto, ab illegitime corrupta, & a repudiata. Licuit autem ei ducere in uxorem, aut uirginem, aut honestam uiduam, a sacerdote relictam, quemadmodum Ezechiel, cap. xliiij. exponit. Præterea exigitur,

Sacrificulorum funera.

Sacrificulorum crudelitas.

Sacerdotum coniugium.

ut non solum uxor sacerdotis sit honesta, sed etiã ut filia sint honestae, ac pudicae. Filia, (inquit) sacerdotis, si cceperit scortari, igne comburetur, quia patrem suum prophanauit. Summo uero sacerdoti, ne uiduam quidem, quamuis honestam, ducere licuit, sed tantum uirginem. Uirginem, inquit, ducet uxorem. Viduam autem uel repudiatam, uel corruptam, uel meretricem, non accipiet, sed uirginem de populo suo, uidelicet Israelitico. Reges enim, & alij Israelitae aliquoties duxerunt uxores e finitimis nationibus, Summo autem sacerdoti non licuit, nisi de populo Israelitico, non tantum e Leuitica, sed ex qua libuit tribu, uxorem ducere. Hac igitur ordinatione exigit spiritus sanctus, ut non solum sacerdotes ipsi sint honesti uiri, sed etiam, ut habeant honestam familiam. Non enim tantum sacerdotes ipsi tractant publica sacra, sed & familia ipsorum, uxor uidelicet & liberi, fiunt aliquoties participes sacrificiorum, & uescuntur de sanctificatis, quemadmodum supra indicauimus. Quare ad conseruandam dignitatem sacrorum, mandatur, ut & sacerdotis familia sit honesta, ne propter personarum uilitatem, sacra Dei reputarentur uilia, ac contemnerentur. Sanctus, inquit, est Deo suo, ideo sanctificet se, nam panes Dei sui offert. Sit ergo tibi sanctus, quia & ego sanctus sum Dominus, qui sanctifico uos, hoc est, quemadmodũ & ego & mea omnia sancta ac honesta sunt, ita etiam uolo, ut sacerdotes, qui mea sacra coram populo tractant, habeant familiam sanctam, seu honestam, ne sacrificia, quae sacerdotes offerunt, & quorum familia fit particeps, uilescant in populo, propter sacerdotalis familie impuritatem & inhonestatem. Et de summo sacerdote, cui ne uiduam quidem, sed tantum uirginem de Israelitico populo ducere licuit, additur: Ne prophanet semen suũ in populo suo, quia institutum erat, ut summus sacerdos nõ ex quauis familia Leui, sed tantũ ex familia & genere Aheronis eligeretur. Et erat hoc officium, summa inter Israelitas in tractandis sacris dignitas. Quare ordinatur ut uirginem tantum Israeliticam in uxorem ducat, ne generis Aheronici successio aut confunderetur, aut nota aliqua turpitudinis ac infamiae inureretur, si aliam, quam quae lege praescribitur, duxerit. Atque haec fuit paedagogia Israeliticae politiae. Quid ergo ea nobis adumbrauit: Hic iterum uide mihi hypocriticam & supersticiosam Romanorum Pontificum uanitatem. Docuerunt enim & decreuerunt ex hac Leuitica ordinatione, quod & sacerdotes noui testamenti, ut ipsi uocarunt, nõ debeant aut ducere aut habere uxores, & qui habuerint uiduam in uxorem, non debeant consecrari in sacerdotes. Constat, inquit, ad sacerdotium peruenisse uiduarum maritos, quosdam etiam quibus fuerint numerosa coniugia, contra illam beati apostoli uocem, qua talibus exclamat, dicens. Vnius uxor is uirum. Et contra illud antiquae legis praecipuum, quo

*Vide Decreta
Pape Sirij
Innocentij
Leonis &c.*

quo dicitur & caueretur. Sacerdos uirginem uxorem accipiat, non uiduā, non repudiatam. Hos ergo, quicunque tales admissi sunt, ab ecclesiasticis officijs, & a sacerdotali nomine, apostolicæ sedis autoritate iubemus arceri. Hactenus decretum Pontificium. Et alias. Neque eos ad sacra officia fas sit admitti qui exercent, etiam cum uxore, carnale consortium, quia scriptum est: Sancti estote, quoniam ego Sanctus sum, dicit Dominus Deus uester &c. Hæc decreta, non solum sunt uana, sed etiam in diuinam coniugij ordinationem contumeliosa. Primum enim. Apostolica (sic enim Romanam uocant,) Sedes non habet ex Euangelio ullam auctoritatem condendarum in ecclesia legum, quemadmodum supra pluribus ostendimus. Deinde, Missarij sacrificuli, qui ab episcopis ad legendas Missas pro uiuis & defunctis consecrantur, non fuerunt adumbrati per Leuiticos sacerdotes, quod & antea sæpe indicauimus. Præterea, Leuiticæ ordinationes, ad quas & hæc de coniugio Leuiticorum sacerdotum, pertinet, sunt in nouo testamento, per diuulgationem Euangelij abrogatæ, quod & ipsum supra comprobatum est. Quare non debet ecclesie obrudi. Deinde, etiamsi Leuitica ordinatio posset in ecclesia restitui, tamen hæc de coniugio Leuiticorum sacerdotum ordinatio ineptissime detorquetur ad sacrificulos Missarios, quia Leuiticis sacerdotibus permissum erat, & ducere & habere uxores, his autem omnino prohibetur coniugium. Et quod dicit Mose, Virginem ducet uxorem, non autem uiduam uel repudiatam, hoc duplici errore in Pontificijs decretis usurpatur. Altero, quia quod de solo summo sacerdote apud Mosen dicitur, hoc accommodatur indiscriminatim ad omnes uulgares sacrificulos, cum tamen apud Mosen licuerit uulgaribus sacerdotibus uiduam in uxorem ducere, quemadmodum paulo ante dictum est. Altero, quia sacerdoti Leuitico licuit habere uxorem, & retinere ministerium suum, Pontificia autem decreta hanc ordinationem ad suos sacrificulos ita torquent, ut statuunt, eum non admittendum in sacerdotium, qui uel uxorem non uirginem habuerit, uel uxorem etiam uirginem ductam, in præsentia retineat. Quid potest insulsius, quid ineptius e sacra scriptura fingi? Nam quod ex eodem Mose ad suam sententiã citant, Sancti estote, quia ego Sanctus sum, etiam blasphemæ abutuntur. Senciant enim coniugium esse genus uitæ impurum, & non posse in coniugio homines esse Sanctos, cum tamen & hoc alieubi dicatur non tam ad Leuiticos sacerdotes, qui certe coniuges erant, quam ad omnes Israelitas, & sua sit in coniugio castitas & sanctitas, ac ideo ducenda sit uxor infirmo, ut possit caste ac sancte uiuere. Quod autem Paulus ait, Episcopum eligendum unius uxoris uirum, principio non loquitur de sacrificulis Missarijs, deinde non sentit talem duntaxat eligendum, qui ante electionem habuerit unam

*Pontificium
decreta de cõ
iugio sacer
dotum.*

*vir unius
uxoris.*

tantum uxorem, eamque uirginē, sed talem, qui honesta & legitima uxore, siue uirgine siue uidua ducta, sit contentus, & non se detur, contempta sua coniuge, alienas mulieres, ut per unius uxoris uirum intelligamus honestum maritum, & non *μελογύναιον*, ut greci dicunt, hoc est, mulierosum. Nam ut breuiter dicamus, quod res est, hæc Levitica ordinatio, de coniugio sacerdotum, prorsus nihil pertinet, κατὰ τὸ πρῶτον, ad Christianos, siue illos auditores, siue ministros Euāgelij, quia ut Sacerdotiū Leviticum abrogatum est, ita & leges huius sacerdotij abrogatæ sunt, hoc tantum requiritur, ut qui contrahunt matrimoniū, in Domino contrahant, et unusquisque suam habeat uxorem propter uitanda supra, quæ admodum Paulus ait. Quod autem ad significationem attinet, sciendum uidetur, etiam has sacerdotalis coniugij ordinationes, ad earū ordinationem pertinere, quæ non institutæ sunt ad alicuius spiritualis rei significationem, sed tantum ad præsentem politicum usum, & ad conseruandam sacerdotalis ordinis honestatem, quod cū effecerint, suo munere defunctæ sunt. Et si enim summus sacerdos adumbrat alioqui Iesum Christum Dominum nostrum, tamen quod ordinatur, ut nō ducat uxorem, nisi uirginem, uix ad Christum apte accommodari potest. In Ieremia ait Dominus. Vulgo dicitur: Si dimiserit uir uxorem suam, et recedens ab eo, duxerit uirum alterum, nunquid reuertetur ad eam ultra? Nunquid nō polluta & contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. Hic uidet Dominum suscipere, & quasi coniugio sibi copulare non repudiatam tantum, sed etiam cum multis amatoribus pollutam. Et Christus ait: Amen dico uobis, publicani & meretrices præcedunt uos in regnum Dei. Ac in Osea, ad Israeliticam Ecclesiam, quæ cum idolis scortata fuerat, dicit: Sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus. Quid quod etiam Gentes, quæ prorsus fuerunt prophanæ & pollutæ, electæ sunt? Ac uerum quidem est, quod quicumque baptisantur in Christum, abluuntur ab omnibus sordibus & contaminationibus, ac fiunt in Christo sancti, ut deinceps tãquam pudicæ uirgines, uni uiro, Christo obsequantur, & nullam aliam doctrinam, præter quam Euangelion se detentur, iuxta illud Pauli. Adiunxi uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis Christo. Et illud Apocalypseos, Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, uirgines enim sunt, et sequuntur agnum, quocumque ierit, quod de omnibus Christianis per fidem Christi sanctis intelligendum est. Sed hæc quæ de uirginitate, hoc est, sanctitate & puritate fidei dicuntur, ad corporalem uirginitatem, quæ quidem suam habet, in suo ordine, dignitatem & commendationem, ita torquere, ut scias, quem admodum ille ait, Virgines, nimirum corporales, cœlū replere, coniugium

gium autem terram, hoc est, uirginitatem corporalem esse tam sanctā, ut mereatur coelum. Coniugium autem esse rem terrenam & prophanam, hoc demum est iniurium & blasphemum esse in diuinam cōiugij ordinationem, & in meritum Domini nostri Iesu Christi. Quare, cum Leuitica ordinatio sacerdotalis coniugij in Israelitica politia, non admodum apte conueniat in Christum, qui, etsi facit uirgines per fidem, non tamen inuenit uirgines, quia uenit in hunc mundum ad seruandos peccatores, cumq; etiā Pontificia Decreta ineptissime hac ordinatione abusi sint, recte uidemur facere, si scenciamus spiritum sanctum in hac ordinatione non respexisse ad aliquam spiritualem significationem, sed tantum ad politicum usum, & conseruationem externæ dignitatis sacerdotialis. Aut si omnino existimamus ipsum ad aliquam significationem respexisse, certe in hanc respexit, quod sicut uulgares sacerdotes in lege nō debuerūt nisi honestas mulieres siue uirgines, siue uiduas, in uxores ducere, summus autem sacerdos, non nisi uirginem, ut dignitas sacerdotij, aut potius sacrorum, hac honestate commendaretur, ita Christus, qui uere est summus Pontifex, exigat a tota ecclesia sua, quam in coniugium duxit, ut honestam ac pudicam uitam ducat, & nō sectetur alienam doctrinam, sed tantum doctrinam Euangelij sui, iuxta illud Pauli, Adiūxi uos uni uiro, ut uirginem castam exhiberetis Christo &c.

QUICVNQVE DE SEMINE TVO IN GENERATIONE VESTRA HABVERIT VICIUM &c.)

Quemadmodum de sacerdotum coniugio, ita & de sacerdotum corpore, seu, quam uocant, persona, suæ statuuntur leges. Iubet enim spiritus sanctus, non Thersiten aliquem e familia Aheronis ad functionem sacerdotij admittere, sed eum, qui honesta corporis specie, nulloue insigni uicio notatus sit. Nullus, inquit, qui habet aliquid uicij accedat, ut si sit cecus, si claudus, uel turpi naso, uel inepto membro, fractus pede uel manu, gibbosus &c. Et admittitur quidem is, qui de sacerdotali genere aliqua excellenti deformitate insignis est, ad communionē & esum partium sacerdotalium, quæ cedunt sacerdotibus de sacrificijs siue illis uulgaribus, ut uocant, sanctis, siue illis sanctissimis, quæ uocant Sancta Sanctorum, ad ipsam autem functionem sacrificandi, fundendi sanguinis, aut adolendi adipis, non admittitur. Vescetur, inquit, pane Dei sui de sanctis sanctorum & de sanctis, sed ad uelum nō ingrediatur, nec accedat ad altare ut offerat sacrificia, ac panes Deo suo, ne prophanet sanctuarium meum. Alias in tragœdia dictum est, Primum ipsa digna species imperio fuit. Nunc autem dicitur, ipsam speciem dignam etiam esse sacerdotio. Quid ergo ad hanc legem dicemus? Num Deus respicit personam? Num Deus obseruat in ministerio suo quis uenusto, quis turpi

lit corpore: Nihil certe minus. Ad Samuelem enim ait. Ne respicias uultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abiecti eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo enim uidet ea, quæ patent, Deus autem intuetur cor. Sed quod hac lege rejiciat Deus a functione sacerdotij cæcum, aut mutilum, aut alio uicio corporis insignē, ciuilis est pædagogia, qua uoluit conseruare dignitatem & auctoritatem sacrorum suorum. Multum autem retulit, sacra illa Leuitica suam retinere auctoritatē, quæ insigni ministrorū deformitate aut foeditate collabi uidebatur. Sacra enim Leuitica instituta erant, non ut ex opere, quod uocant, operato, gratiam Dei mererentur, sed ut adumbrarent Iesum Christum Dominum nostrum, & concionarentur de expiatione peccatorū, aut reconciliatione cum Deo patre per sanguinem & mortē Christi impetranda. Itaque quantum conseruabatur auctoritas Leuiticorum sacrorum, suo tēpore, tantum etiam conseruabatur, quod quidem ad publicum ministerium attinebat, uera & sola salutaris, ac necessaria religio de redemptione Christi Domini nostri. Quare non inutiliter in lege institutum erat, ut sacra administrarent, non nisi sacerdotes honesta forma præditi, quo etiam ex ipsa ministrorum honestate, commendaretur auctoritas sacrorum. Hanc pædagogiam, seu puerilem disciplinam Pontifices, etiam ecclesiæ post diuulgationem Euangelij inter gentes, obtruserunt, ac nunc quidem intelligunt hanc Leuiticam legem κατὰ τὸ φῆβν, & uerāt, ne quis præsumat, (Sic enim ipsi loquuntur,) ad clericatus ordinem promouere aliqua parte corporis uiciatos uel imminutos, nunc autem exponunt hanc legem allegorice, ut pro cæcis, claudis & deformibus intelligas uicijs animi maculatos. Sed nec abrogata pædagogia Mosis, quod sepe ante admonuimus, obtrudenda est ecclesiæ Christi, nec sacerdotes Leuitici ad umbrarunt sacrificulos Missarios. Quare, quod ad literam attinet, hæc lex nihil ad Christianos. Allegoria autem, quæ per uicia corporis intelligit uicia animi, non quidem impia est, sed Leuiticus cultus multo maiorum rerum gratia institutus fuit, quam ut esset moralium uel uirtutū uel uiciorum allegoria. Ac ipsi etiam humanæ rationi non ignotum est, eos publicis officijs præficiendos, qui honestis animi uirtutibus præditi sunt. Quod uero attinet ad corporis conditiones, honestum quidem & utile est, si fieri potest, ut ad functionem publicorum officiorū, non tantum ecclesiasticorum, sed etiam ciuiliū, eligantur hi, qui nō sunt aspectu turpes aut distorti. Si autem id commode fieri non potest, eligendi magis sunt utiles & idonei, quam speciosi. Spartani, postulantiibus socijs aduersus Persas, Agesilaum ducem, bello quidem gerendo utilem, sed pede claudum, diu an ipsum summo imperio præficerent, deliberarunt. Ad postremum tamē statuerunt melius esse incesso ducem, quam ducatu

Dist. 36. c.
Illierratos.

Dist. 49. c.
Hinc etenim.

ducatur exercitum claudicare. Sic & in eligendo ministro ecclesie aut gubernatore reip. melius est utilem & idoneum ministrum ac gubernatorem carere uel oculo uel manu uel pede, quam ecclesiam & reip. carere utili ministro ac gubernatore. Cæterum, quemadmodum prior pædagogia de coniugio sacerdotum, ita & hæc de honestate forme sacerdotum, pertinet ad præsentem Israeliticæ politicæ utilitatem, quã paulo ante indicauimus, nec opus est in ea scrutari spirituales significationes. Quod si uero omnino scias spiritum sanctum etiam in hac pædagogia longius respexisse, profecto non uoluit morales tantum uirtutes docere, sed maxime omnium Christum & ecclesiam eius adumbrare, ac his picturis *εἰκόνες* Christi & ecclesie nobis ob oculos ponere. Nam, quod non admittebantur ad functionem sacerdotij, uidelicet, ad fundendum sanguinem, ad adolendum adipem, & ad alia id genus sacra facienda, sacerdotes cæci, claudi, turpes aspectu, gibbosi, aut herniosi, sed tantum corpore integri, & honesta forma præditi, significat nullum hominem in toto orbe terrarum posse peccata coram Deo expiare, (hoc enim est officium sacerdotale) tantum abest, ut hoc possint sacrificuli Missarum, non animo tantum, uerum etiam interdum corpore turpissimi, sed solum Iesum Christum Dominum nostrum idoneum esse ad exercendum sacerdotale officium, quod est, fundere sanguinem pro peccatis, & coram Deo expiare. Omnes enim reliqui homines sua habent uicia, quia & cæci sunt & claudi ac mutuli, propterea quod natura sua ignorant ueram lucem salutis, nec possint recto incessu in præceptis Dei ambulare. Quare inepti sunt ad functionem sacerdotalis officij, quod est, peccata expiare. Solum Iesus Christus ad exequendum hoc officium accommodus fuit, qui etiam propter afflictiones, quas propter peccata nostra in se suscepit, tamen de formis apparuit, ut iuxta Esaiam, non reputaretur, sed esset contemptus & abominabilis, tamen quod ad iustitiam & maiestatem eius attinet, speciosus est forma, iuxta psalmum, præ filiis hominum, & intantum nulla est in ipso turpitudine, ut in pulchritudinem gloriæ eius etiam angeli prospicere desiderent. Non est nec cæcus, nec luscus, nec lippus, quia non solum habet ueram salutis cognitionem, sed etiam omnia uidet, tam occulta, quam manifesta, tam futura quam præsentia. Non est claudus, aut fractus pede uel manu, quia non est tardus aut impotens ad seruandos credentes in ipsum in aduersis. Si moram fecerit, inquit propheta, expecta eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit. Et Esaias, Ecce non est abbreviata manus Domini, ut saluare nequeat, neque aggrauata est auris eius, ut non exaudiat. Non est scabiosus, ut alios contagione inficiat, sed tam purus, tam mundus est, ut quisquis tetigerit ipsum per fidem, reddatur tam sanctus, ut iudicetur propter ipsum dignus regno cælorum. Non est herniosus, ut propter rupturam non sit aptus ad ferenda onera,

*Christi
pulchritudo*

*Ecclesia
turpido.*

sed tantæ est integritatis ac roboris, ut potuerit gestare omnium hominum peccata, & ea coram Deo expiare. Breuiter intantum abest ab omni uicio, ut non sit nisi thesaurus omnium diuinarum uirtutum. Quare solus inuentus est, qui uero officio sacerdotali defungeretur, ac nos cum Deo patre suo reconciliaret. Quod autem claudi, cæci, et reliquis uicij affecti, admittantur ad communionem ac esum partium sacerdotalium de sacrificijs, significat ecclesiam, etsi propter peccata turpem, & peccata sua expiare uirtutibus suis non potentem, admitti tamen ad communionem & participatiõem eorum bonorum, quæ Christus solus uerus sacerdos, sacrificio suo impetrauit. Impetrauit autem, et meritis est unico suo sacrificio, ut peccata coram Deo expiarentur, ut Deus cum homine reconciliaretur, ut Deus omnes eos, qui credunt in Christum, adoptaret in filios & heredes regni cœlestis, utque omnes qui credunt in Christum, non pereant, sed habeant æternam felicitatem. Hæc sunt bona, quæ etsi credentes in Christum non possunt sua uirtute mereri, quia multa habent uicia, accipiunt tamẽ ea, & fiunt ipsorum participes per fidem, propter Iesum Christum. In die illa, dicit Dominus apud Michæam, congregabo claudicantem, & eam quam eieceram colligam, & quam affixeram, consolabor. Et apud Lucam dicit Christus in parabola. Exi cito in plateas & uicos ciuitatis, & introduce pauperes, debiles, cæcos & claudos, quo significatur ecclesiam colligi e cæcis, claudis & miseris hominibus, qui fiunt participes cœlestis conuiuij, propter meritum Iesu Christi, quod per fidem credentibus communicatur.

CAPVT XXII.

LOQVERE AD AHERONEM ET AD FILIOS
LEIUS UT CAVEANT &c.)

In fine præcedentis capituli tractatum est de uicij corporalibus, propter quæ sacerdotes, qui his insignes erant, non permittebantur fungi officio sacerdotali, admittebantur tamen ad communionem & esum partium sacerdotalium. Nunc in principio huius capituli tractatur de ijs uicij & immundicij, quæ repellent sacerdotes, etiam a communionem et esum partium sacerdotalium, seu Sanctificatorum. Loquere, inquit, ad Aheronem & filios eius, ut caveant ab his, quæ sanctificantur (seu offeruntur & dedicantur) a filiis Israel, ne contamineat nomen sanctum meum. Sed qui debent ab his cauere, aut ab esu eorum abstinere? num indiscriminatim omnes? Nihil certe minus. Nisi enim liceret sacerdotibus

bus comedere sanctificata, quid toties supra, & alias sæpe, ordinatum esset, ut armus, pectusculum, alięq; oblationum partes essent Aheronis ac filiorum eius. Sed hoc loco fit sermo tantum de sacerdotibus immundis. Vt caueant, inquit, uidelicet hi, qui sunt immūdi. Mundis enim ius erat uescendi. Vnde & statim addit explicationem. Quicumq; inquit, **IN QVO EST IMMUNDICIA**, accesserit de semine uestro ad sancta, (hoc est, uescatur sanctificatis, Accedere em̄ hoc loco est tractare & uesci,) quæ sanctificant filij Israel Domino, peribit coram Domino. Deinde enumerantur species immundiciarum, in sacerdotibus, propter quas non licebat ipsis uesci sanctificatis. Prima omnium ac præcipua immūdicies est lepra. Quicumq; de semine Aheronis fuerit leprosus, nō uescetur de his, quæ sanctificata sunt. Vt enim qui uis e uulgo leprosus, iudicatur immundus, quemadmodum supra cap. xij. scriptum est, ita & sacerdos leprosus, immundus censeatur, & indignus, qui uescatur sanctificatis. Deinde, immundicies est fluxus, talis nimirum, qualis supra cap. xv. describitur. Quicumq; inquit, de semine Aheronis fuerit paciens fluxum, non uescetur sanctificatis. Et qui uel lepra uel fluxu immundus erat, huic tantisper non licebat uesci sanctificatis, dum sanabatur. Postea recensentur aliæ species immundicie. Qui tetigerit immundum animæ, hoc est, mortuum. Aut cui in somno egreditur semē. Hoc sic dicitur, ut intelligi possit, uel de eo, qui tangit uirū, cui in somno egreditur semen, uel de eo, cui ipsi semen in somno egreditur. Vterq; iudicatur ciuilitè immundus. Aut qui tangit reptile, quod immundum est, uel hominem immundū, aut omne quo pollui potest. Et qui huius generis immundicia sordidatus fuerat, reputabatur immundus usq; ad uesperam. Fiebat autem mundus, cum lauisset se aqua, & occubisset sol. Præterea iudicabatur & is sacerdos immundus, qui uescabatur morticino aut raptō a bestia. Morticinum, inquit, & raptum a bestia non comedent, ne polluantur in eis. Nam cum antea, cap. xvij. uulgus morticino aut raptō a bestia uescens censeatur immundum, multo magis sacerdotes cauere debent, ne hac immundicia sordidentur, & in immundicia sanctificatis uescantur. Si enim sacerdotes has ordinationes uiolauerint, nō tantum nocent peccato, sed etiam exemplo. Hæc de ipsis sacerdotibus dicta sunt. Nunc ponuntur leges de amicis, de familia, & cohabitatoribus sacerdotis. Nullus, inquit, alienigena, siue extraneus, (hoc est, qui non est de semine Aheronis) comedet de sanctificatis, quantumcunq; amicus aut uicinus sacerdotis fuerit. Ac ne inquilinus quidē sacerdotis, hoc est, ne is quidem, qui in eadem domo cum sacerdote habitat, si fuerit alterius tribus, quam sacerdotalis, Nec mercenarius, uescentur ex eis. Licebat tamē seruo empticio, et uernaculo sacerdotis de sanctificatis edere,

Sacerdotes
immundi.

quia hi erant iam quasi membra familiae eius. De filia quoque sacerdotis sua lex instituitur. Si filia, inquit, sacerdotis nupta fuerit uiro alterius tribus, non uelcetur de Leuanda Sanctificatorum, hoc est, de armo & pectusculo, quae in sacrificio coram Domino Leuata, cedebant sacerdotibus, quia filia uiro alterius tribus nupta, non amplius reputabatur de genere sacerdotali, sed de eo genere cuius erat maritus eius. Si autem uidua uel repudiata & absque liberis reuersa fuerit ad domum patris sui, aletur cibis patris sui, sicut puella consueuerat, quia iam iterum efficitur membrum familiae patris sui. Nullus autem alienigena comedet ex eis, hoc est, Si filia sacerdotis susceperit filium ex uiro alterius tribus, is filius reputatur alienigena siue extraneus, & non debet uelci sanctificatis. Quare etiam mater non permittitur propter filium de his uelci. Sed quid fiet, si casu aut errore quodam extraneus quispiam de alia tribu comederit sanctificata? Sequitur. Qui, (nimirum extraneus,) comederit de sanctificatis per ignorantiam, addet quintam partem, & dabit sacerdoti simul cum sanctificato, hoc est, reddet sacerdoti sortem, tantum uidelicet, quantum fuit sanctificatum, quod absumpsit, & addet praeterea quintam partem. Haec enim est lex delicti, quemadmodum supra cap. vi. indicauimus. Admirabitur autem quispiam fortasse, quo respexerit spiritus sanctus, cum hanc ordinationem de esu sanctificatorum institueret. Quid enim dicemus? Sacerdos tactu reptilis immundus, arcetur ab esu sanctificatorum, num etiam si alioqui fuerit a malis uicijs mundus, & optimis uirtutibus ornatus? Extraneus quoque arcetur omnino ab hoc esu. Quid? an non extraneus quispiam uidelicet, de tribu Iuda, aut Benjamin, si pius fuerit, recipitur ad communionem caelestis conuiuij in regno caelorum? quo igitur iure abijcitur ab esu sanctificatorum in terra? Dominus iudicat eum dignum fructu aeternae beatitudinis in caelo, & non iudicaretur dignus fructu carniuum sanctificatarum in hac terra? Nonne mundis omnia sunt munda? Haec profecto recte & apte dicuntur, si rerum ipsarum ueritate & propriam uerae mundicie rationem consideraueris. Sed nunc agitur de paedagogia, & sancto (quemadmodum epistola ad Hebraeos loquitur,) mundano, quod non ipsam rerum imaginem, sed tantum umbram futurorum bonorum obtinebat. Et si autem, haec paedagogia cedebat, etiam suo tempore, necessitati. Dauid enim, qui non erat de familia Aheronis, sed de tribu Iuda, comedit in necessitate famis, panes sanctificatos, quos alioqui non licebat edere, nisi solis sacerdotibus, de qua re uide priorem librum Samuelis cap. xxi. & Matth. xij. tamen extra necessitatem seueriter exigebatur haec ordinatio. Custodiant, inquit, obseruantias meas, ut non subiaceant peccato, & moriantur, cum sese polluerint. Exigitur autem tam seueriter, non propter se, sed propter publica sacrificia. Voluit enim

spiritus

Spiritus sanctus his obseruationibus autoritatem sacrificiorum reddere commendabilem & uenerabilem. Et quia sacrificia etiam nō fuerunt instituta propter se, sed propter Iesum Christum, ut his unū & solum perfectum sacrificium ipsius pro peccatis nostris adumbraretur, idcirco uoluit spiritus sanctus obseruationibus huius pædagogicæ, maxime omnium sacrificium Christi, commendare & illustrare. Quare, etsi hæc pædagogia parui per se est momenti, ac per Euangelion abrogata, tamen cū seruerit suo tēpore sacrificio Christi, & fidei in Christum, digna fuit, que diligenter in Israelitica politia obseruaretur. Habes usum huius pædagogicæ, uidelicet, quod cum instituta fuerit ad commendandam autoritatē sacrificiorum, præcipue commendauerit sacrificium Christi, quo solo, semel peracto, salutem consequimur. Nec est necesse, ut quicquam amplius in hac pædagogia curiose scruteris. Habes enim, quod non in hac tantum parte, sed etiam in toto Leuitico cultu maxime omnium spectandum est. Sed si omnino libet allegorijs studere, licebit hoc loco, per leprosum intelligas, eum qui cum impie sentiat, impia etiam doceat, ut & *Leprosus doctor.* alij contagione inficiantur. Quare, ne plures cum ipso pereant, necessarium est, ut arceatur ab esu sanctificatorum. Nam qui tali morbo laborat, is nec particeps est gratiæ coram Deo per Christū partæ, nec debet publicam habere in ecclesia functionem docendi. Fluxum patitur non is tantum, qui hac corporali morbo laborat, sed multo magis, qui nō tantum secum corruptus est peccato originali, sed etiam effluit in quæuis externa flagicia. Immundum tangens is est, qui etsi ipse non perpetrat peccatum externa actione, consentit tamen in peccatum, & approbat illud. Extraneus autem seu alienigena est, qui non agnoscit ueram Christi religionem, quales sunt, Turcæ, Iudæi huius temporis, & hypocritæ. Hi omnes tantisper alieni sunt a communionē & participatione cœlestium bonorum, quæ nobis Christus impetrauit, donec sanentur, aut mundentur, hoc est, resipiscant per fidē in Christo Iesu, qui solus est salus & misericordia nostra coram Deo.

QVICVNQVE DE DOMO ISRAEL VEL DE ADVENIS IN ISRAEL, DONVM SVVM AFFERRE &c.)

De sacerdotum uicijs hæctenus, Nūc de sacrificiorum seu hostiarum uicijs tractatur, quorum etiam fit mentio, Deut. xv. Ac in iicio, in holocaustis siue illis sponte, siue ex uoto oblatis, exigitur, ut quod offertur sit masculū & immaculatū. Si uicium, inquit, eius uidelicet generis, quod mox recensetur, habuerit, non offeretis, neq; enim erit acceptabile. Hæc sacrificij speciem in primo huius libri capite copiose explicuimus. Deinde in Pacificis, siue Sacrificijs sanctificatorum, quæ & ipsa aut ex uoto

aut sponte offeriebantur, similiter exigitur, ut quod offertur de ijs anima-
 lium generibus, quæ supra, capite tertio enumerantur, nõ sit uiciosum.
 Nullum, inquit, uicium sit in eo, si cecum fuerit, si fractum, si laucium,
 si papulas, aut scabiem, aut imperiginem habet, non afferetis ea Domi-
 no, nec dabit is ex eo super altare Domini. Ac in pacificis sponte oblatiis,
 licebat quidem offerre bouem aut ouem membro aut nimio excessu, aut
 nimio defectu turpem, pro uoto autem non erat acceptabile. Alia enim
 est ratio debitorum, ad quorum genus etiam uota pertinet, quæ integra
 & perfecta soluenda sunt. Alia est ratio donorum spontaneorum, in uul-
 garibus præsertim sacrificijs. Nam in summis & sanctissimis sacrificijs,
 quæ uocant Sancta Sanctorum, in quorum numero cõtinetur holocau-
 stum, necesse erat, ut quod siue ex uoto, siue spõte offeriebatur, omni pla-
 ne uicio careret. In uulgari autem sacrificio pacificorum, sponte oblato,
 nõ tam exacta habebatur turpium membrorum ratio. Adduntur & alia ui-
 cia, quæ reddebant pecudem ad sacrificium ineptam. Nullum, inquit,
 contritum, cõusum, discerptum, ablatiisq; testiculis offeretis Domino.
 Quod dicitur, contritum, contusum, & discerptum, hoc alij ad totã pe-
 cudem, aut quæuis membra pecudis referunt, ut non sit offerendum pe-
 cus, quocunq; membro contritum, contusum, aut discerptum, alij refe-
 runt tantum ad testiculos, ut non sit offerendum pecus, quod sit uel con-
 tritis uel contusis, uel discerptis & eneruatis testiculis. Et quod sequitur:
 In terra uestra hoc omnino ne faciatis, sciunt interpretes hoc loco pro-
 hiberi, ne Israelitæ castrant animalia in terra sua, etsi permittitur ipsis uti
 animalibus, quæ ab alijs gentibus castrata fuerint. Quod autem additur.
 De manu alienigenæ non offeretis panes Deo uestro &c. hoc alij intelli-
 gunt nullam simpliciter oblationem sumendam esse ab incircunciso, pro-
 pterea quod omnia incircuncisorum iudicentur immunda & uiciosa. Sed
 etsi non permissum fuit incircuncisis, ut intrarent adyta templi, tamen e
 sexto & septimo capite libri Eldræ manifestum est, quod sacrificia, quæ
 scriptura panes Dei uocat, accepta sint e manibus incircuncisorum, quæ
 pietas etiam commendatur ex ipsis. Et in Zacharia, dicitur: Adhuc erit,
 ut ueniant populi & habitatores ciuitatum multarum. Et ibunt habitato-
 res unius urbis ad aliam dicentes. Eamus & deprecemur faciem Domi-
 ni, & quæramus Dominum Zebaoth. Vadam etiam ego. Et ueniẽt po-
 puli multi & gentes robustæ, ad quærendum Dominum Zebaoth in
 Hierusalem, & deprecandam faciem Domini. Qui locus uaticinatur de
 gentibus, quæ restaurato tẽplo una cum Iudæis profecturæ sunt ad Hie-
 rusalem, ut ibi sacrificia sua offerant, & Dominum adorent. Quare cum
 dicitur, De manu alienigenæ non offeretis panes Deo uestro, nõ est in-
 telligendũ, nullũ omnino sacrificium ab incircuncisis sumendum esse,
 sed

*Alienigenæ
 sacrificium.*

sed integrum quidem & perfectum sumendum, nullum autem tale, in quo sit aliquod uicium. Etsi enim alienigena seu incircuncisus non est alioqui obnoxius legi Mosaicæ, tamen cum iuxta legem nullum uiciosum sacrificium accipiatur a Circuncisis, siue illis natis Israelitis, siue pro selytis, multominus debet tale sacrificium sumi ab incircunciso, propterea quod omnia ista siue a circuncisis siue ab incircuncisis offerantur, sint uiciosa & corrupta, nec sint coram Deo accepta. Hanc autem ordinationem de non offerendis uiciosis sacrificijs Deus tam seueriter exegit, ut cum Israelitæ uiolarent eam, abiecti sint a Domino. In Malachia ait Dominus. Intulistis de rapinis, claudum & languidum, & intulistis Minham. Nunquid suscipiam illud de manu uestra? Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & uotum faciēs, immolat debile Domino. Et mox. Mittam in uos maledictionem. Maledicam benedictionibus uestris &c. Videamus igitur, quid sibi hæc ordinatio uoluerit. Nullum enim pecus siue integrum, siue mutilum, aut alioqui uiciosum tãt per se momenti est, coram Deo, ut propter ipsum uel faueat homini, uel odio habeat hominem, sed Deus uoluit hac ordinatione commendare & illustrare uerum & unicum pro peccatis nostris propiciatorium sacrificium Domini nostri Iesu Christi. Sacrificia enim Leuitica respiciunt in solum sacrificium Christi, quæ si suo tempore uiluissent, & contempta iacuissent, non magna quoque cura habita fuisset de sacrificio Christi. Viluissent autem, si permissum esset, quasuis pecudes, siue integras, siue mutilas sacrificijs obtrudere. Voluit igitur spiritus sanctus hac ordinatione conferuare autoritatem & dignitatem sacrificiorum, ut & ueri sacrificij Christi autoritatem hac pædagogia conferuaret. Admonentur etiã pñj ex hac legis pictura, quod nullus hominum sit idoneus ad expianda peccata sua, sed quod solus Iesus Christus sit expiator peccatorum. Omnes em̄ homines sunt natura sua cæci, claudi, muti, breuiter, uiciosi. Quare non possunt esse apta sacrificia. Solus Iesus Christus caret uicijs. Solus perfectæ est integritatis & mūdiciæ. Quare solus Christus aptus fuit, qui nos suo sacrificio reconciliaret cum Deo. In spontanea quidem oblatiōe non reijcitur pecus foedo membro, sed in oblatione debita ex uoto, non recipitur nisi pecus integrum & perfectum, quia quæ bona opera nos ex fide facimus, ea etsi sunt propter peccatum originale adhuc foeda, sunt tamen Deo nō ingrata propter Christum in quē credimus, & tamen quia non sunt perfecta, non recipiuntur tanquam merita expiationis peccatorum. Quod enim ad expianda peccata ualet, debet esse sine omni uicio, quale est solum sacrificium Domini nostri Iesu Christi. Iã, quod de manu alienigenæ accipitur sacrificium, non quidem uiciosum, ut nec de manu Israelitæ, sed integrum & immaculatum, haud obscure

Incircuncisi.

significatur, quod Deus habuerit semper electos suos, nō tantum inter circuncisos, sed etiam inter incircuncisos. Non significatur quidē incircuncisos esse Deo gratos in impietate & idololatria, quid enim his corā Deo abominabilius? sed significatur incircuncisos potuisse seruari sine politica & Leuitica lege Mosi, si modo abnegata impietate, coluerūt uerum Deum Israelis ex fide. Quam fidem testati etiā sunt aliquoties, missis sacrificijs suis ad tēplum Hierosolymitanū. Nam et Ioseph in Aegypto, & Naaman Syrus in Syria, & postea Iudæi dispersi in totum orbē terrarum prædicauerunt uerum Deum inter gentes, nec dubiū est, quin multi inter gentes ex hac prædicatione, uerum Deū agnouerint, sed de hac realias plura diximus.

BOS, AGNVS ET CAPRA CVM NATA FVERINT, SEPTEM DIEBUS ERVNT &c.)

Numeratur & hoc inter uicia, si pecus non habeat legitimam ætatē. Reputatur autē septem dies pro legitimo tempore, quo pecus sic perfectū fiat, ut sit idoneum ad oblationē. Et addunt interpretes hanc causam, quod septem diebus perfecti sint cæli & terra. Vnde etiā circuncisio nō fiebat nisi post septem dies, octauo uidelicet die. Quod si sentias spiritum sanctum etiā hac lege longius respexisse, opinor eū, quasi uaticinio quodā significare uoluisse, Christū non offerendum, aut passurum mortem in infantia & puericia sua, quod tamē Herodes facere cogitauit, sed in perfecta et uirili ætate. Significatur & hac lege, nullū hominem esse idoneū sacrificium pro peccatis propiciatoriū, quia homines sunt ætate seu uirtute sua molliores & teneriores, quā ut possint in iudicio Dei constare. Solus autē Christus tam adultæ perfectionis & fortitudinis est, ut possit & iudicium Dei ferre, & uictoriam a morte & inferno reportare.

SIVE BOS, SIVE AGNVS FVERIT, NON MACTABITVR VNA DIE CVM FOETV SVO.)

Siue hæc lex intelligatur de uulgari mactatione extra sacrificiū, siue de mactatione in sacrificio, certe pædagogia est, qua spiritus sanctus cauere uoluit, ne sacrificia Domini fierent abominabilia. Nam si Israelitæ assueuissent domi suæ mactare foetum una cum matre, hoc idē usurpauerunt etiam in sacrificijs. Abominatio autem, et crudelitatis species est, foetum una cum matre sua occidere. Quare ne Israelitæ uel abominarentur sacrificia, uel discerent magis e sacrificijs crudelitatem quam pietatem, uisum est spiritui sancto, ut non mactarent uno die foetum cum matre sua. Cum hac lege conuenit & illud, quod Deut. xxij. præcipitur, nō capiendam esse auem cum pullis suis.

SI

SI SACRIFICARE VOLES SACRIFICIUM LAU-
DIS DOMINO, VT ACCEPTVM SIT, EODEM
DIE COMEDETIS &c.)

Facit & hæc ordinatio non nihil ad conseruandam dignitatem sacri-
ficiorum. Caro enim cocta, reseruata in alterum aut tertium diem, solet
fieri putrida, & abominabilis. Quare ne & ipsa sacrificia fierent abomi-
nabilia, uoluit spiritus sanctus, ut in sacrificio laudis carnes eadem die co-
mederentur. De hac pædagogia diximus plura cap. septimo huius libri.

CAPVT XXIII.

HÆC SVNT FERIAE SANCTAE, QVAS VO-
CABITIS SANCTAS. SEX DIEBVS FACIE-
TIS &c.)

In hoc capite tractatur de diebus festis in rep. Israelitica, q̄ & in Exo.
cap. xxiiij. in Numeris cap. xxviiij. & xxix. & in Deut. cap. xvi. describun-
tur, quæ etiam ad hunc locum conferenda sunt, ut tota festorum dierum *Festi dies.*
ratio apud Israelitas melius perspici queat. Ac in inicio describitur Sabba-
tum, quod singulis hebdomadis obseruandum erat. Sex diebus, inquit,
facietis opus, dies septimus, q̄a Sabbati requies est, uocabitur Sanctus.
Sabbatum enim institutum fuit, principio, ut renouaret memoriã ma- *Sabbatum.*
ximi illius miraculi, quod Deus in creatione coeli & terræ edidit. Sic em̄
in Decalogo dicitur. Sex diebus fecit Deus coelum & terram, et mare &
omnia quæ in eis sunt. Et requieuit die septimo. Idcirco benedixit Do-
minus Deus diei Sabbati, & sanctificauit eum. Vidit enim spiritus san-
ctus uenturos quosdam, qui affirmarent hunc uisibilem mundum non
esse creatum, sed ab æterno fuisse. Itaq; instituit obseruationem Sabba-
ti, ut admoneret homines de creatione mundi, & esset monumentum
eius articuli, in quo profiteamur nos credere in Deum patrem omni po-
tentem creatorem coeli & terræ. Deinde fuit etiam Sabbatum institutū
ad præsentem Israelitici populi necessitatem, & utilitatem, uidelicet, ut
ocio sabbati non tam pristinae uires corporis cōtinuo labore per hebdo-
madam exhaustæ recuperarentur, quam ut homines ab alijs negotijs li-
beri, soli audiendo uerbo Dei, & discendæ ueræ religioni studerent.
Vnde & hic mos in Israel obseruatus est, ut cum una tantū publica fue-
rit parochia, in eo nimirum loco, ubi erat arca Domini, ad quam nō po-
tuerint ciues Israelitæ singulis diebus aut etiam hebdomadis conuenire,
singulis sabbatis ad scholas suorū locorum, quas uocarūt Synagogas, *Synagoga
Iudæorum.*

Ab. 15.

conuenirent, quo doctrina religionis imbuerentur. Mose ab ætatibus antiquis (inquit Iacobus in Concilio Hierosolymitano) in singulis ciuitatibus habet, qui ipsum prædicent in Synagogis, ubi per omne Sabbatum legitur. Postremo institutum fuit, ut esset uaticinium perpetui Sabbati, per Euangelion prædicandi, in nouissimo autem die reipsa perficiendi ac in æternum durandi. Maledictio enim est: In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram. Hæc maledictio affert secum innumerabiles labores & ærumnas tam corporis quam animi, quas unusquisque necesse habet semper in hac uita, propter peccatum, ferre, ut nulla unquam nobis uera quies & tranquillitas, hoc est, sabbatum, in hoc seculo contingat. Postquam autem uenit Christus, & expiauit peccatum, prædicatur ex eo tempore uerum quietis sabbatum, quam quietem nunc quidem concipimus per fidem, in reuelatione autem Iesu Christi consequemur eam reipsa, ut perpetuo ea fruamur. De hoc sabbato conuincitur Esaias cap. lxy. Obluioni traditæ sunt angustia prioris, & absconditæ sunt ab oculis nostris. Ecce enim ego creo caelos novos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum in his quæ ego creo. Et ad Hebr. cap. iij. Relinquitur sabbatismus populo Dei &c. Fecit autem spiritus sanctus sabbatum apud Israelitas in signe, certis suis ritibus ac ceremonijs. Primum publico ocio, non illo superstitioso, quod hypocritæ excogitarunt, sed politico, uidelicet, ut esset ocium ab istis laboribus quibus homines alijs diebus ad colendos agros, ad exercenda opificia detinentur. Deinde fecit sabbatum in signe certis sacrificijs, quæ recensentur Num. xxvij. quorum ritus, quia supra explicati sunt, superuacaneum est nunc repetere. Etsi autem Mosaicum seu Leviticum sabbatum reuenter fuit obseruandum, in politia Israelitica, non tamen est obrudendum Christianismo. Euangelion enim Iesu Christi, uulgatum inter omnes gentes, non hoc agit, ut uel nouas externas & politicas inter gentes obseruationes instituat, uel ueteres, quas inuenit, abroget, nisi si fuerint per se impia, & cum fide in Christum pugnantes, sed hoc agit, ut cognoscatur remissio peccatorum et reconciliatio cum Deo patre per Iesum Christum, quales quales interim sint politicae ordinationes. Et Paulus ad Colossenses scribens, Ne quis, inquit, iudicet uos in cibo & potu, aut in parte diei festi aut nouilunij, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra rerum futurarum, corpus autem Christi. Obseruatur quidem in Christianismo dies dominica, hæc autem obseruatio non est autoritate Euangelij mandata, sed tantum publico ecclesiae consensu recepta. Nam quod dicunt, diem dominicam ideo obseruari, quia Christus in ea resurrexit, tolerabiliter quidem loquuntur, re ipsa autem Christus non idcirco resurrexit

Dominica
dies.

altero

altero die post sabbatum, ut consecraret eum diem in externum & politicum festum. Non enim uenit in hunc mundum, ut nouas politias institueret, sed resurrexit eo die, ut cōpleretur, quod dictū erat, tertio ipsum die resurrecturum, & ut resurrectione sua afferret etiam nobis ius resurgendi a mortuis, & cōsequendi uitam perpetuo scelicem. Quare etsi obseruatio diei dominicæ utilis est, & minime abijcienda, tamen non est habenda pro mandato Euangelij, sed pro ordinatione politica, quæ & ipsa suo quodam modo diuina est, & non temere uiolanda. Qui enim salutis suæ tam negligens est, ut non solum nō tractet uerbum Dei singulis diebus, sed ne die quidem dominico studeat audiendo & discēdo uerbo Dei, is certe quouis Iudæo aut Ethnico deterior est, & indignus, qui inter ciues Christianos habitet, aut saltem honesti hominis nomen obtineat.

*Resurrectio
Christi.*

HAB SVNT ERGO FERIAE DOMINI SANCTAE &c.)

Sabbatum festum est hebdomadarium. Nunc igitur commemorantur festa anniuersaria, quæ uidelicet nō hebdomadatim, sed singulis annis semel tantum celebrabātur. Ac principio describitur festum paschæ. Mense primo, inquit, quartadecima die mensis ad uesperū, pascha Domini est &c. De institutione huius festi uide Exo. xij. Mensis aut primus, a quo numerandus est decimus quartus dies ad celebrandam pascham, is est, quem scriptura Exo. xij. uocat Abib, quem & Hebræi alias uocāt Nisan, ac respondet partim Martio, partim Aprili nostro. Initium eius est, circa æquinoctium uernale. Ac Hebræi, quod ad festos quidem dies attinet, hunc mensem, iuxta Moysen, primum uocant, quia ab hoc mense festa computantur. Quod autem attinet ad alias temporum computationes, faciunt eum mensem primum, qui apud nos September dicitur, & quem ipsi uocant חשוון Thilsi. Cæterum, de nomine, & cerimonij Paschæ diximus prolixè in Exodo. Nunc pauca dicemus de causis institutionis eius. Hoc enim festum tribus de causis institutum fuit in rep. Israelitica. Vna est propter præteritum beneficium, ut hoc festo consecraretur memoria Aegyptiæ liberatiōis. Cum dixerint, inquit scriptura, uobis filij uestri, quæ est ista religio, dicetis eis. Victima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in ægypto, percutiens ægyptios, & domos nostras liberans. Alia est, propter domesticam utilitatem, ut occasione huius festi domus & habitacula Israelitarū purgarentur semel in anno ab omnibus sordibus suis, quia necesse habebant hoc festo omnē fermentum e domibus suis abijcere, & septem continuis diebus panes azymos comedere. Tertia est, propter futurum beneficium, uidelicet, ut esset uaticiniū & adumbratio liberationis a pec-

*Paschæ
festum.*

*Mensis
primus.*

eato & morte, quæ absoluenta erat per sanguinem ueri agni paschalis; qui est, Iesus Christus Dominus noster. Fecit autem spiritus sanctus etiam hoc festum insigne ac uenerabile multis ritibus ac ceremoniis, uidelicet, esu agni paschalis, esu panum azymorū, ocio primi & septimi diei, ac certis sacrificiis, præter agnum paschalem, quæ enumerantur in Numeris cap. xxviiij. Cæterū, ut spiritus sanctus, nec sabbatum, ita nec hoc festum paschæ uoluit Christianismo obseruandum obtrudere. Non enim dubium est, quin obseruatio huius festi contineatur inter elementa huius mundi, ac ueniat etiam nomine iugi seruitutis Mosaicæ. De his autem Paulus ait. Posteaquam cognouistis Deum, quin potius cogniti estis a Deo, quomodo conuertimini denuo ad infirma & egena elementa, quibus iterum ab integro seruire uultis? Dies obseruatis, & menses, & tempora & annos. Metuo de uobis, ne frustra laborauerim erga uos. Et iterū. In libertate, qua Christus nos liberauit, stete, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Ac rursus. Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid quasi uiuentes in mundo, decretis tenemini? Quæ cum ita se habent, detestabilis est inscitia eorū, qui olim in ecclesia maximos motus de obseruatione Paschæ concitauerunt. Alij enim censuerunt Pascha in ecclesia celebrandum decima quarta luna iuxta ordinationem Mosaicam, alij senserunt esse celebrandum dominica proxima post lunam decimam quartam. Alij contenderunt de inicio primi mensis, a quo computanda sit decima quarta luna. Alij etiam de decima quarta luna mouerunt dissensionem. Quid plura? Hæ contouersie tam graues, tamq̄ arduas fuerunt, ut alij alios publicis execrationibus deuouerint, quo quid iniquius, & ecclesiasticis, imo saltem honestis uiris indignius dici potest? Primum enim hoc ipsum peccatum est, quod externam obseruationem Paschæ, tanquam mandatum diuinum, & ad salutem necessario obseruandum, ecclesie imposuerint. Non instituumus, inquis, in ecclesia Mosaicum, quod fatemur abrogatum, sed Christianum Pascha. At quid tu uocas Christianum Pascha? Paulus dicit Pascha nostrum, Christum esse immolatum, & iubet nos festum celebrare non in fermento ueteri, nec in fermento malicie & uersucie, sed in panibus fermento carentibus, hoc est, sinceritate & ueritate. Quod cum semper nobis faciendum sit, perspicue significat Paulus Christianum Pascha, non unum & alterum diem, sed perpetuum festum, ac tota uita nostra singulis non diebus tantum, sed & horis ac momentis celebrandum. Tu uero, quantum conijcio, uocas Christianum Pascha, externum illud festum, quo in ecclesia recitari solet historia Resurrectionis Christi. Ac magnam quidem utilitatem affert, quod Resurrectio Christi certo die in ecclesia explicetur, & honestis ritibus commendetur, nec ferendum est, ut quispiam usitatam illam Paschæ ordinationem,

De festo Paschæ
contro-
uersia.

Pascha Christi-
anum.

ordinationem, quæ hactenus in ecclesia obseruata fuit, uel fortassis post iuxta correctionem Calendarij obseruanda erit, priuato suo arbitrio, temere abijciat, hanc autem ordinationem, nõ pro politica consuetudine, sed pro mandato diuino, & apostolica traditione ad salutem necessaria exigere, hoc demum non tantum tyrannicum est, uerum etiã extrema Christianismi inscitia. Vt enim Christus non uenit ad instituentiam nouam politice, ita nec misit apostolos suos ad ferendas nouas leges de diebus festis. Ite, inquit, in uniuersum orbem & prædicate Euangelion. Non ait, Ite, & institute nouas externas, & politicas ordinationes. Et præclare dicit historia Tripartita, quam ita uocant. Mens apostolorum fuit, nõ de diebus festis sancire, sed prædicare bonam conuersationem & pietatem. Deinde etiam hac in parte peccatum est, quod alij alios diris deuouerint, ac satanæ tradiderint, propter diuersam Paschæ obseruationem, rem uidelicet per se indifferentem, & liberam. Paulus enim ait. Tu quis es, qui iudicas de alieno seruo: proprio Domino stat aut cadit, imo fulciei ut stet. Potens enim est Deus efficere ut stet. Et mox. Qui curat diem, Domino curat. Et qui non curat diem, Domino non curat. Quare, cum tales festorum obseruationes sint per se in Christianismo liberæ, utendum est ipsis, non in perniciem sed in commoditatem ecclesiæ. Ecclesia enim non est propter dies festos, sed festi dies sunt propter ecclesiam, ut certo tempore conueniat, & in doctrina ueræ religionis erudiatur ac confirmetur.

Vide Tripartita
part. lib. 9.
cap. 38.
Item Euseb.
lib. 5. cap. 24.

CVM INGRESSI FVERITIS TERRAM QVAM
EGO DABO VOBIS, ET MESSVERITIS SEGETEM,
hoc est, cum appropinquauerit tempus messis, & licuerit per legem mittere falcem in messem &c.

Post Pascha, describitur festum Pentecostes, hoc est, quinquagesimi a Pascha diei, Πεντηκοστή enim quinquagesimam significat. Hic uero, cum scriptura dicat, numeradam esse pentecosten ab altero seu crastino Sabbati, nondum conuenit inter interpretes, a quo die festi Paschæ incipienda sit numeratio quinquagesimi diei. Alii enim per Sabbatum intelligunt primum diem Paschæ. Itaque numerant Pentecosten ab altero die Paschæ. Alii per Sabbatum intelligunt illud hebdomadarium Sabbatum, quod in diebus Paschæ incidebat. Itaque hi numerant Pentecosten ab altero huius Sabbati die. Alii per Sabbatum intelligunt totum festum Paschæ, hoc est, omnes septem dies. Quare numerant pentecosten ab octauo die Paschæ, quem putant uocari alterum, seu crastinum sabbati. Sed de his sentiat quisque quod uelit. Iosephus perspicue dicit, pentecosten numerari a secunda die azymorum, quæ est decima sexta dies primi mensis, hoc est, altera Paschæ.

Pentecosta.

igitur Pentecosten, primum omnium, necesse erat, ut altera die Paschæ offerretur Domino *W* Gomer, quod alij exponunt pro fasciculo seu manipulo nouarum spicarum, alij pro mensura illa granorum, quæ e nouis spicis excutiebantur. Continebat autem Gomer decimam partē Ephæ, hoc est, quantum unicuique sufficiebat ad diurnum cibum, quem admodum Exo. xvi. scriptum est. Porro, quo huius fasciculi oblatio insignior esset, additum est holocaustum agni anniculi, masculi, & immaculati, una cū Minha sua, e similia oleo cōmixta, & libamine uini, quarta uidelicet parte Hin, quæ mensura dicitur continuisse duodecim Logim. Scribunt autem Log fuisse minimam omnium mensuram apud Israelitas. Hæc fasciculi oblatio instituta fuit honestis de causis. Vna est, ut his cerimonijs admonerentur de diuino nouarum frugum beneficio, & publice orarent Dominum, quo incrementū & benedictionē suam effunderet super futuram messem. In terra enim Israel quæ prope decem & octo gradibus longius, quam Germania nostra, ab arcto ad austrum recedit, messis multo citius uenit, quam in his septentrionalibus regionibus, uidelicet intra tempus Paschæ & pentecostes. Non licebat autem metere, aut pultes e nouis frugibus edere, priusquam oblatio fasciculi in festo Paschæ facta fuisset. Panem, inquit, aut crustulam, aut pultes non comedetis, usque ad eum diem, qua offeretis donū Deo uestro. Nec tantum ante messem instituta fuit oblatio fasciculi nouarum frugū, uerum etiam post messem obtulerunt in festo Pentecostes panes e nouis frugibus confectos, quemadmodum mox sequitur. Hæc fuit pædagogia honestissima & utilissima. Nam, quemadmodum nos solemus pueros nostros assuefacere precibus ante & post sumptionem cibi, ut discant & a Deo uictum petere, & Deo pro beneficio uictus gratias agere, adeoque cibo honeste uti: ita spiritus sanctus uoluit Israelitas, qui erant pro ratione temporis, pueri, sub elementis mundi, & in seruitutem adacti, assuefacere publicis oblationibus ante & post messem, ut agnoscerent benedictionem frugum, non esse ex hominum labore, aut terræ fertilitate, sed ex diuino beneficio, & liberalitate, & ut fruerentur collectis frugibus in timore & obedientia Dei. Alia causa oblationis fasciculi fuit necessitas politica. Nam cum appetit messis, molesta est hominibus expectatio, ac nisi publica ordinatione coerceantur, irruunt plerique in messem ante tempus, & demetunt fruges nondum satis maturas. Institutum igitur fuit publica lege, ne quis metat ante tempus oblationis fasciculi, ut hac ordinatione cogerentur legitimum tempus messis expectare. Accedit & tertia causa huius oblationis, uidelicet ut ab eo die, oblatione fasciculi sic insignito, numeraretur festum Pentecostes. Numerabitis, inquit, ab altero die sabbati, in quo attulistis fasciculum Mouendæ, septem integra sabbata

*Gomer.**Hin.
Log.*

*In Hierusalē
est eleuatio
poli prope
52. gra.
In Germaniæ
multis locis
29 gra.*

bata usq; ad crastinū Sabbati septimi, id est, quinquaginta dies, et affe-
 retis oblatiōem nouam Domino &c. Hoc est festum illud Pentecostes,
 quod alias festum hebdomadarum, alias festum primitiuorum uocatur.
 Et fecit spiritus sanctus etiam hoc festū insigne certis sacrificijs, quæ par-
 tim describuntur in Numeris cap. xxvii. partim etiam hoc loco, quorū
 ritus ante explicati sunt. Institutum autem fuit hoc festum, principio, ut *Pentecosten*
 esset monumentū libertatis, quam Israelitæ statim post egressum ex ægy- *institutio.*
 pto consecuti fuerunt. Nam Israelitæ fuerunt in egypto serui, nec habue-
 runt proprias leges aut politian, sed necesse habuerunt obedire legibus
 impositis ab ægyptijs. Postquam autem uenerunt quadragesimo septi-
 mo die ad desertum Sinai, promulgatur eis lex diuinitus, tertio post die,
 hoc est, quinquagesimo die egressus ex ægypto. Itaq; populus, qui ante
 seruus erat, sit eo die, populus liber, ac instituitur inter ipsos legitima po-
 litia. Quare institutum fuit festum Pentecostes, hoc est, quinquagesimi
 diei, ut admonerentur de beneficio libertatis, quam eo die cōsecuti sunt,
 & declararent se gratos erga Deum benefactorem suum. Celebrabis,
 (inquit in Deuteronomio,) diem festū hebdomadarū Domino Deo *Deut. 16.*
 tuo. Et mox: Recordaberis, quoniam seruus fueris in ægypto. q. d. Hic
 dies sit tibi monumentum, quod eo consecutus sis libertatem, dum, lege
 lata, instituta fuit inter uos noua politia, cum antea serui eratis, & tenere
 mini alienis legibus. Deinde hoc festum institutum fuit, ut in eo offerre-
 tur oblatio noua, uidelicet duo panes e nouis frugibus cocti, pro primi-
 cijs Domino. Qua cerimonia admoniti fuerunt Israelitæ, ut gratias age-
 rent Domino pro benedictione messis, & ut fructibus messis sancte ute-
 rentur. Non enim tantum hi duo panes, sancti fuerunt, sed significarū
 omnem panem sanctificatum esse, si cum gratiarū actione sumatur. San-
 ctificatur enim, ut Paulus ait, per sermonem Dei ac precationem. Po-
 stremo hoc festum fuit institutum, ut esset uaticiniū uenturæ illius Pen-
 tecostes, qua Christus opulente effulurus esset primicias spiritus sancti
 in discipulos suos. Cum compleretur, inquit Lucas, dies Pentecostes
 erant omnes unanimiter in eodem loco, & factus est repente de cælo so-
 nitus. Ac mox. Repleti sunt omnes spiritu sancto cœperūtq; loqui alijs
 linguis, prout spiritus dabat eloqui illis. Christus em̄ parauit nobis mor-
 te & resurrectione sua messem omnium cœlestium bonorum. Itaq; con-
 tulit primicias huius messis discipulis suis in die Pentecostes, ut uulgaret
 per ipsos Euangelion in totum orbem terrarum, quo & omnes creden-
 tes acciperent per Euangelion primicias messis, hoc est, aliquem fructū
 cœlestium bonorum, quæ Christus nobis morte & resurrectione sua im-
 petrauit. Nam decimas, hoc est, plenitudinem, & totum fructum cœle-
 stium bonorum, tum nobis daturus est Christus, cum redierit in maie-

state sua ad iudicandum uiuos et mortuos. Cæterū honeste, ^{καὶ ἐὺχρηστώνως} etiam nos facimus, quod singulis annis celebramus festum Pentecostes. Hoc autem non idcirco faciendum est, quod Mose instituerit in sua politica festum Pentecostes. Politia enim Moli nihil ad nos. Nec faciendum est, quod Lucas dicat spiritum sanctum in die Pentecostes super discipulos Christi effusum. Lucas enim recitat tantum quid eo die factum sit, non instituit in ecclesia externum festum, eodem die, necessario obseruandum. Sed hoc festum obseruandum est pro politica ordinatione, ut certus sit dies, quo populus conueniat, & audiat explicationem stupendorum illorum miraculorum, quæ in die Pentecostes post ascensum Christi in cælum, ædita sunt. Hoc enim die Christus maiestatem suam, & ueritatem Euangelij sui, cœlestibus miraculis ita reuelauit & confirmauit, ut manifestissimum sit, nullū alium, præter hunc Iesum, eum esse Messiam & seruatorem, quem spiritus sanctus antea per patriarchas et prophetas promiserat, nec ullam aliam esse, præter hoc Euangelion, doctrinā, qua possimus ueram salutem consequi. Et quia maiestas Christi semper nunc lucet per Euangelion, quod in die pentecostes inchoatum est uulgari in totum orbem terrarum, & prædicabitur usq; ad nouissimum diem, idcirco in Christianismo non unus tantum dies uel naturalis uel artificialis, pro pentecostes festo computandus est, sed sciendum est id tēpus, quod est a die illo pentecostes, usq; ad extremum huius seculi diē, unum continuum & perpetuum esse festum Pentecostes, in quo agnoscenda est liberatio nostra per Christum, & percipiendus est fructus cœlestium bonorum per fidem Euangelij, donec re ipsa perfectam salutem in reditu Christi consequamur.

POSTQVAM AVTEM MESSVERITIS SEGETEM TERRAE VESTRAE &c.)

Hoc idem supra etiam scribitur cap. xix. Repetitur autem nunc, quia facta est mencio messis, & ut uideamus, quātæ curæ sint Domino Deo nostro pauperes & peregrini, quo & nos curam eorum diligenter suscipiamus.

MENSE SEPTIMO, PRIMA DIE MENSIS ERIT VOBIS SABBATVM &c.)

Festum tubarum.

Sequitur aliud festum, quod uocant, Memoriale Clangoris, seu festum tubarum. Et hoc festum habetur apud Iudæos pro inicio noui anni. Etsi enim Mose instituit mensem Abib, seu Nisan, quo Israelitæ liberati sunt ex ægypto, & quo celebratur festum Paschæ, ut esset primus mensis. Mensis iste, inquit, sit uobis principium mensium, & primus in mensibus anni. Iudæi tamen habent primū diem mensis septimi, pro præcipuo noui anni inicio, propterea quod aliqui sciāt mundū circa hoc

hoc tempus mēsis Septembris, uidelicet circa equinoctium autumnale, creatum esse, & quod ab hoc tempore sumatur initium computandi septimi anni, & Iubilæi, de quibus postea cap. xxv. sequitur. Ac ne uideantur obseruatione & traditione sua institutionem Mosis, aut spiritus sancti uiolare, sic distinguunt, ut dicant Mensem Nisan seu Marcium, qui est circa æquinoctium uernum, & quo liberati sunt ex ægypto, esse primum Mensium, seu festorum, quod ab ipso festa legis computentur. Mensem autem septimum, quem uocāt Thisri, nos septembrem, quod sit septimus a Marcio, esse primum mensem Anni, propterea quod ab ipso computentur reuolutiones Annorum. Sed scriptura uocat constanter hunc mensem, Septimum. Primus igitur dies huius mensis consecratur in diē festum Clangoris, seu Iubilæi. Hebræi interpretes sentiunt hoc festum institutum esse in memoriam liberationis Isaac ab immolatione. Unde & eo die canunt cornu arietino, quod aries pro Isaac demonstratus & immolatus sit. Sed scriptura non addit hanc causam, nec est uerisimile spiritum sanctum propter unius hominis liberationem publicum festum instituisse, nisi forte uoluerit hoc festo commendare promissionē de Christo tunc repetitam & iuramento confirmatam, cū Dominus inquit. Per memetipsum iuravi, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito, benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ &c. Ego uero existimo spiritum sanctum longe alio consilio instituisse hūc festum diem. In hoc enim septimo mense plures sunt festi dies, quam in ullo alio mense, ac totus propemodum mensis festus est, adeoque tempus admodum idoneum est ad celebranda festa, quippe quod tunc omnes fruges terræ, non tantum frumenta sed & poma & uina, & alia frugum genera de agris collecta fuerint. Adhæc, ab hoc mense inchoatur numeratio Septimi anni, qui est annus Sabbati, inchoatur etiam ab eo numeratio Iubilæi, de quo postea cap. xxv. Quare, cum multum in huius mēsis obseruatione situm sit, uoluit spiritus sanctus primum eius diem, festo ocio, clangore & sacrificijs insignem facere, ut ex initio, mensis ipse notabilior fieret. Unde et hic dies uocatur monumentum clangoris, quod Israelitæ eo die excitentur clangore tubæ seu cornu arietini, ad obseruandum hunc mensem præ alijs, propter festa, quæ in eo peragi solēt, & propter numerationem anni septimi ac Iubilæi, quæ ex ipso inchoatur. Primum enim, Decima die huius mensis est Festum propiciationis. Decimo, inquit, die mensis huius septimi, dies propiciationis erit, & uocabitur Sanctus. Hunc diem fecit spiritus sanctus insignem festo ocio, ieiunio, quod scriptura uocat, afflictionem animarum, & sacrificijs, maxime autem omnium cerimonijs capri emissarij, quas supra, cap. xvi. copiose explicuimus. Sentiunt autem aliquot interpretes, apud Hebræos, hoc

Menses
Iudæorum.

*Festum ex-
piationis.*

*Festum taber-
naculorum.*

festum institutum esse ad renouandam memoriam remissæ idololatriæ, quam designauerant in adoratione aurei uituli in deserto. Hypocritæ existimarunt cerimonias huius festi esse ueram peccatorum suorum expiationem coram iudicio Dei. Ac propemodum eo loco obseruatus fuit ab ipsis hic dies, quo in Christianismo obseruata fuit ab hypocritis magna illa sexta feria, (sic enim uocāt,) in hebdomada quæ sequitur diem Palmarum. Sed horum hypocrisis manifesta est. In Iudaismo enim cerimonie huius festi institutæ fuerunt non ut propter ipsas, peccata in iudicio Dei expiarentur, sed ut essent tantum ciuilibus expiatio coram externa congregatione populi Dei, & pædagogia, seu ludus, ut ita dicā, puerilis, (fuerunt enim Israelitæ eo tempore, pueri sub elementis mundi) quo pñ admonerentur de uera expiatione per Christū uentura. In Christianismo autem, etsi utile est, certis diebus publicam passionis Christi mentionem facere, & historiam eius in ecclesia recitare, dies tamen propiciationis, non est tantum, unus ille anniuersarius dies magnæ sextæ ferix, sed est totum tempus a passione & resurrectione Christi, & a diuulgatione Euangelij in totum orbem terræ, ad nouissimum usq; huius seculi diem. Euangelion enim adnunciat remissionem peccatorum propter Christum. Quare, dum extat Euangelion, extat etiam remissio peccatorum, hoc est, dies propiciationis. Et in Hieremia dicit Dominus. Post dies illos dabo legem meam in corde illorum, & in mētibus illorum scribam eam, & peccatorum atq; iniquitatum eorum non recordabor amplius. Paulus etiam ad Romanos scribens: Christus est, inquit, qui mortuus est, imo qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram Dei, qui & intercedit pro nobis. Et Ioannes. Si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem, Iesum Christum iustum. Et ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Cum igitur Christus, non uno tantum die, non uno tantum anno, sed semper uiuat & regnet cum Deo patre, ac intercedat pro nobis sine intermissione, profecto nō unus tantum est dies propiciationis, sed totum tempus, quo Euangelion Christi prædicatur, est tempus remissionis peccatorum & reconciliationis. Quod cum sciamus, nō est nobis hoc tempus negligendum, nec penitentia, qua accipimus propter Christum, remissionem peccatorum, differenda est usq; ad senectutem, quia non est certum, nos ad senectutem peruenturos, nec est differenda usq; in futurum seculum, quia Christus talem unumquemq; in aduentu suo iudicaturus est, qualē ipsum inuenit in hora mortis sue. Sed nunc, hoc ipso momento resipiscendum est, & gratia Dei agnoscenda per fidem, ut salutem consequamur. Hæc de festo propiciationis. Nam cerimonias eius exposuimus supra cap. xvi. Deinde in hoc mense celebratur etiam festum tabernaculorum, quod Hebræi uocant חג הסוכות Hag ha sucot,

bucoth, Græci autē σκηνωτήριον, hoc est, constitutionem tentoriorū. Huius festi fit etiam mencio in Euangelio Ioannis cap. vii. Constat autem septem continuis diebus. A quintodecimo die, inquit, mensis huius septimi, erunt feriæ tabernaculorum septem diebus Domino. Et mox. A quintodecimo die mensis septimi, quando congregaueritis omnes fructus terræ uestræ, celebrabitis festum Domini septē diebus. Porro spiritus sanctus notauit & hoc festum uarijs & illustribus cerimonjs. Primum enim Tabernacula seu tentoria ex frondibus arborum cōstruenda erant sub dīo, in quibus habitandum erat septem diebus. Legitimum, inquit, sempiternum erit in generationibus uestris, ut mense septimo festa celebretis, & habitetis in tabernaculis septem diebus. De hac re uide etiam in Nehemia, cap. viij. Adhæc, primus & octauus huius festi dies fuerunt obseruandi pro Sabbatis, hoc est, nullū seruire opus in his duobus diebus faciendum erat. Ac primo die gestanda erant publice poma arboris pulcherrimæ, una cum fasciculo ramorum, e certis arboribus deceptorū. Sumetis, inquit, uobis die primo fructus arboris selectissimæ, spatulasq; palmarum, & ramos ligni densarum frondiū, & salices de torrente. Octauus autem dies præcipue obseruabilis erat. Et uocabatur **זמרת** Ezereth. Quo nomine etiam uocabatur septimus dies Paschæ. Significat autem cœtum, siue congregationē, quod hoc die plures Israelitæ quam alijs festi diebus confluxerint. Vnde & apud Ioannem, magnus dies festi uocatur. Præterea hoc festum insigne fuit suis sacrificijs, Ioan. 7. quæ singulis dieb. oblata sunt, quemadmodum in Nume. cap. xxix. scriptum est. His legitimis cerimonjs, adiecerūt postea Iudæi etiam sua inuenta, præsertim quod commemorant de cantu Osanna, de circuitu Septenario cū palmis, & id genus alia, quæ quia sunt humanæ traditiōes, non libuit accurate perscrutari. Videamus nos causam, propter quā hoc festum institutum fuit. Omnis indigena, inquit, in Israel, habitabit his diebus in tabernaculis. Quam ob causam? Sequitur. Vt sciant posteri uestri, quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terra ægypti. Quid autem? Vt sciant tantū, & præterea nihil? Minime omnium, sed ut principio ex tabernaculis admonerentur de miserima & calamitosissima uita, quam maiores eorum in deserto duxerunt, in quo errarunt exules sine domo, sine agro, & inter gentes inimicissimas. Deinde & admonerentur de miraculis, quibus Dominus Deus conseruauit eos, & tradidit eis terram Canaan. Postea, ut conferant præsentem foelicitatem, cum præterita miseria, uidelicet, quod tunc errarint exules in deserto, nūc autem possideant tot regna in terra Canaan, quod tunc nec domos nec agros possederint, sed necesse habuerint in tugurijs habitare, eaq; subinde mutare, nunc autem possideant non domos tan-

tum, sed magnificas ædes, adeoque clarissimas & munitissimas urbes, quodq; tūc omnibus finitimis nationibus prædæ ac direptioni fuerint, nūc autem ipsi omnibus sint formidabiles. Et quanquam foelicitas Israelitarum in terra Canaan non semper sibi similis fuerit, propter impietate ipsorum, semper tamē extitit cœlestis promissio, qua Deus receperat se, si obedirent uoci ipsius, conseruaturū eos, & ex omnibus aduersis liberaturum, de qua etiam promissione hoc festo tabernaculorum admoniti fuerunt. Multum autem prodest sic inter se præteritam miseriam, cum præsentī foelicitate, quæ diuino beneficio contigit, conferre. Primum enim, alit fidem, et confirmat eam. Nam si Deus tanta clementia ante cōplexus est nos, ut seruauerit nos nihil bene de ipso meritos, in maximis aduersis, et collocarit nos in maxima foelicitate, quid non beneficiorum nobis deinceps de clementia eius polliceremur? Supra modum, inquit Paulus, grauati fuimus supra uires, adeo ut desperauimus etiam de uita. Quin ipsi in nobis ipsis sententiā mortis acceperamus, ne consideremus in nobis ipsis, sed in Deo, qui ad uitam suscitāt mortuos, qui ex tanta morte eripuit nos, & eripit. In quo spem fixam habemus, quod & iam post hac erepturus sit &c. Deinde excitat nos ad timorem & obediētiam Dei. Cum enim Deus eripuerit nos ex ingentibus malis, & transfulerit nos ad magna bona, certe in timore Dei obedienter ambulandum est, et gratitudo nostra per obedientiam declaranda, ne, si ingrati & inobedientes fuerimus, non solum abalienemus a nobis diuinam clementiam, uerum etiam eijciamur e præsentibus bonis, & obijciamur pristinis, aut multo maioribus malis. Ecce, inquit Christus, sanus factus es. Ne post hac pecces, ne quid deterius tibi contingat. Cæterum, in Christianismo non necesse quidem habemus externum festum tabernaculorum septem diebus, pro Mosaica consuetudine obseruare, necesse autē habemus toto uitæ nostræ tempore, beneficiorum Dei semper meminisse, & cum præteritis malis, e quibus clementia Dei liberati sumus, conferre, ut & fides in nobis confirmetur, & ad timorem atq; obediētiam Dei inflammemur. Hoc enim uere est festum tabernaculorum celebrare. Nam de tali celebratione festi tabernaculorum in Christianismo, cōcionatus est Zacharias cap. xiiij. Omnes, inquit, qui reliqui fuerint de uniuersis gentibus, quæ uenerunt contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, ut adorent regem Dominum exercituum, & celebrēt festiuitatem tabernaculorum. Et mox. Erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes quæ nō ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum, hoc est, Gentes peribunt, quæ non agnoscent beneficiū Christi, quo e priori miseria, calamitate et impietate liberati sumus. Sic enim celebranda est festiuitas tabernaculorum. Quod ut melius intelligatur, explicabo illud

uno & altero exēplo. Maiores nostri fuerunt quondam Ethnici, et coluerunt idola, ac, ut Paulus loquitur, fuerunt sine Christo, abalienati a rep. Israelis, et extranei a testamenti promissionis, sp̄e non habentes, deoq̄ carentes in mundo. Nunc autem per Christum Iesum, nos qui quondā eramus longinqui, facti sumus propinqui, per sanguinem Christi. Itaq̄ quoties proponitur nobis uetus aliqua idoli statua, aut sc̄, siue sermonibus, siue ueterum scriptis, mencio idolorum, sentiamus nobis, tāquam tabernaculū seu tugurium obtrudi, quo admoneamur, de ueteri nostra impietate, & conferamus eam cum cognitione Dei uiuentis per Iesum Christum, nunc nobis gentibus Euangelio reuelatum, ut excitemur ad gratitudinem & obsequium diuinæ uoluntatis. Hoc certe est festum tabernaculorum celebrare. Sed sumam exemplum de propinquo. Manifestum est, quantis tenebris doctrina Christiana superioribus annis obruta, ac pene extincta fuerit, & in quantis superstitionum & impietatum erroribus uersati simus, cum non solum ignorauerimus uerum Christum, & beneficium eius, sed etiā finxerimus tot Christos quot uel bona opera fecimus, uel sanctos in caelo adorauimus, uel etiā Missas celebrauimus. Quis autem explicare posset, quanta luce doctrina Euangelij nunc in ecclesia, diuino beneficio, illustrata extet, & quam perspicua nobis facta sit uera iusticiæ & salutis uia per Iesum Christum? Cum igitur audiuerimus nomen Missæ, aut alterius superstitionis papistice, admoneamur eo, tanquam tugurio, sub quo quondam habitauimus, de prioribus tenebris, ut conferentes eas, cum præsentī luce Euangelij, celebremus Domino Deo nostro uerum & spirituale scenopegij festum &c. Porro, fuerunt etiam alia quædam festa Iudæorum, quæ nō sunt in hoc capite commemorata. Iudæi enim obseruarunt primum diem cuiuslibet mensis, pro festo die, qui *νεομηνία* uocatur. Ac is quidem dies notatus est in lege Mosi certis sacrificijs, quemadmodū habes Num. xxviii. non est autem notatus tali ocio, quale est ocium sabbati, aut aliorum legitimorum festorum. Deinde, in mense Adar, qui fere nostro Februario respondet, decima quarta die mensis celebrant Festum פורים Purim, hoc est, Sorcium. Huius festi institutio descripta est in Esther ca. ix. Habent & aliud festum, quod ipsi uocant *חנוכה* Chanuco, hoc est, dedicationem, Græci *ἐγκαίνια*, Renoualia, q̄ eo die templum ab Antiocho prophanatum, fuerit renouatum. Institutionem huius festi, uide i. Machabæ. iij. Celebrabatur autem uicesima quinta die mensis Cisleu, qui fere nostro Nouembri respondet. Fit etiam mencio huius festi apud Ioan. cap. x. Habent & solennia quædam ieiunia, quæ quia fuerunt humanæ traditiōes, non libuit hic recensere.

Neomentia.

Festū sorcium.

Festum dedicationis.

CAPVT XXIII

PRAECIPE FILIIS ISRAEL VT AFFERANT TIBI
OLEVM &c.)

Lampadum
institutio.

In Exo. cap. xxv. describitur candelabrum aureum, cum lampadib. & instrumentis suis. In hoc autem loco describitur usus eius, ac repetitur, quod est in Exo. in fine cap. xxvij. Fit etiam mencio huius candelabri, & lucernarum eius in Nume. cap. viij. Instituitur ergo in Tabernaculo sancto cultus septem lampadum, seu lucernarum in candelabro aureo, semper noctu diuque ardentium. Aordinatum fuit, ut Israelitæ oleum darent, summus autem Pontifex lucernas uesperis & mane pararet, ut semper arderent. Hunc cultum imitati sunt aliquo modo hypocritæ, (ut sunt diuinarum institutionum simiæ) in Christianismo, & non solum accenderunt eo tempore, quo sacra fecerunt, lucernas, sole iam exorto, & cuncta illustrante, sed etiam instituerunt lampades perpetuo in ecclesia ardentes, ut hoc cultu placarent DEVM, & non uiuos tantum, uerum etiam mortuos iuuarent. Sed hic est in Christianismo ficticius cultus, sine uerbo, sine mandato DEL. Nam candelabrum cum lampadibus suis in Israelitico tabernaculo, non fuit institutum, ut esset uel exemplar, uel mandatum, quo significaretur ac prædiceretur, tale quid etiam in Christianismo instituendum, & obseruandum, sed significauit, quod dum lucernæ illæ Leuiticæ ardeant, nondum sit exorta uera lux, qua possimus per tenebras mortis euadere. Nam quemadmodum stante adhuc priori tabernaculo significauit spiritus sanctus, nondum manifestatam esse uiam sanctorum, ut docet epistola ad Hebræos, ita lucentibus adhuc lucernis Leuiticis significatum est, Iesum Christum ueram lucem nondum aduenisse, & Israelitas adhuc in nocte uersari, atque ad propulsandas tenebras noctis necesse habere, typis, figuris & promissionibus, quæ sunt uelut lucerna in obscuro loco apparens, uiri. Postquam autem aduenit Christus, quemadmodum scissum est uelum templi, ut pateret aditus in sancta sanctorum, ita non absurde dici potest, Leuiticas lucernas extinctas esse per clarissimam lucem Euangelij de Iesu Christo, ut aditus in coelum patefactus, etiam illustraretur. Redaccenderunt quidem hypocritæ multis iam annis externas lampades in ecclesia, ex hoc autem cultu intantum nihil utilitatis cōsecuti sunt, ut potius prodiderint suam tū insciam, cum superstitionē. Manifestum em̄ argumentū fuit, q̄ non luceret in cordibus ipsorum uerū lumē Christi ac Euāgelij eius, sed q̄ uersarētur adhuc in medijs tenebris.

Heb. 9.

tenebris. Quare, qui ex his tenebris emergere uoluerit, necesse habebit, relictis illis externis, olim Leuiticis, nunc superstitionis lampadibus, ueram lucem, Iesum Christum Dominum nostrum per fidem aspicere. Is enim uera est lux, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Hæc lux, lucet nobis non solum per peccata ad iusticiam: Qui enim in Christum credit, is & reputatur coram Deo iustus propter Christum, & accenditur spiritu sancto, ut ambulet in operibus iusticiæ, uerum etiam lucet nobis per tenebras mortis ad uitam, & per obscuros inferni horrores, ad iucundissima coeli gaudia.

ACCIPIES QVOQVE SIMILAM ET COQVES EX EA &c.)

Hic alius describitur cultus, qui est de panibus propositionis. In Exo^{do} enim cap. xxv. instituitur mensa de lignis Sitchim, auro obducta. Vt usus autem eius hoc loco describitur. Singulis enim hebdomadis ponendi erant super eam duodecim panes seu placentæ. Et super panes ponendum erat thus. Hic panis in scriptura uocat alias לחם קדש Lehē Kodesch, panis sanctus. Alias לחם פנים Lehem Panim, panis facierum. Græcus interpretatus est aliquoties ἄρτους ἐν ὀπίσθῳ, panes positos in prospectu seu ob oculos, aliquoties ἄρτους ἐν προσώπῳ ἢ τῷ προσώπῳ, panes propositionis seu faciei. Ac sciunt quidam panes facierum sic dictos, quod essent inter se prorsum similes. Sed apparet eos ita dictos, quod essent publice ante conspectum seu faciem Dei, qui dicebatur habitare supra propiciatorium, positi. Porro, hos panes non licebat edere, nisi solis sacerdotibus. Erunt, inquit, Aheron et filiorum eius, ut comedant eos in loco sancto, quia sanctum sanctorum est &c. Et tamen hæc ordinatio necesse habuit necessitati famis cedere, quemadmodum scriptum est de Dauid in priori libro Samuelis cap. xxi. & notum est, quod Christus hoc exemplo excuset discipulos suos, qui euulserant spicas sabbato. Quod si hæc ordinatio, alioqui sic satis seuera, cessit necessitati famis unius & alterius hominis, quanto magis tota Leuitica ordinatio debuit cedere necessitati prædicandi & diuulgandi Euangelij inter omnes gentes in toto orbe terrarum. Sed uideamus in quem usum hic cultus panum propositionis institutus sit. Vt sit, inquit, panis ad memoriale, ignitum sacrificium Domini. Quid sit memoriale in Minha, supra, cap. secundo exposuimus. De minha enim conijciebatur aliquid in ignem altaris, quæ pars dicta est Memoriale seu monumentum, quo uidelicet admonerentur spectatores, non tam quod reliquæ Minhæ essent sacerdotibus sanctificatæ, quæ quod Dominus Deus noster esset populo suo propicius, idcirco non propter Leuiticum illud sacrificium, quod tantum erat monumentum, sed propter uerum sacrificium, quod postea Christus facturus erat. Itaque panes

Panes pro-
positionis.

Exo. 25.
1. Reg. 21.

Matth. 12.

propositionis in hunc usum instituti sunt, non tantum ut essent pars stipendij sacerdotalis, quod etiam huc respexerit spiritus sanctus. Qui enim altari seruiunt, una cum altari partem accipere debent. Sed instituti sunt praecipue, ut essent ἀγιοκοσμικόν, hoc est, sanctum mundanum, & monumentum Leviticum, quo spectatores admonerentur, Deum quidem propitium esse populo suo, & clementer eos pascere, quod per panes significatur, ac orationem ipsorum exaudire, quod per thus panibus impositum adumbratur, unde etsi nihil de his panibus inficiebatur in ignem altaris, tamen quia thus pertinet ad incensa, dictus est & hic cultus, sacrificium ignitum, nondum autem aduenisse coelestem panem, quoad hi externi panes in tabernaculo positi fuerunt, aduenturum tamen uerum panem de caelo, quem duodecim apostoli distributuri sint omnibus gentibus in toto orbe terrarum, qui panis est Iesus Christus Dominus noster. Ego, inquit, sum panis uiuus, qui de caelo descendi. Si quis ederit ex hoc pane, uiuet in aeternum.

ECCE AUTEM EGRESSVS FILIVS MULIERIS ISRAELITIDIS &c.)

Cum ea, quae in superiori parte huius libri, uel Mose a Domino mandarentur, uel ante mandata, a Mose describerentur, accidit forte, ut duo uiri iurgarent inter se in castris, & alter ipsorum, qui erat filius mulieris quidem Israeliticae, uiri autem aegyptij, male precaretur alteri per nomen Dei. Quare priusquam Mose pergat ad describenda reliqua Levitica, interponit, quid de hoc execratore factum sit, & quae leges occasione huius iurgij latae fuerint. Iurgauit, (inquit) in castris cum uiro Israelita. Iudaei sentiunt hunc filium Israelitidis esse in aegypto ex adulterio conceptum, de eo aegyptio, quem Mose occidit, quam fabulam, si liberi, uide apud Rabi Salomonem & apud Lynam, & addunt etiam causam iurgij, fuisse collocationem castrorum. Sed relinquamus haec suauia commenta Iudaeis, nos ea persequemur, quae ad institutum & doctrinam nostri pertinent. Cum blasphemasset, inquit, nomen (Domini) & maledixisset, adductus est ad Mosen. Pro blasphemasset, Hebraeus habet וַיִּקְבֹּל Vau ikob, quod Graecus recte transtulit, ἐξωνομάσατος, diserte nominauit seu explicuit. Alij autem aliter hunc locum intelligunt. Sunt, qui sentiunt hunc uirum Deo ipsi conuicia fecisse, & maledicta in nomen eius coniecisse. Alij putant ipsum, nomen Dei, quod τετραγάμιον uocant, & quod in Exodo copiose explicuimus, non iuxta uulgarem consuetudinem, Adonai, sed iuxta literas suas, Iehoua, enunciasse, quod est apud Iudaeos abominabile. Sed sinamus hos interpretes suis cogitationibus frui. Ego hunc locum sic intelligo, quod filius uiri aegyptij male precatus sit alteri in iurgio, ut fieri solet, & exoptauerit ei exitium aut calamitatem, idque non simpliciter, sed per nomen

men Dei. Non dixit tantum, Exopto tibi malū, sed addidit, ac diserte nominavit Deum, aut nomen Domini: Dominus, inquit, det tibi malum, & perdat te perpetuo. Sic autem per nomen Dei male precari, est nomine Dei abuti, & ipsum prophanare. Quod cum non sit simpliciter peccatum aduersus posteriorem tabulam decalogi, seu dilectionem proximi, sed etiam blasphemia aduersus priorem tabulam, & secundū preceptum decalogi, capitur maledicus, & seruatur in carcere, donec sententia Dei de ipso per Mosen cognoscatur. Hic primum obserua, quod priuati Israelitæ non occidunt maledicum, sed adducunt eū ad Mosen magistratum suū. Quo exemplo admonemur, quod non liceat priuatis hominibus, priuato suo arbitrio sceleratos ultimo supplicio afficere, sed iudicium permittēdum est ordinario magistratui. Deinde, nec Mose, qui tamen magistratus erat, temere & præcipitanter, suo arbitrio, in maledicum animaduertit, sed requirit iudicium & sententiam a Domino. Postquam enim ædificatum fuit tabernaculum, & institutum est propiciatorium, loquebatur Dominus cum Mose e propiciatorio, quæadmodum scriptum est in Exo. cap. xxv. & in Nume. cap. vij. Quod si Mose, uir tantus, tamq̃ excellentibus donis spiritus sancti præditus, non uoluit pro suo arbitrio supplicium inferre maledico, sed expectauit sententiam Domini, quanto timore Dei alius quispiam magistratus suam functionē administrare debet, ut nihil agat præcipitanter, præsertim in causis criminalibus, sed ante omnia, de facto legitime inquiret, ne iudicet altera tantū parte audita, & caussa nōdum satis cognita, postea inquiret etiam de inferendo legitimo supplicio, e publicis ac ordinarijs legibus. Hæ enim iuxta rectam rationem constitutæ, sunt diuina ordinatio, ac sententia Dei, iuxta quam politia administranda est.

EDVC MALEDICVM EXTRA CASTRÀ, ET PONANT &c.)

Hæc est sententia seu iudicium Dei aduersus maledicum. Præcipitur autem testibus, ut ponant manus suas super caput maledici, quæadmodum alias instituitur, ut manus testium prima interficiat sceleratū. Deut. 19. Quasi religione incutitur testibus cura, ut nihil testificentur, nisi quod probe cognouerint. Si enim falsum testificati fuerint, tunc ipsi fiunt rei effusi sanguinis. Si autem uerum est testimonium ipsorum, tunc quem admodum offerentes animantia in sacrificium, significant impositione manuum suarum super caput animantis, se reijcere peccata sua in bestia, ut morte eius expiētur, quæ cerimonia quid sibi uelit, supra expositum est, ita testes significant impositione manuum suarum super caput scelerati, se causam mortis in sceleratum reijcere, & se extra omnem culpam causamq̃ ponere. Sceleratus enim, qui propter scelera sua legitime occiditur.

Esa. 34.

Hiere. 46.

ciditur, est uelut publicum sacrificium, quo terra expiatur. Vnde cum Pínehas interfecisset diuino zelo Israelitam scortatorem, dicitur auertisse iram Dei a filijs Israel. Et interfectio impiorum dicitur apud prophetas uictima Domini.

ET AD FILIOS ISRAEL LOQVERIS, QVICVNQVE MALEDIXERIT &c.)

In Nouel.

Consti. 77.

Maledicētia
peccatum.

Non solum hic maledicus afficitur extremo supplicio, sed etiam fertur generalis lex de omnibus similibus maledicis. Quicūq; inquit, maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum, & qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur &c. Etsi hanc legem alij aliter intelligūt, tamen si cōtuleris eam cum materia proposita, & ante in maledico exposita, ac inspexeris proprietatem hebrææ phralis, tunc hæc uidetur sententia. Quicūq; Dominum Deum suum, ita uilipendit, ita nihili facit, ut per ipsum, seu nomen eius, male alicui precetur, et calamitates exoptet, istam horribile designat peccatum, ut merito debeat extremo supplicio affici. Ab hac lege non admodū dissentit, quod Iustinianus sanxit. Quidam, inquiens, execrabilia uerba & iuramenta de Deo proferunt, Deū prouocantes ad iracundiā, hos admonemus, ut tam execrabilibus uerbis, & item per capillum & caput adiurationibus, & id genus alijs uerbis abstineant. Et paulo post. Dedimus præfecto negocium, ut eos, qui post hanc nostram admonitionem prædictis illicitis & impijs actionibus inhærere non dubitauerint, & comprehendat, & ultimo submittat supplicio &c. Seuera quidem lex, sed tamē iustissima. Dominus enim Deus noster reuelauit se, aut nomē suum, (Nomen enim Dei, Deus ipse est) hominibus, ut beneficiat, ut seruet, ut liberet, utq; perpetuam largiatur foelicitatem, adeoq; Deus natura sua, nō est, nisi caritas, & beneficium. Etsi enim aliquoties dicitur malum immittere, id tamen nō facit, nisi boni gratia. Tam bonus enim est, ut malum non permetteret, aut immitteret, nisi per illud sciret bonum perficere. Qui autē abutitur Deo aut nomine eius ad malas preces, & ad uirulentas execrationes, is, quantum in ipso est, peruertit naturam Dei, & facit ex benefactore, malefactorum, ex seruatore, oppressorem, quid plura? e bono facit malum. Quod quid aliud est, quam nō solum maiestatem Dei sordidare, uerum etiam abolitionem eius meditari? Qua impietate quid potest esse horribilius, ac execrabilius? Cum igitur is, qui per Deum, aut nomen Dei male precatur proximo, non solum meditetur hominis, uerum etiam Dei ipsius internicionem, & abolitionem, iustissime constitutum est, ut qui, quantum in ipso est, Deum et hominem perdit, extremo ipse supplicio pereat. An non solemus ea, quæ sunt maxime utilia & preciosa, magna cura & diligētia conseruare, nec ea in publicum proferre, nisi magna necessitas urgeat,

urget, aut utilitas exigat. Nihil autem preciosius est nomine Dei, nihil nobis utilius Deo ipso. Deus ex fide inuocatus seruat nos in omnibus malis, & ducit nos per mortem ad ueram et perpetuo foelicem uitã. Turris, inquit Salomon, fortissima, nomẽ Domini, ad ipsam currit iustus, & exaltabitur. Quicumq; enim inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Qui uero Deum aut nomen Dei tum profert, cum male precatur proximo, is & sanctum thesaurum prodit, ac prophanat, & ad ea abutitur, ad quæ minime conuenit. Nomen enim Dei conuenit ad fidem in Deum, ad inuocationem, ad liberationem, ad benedictionem, breuiter, ad consequenda omnia bona, & ad depellenda omnia mala. Quare iustissima est seueritas, qua is punitur, qui nomine Dei ad maledictionem, & interitionem abutitur. Quod de nomine Dei dicimus, hoc idem intelligendum est, de passione & de uulneribus Christi, de Sacramẽtis etiã a Christo institutis. Passio enim Christi, nostra est salus. Vulnera Christi, nostra sunt emplastra & sanitas. Sacramenta Christi, sunt coelestia salutis nostræ organa. Nunc autem maledici abutuntur his ad malas precationes & execrationes. Qua impietate nihil certe potest dici horribilius. Iustissimum igitur est, quod aduersus hos maledicos lex insurgat & armetur. Et quamuis magistratus legis administrator interdum cesset, tamen non cessat Deus, qui propter tanta scelera immittit nobis nunc famem, nunc pestem, nunc Turcam. Ac nisi resupuerimus, puniemur nõ solum interitione reip. uerum etiam a missione æternæ salutis nostræ. Sed reuertamur ad institutum nostrum. Occasione enim huius legis de maledicis & blasphemis, instituitur & explicatur, lex quam ita uocant, *Talionis lex*. Generalis enim regula est: Sicut fecit, sic fiet ei, (hoc est,) Quale est peccatum, tale etiam debet esse supplicium. Ac diuiditur hoc loco in tria capita. Primum est. Qui percusserit animam hominis, morte moriatur. Iustum enim est, ut pro anima, reddat animã. Sed memineris hoc generaliter constitui. Nam circunstantiæ facti, quarum aliquot recensentur in Exo. cap. xxi. & in Deut. cap. xix. habent etiam suas leges & iudicia. Secundum est. Qui læserit proximũ suum, sicut læsit, sic lædatur. Fracturam pro fractura. Oculum pro oculo. Dentem pro dente. Eadem lex habetur Exo. xxi. & Deut. xix. Sed & in his casibus circunstantiæ cõsiderandę sunt. In Exodo enim, domino, qui excussit seruo dentem, nõ uicissim excutitur dens, sed exigitur, ut seruum liberum dimittat. Tertiũ est. Qui percusserit iumentum, (uidelicet alienum) reddat aliud. Sed quid? an non homo constitutus est dominus iumentorum? Et habet potestatem uitæ ac necis in iumenta? Cur igitur necesse habet pro iumento reddere iumentum? Recte dicis, quod homo sit cõstitutus dominus iumentorum, sed ita, ne abutatur hoc dominio ad incommodũ proximi.

Talionis lex

Exo. xxi

Non enim solum dixit Deus: Dominamini uniuersis animantibus, quas mouentur super terram, sed etiam. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quare iustum est, ut resarcias damnum, quod proximo dedisti. Hæc est lex talionis, cuius noticia, etiam humane rationi diuinitus insculpta est. Aristoteles recitat hunc uersiculum Rhadamanthi.

Εἰ καὶ τὰ βλάκ' ἔργεζε, Νίκη τ' ἰδέσθαι γὰρ οὐκ ἔστι.
 Iusta malis hæc admissis pro crimine poena est,
 Si quæ fecerunt, eadem paciantur et ipsi.

Oculum pro
 oculo, lex talionis.

Etsi autem humana ratio naturaliter cognoscit hanc partem iustitiæ, nihilominus tamen uoluit etiã Dominus Deus noster eam lege sua promulgare, ut hoc quasi testimonio approbaret hac in parte cognitiõem humanæ rationis, & significaret eam legem non humanitus excogitam, sed diuinitus institutam. Quid ergo illud est, inquires, quod Christus apud Matthæum dicit. Audistis, quod dictum fuerit: Oculum pro oculo, & dentem pro dente. At ego dico uobis. Ne resistatis malo. Si hæc lex est naturalis ac diuina lex, cur Christus abrogat eam? Respondeo, Christus non abrogat hanc legem, ut quidam senserunt, sed tantum explicat eam, & refutat falsam de ea opinionem. Iudei enim hanc legera ita intellexerunt, quod quia dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, liceat unicuique iniuriam sibi illatam, priuato arbitrio & libidine uindicare. At hæc est falsa opinio. Hæc enim lex non est lata priuatis, sed magistratui, ut recto & iusto iudicio malefactores legitime puniat. Nã, quod ad priuatos attinet, licet quidem ipsis auxilium magistratus implorare, & se legitime defendere, non autem licet ipsis pœnam pro priuato suo arbitrio ab aduersario sumere, ac sese pro sua libidine uindicare. Mea, inquit Dominus, est ultio, ego rependam. Sed hoc dictum Christi copiose in Lucã exposuimus.

CAPVT XXV.

QUANDO INGRESSI FVERITIS TERRAM &c.)

Annus septimus.

Redit Mose ad Leuitica, & cum ante descripsisset obseruationes dierum festorum, describit nunc obseruationes annorum, uidelicet, Septimi & quinquagesimi. Ac primum de anno septimo, cuius initium computandum erat a decima die septimi mensis, a die uidelicet propiciationis. Nam quemadmodum in Israelitica politia septimus dies insignitus fuit suis ritibus & ceremonijs, ita etiã insignitus fuit septimus annus suis obseruationibus & prærogatiuis. Principio em̄, Septimus annus dicebatur Sabba

Sabbatum terræ, propterea quod Israelitæ necesse habebant terram eo anno relinquere quietam, non colebant eo anno agros, non faciebant sementem, non putabant uineas. Et quæ sua sponte nascebantur, erant cōmunia. Quæ sponte, (inquit,) gignet humus, in agro tuo, non metes, & uuas ultro crescentes non colliges, (hoc est,) non tibi soli ea coacerues, & reponas, sed sint tibi cum alijs communia. Deinde septimo anno, non licebat debita exigere. Sic enim Deut. xv. scribitur. Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine obseruabitur. Cui debetur aliquid, ab amico uel proximo, ac fratre suo repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini &c. Sed quod de remissionē debitorum dicitur, alij *Debitorum remissio.* aliter intelligunt. Sunt enim, qui sentiunt septimum annū debita sic remississe & sustulisse, ut creditori nunquam amplius ea repetere licuerit. Alij autem sentiunt, non licuisse quidem creditori debita repetere per totum septimum annum, propterea quod eo anno nihil pecuniæ ex prouentibus terræ colligi potuerit, sed postea sequenti tempore licuisse, & debitorem omnino necesse habuisse, (si modo soluendo fuerit) creditori satisfacere. Horum sententiā uidetur esse probabilior alia. Politicæ enim ordinationes legis institutæ sunt, ut conseruent iusticiam & æquitatem in societate hominum. Quid autem iniustius, quid iniquius esset, quam si creditor, fraudaretur per prærogatiuam septimi anni suo mutuo: præsertim si debitor fuerit soluendo? quomodo societas humana posset hac iniquitate cōstare? Iusticia (sic em̄ definiunt) est quæ tribuit unicuique, *Iusticia.* quæ sua sunt. Itaque si septimus annus auferret creditori sua, quomodo ordinatio eius esset iusta? Habet quidem Dominus Deus noster, in cuius manu omnia sita sunt, potestatem alteri auferēdi, & alteri tradendi. Sic enim iussit Israelitas auferre uasa aurea & argentea ab ægyptiis. Sic permittit in legitimis bellis, ut hostes spoliētur. Sed talem publicam & politicam ordinationem instituere, in qua fraudetur pius creditor suo mutuo, aut iustus uenditor suo precio certis terminis numerando, hoc demum alienissimum est, a summa Dei iusticia & æquitate. Quare sciendum est, quod quemadmodum æquissimum fuit, ut in toto septimo anno non liceret debita exigere, quia eo anno nō colebantur agri, quorum prouentu pecunia colligi, & debita exolui possent, ita licuit sequenti tempore, quo iterum sui agrorum prouentus erant, debita repetere, ut politica iusticia conseruaretur. Et huc facit, quod Deut. xv. dicitur. Septimo anno facies remissionem. Pro quo Hebræus habet, Ab extremitate septimi anni facies remissionem. Extremitas autem huius anni, sunt incipium & finis. Inter has extremitatis partes, hoc est, toto septimo anno non licuit debita exigere, quia nullus erat cultus agrorum, sed redeuntibus pristinis annis, & terra ad pristinum cultum redacta, redibat etiam pristinū

ius creditoris. Nam, quod mox in Deut. sequitur. Caue ne forte subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo. Appropinquat septimus annus remissionis, & auertas oculos a paupere fratre tuo, nolēs ei, quod postulat mutuo commodare &c. admonet creditores, ut liberaliter dēt mutuo pauperioribus, nec deterreantur a commodando propter solutionis dilationem, septimo anno solenem. Non enim priuabuntur in totum suo mutuo, sed recipient suo tempore, post septimum annum, et Dominus hanc dilationem copiose compensabit. Benedicet, inquit, tibi Dominus Deus tuus, in omni tempore, & in cunctis ad quæ manum miseris. Etsi autem uideretur parum coram Deo referre, utrum terra aliquoties colatur, & aliquoties quiescat, an non, Deus tamē hanc septimi anni obseruationem tam seueriter exegit, ut significet, se uiolationem nō solum aliarum legum, sed etiam huius obseruationis, de uastatione gentis uenturum. Sic enim postea cap. xxvi. ait. Disperdam terram uestram, ut uastet eam inimici uestri, cum habitatores illius fuerint. Vos autem disperdam in gentes, & euaginabo post uos gladium, eritq; terra uestra deserta, & ciuitates dirutæ. Tunc placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, eo quod non requieuerit in sabbatis uestris, quando habitabatis in ea. Habet & unusquisq; Hebræus seruum suum septimum annum, non quidem publicum & generalem, sed priuatum sue seruitutis. De quo in Exo. cap. xxi. Si emeris seruum Hebræum, sex annis seruiet tibi, in septimo egredietur liber gratis. Cum autem Iudæi & hanc ordinationem uiolarent, animaduertit in ipsos Dominus grauissimis supplicijs. Sic enim dicit apud Hieremiam. Vos non audistis me, ut prædicaretis libertatem unusquisq; fratri suo, & amico suo. Ecce ego prædico libertatem ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famē, & dabo uos in cōmōtionem cunctis regnis terræ. Sed audiamus nunc, quas ob causas publica obseruatio septimi anni sit instituta. Ciuilis causa est, ut quiete agrorum consuleretur fertilitati terræ. Nam, ut in hominum labore, ita & in terræ exercitio, durare non potest, quod alterna caret requie. In Germania, etsi non omnes agri certo anno simul quiescunt, singuli tamen multis in locis quiescūt tertio quoq; anno. Sterilior enim regio est, quam terra Canaan. Quare etiam necesse habet frequentius quiescere. Cerimonialis autem seu Leuitica causa est, ut hac publica quiete homines admoneantur de peccato, propter quod amiserunt ueram paradisi quietem & tranquillitatem, qua fructus terræ sine labore & sudore percipissent, cuius scelicitatis septimus annus qualiscunq; umbra est, admoneantur etiam de uero Sabbatismo in regno cœlorum per Christum, in quo sabbatismo nullus erit labor & dolor, in quo & omnia erunt communia & perpetuo scelicia per Iesum Christum Dominum nostrum.

Ecce

Hierc. 34.

Septimi anni
institutio.

Ecce ego, inquit Dominus, creo celos nouos, & terram nouam, & nō erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis usq; in sempiternum in his quæ ego creo.

Esai. 65.

NUMERABIS QVOQVE TIBI SEPTEM SABBA-
TA ANNORVM &c.)

Deinde describitur obseruatio anni quinquagesimi, qui dictus est Annus Iubilæus, אֵלֶּבֶט Iobel, quod Hebreis significat buccinam. Hic enim annus adnunciabatur clangore buccinæ. Clanges, inquit, buccina mense septimo, decima die mensis, in ipso die propiciationis in uniuersa terra, Sanctificabisq; annum quinquagesimum. Habuit autē & hic annus solennes suas obseruatiōes. Primum, eas, quas habuit septimus annus. Anno enim Iubilæo, non licebat terram colere, nec debita repetere. Deinde hoc anno, serui Israelitici fiebant liberi, ut postea sequitur, & agri, seu bona, quæ uocant, immobilia, quorum prouentus uenditi erāt, redibant hoc anno ad suas tribus, & familias. Manifestum enim est, qd terra Canaan fuerit diuisa inter tribus Israel, & cesserit unicuiq; tribui, sua terræ porcio. Nec diuisio tantum facta est in inicio, sed etiam constitutum fuit, ut deinceps hereditas agrorum, non transferatur de una tribu in aliam, quemadmodum in Num. cap. xxxvi. scriptum est. Sed quia in humana societate necessarij sunt cōtractus, & tanta est rerum uarietas in hoc seculo, ut posteri non possint semper hereditatem a maioribus ac ceptam, in familijs suis conseruare, idcirco inuenit lex uiam ac rationem, qua & ciuiles contractus fieri possent inter Israelitas, & tamen conseruaretur in unaquaq; tribu sua possessio. Hæc autem talis erat ratio, quod in Israelitica politia licebat quidem uendere usufructum agrorum, nō autem proprietatem eorum. Et agri, qui sic, quod ad usufructū attinet, uenditi erant, redibant in anno Iubilæo ad suam tribum, & familiam. Quando uendes, inquit, quippiam populo tuo, uel emes ab eo non contristes, non deglubas fratrem tuum, (hoc est) non sic uendere aut emere licet, ut dominus agri omnino & in perpetuū, e proprietate agri eiciatur & amoueatur, sed iuxta numerum annorum Iubilæi emes ab eo, & iuxta supputationem frugum uendet tibi, hoc est, usufructus tantum usq; ad Iubilæum uendatur, non proprietas agri. Sequitur enim. Quāto plures anni remanserint post Iubilæum, tanto crescet & precium. Quāto minus temporis numeraueris, tanto minoris & empcio constabit. Secundum numerum enim frugum uendet tibi &c. Ex his perspicuum est, in quem usum institutus fuerit apud Israelitas annus Iubilæus, uidelicet ut hac ordinatione non solum conseruarentur in unaquaq; tribu suæ possessiones, sed etiam, ut hac occasione conseruaretur discriminē tribuum in Israel, id quod spiritui sancto maiori curæ fuit, quam diuisio agrorum.

Annus Iubilæus.

Iubilæi anni institutio.

Tota enim lex Mosi, cum omnibus suis ordinationibus, nō alio, si sum-
 mum & extremum eius scopum cōsideras, respicit, quam in Iesum Chri-
 stum Dominum nostrum, qui solus heros ille est, in quem omniū oculi
 cōn̄ciendi, & ad quem omnium ora uultusq; uertendi sunt. Extabat au-
 tem in testamento Iacobi patriarchæ, quod scriptum est Gen. xlix. pro-
 missio, quod Christus uenturus esset in hunc mundum de tribu Iuda.
 Necessaria igitur erat cōseruatio discriminis tribuum in Israel, ut & hæc
 promissio, quæ est salus credentium, conseruaretur, & Christus recte a-
 gnosceretur. Deinde uoluit etiam spiritus sanctus obseruatione anni lu-
 bilæi ut cuncq; adumbrare foelicitatem ueri illius & perpetui Iubilæi, qui
 per Iesum Christum, & buccinam eius promulgādus erat. In Esaia enim
 cap. lxi. dicit Christus. Spiritus Domini super me, ideo unxit me, ut ad-
 nunciarem Euangelion afflictiis, ut mederer contritis corde, ut promul-
 garem captiuis דֵּרֹר Deror, hoc est, libertatem, (Quo uocabulo etiam
 lex utitur in descriptiōe septimi anni Deut. xv.) & uinctis apertionē car-
 ceris, ut promulgarem annum acceptum Domino. Hic est uerus Iubilæ-
 us, qui per Leuiticum illum Iubilæum adumbratus est. Et hic Iubilæus
 non durat tantum uno ciuili anno, sed incepit ab eo tempore, quo Chri-
 stus prædicauit Euangelion suum in terris, & iussit apostolos diuulgare
 illud in totum orbem terræ, ac durabit, non tantum usq; ad nouissimū
 diem, sed perpetuo, sine omni fine. Nam Leuiticus Iubilæus promulga-
 batur buccina, unde & Iubilæus dictus est. Sic & Christianus Iubilæus
 promulgatus est, & adhuc promulgatur sua buccina, quæ est prædica-
 tio Euangelij de Iesu Christo. In Leuitico Iubilæo, non erat ius exigen-
 di debita, & quæ sponte in agris nascebantur, erant communia. Sic & in
 Christiano Iubilæo, in quo nunc uitam agimus, Satan nullum habet
 ius exigendi, quæ nos ipsi debemus. Propter peccata enim debemus Sa-
 tanæ corpus & animam, debemus item ei poenā mortis & inferni. Chri-
 stus autem promulgauit nunc Iubilæum suum, & quia expiauit peccata
 nostra coram Deo patre suo, idcirco liberauit nos e potestate Satanæ, &
 impetrauit nobis in ipsum credētib; hanc prærogatiuam, quod Satan
 nullum amplius ius habeat exigendæ a nobis, (quasi debiti,) mortis &
 inferni. Etsi enim aliquoties tentationibus suis nobis molestus est, & co-
 natur debitum exigere, tamen si reuocemus in memoriā Iubilæum no-
 strum, & obtrudamus ei דֵּרֹר Deror, hoc est, ius libertatis, quod per
 Christum habemus, continuo necesse habet sese in tenebras suas proripe-
 re. Præterea, in hoc nostro Iubilæo omnia Christi bona, quæ nobis gra-
 tis offeruntur, sunt nobis in Christo cōmunia. Non enim est distinctio,
 & non est personarum respectus apud Christum. Omnis, siue mas, siue
 foemina, siue dominus siue seruus, siue diues siue pauper, siue sanus si-
 ue infir-

Euangelion,
 buccina.

ne infirmus, qui credit in ipsum habet uitam æternam. In Leuitico Iubilæo redibant ad suas quicquid possessiones. Nostra autem possessio fuit Paradisus, & regnū coeleste. Ex hac possessione deiecti sumus propter peccatum, & uenditi sumus Satanae. Sed quia Christus promulgauit nobis uerum Iubilæum, annum acceptū Domino, & deiecit Satanam e tyrannide sua, ideo restituti nūc sumus ueteri nostro iuri paradisi & regni coelestis, per Iesum Christum, ut non amplius simus captiui Satanae, sed liberti Christi, & ciues paradisi, ac regni coelorum. Quare danda nobis summa est opera, ut hanc libertatem & dignitatem gratitudine & obedientia fidei conseruemus. Habes nunc duplicem Iubilæum. Alterum Leuiticū, & suo tempore anniuersarium in politia Mosaica, quæ quia concidit, necesse fuit, ut & hic Iubilæus concideret. Alterum Christianum, qui per Christum & Euangelion eius promulgatus est. Et quia Euangelion prædicandum est usque ad extremum huius seculi diem, & Christus nunquam concidet, idcirco hic Christianus & spiritalis Iubilæus perpetuus est. Reliquus adhuc est tertius Iubilæus, qui est Pontificius. Romani enim Pontifices instituerunt, ut & in ecclesia annus Iubilæus celebraretur. Acalius quidē mandauit eum obseruari centesimo quoque anno, alius quinquagesimo, alius tricesimo tertio, alius uicesimo quinto. Instituerunt autem ipsum in hūc usum, imo abusum & impietatem, ut quot quot eo anno uisitarent limina apostolorum, (sic enim loquuntur) consequerentur plenam omnium delictorum remissionem. Accessit deinde etiam quæstus, qui & autor fuit, ut tempus obseruationis eius toties mutaretur. Quid ergo de hoc Iubilæo dicemus? Non enim est Leuiticus, quia emptores agrorum nō necesse habent eo anno restituere agros illi familiae, quæ antea possedit. Nec est Christianus seu Euangelicus, per Christum institutus. Hic enim incepit a diuulgatione Euangelij in totum orbem terræ, & tantisper durat, dum sonat buccina Euangelij in ecclesia et regnat Christus, hoc est, perpetuo. Relinquitur ergo, quod is Iubilæus, qui a Romanis Pontificibus institutus est, sit Papisticus, hoc est, ficticius, et seducticius. Primum enim, (ut nihil hic dicā de aucupio pecuniae) hac obseruatione obscurarunt prædicationem Euangelij Christi, in unaquauis ordinaria parochia, & uerum ac perpetuum Iubilæum a Christo institutum. Apostolorum enim limina, non proprie ea sunt, ubi corpora ipsorum quiescere dicuntur, sed ubi Euangelion ab ipsis prædicatum, & in totam terram uulgatū, adnunciatur. Ac is uere consequitur plenam omnium delictorum remissionē, qui ueram Euangelio Christi fidem adhibet. Ite, inquit, in uniuersum orbem, & prædicate euangelion, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit. Cum autem in unaquaque parochia adnunciatur Euangelion Christi, (si modo fidelis fue-

Iubilæus, Leuiticus, Christianus, Pontificius.

Bonifacius octauus. Clemens sextus. Gregorius undecimus. Paulus secundus.

Z. ij.

rit minister, & non regnet ibi antichristianismus) manifestū est, unam quamq; parochiam multo rectius dicendam esse Limen apostolorum, quam is locus, ubi apostoli corpore tantum quiescunt. Quare Pontifices hac sua lubilæi institutione euerterunt potius & dissiparunt uera apostolorum limina, quam uisitanda ostenderunt. Deinde affecerunt contumelia & blasphemia Dominum nostrum Iesum Christum. Pleenam enim remissionem peccatorum, quæ soli passioni & morti Christi accepta ferenda est, & quæ per solam fidem in Christum ex Euangelio eius accipitur, tribuerunt hi impij & uani homines, peregrinationi ad urbem Romam in anno suo lubilæo. Hæc impietas & impostura, multo maior est, quam quæ uerbis explicari possit. Et quanquam nulla alia impietas accederet, hæc tamen sola satis digna causa esset, cur totum Papisticum regnum desolaretur. Testantur tam sacræ quam prophanæ literæ, multa alia regna, ob longe minores causas horribiliter concidisse. Quam igitur internitionem tanta impietas, & tam manifesta impostura non esset merita? Dicit autem quispiam. Fateor, Leviticum cultum, non ex omni parte sic in ecclesia restituendum, quemadmodum in politia Mosaica usitatus fuit. Sed num impium fuerit, Leviticum cultum pro ratione huius temporis aliqua ex parte in ecclesia imitari, & ad exemplar eius, ecclesiastica sacra constituere? Certe Paulus ad Corinthios scribens, docet Levitico exemplo, ijs qui adnunciant Euangelion licere ex Euangelio uiuere. An nescitis, inquit, quod hi, qui in sacris operantur, ex sacrificio uiuunt? Mose constituturus polite(an Mosaicam, ordinat eam consilio Iethro affinis quidem sui, alieni autem a populo Israel, cur igitur non liceret Pontificibus ordinare ecclesiasticam Hierarchiam, (ut ipsi uocant,) consilio Mosi uiri DEI, hoc est, legis Mosaicæ, de qua non est dubium, quin sit e spiritu sancto lata? Hieronymus exponens parabolam Euangelicam de filio prodigo, & filio frugi, tractat etiam obiter illud Deuteronomij de muliere captiua, cuius cesaries radenda est, priusq; in uxorē ducatur. Sapientie secularis, inquit, typus in Deuteronomio sub mulieris captiue figura describit, de qua diuina uox præcipit, ut si Israelites eam habere uoluerit uxorē, caluiciū ei faciat, ungues præsecet, & pilos auferat, & cū mūda fuerit effecta, tūc transeat in uictoris amplexus. Hæc si secundū literā intelligimus, nōne ridicula sunt? Itaq; & nos facere solemus, quādo philosophos legimus, quādo in manus nostras libri ueniūt sapientie secularis. Si qd in eis utile reperiimus, ad nostrū dogma conuertimus. Si qd uero superfluū, de idolis, de amore, de cura rerū seculariū, hæc radimus, his caluiciū inducimus, hæc in unguiū morem ferro acutissimo defecamus. Hactenus Hieronymus.

Quod

To. 4. ad Da.
sum.

Captiue mu-
lieris allego-
ria.

Quod si licet præcepta morum ac uitæ, e philosophis Ethnicorum petere, si modo prius absterferimus sordes Ethnicas, & ut lex loquitur, circunciderimus unguis eorum, cur nõ idem liceret in Mosaicis sacris, ut abrafa ante cæfarie Iudaica, & præfectis unguibus Leuiticis, transferamus quod reliquum est in usum ecclesiæ Christi? De hac re nobis aliquid dicendum est, non tam propter annum Iubilæũ, quem Pontifices in ecclesia restituerunt, quam ne quis in alijs sacris institutis sumat sibi ex Mose & sacris eius patrociniũ suæ superstitionis & impietatis. Non disputabo autem nunc, quomodo lex Mosi sit abrogata, quomodo non sit abrogata, de quo argumento alias dictum est, sed tantum hoc diligenter considerandum proponã, quod aliud sit politica uel ecclesiastica ordinatio, aliud cultus Dei. Nam politica ordinatio est, quæ instituitur ad conseruandos ciues in publica tranquillitate & honestate uitæ. Ecclesiastica ordinatio est, quæ instituitur, ut Euangelion Christi cõmode doceatur, & sacramenta eius rite administrantur. Et in his ordinatiõibus instituentis licebit petere exempla uel a Mose, uel a quibuscunq; scriptoribus & sapientibus hominibus. Ad has enim ordinationes instituentas non est necessaria noua de coelo reuelatio per spiritum sanctum, sed sufficit naturalis ratio, & humana prudentia atq; experientia. Nam he externe ordinationes pertinent ad illam dominacionem, qua Deus hominẽ in inicio creationis ornauit. Replete, inquit, terram, & subiicite eam &c. Quare ubicunq; reperies honesta instituta, quæ sunt naturali rationi cõsentanea, licebit ea ad conseruandam publicam tranquillitatem, & ad tuendum *ἡ εὐχρημον, ἡ τάξις*, præfectis unguibus & abrafis pilis, hoc est, ab iectis uel superuacaneis, uel tuo temporis, regionis, & populo incommo- dis, imitari. Sic Ecclesia Christi in obseruanda die Dominica imitatur aliquo modo exemplum Mosi. Potuisset enim in decẽ aut quatuordecim diebus unum dũtaxat diem festum designare, quo publicum ageretur ocium, ut populus ad audiendum Euangelion Christi cõueniret. Sed uisum est ipsi ad exemplum Mosi unum inter septem tantum dies festum obseruare. Nam, quod non imitatur exemplum Mosi ex omni parte, ut etiam sabbatũ obseruet, liberrata est Christiana, qua liceret, si id publica fieret autoritate, ne diem quidem Dominicum, sed uel diem, quem uocant Lunæ, uel diem Martis, uel alium diem, publicum & hebdomadarium festum agere. Sic puerperæ imitantur aliquo modo dies puerperij ad exemplum Mosi, sed ita, ut pro Christiana libertate abijciant Leuiticas cerimonias. Vnde & Paulus recte monet in alendis ministris Euangelij, imitandum esse exemplum Mosi. Quanquam enim Mose nunq; constituisset, ut sacerdotes publice alerentur, tamen ipsa naturalis ratio docet, publicum ministrum ex publico alendum, & mercenarium mer-

*Politica ordinatio.
Ecclesiastica ordinatio.*

Dominice diei obseruatio.

Cultus Dei. cede sua dignum esse. Quis enim militat suis stipendijs? Et hæc de politica & ecclesiastica ordinatione. Cultus autem Dei est sacrum, quod instituitur non ad conseruandam tranquillitatem καὶ εὐχρημον inter homines, sed ad placandam iram Dei, & ad promerendam gratiam eius. Tale aliquid instituire nulli hominum, quamuis sanctorum, uel ex humana ratione, uel alieno exemplo, sed tantum e manifesto & certo uerbo Dei licet. Quodcunq; enim sine certo uerbo Dei institueris & obseruaueris, etsi apparet prudentissimum & sanctissimum, tamen semper accinitur ei illud prophetæ, quod & Christus allegat. Frustra colunt me, docentes doctrinas, & præcepta hominum. Et illud Pauli. Regnum Dei non est cibus ac potus, sed iusticia & pax & gaudium in spiritu sancto. Vt enim regnum Dei non est cibus ac potus, ita nec est uestitus, nec rasura, nec unctio, nec peregrinatio ad Romam in anno Iubilæo, nec quicquam aliud Pontificiarum hypocriseon. Quæ autem sacra e uerbo Dei per Mosen in rep. Israelitica instituta fuerunt, ea nunc sunt per diuulgationem Euangelij abrogata. Quare, quicquid cultuum ac sacrorum Dei Pontifices ad exemplum Mosi in ecclesia instituerunt, hoc cum sit sine certo uerbo ac mandato Dei institutum, pro humana tantum traditione, & quia accedit opinio meriti ex opere, ut uocant, operato, pro impia superstitione & Idololatria reputandum est.

FACITE PRÆCEPTA MEA ET IUDICIA CVSTODITE ET IMplete EA &c.)

Addit Mose exhortationem, in qua duæ eximie promissiones diligenter obseruandæ sunt, quarum altera est. Gignet uobis humus fructus suos, quibus uescemini usque ad saturitatem, & habitabitis secure. Hanc promissionem sæpe repetunt prophetæ, & utuntur ea aliquoties in descriptione foelicitatis in regno Christi. In diebus illis, inquit Hieremias, saluabitur Iuda & Israel habitabit confidenter. In descriptione enim regni Christi solent prophetæ uerbis sui temporis uera & spiritalia regni Christi bona explicare. Non est autem sentiendum, quod hæc promissio de externa foelicitate pertineat tantum ad politiceas Mosaisicam, sed transferenda est ad quasuis politiceas, quæ iuxta rectam rationem legitime constitutæ sunt. Si enim potestates, ut Paulus loquitur, sunt ordinationes Dei, fieri non potest, quin Deus effundat etiam benedictionem suam, super ordinationes suas. Quare, in quacunq; repseruantur legitima statuta & iura, quæ sunt diuinæ ordinationes, in ea gignet humus, benedictione Dei, fructus suos, ut incolæ sufficientem habeant uictum, & habitent secure. Altera promissio est. Si dixeritis, quid comedemus anno septimo, si non seuerimus, neque collegerimus fructus?

*Politicarum
benedictio.*

fructus: Mandabo benedictionem meam uobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum &c. Hæc est obseruabilis promissio, qua Deus perspicue significat, quod tanta cura quousuis in sua uocatione ambulantes complectatur, ut nunquam non provideat, ne res ipsis necessariae deficiant. Sic alias iubet omne masculinū tribus temporibus anni ad conspectum Domini, hoc est, ad publicam parochiam in Israel proficisci. Et quia possent hanc uocationem timore negligere, ne dum uiri omnes ad parochiam proficiscerentur, hostes interea in fines ipsorum incurrerent, addit promissionem. Cum tulerō, in quiens, gentes a facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Sic cum Christus emissurus esset apostolos suos ad prædicandum Euangelion, sine auro & argento, sine pera & calciamenti, potuissent dicere. Quid edemus, quid bibemus, aut quibus operiemur? Addit ergo promissionem: Primum quærite regnum Dei, & iusticiam eius, hoc est, seruite tantum recte & diligenter uestræ uocationi, tunc hæc omnia adiicientur uobis. Sic uocatio Dei est, ut iuste negocietis. Habet autem negociator qui spiam aliquot malas merces, quas non potest emptoribus obtrudere nisi nugis & imposturis. Quid igitur faciat? Si loquatur ueritatem cum proximo suo, timet, ne damnum rerum suarum faciat. Ac multo maius damnum faciet, si mendacijs proximo imponat. Audiatur igitur promissio onem diuinæ benedictionis, & obsequatur ei fide sua. Quod enim Deus promissit Israelitis obseruantibus ordinationem suam septimi anni, dicens. Mandabo benedictionem meam uobis anno sexto, & faciet fructus trium annorū, idem promittit etiam iuste negociantibus, (hec enim est uocatio & ordinatio eius) cum proximo suo, dicens. Si audieris uocem Domini Dei tui, benedictus tu in ciuitate, benedictus in agro, benedicta horrea tua, benedictæ reliquæ tuæ, hoc est: Si potius damnum rerum tuarum feceris, quam proximo imposueris (hoc enim Dominus facere iubet) tunc et si uideris in malis mercibus iuste uendendis iacturam aliquam facere, tamen quia ambulas in uocatione Dei, certa etiam est tanta Dei benedictio, ut pro mediocri damno recepturus sis cētuplum lucrum. Dominus enim Deus noster tam liberalis est compensator obedientiæ, ut teneri nō possit, quin cum maximo restituat scelerem, quod ex sua uocatione amissum est.

*Obedientiæ
uerbi Dei,
suam habet
benedictionem*

IDEO TERRAM NON VENDETIS IN PERPETUUM &c.)

Cum paulo ante exposuisset Mose annum Iubilæū hanc habere prerogatiuam, q̄ eo anno quilibet redeat ad paternas & auitas suas possessiones, exponit nunc paulo copiosius, quomō debeant fieri cōtractus nō

solum in emendis & uendendis agris ac domibus, uerumetiam in dando
 mutuo, & in emendis ac tractandis seruis. De contractu in uenditione
 agrorum sic ait. Terram non uendetis in perpetuum, hoc est, non licet,
 ut agros de tribu in tribum uenditione uestra ita transferatis, ut nūquam
 redeant ad suam tribum, sed qui uenduntur, uendendi sunt sub conditi
 one redemptionis. Quæ autem sit conditio redēptionis, textus ipse per
 spicue explicat. Additur autem huius ordinationis ratio. Quia, mea est,
 inquit, terra, & uos aduenæ & coloni mei estis. Quid ergo ad hanc raci
 onem dicemus? num terra tantum Israel, est terra Domini? An non tota
 terra est possessio eius? Domini, inquit, est terra & plenitudo eius. Recte.
 Non terra Canaan tantum, uerum etiam totus orbis terrarum & celo
 rum, ac quicquid est uspiam rerum, Domini Dei nostri est. Sed terra I
 srael proprie dicitur terra Domini, primum, quia hanc elegit p̄ alijs, ut
 habitarent in ea posteri patriarcharum, & instituerētur ibi sacra, quibus
 promissiones de Christo conseruarentur. Deinde, quia gētes Cananæ,
 quæ prius hanc terrā incoluerunt, deletæ sunt mandato Dei, & Israelitę
 sunt in eam magnis & stupendis miraculis a Deo introducti. In Deut.
 enim dicitur. Non propter iusticias tuas & æquitatem cordis tui ingre
 dieris ut possideas terras earum, sed quia illæ egerunt impie, introeunte
 te deletæ sunt, & ut compleret uerbum suum Dominus, quod sub iura
 mento pollicitus est patribus tuis. Cum igitur Israelitę cōsecuti sint pos
 sessionem terræ Canaan non sua industria aut iusticia, sed clementia &
 & beneficio Dei, exigit æquitas & gratitudo, ut in contractibus suis ci
 uilibus conseruent eas leges & ordinationes, non quas quilibet pro pri
 uato suo commodo excogitat, sed quas Deus ipse, per legislatorem suū
 seruandas proponit. Proponit autem obseruandam cōditionem redem
 ptionis ante Iubilæum, & liberationis in Iubilæo. Quare hæc ordina
 tio diligenter conseruanda est. Sed hæc ratio addit etiam autoritatem le
 gibus ciuilibus aliarum nacionum & politiarum. Etsi enim aliæ regiōes
 non sunt incolis suis a Deo tātis miraculis traditæ, quantis terra Canaan
 populo Israelitico, tamen quia excelsus, quemadmodum Daniel ait, do
 minatur in regno hominum, et cuiuscunq; uoluerit, dat illud, ac politię iu
 xta rectam rationem constitutæ, sunt diuinæ ordinationes, ideo exigit
 Deus, ut nullus pro suo priuato arbitrio, in ea rep. in qua ipse uitā agit,
 de ciuilibus contractibus statuatur, sed ut publicis legibus, quæ sunt diui
 næ ordinationes obediat, idq; non tantum propter iram seu p̄enam ex
 ternam, sed etiam propter conscientiam, quia non in homines solū, sed
 etiam aduersus Deum peccat, qui uel iniquas leges condit, uel æquas le
 ges temere pro priuata sua libidine uiolat. Regna enim & imperia huius
 terræ, non sunt proprie uel magistratum, uel hominum priuatorum,
 Sed

Terra Israel,
 terra Domini

Regnata
 re, regna
 Dei.

sed sunt Domini Dei nostri. Ac administratio quidem est penes legitimum & ordinarium magistratum, proprietas autem pertinet ad solum Dominum Deum nostrum. Quare, ut non licet homini priuato publicas leges recte constitutas & confirmatas temere uiolare, ita non licet magistratui pro sua libidine iniquas leges cōdere, sed quia administrat alienum, nimirum Dei, imperium, necesse habet, in condendis legibus, etiā iusticiam Dei sectari.

QVI VENDIDERIT DOMVM INTRA VRBIS MVROS &c.)

Non in agris tantum, sed & in domibus uendendis & emendis suis est contractus. Quare describitur hoc loco, quomodo hic cōtractus in rep. Israelitica fieri debeat, & quis sit eius legitimus usus. Etsi autem hæc forma contractuum non omnino conuenit cū politia Germaniæ, in qua licet agros & domos suas in perpetuum uendere, & a se ac familia sua in totum alienare, hæc tamen scripta non recensentur ociose in ecclesia. Primum enim docent nos, quod legitimi emptionum & uenditionum cōtractus, sint diuinæ ordinationes, quibus unusquisq; pius bona conscientia uti potest. Deinde, cum spiritus sanctus tam diligenter & exacte præscribit formam ciuiliū contractuum, etiā in uendendis tuguriolis rusticis, perspicue significat, Deum non tantum habere rationem negotiorum principalium & regionum, uerumetiam quarumuis humanarum actionum in rebus abiectissimis. Quo admonemur, ut in omnibus negocijs nostris, quantumcunq; uilibus, sectemur iusticiam, & inuocemus Deum, ut benedictionem eius consequamur.

Emptionis et uenditionis contractus.

SI ATTENUATUS FVERIT FRATER TVVS, ET DEFECBRIT MANV &c.)

Est & contractus in dando mutuo. De quo ponit Mose hæc legem. Pecuniam tuam non dabis fratri ad usuram, nec cibum tuum, ut amplius accipias. Usuram autem definiunt esse lucrum, quod ad mutuum accedit, seu ubi præter sortem soluitur aliquid propter mutuationem. Hoc lucrum in mutuo exigere, est iniquum, & quia pecunia instituta est, propter commutationem, non ut numus numum gignat, id quod fit in usura, ideo recte sentiunt, usuram esse *περὰ φύσιν*, hoc est, præter naturam, adeoq; referēda est ad genera furtorum & rapinarum. Quare pio & honesto homini, tam ab usura, quam a furto & rapina cauendum est. Domine, inquit psalmus, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo. Qui iurat proximo suo & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad usuram &c. Hic autem obseruandum est, qd usura fiat tantū in mutuo, & non in legitima emptione. Aliud enim est, Mutuum, Aliud, Emptio. In mutuo exigit lex naturæ, ut præter sortem

Mutui contractus. Usura quid sit.

nihil accipias, & siquidem proximus tanta egestate et miseria premitur, ut non solum non sit soluendo, sed præterea esuriat & algeat, ibi tum caritas proximi, ad quam nos uocat lex naturæ, exigit, ut nō tantum remittas & condones ei sortem, uerum etiam ut copia aliarum tuarum facultatum in eam eius sustentens, & liberaliter ipsam adiuues, iuxta interpretationem Christi: Mutuum date nihil inde sperantes. In emptione autem id legitimum censendum est, quod leges ciuiles iuxta rectam rationem & æquitatem constituunt, quo & pius bona conscientia uti potest.

SI PAUPER TATE COMPULSUS VENDIDERIT SE TIBI FRATER &c.)

*Seruorum
condicio.*

Solet etiam contractus fieri in emptione seruorum. Porro, que fuerit quondam cōditio seruitutis, manifestum est e legibus Romanis. Apud omnes, (inquit Iustinianus,) peregrine gentes animaduertere possumus, dominis in seruos uitæ necisq; potestatem esse, & quodcunq; per seruū acquiritur, id domino acquiritur. Sed hæc duricia mitigata est in Romano imperio, ac in Germania extat quidem adhuc uestigium ueteris seruitutis in his, quos uocant, corpore addictos, uetus tamen cōditio eius ita obsoleuit, ut hæc seruitus a libertate parum differat. Pro quo beneficio magnæ gratiæ Domino Deo nostro agendæ sunt, & danda est summa opera, ne hoc beneficium ingratitude & licentia uiuendi iterum amittamus. Inter Israelitas autem duplex erat instituta condicio seruorum. Alia fuit eorum, qui erant ex populo Israelitico, et uendebantur uel alijs Israelitis, uel aduenis habitantibus inter Israelitas. De his dicit lex. Si paupertate cōpulsus uendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum seruitute famulorum, sed quasi mercenarius & inquilinus erit. Usq; ad annum Iubilæum seruiet tibi, & postea egredietur cum liberis suis &c. De his autem Israelitis, qui uendiderunt se aduenis, dicit. Qui uoluerit ex fratribus suis redimet eum. Ac paulo post. Non affliget eum uehementer in conspectu tuo. Quod si per hæc redimi non potuerit, anno Iubilæo egredietur cum liberis suis &c. Sed quid est, quod in Exodo dicitur, seruum hebræum sex tantum annis seruire, & in septimo liberum esse debere, hoc autem loco iubetur seruire usq; ad Iubilæum? Hunc nodum alij aliter soluunt. Ego autem existimo sic intelligendum esse, quod seruus hebræus debeat seruire sex continuis annis, si intra hos seruitutis suæ annos nullus sit Iubilæus. Si uero Iubilæus uenerit, priusquam sex seruitutis anni finiantur, tunc libertatem consequatur, etiamsi uno aut duobus tantum annis seruierit. Et hæc de condicione seruorum ex hebræa gente. Alia est condicio eorum seruorum, quos Hebræi emerunt a Gētibus, aut quos ceperunt externo bello. Horum durior fuit condicio in rep. Israelitica, quam illorū priorū. Hos, inquit lex, habebitis famulos, & heres

Leibeige:

& hereditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum. Hi enim nunquam consequebantur libertatem, ne in Iubilæo quidem, nisi aut fauore dominorum manumitterentur, aut pecunia redimerentur, aut per mutilationem membri liberarentur, de qua in Exo. xxi. Ita q̄ uides alias duriores, alias tolerabiliores esse condiciones seruorum. Tametsi autem Iurisconsultus dicit, seruitutes esse iuri naturali contrarias, iure enim naturali omnes homines ab initio liberos natos, tamen quia peccatum intrauit in mundum, & seruitus, est unū ex his uinculis, quibus uel imbecilliores ratione, in officio continentur, uel ferociores coercentur, ideo Deus non damnat eam politica, in qua solennes sunt seruitutes, si modo sint tolerabiles, & non pugnantes cum caritate, quam debemus proximo, hoc est, si non liceat dominis pro sua libidine seruos, ut iumentata tractare, & trucidare, sed prebeant seruo panem & disciplinam, quem admodum Ecclesiasticus loquitur. Nam impudentiores & ferociores cōpelci, ac puniri seruitute, & Deum non abominari inter homines seruitutis uinculū, haud obscure significat ipsemet spiritus sanctus, cum malediceretur Canaan. Maledictus, inquit, Canaan, seruus seruorū erit fratribus suis. Et de Esau: Maior seruiet minori. Huc accedit & Paulus, dicens. Vnusquisq̄ in ea uocatione maneat, in qua uocatus fuit. Seruus uocatus es, ne tibi sit curæ &c. Et alias hortatur dominos, non ut manumittant seruos suos, si uelint esse Christiani, quanquam hoc eis liceret, & clemencia commendatione dignissima esset, sed hortatur eos, ut exhibeant seruis æquitatem & æquabilitatem, ac meminerint, quod & ipsi habeant dominum in cœlis. Cæterum condicio ueteris seruitutis, idcirco nobis obseruanda erit, non ut simus autores restituendę eius consuetudinis, quæ in nostra politia iam dudum, clementia Dei, abolita est, sed ut eo melius intelligamus, quid illud sit, quod scriptura uocat nos seruos peccati, et docet nos per Christum consecutos esse libertatē. Omnis qui facit peccatū, inquit Christus, seruus est peccati. Et Paulus. Ego carnalis sum, uenditus sub peccatum. Cogita nunc, quantum potestatis, iuxta conditionem ueteris seruitutis, habeat in nos peccatum, cuius natura serui sumus. Sed uicissim cogita etiam, quātam debeas gratitudinem Domino nostro Iesu Christo, qui nos redemit a seruitute peccati precioso sanguine suo & restituit nos in ueram libertatem, nō ut abutamur ea ad peccandum, sed ut præbeamus membra nostra, arma iusticię deo ad sanctificationem &c.

NON FACIETIS VOBIS IDOLVM ET SCVLP-
PTILE &c.)

Quæ hoc loco sequuntur de nō faciendis sculptilibus, nec erigendis titulis, de custodiendo Sabbato, & de pauendo ad sanctuariū Dei, perti-

*Titulos insti-
tuere.*

2. Reg. 28.

1. Reg. 7.

nent omnia ad priorem tabulam Decalogi, de conseruando uero cultu Dei, & cauenda Idololatria. Interpretatur autem scriptura ipsa, quomodo hæc intelligēda sint. Non enim simpliciter dicitur, Non facietis uobis idolum & sculptile, nec erigetis titulos, nec ponetis in signem lapidē in terra uestra, sed additur diserte. Vt adoretis eum. Licuit enim titulos, aut in signes statuas erigere, non quidem ut adorarētur, ut ad illas sacrificaretur, sed ut essent monumenta rerum gestarum. Vnde Absolom erexit sibi titulum, ad monumentum nominis sui. Et Samuel statuit lapidem, qui esset monumentum uictoriæ diuinitus consecute. Huc facit & lapis, qui in testimonium fœderis a Iosua institutus est. Ios. ultimo. Sic etiam Rubenitæ & Gadditæ ædificant aliud altare, præter illud, quod erat in tabernaculo dei. Aedificant autem, nō ut offerrent in eo sacrificia, sed ut esset publicum testimonium, quod hæc familiæ pertinerent etiam ad gentem & remp. Israeliticam, quemadmodum scriptum est in Iosua cap. xxij. Ceterum, quod ait, Pauete ad sanctuarium meum, exigit, ut omnis cultus, qui in sanctuario peragendus est, & qui ad ministeriū Leuiticum pertinet, magna diligentia, & timore Dei conseruetur & peragatur.

CAPVT XXVI.

SI IN STATVTIS MEIS AMBVL AVERITIS &c.)

*Obedientiæ
præmia.*

Cum spiritus sanctus finem mandandi fecisset, addit in hoc capite exhortationem, qua excitat auditores legis ad obedientiam. Ducit autem exhortationem suam a duobus locis, uidelicet a promissione beneficiorum, & a minis suppliciorum. Obseruantibus igitur legem, quam recensuit, promittit primum, fertilitatem terræ, & abundantiam earum rerum, quæ ad uictum pertinent. Dabo, inquit, uobis pluuias temporibus suis. Et terra gignet germen suum, & arbores pomis replebuntur. Apprehendet tritura uindemiā, & uindemiā apprehendet semētem, hoc est, messis tam copiosa erit, ut tritura eius, (quæ fiebat bobus calcātibus aristas,) perduret usq; ad tempus uindemiæ, & tāta erit benedictio uindemiæ, ut collectio botrorum perduratura sit usq; ad sementem, adeoq; alia benedictio aliam trudet. Et comedetis panem uestrum in saturitate. Deinde promittit eis publicam pacem & trāquillitatem. Habitabitis securi in terra uestra. Dabo pacem in sinibus uestris, ut dormiatis & non sit, qui exterreat. Auferam malas bestias, & gladius non transibit terminos uestros. Postea promittit eis uictoriam super hostes. Persequemini inimicos

inimicos uestros & corruent coram uobis. Persequentur quinq; de uestris, centum alienos, & centum de uobis decem milia. Cadent enim inimici uestri gladio in conspectu uestro. Deinde promittit eis multiplicationem prolis, iuxta promissiones patriarchis dictas. Respiciam uos, inquit, & crescere faciam, multiplicabimini, & firmabo pactum meum uobiscum, hoc uidelicet pactum, quod deus pepigit cum patriarchis de multiplicatione seminis eorum, maxime autem omnium, de Christo e semine Abrahamæ uenturo. Porro, quia in publica fame multitudo hominum magis uidetur esse maledictio & interitio, quam benedictio, idcirco addit etiam promissionem abundantiae rerum. Comedetis, inquit, uetustissima ueterum, & uetera, nouis superuenientibus, efferetis, hoc est, etsi ingens erit multitudo hominum, in policia uestra, tamen tanta erit rerum, quæ ad sustentandam humanam necessitatem pertinent, abundantia, ut ueteri frumento nondum absumpto, nouum superueniat, tantaq; erit benedictio noui frumenti, uini & olei, ut præ copia eorum, non habituri sitis tot cellas & horrea, in quæ exportetis uetera, ut possitis noua recondere. Ac breuiter, obseruantibus legem Domini promittit Deus, præsentiam, fauorem, gratiam, & omnem clemenciam suam. Ponam inquit, tabernaculum meum in medio uestri, & non abiiciet uos anima mea, hoc est, non prosequar uos odio, sed fauore. Ambulabo inter uos, & ero Deus uester &c. Hæc est maxima promissio, & complectitur omnia bona. Quid enim huic deerit, cuius Dominus, est Deus, & quocum Deus semper habitat? Si ambulauero, inquit Dauid, in medio umbrae mortis, non timebo mala, quoniam TV mecum es. Habes, promissiones, quibus spiritus sanctus inuitat Israelitas ad obedientiam, & cum his promissionibus conueniunt etiam illæ, quæ scriptæ sunt in Deutero. cap. uicesimo octauo. Ac prophetae inspexerunt has promissiones diligentissime, ex quibus etiam multas egregias conciones texuerunt, ut excitarent auditores suos ad obedientiam legis. Ceterum hæc promissiones legis, non sic intelligendæ sunt, quod omnes illi coram Deo pii & beati sint, qui fruuntur his benedictionibus in hoc seculo. Sic enim uulgus iudicat, quod is sit sanctior, qui est ditior. Promptuaria eorum plena, inquit psalmus, eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fetosæ abundantes in egressibus suis. Boues eorum crassæ. Non est ruina maceræ neq; transitus, neq; clamor in plateis eorum. Beatum populum dixerunt, cui hæc sunt. Non est autem ad hunc modum de benedictionibus legis iudicandum, sed is populus beatus est, cuius est Dominus Deus eius. Fieri enim solet, quod impij multo magis fruatur in hoc seculo his benedictionibus, quam uere pii. Id autem accidit, primum clemencia Dei, qui sinit solem suum exoriri super malos ac bonos, et pluuiam mittit, super iustos

Impij fruuntur benedictionibus Dei.

& iniustos. Deus enim benefacit impijs, ut bonitate sua, inuitet eos, quæ admodum Paulus ait, ad poenitentiam. Deinde accidit hoc, tyrannide Satang, qui cū propter peccatum hominis factus sit princeps huius mundi, interturbat ordinationem Dei, & inuertit eam, ut cum iuxta legitimam ordinationem Dei deberent bonis bona contingere, immittat eis mala, quo detereat ipsos a pietate, & cum deberent malis mala contingere, tribuat eis bona, quo retineat ipsos in impietate. Quare non est iuxta opinionem uulgi iudicandum, hominem propterea esse pium, quod sit in hoc seculo foelix, sed sciendum est, quod qui pietatem sectantur, his benedictiōibus digni sint, ac deus ordinauerit quidem, ut eas, etiam in hoc seculo consequantur, multa autem interueniant, quæ hanc generalem dei ordinationem inuertunt, usq; ad tempus restitutionis omnium, quo deus omnia iuxta suam ordinationem ita reformabit, ut deinceps in perpetuum firma maneant. Sed uideamus nunc, quæ sit legis impletio, ut & intelligamus, ad quos pertineant promissiones & benedictiones legis. Duplex autem est legis impletio. Vna est publica seu politica, quæ fit, cum magistratus tuetur publicas & ordinarias leges, ac subditi his legibus honeste & tranquille obediunt. Etsi enim nunquam nō inueniuntur homines scelerati in magna hominum congregatione, tamen si magistratus rep. ita administrat, ut & scelerati publice noti legitime puniuntur, & publica honestas ac tranquillitas tam in religione, quam in rebus ciuilibus cōseruentur, lex dicitur publice ac politice impleri. De hac impletione loquuntur Israelitæ in Exo. cap. xxiiij. cum dicunt. Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obediētes, hoc est, Promittimus nunc, & recipimus publico foedere, nos politica & rep. nostram administraturos iuxta eas leges, quas nobis Dominus per te, Moysen legislatores nostrum dedit. De hac etiam impletione intelligendū est foedus illud, quod rex Iosias inijt coram Domino. Sic enim scriptum est in quarto libro Regum cap. xxiiij. Stetit rex super gradum, & foedus percussit coram Domino, ut ambularent post Dominum, & custodirēt præcepta eius & testimonia, & cerimonias in omni corde, & in tota anima, hoc est, ut administrarent regnum iuxta eas leges, quæ Israelitico populo per Moysen datæ erant, actuerentur eas omni, qua possent, opera & diligentia. Haftenus enim reges Iuda & Israel secuti erant neglectis legibus Mosaicis, in administratione regnorum suorum, alienas leges tam in religiōe, quam in rebus ciuilibus. Nunc autem Iosias heroico spiritu excitatus restaurat & reformat rep. Israeliticam, ut deinceps abrogatis omnibus alienis legibus & impietatibus administrarent tam ecclesiastica quam politica sua iuxta leges Moysi. Hæc autē publica legis impletio seu obseruatio, etsi non est perfecta corā iudicio Dei, nec tati est meriti,

ut pro

Legis impletio.

ut propter eam contingat obseruantibus æterna foelicitas, tamē intantū placet Deo, ut cōpenset eā multis externis præmijs ac benedictionibus. Huc em̄ pertinēt promissiōes, quæ in hoc capite, & in Deut. cap. xxviij. commemorantur. Si audieris (inquit lex) uocē Domini Dei tui ut facias & custodias omnia mādāta eius, quæ ego præcipio tibi hodie, hoc est, Si Remp. tuā iuxta has leges administraueris, & tuearis eas, in politia tua, faciet te Dominus Deus tuus excelliorem cunctis gentibus quæ uersantur in terra. Venientq; super te uniuersæ benedictiones istæ &c. Altera est impletio legis priuata, & quia magnum est discrimen priuatorū hominum, idcirco magnum etiam est discrimen huius priuatæ impletionis, seu obseruationis. Alia enim est hypocritica impletio, qua obseruatur quidem lex secundū externam speciem operis, cor autem obseruatis est sine fide & uera cognitione Dei. Sic hypocritæ obseruant legem, quæ obseruatio, etsi est coram Deo propter impietatem hypocritarum, abominabilis, tamen quia habet quandam speciem impletionis, cōsequitur etiam speciem quādam externarum benedictionum, cuius rei exemplum extat in poenitentia regis Ahab. Alia est spiritualis & perfecta impletio, qua lex ita obseruatur, ut nulla ex parte uioletur, sed omnia tam interna q̄ externa sint plena fide, sanctitate, & ueritate. Sic nullus hominum potest legem implere. Itaq; quod ad hanc impletionē attinet, usq; a deo nulla cōpetit hominibus benedictio, ut lex magis omnes homines maledicat, q̄ benedicat, ac potius occidat, & damnet, q̄ uiuifitet & saluet. Nam huc respicit Paulus cū dicit: Per legē agnitio peccati, & Lex occidit. Solus Iesus Christus Dominus noster legē perfecte impleuit, ideoque solus etiam meritis est nomen super omne nomē, ut in nomine eius flectantur genua omnium coelestium, terrestrium & infernorum. Alia est impletio legis per fidem. Hæc autem impletio in hunc modum perficitur. Primū, si quis credit in Christum, quod propter ipsum habeat remissionem peccatorum, tūc imputatur ei illa iustitia, qua Christus legē perfecte impleuit. Itaq; reputatur & ipse perfecte iustus corā Deo, propter Christum. Et huic legis impletioni donatur benedictio eternæ foelicitatis, quia Christus non sibi tantum, sed etiam omnibus credentibus in ipsum meritis est perpetuam salutem. Deinde si quis ex hac fide (fides enim nō potest esse ociosa) obsequitur diuinæ uocationi, & facit bona opera, iuxta præcepta Dei, tūc etsi hæc opera nō sunt per se perfecta, & prorsus immaculata, tamē sunt Deo propter Christum, ex cuius fide fiunt, grata, ac reputantur pro impletionem legis, & consequuntur etiam eas benedictiōes, quas Mose in hoc capite obseruatoribus legis promittit. Quod si uero pro benedictionibus, quibus hi obseruatores legis digni sunt, contingant eis maledictiones, in hoc seculo, tunc certum est,

Hypocritica
legis imple
tio.

3. Reg. 21.

Aa ij

quod pro corporalibus maledictionibus maneat eos, coelestes & perpetuas benedictiones. Gaudete, inquit Christus, & exultate, quia merces uestra copiosa est in coelis. Nam, ut etiam hoc adijciam, cum prophetae describunt foelicitatem regni Christi, solent fere uti uerbis harum benedictionum, quae in hoc capite & in Deut. cap. xxviii. enumerantur. Hieremias ait. In diebus illis, (uidelicet cum suscitauerit Dominus Dauid germen iustum, hoc est, cum uenerit Christus) saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Ezechiel inquit. Faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra, & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus, & ponam in circuitu collis mei benedictionem, & deducam imbrem in tempore suo & pluuiae benedictionis erunt. Amos dicit. Ecce dies uenient, (uidelicet cum resuscitatum fuerit tabernaculum Dauid, hoc est, cum uenerit Christus) dicit Dominus, & comprehendet arator messorum, & calcator uuae mittentem semen &c. Ex his & similibus locis somniant Iudaei regnum Christi futurum corporale, sed Euangelion Christi interpretatur has benedictiones, & docet eas spiritualiter intelligendas, quia Christus ait. Regnum meum non est de hoc mundo. Quare, etsi pii ac obedientibus legi Dei ex fide Christi, non contingunt corporales benedictiones huius seculi, certissimum tamen est, quod maneat ipsos spirituales & perpetuas benedictiones in regno Dei, & in resurrectione iustorum.

QVOD SI NON AVDIERITIS ME, NEC FEREBERITIS &c.)

Sequitur alter locus, qui est, Minae suppliciorum, quibus spiritus sanctus hortatur populum suum ad obedientiam legis, & deterret ab inobedientia. Ac in inicio obseruandum est, quod quemadmodum diximus, de impletione legis, ita dicendum est de uiolatione eius. Alia enim est uiolatio legis publica, alia priuata. Publica est, cum nec magistratus tuetur legem, nec subditi legem obseruant, sed unusquisque suam sectatur libidine. Haec uiolatio meretur omnes illas maledictiones & supplicia quae in hoc capite & Deut. xxviii. commemorantur. Alia est priuata, cum magistratus legem pro sua uirili tuetur, sed interim unus & alter priuatim uiolat legem. Haec uiolatio nullum fert incommodum reip. si uiolatores & scelerati legitime puniuntur. Legitima enim supplicia, sunt quasi sacrificia, quibus regio aut ciuitas expiatur, ne reliquos suos habitatores euomat. In Numeris, cap. xxv. expiatur populus Israel supplicio scelerati Israelite, & scorti Midianitici, ne totus intereat. In Iosua cap. vii. expiatur exercitus Israelis supplicio Achan, qui furatus fuerat anathema Ierichuntis.

Legis uolatio.

Supplicia legitima.

chuntinum. Si uero scelerati qui commode puniri possunt, ac debent, dimittuntur impuniti, tunc uiolatio fit publica, & meretur totius gentis interniciōem. Sic scelus paucorum ciuium, qui in Gibeā turpiter abusi sunt concubina Leuite, fit publicum totius tribus Benjamin, propterea quod illi ciues dimittebantur impuniti, quemadmodum scriptū est Iud. xx. Sic hoc tempore, cōpotationes & abusus diuini nominis ad execrationes, sunt publica scelera. Et si enim nō omnes compotant, & execrantur proximum abusu diuini nominis, tamen quia hæc scelera dimittuntur impunita, & aliquoties etiam applauditur ipsis, habentur in iudicio Dei pro publicis sceleribus, & uisitabuntur publicorum scelerum supplicio, quod est, totius gentis internicio. Sed est alia quædam priuata legis uiolatio, cui etiam sancti, & honesti quique obnoxij sunt. Ea est, cum lex non seruetur tam perfecte, quam a spiritu sancto exigitur. Nam spiritus sanctus exigit, ut diligas Deum toto corde, & proximum sicut teipsum, hoc est, ut omnia opera tua, non solum sint iuxta externam speciem, sed etiam iuxta spiritum perfecte iusta & sancta. Nullus autem hominum est, qui non hoc modo legem uiolet. Quare si hanc legis uiolationem respicias, tunc omnes homines sunt obnoxij non solum his externis maledictionibus, quæ hic recensentur, sed etiam obnoxij sunt perpetuis supplicijs. Nec ulla alia salus reliqua est, nisi per benedictionem seminis Abrahamæ, hoc est, per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem a peccatis liberati, liberamur etiam a maledictionibus legis. Deinde, nec hoc prætereundum est, quod ex hoc capite perspicue cognoscitur, quæ proprie sit causa publicarum calamitatum. Cum enim aduersa accidunt, solent homines in quiduis potius, quam in ueram causam transferre culpam. Ac fatetur quidem publicas calamitates esse supplicia peccatorū, sed quæ uera sunt peccata, ignorant. Apud Hieremiam ca. xliij. reijciunt causam deuastatiōis Hierosolymitanæ in abrogationem sacrificiorū, quæ fiebant militie cœlesti. Et tamē hæc sacrificia erāt summa impietas. Hypocritæ in Christianismo reijciunt causam publicarum calamitatum in abrogationem papisticarum Missarum, & aliorum id genus cultuum. In hoc autem capite manifeste docetur quod causa publicarum calamitatum non sit abrogatio humanarum traditionum, & ficticiorum sacrorum, sed uiolatio diuinæ legis, & peccata aduersus uerbum DEI. Si non audieritis ME, inquit. Non dicit. Si non audieritis uestra figmenta. Et addit. Nec feceritis omnia præcepta MEA. Non ait, præcepta uestræ rationis. Ac sequitur. Sed spreueritis statuta MEA, non statuta hypocritarum. Et iura MEA contempseritis, ut non faciatis præcepta MEA, & ad irritum perducatis pactum MEVM. Vide quoties repetatur illud

Peccatorum
supplicia,

MEVM, ut spiritus sanctus perspicue significet, ea demū uera esse peccata, quæ designantur aduersus Dei, Dei inquam, legem, non aduersus humanas hypocritarum et superstitiosorū traditiones. Quare, seu publicæ seu priuatæ calamitates inciderint, debent nos ducere in agnitionem eorum peccatorum, quæ aduersus uerbum Dei designantur, ut agnitis peccatis resipiscamus, & quæramus peccatorum remissionem in Christo. Sed interim non est sentiendum, quod omnes calamitates immittantur hominibus propter peccata. Etsi em̄ omnes homines sunt corā Deo peccatores, Deus tamen sæpe immittit calamitates, præsertim pijs, non propter peccata, sed propter alias causas. Abel iustus, occisus est permissu Dei, non quod peccauerat, sed ut manifestaretur in ipso, quæ esset futura piorum fortuna in hoc seculo, & ut daret ipsi Deus maiorem, quàm in hac terra, scelicitatem. Iob afflictus est uarijs generibus calamitatum, ut fides eius probaretur, & illustris redderetur. Ioseph coniectus fuit permissu Dei, in carcerem, nō quod inique egerat, sed ut hac uia ad principatum ægypti deduceretur. In Euangelio Ioannis, cæcus quidam est a natiuitate, non propter ipsius aut parentum suorum peccatum, sed ut manifestarentur opera Dei in illo. Apostoli Christi grauiter afflicti, ac etiam occisi sunt, non quod ignauiter uocationi suæ seruiuerint, sed ut significaretur regnum Christi non esse de hoc mundo, & ut consequerentur copiosam mercedem in cælo. Quare non est censendum, ibi esse impietatem & peccata, ubi sunt maledictiones & calamitates. Sed censendum est, ibi esse merita omnium maledictionum & calamitatum, ubi est impietas & peccatum. Ex impietate enim de maledictionibus, nō ex maledictionibus de impietate iudicandum est. Videamus igitur nūc quas maledictiones, & quæ supplicia minetur spiritus sanctus uiolatoribus diuinæ legis.

Piorum calamitatis.

VISITABO VOS VELOCITER TVMORE ET FEBRI &c.)

Aegritudo corporalis, supplicium peccati.

Primum supplicium est, Aegritudo corporalis, seu uaria genera morborū. Sic & Deu. xxviiij. percutiet te Dominus tumore & febrī. Et mox. Percutiet te dominus ulcere ægypti, infirmitate ani, scabie & purigine, ita ut curari non possis.

FRVSTRA SRETIS SEMENTEM &c.)

Hostium incursio.

Secundum supplicium est, Incursio hostilis, qua fit, ut & frumenta absumantur & obterantur ab hostibus, & incolæ in fugam uertantur, & latebras quærant. Exemplum huius supplicij extat Iudi. vi. & x. Et ij. Paralip. xij.

SIN AVTEM NEC SIC OBEDIERITIS MIHI, AD DAM &c.)

Tertium

Tertium supplicium est, Sterilitas terrę. Addam, inquit, correptiones uestras septuplū, hoc est, Si perrexeritis peccare, pergam & ego uos punire grauissime, & seuerissime, (hoc enim est septuplum addere) ut fiat cœlum uestrum sicut ferrum, & terra sicut æs. Cœlum nullā mittat pluuiam, terra nullum ferat fructū. Exemplum huius supplicij est iij. Reg. xvij. Et Esa. v. Nubibus mandabo ne pluant super ea imbrē. Et Amos iij. Ego prohibui a uobis imbrē, cum adhuc tres menses superessent usq; ad messem &c.

Terra sterilitas.

SI AMBVLAVERITIS EX ADVERSO MIHI &c.)

Quartum supplicium, Malę bestię. Immittam, inquit, in uos bestias agri, quę consumant uos &c. Et Deut. xxxij. Dentes bestiarum immittam in eos, cum furore serpentium in puluere. Et Ezech. v. Immittam in uos famem, & bestias pessimas usq; ad interitionem &c.

Bestia mala.

QVOD SI NEC SIC VOLVERITIS RECIPERE DISCIPLINAM &c.)

Quintum supplicium est, Obsidio, cui accedit Pests, ac mox etiam fames, adeoq; nisi fiat pœnitentia, tanta famis grauitas, ut obsessi deuoraturi sint liberos suos. Inducam, inquit, super uos gladium ultorem fœderis mei, cumq; cōfugeritis in urbes mittam pestilentiam in medio uestri &c. Et mox. Confringam baculum panis, hoc est, panem ipsum seu cibum, quo uita hominis sustentatur, & pinrent decem mulieres panem uestrum in uno clibano, hoc est, tanta supererit paucitas frumenti, ut adcoquendos ex ipso panes, unus clibanus sufficiat omnibus uestris pistrinibus. E priori em̄ libro Samuelis cap. viij. quo dicitur: Filias uestras faciet sibi unguentarias, focarias & panificas, apparet etiam mulierum fuisse officium, pinsere panes. Et sequitur. Reddent panem uestrum in pondere. In abundantia enim frumenti, tāta est panum uilitas, ut magis numerentur q̄ ponderentur. Et emptores quærunt, quot panes, non quot unius panis uncia, pro numo uendantur. In hac autem fame, quam lex hoc loco minatur, tāta erit frumēti caritas, ut singulę unius panis uncie exactissime ponderentur, ac iuxta numerum unciarum uendantur. Hęc suppliciorum genera etiam Ezechiel simul cōplectitur, cap. vij. dicens. Gladius foris, pestis & fames intrinsecus. Et hęc uulgaris fames, etsi grauis est, tolerabilis tamen est. Ea autē, quę sequitur, horrenda est, & multo grauior, quam quę uerbis explicari queat. Corripiam, inquit, uos septuplum, propter peccata uestra, ita ut comedatis carnes filiorum uestrorum & filiarum uestrarum. Exemplum huius famis longe omnium miserimę extat iij. Reg. vi. Et in Threnis Hieremię cap. iij. Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos, facti sunt cibus earum, in cōtritione filię populi mei. Idem etiam accidit in deuaustatione Hierosoly.

Obsidio.

Pests.

Fames.

mitana a Romanis facta, quemadmodum testatur Iosephus.

DESTRVAM EXCELSA VESTRA ET SIMVLACRA &c.)

Sextum supplicium, Interfectio incolarum & deuastatio totius regionis. Cadetis, inquit, inter ruinas idolorum uestrorum. Redigam urbes uestras in solitudinem. Disperdam terram uestram &c. Ex hac pericopa concionatur Ezechiel cap. vi.

VOS AVTEM DISPERDAM IN GENTES &c.)

Exilij.

Septimum supplicium, Exilium eorum, qui in bello reliqui sunt, & seruitus, ac pauor & desperatio. Vos, inquit, disperdā in gentes, & euaginabo post uos gladium, eritq; terra uestra deserta &c. Habes exilium, & seruitutem inter hostes. Et qui de uobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium. Terrebit eos sonitus folij uolantis, & ita fugient, quasi gladium &c. Et Deut. xxviiij. Dabit tibi Dominus cor pavidum & deficientes oculos &c. Habes pauorem. Quod si & de his aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis &c. Habes desperationem.

ET INDVCAM ILLOS IN TERRAM HOSTILEM, DONEC ERVBESCAT INCIRCVCNCSA &c.)

Post grauissimorum suppliciorum minas, addit spiritus sanctus liberalissimam diuinæ clementiæ promissionem. Ac alij quidem sentiunt, ea, quæ in hoc capite de deuastatione terræ, & postea de recuperanda salute in terra hostili dicuntur, respicere in Babylonicam urbis Hierusalē deuastationem, & reditum e Babylone post septuaginta annos exilij. Iudæi autem, qui adhuc hoc tempore in certis penes sedibus uagantur, pollicentur sibi ex isto loco. (Attamen cū etiā fuerint in terra hostili &c.) certam liberationem ex hac, qua nunc oppressi sunt, seruitute, & cum prima huius Periodi dictio sit **Af**, quod latine quidem significat Attamen, Germanis autem sonat Simiam, Iudæi Germani uocant hanc periodum, Auream Simiam, cuius lectione mirifice delectantur, adeoq; exultant. Sed uanissima est horum tum expectatio tum exultatio. Primum enim, Lex & prophetæ usq; ad Ioannem. Quare destructa urbe Hierusalem, & abrogata politia Mosaica, post diuulgationem Euāgelij Christi, non est amplius expectanda ulla Mosaicæ politia restauratio in terris. Deinde, Iudæi, qui nunc sunt, non sunt amplius populus Dei, sed sunt eiectione ex hæreditate cœlestium bonorum. Quare cum promissiones scripturæ habeant suum locum inter cœlestia bona, manifestum est, qd non pertineant nunc ad Iudæos, nisi cōuertantur ad Christum, & fiant iterum per Christū populus dei. Multo rectius hi sentiunt, qui docent eam promissionem, quæ hoc loco scripta est, impletam fuisse in reditu e Babylone.

Der guldin
Af.

Babylone. Ego uero existimo hunc locū esse generalē doctrinā poenitētiæ, & salutis, quā poenitentes cōsequuntur. Atq; hæc poenitentiæ doctrina, ac salutis promissio per poenitentiā, necessario additur post illas grauiſſimorū suppliciorū minas. Diceret em̄ quispiā supplicio propter peccata affectus. Quid nūc faciam? quo me uertā? Fateor me grauiſſime peccasse aduersus Deū, q̄ & uiolauerim præuaricatiōe mea uerbū eius, & nō respuerim iuxta admonitiōē, suo tēpore, ante supplicia, factā, ac silencio me hæc, q̄ suffero supplicia probe meritū. Sed an nullus adhuc reliquus est locus poenitentiæ & salutis? Non redij ad Dñm tēpore admonitiōis, nunquid ergo nō licebit mihi redire ad ipsum tēpore supplicij? Hic, si nulla est diuinæ clementiæ promissio, qd reliquū erit, nisi perpetua desperatio & internitio? Quare addit hoc loco doctrina de poenitentia, & cōsequenda per eā salute etiā in medio & extremo supplicio. Nam de his qui aut semper sectātur iustitiā inter iniquos, aut agunt poenitentiā, tēpore admonitiōis, priusq̄ uenit suppliciu, scribit Ezechiel. Terra, inquit Dñs, cū peccauerit mihi ut præuaricaretur præuaricās, extendā manū meā super eā, conterā uirgam panis eius, & immittā in eā famē, & interficiā de ea hominē, & iumētū. Et si fuerint tres uiri isti in medio eius, Noē, Daniel & Iob, ipsi iusticia sua liberabūt aīas suas &c. De illis aut, quos suppliciu apprehendit impoenitentes, hoc loco scribit. Etsi em̄ poenitentia nō est differenda usq; ad ultimā necessitatē, & horribilis est tentatio Dei, si quis præsumptiōe agendæ poenitentiæ manet in peccatis usq; ad extremū suppliciu aut mortis momentum, uocat tamen nos spiritus sanctus ad poenitentiā quouis tēpore in hoc seculo, & deus cōfert salutē per eā, etiā in medio supplicio ppter peccata immisso. Quare si quis temere salutē suā neglexit tēpore admonitiōis, nō negligat eā uel tēpore supplicij. Nā, q̄ etiā tūc sit adhuc salutis locus apud Deū, manifesta sunt testimonia spiritus sancti. Primū em̄, perspicuū est, q̄ que Deus immittit supplicia propter peccata, ea nō immittit, ut perdat, sed ut ad poenitentiā inuitet ac seruet. Inducam, inquit, illos in terrā hostilē, donec cōfiteant iniquitates suas, & erubescat in circuncisa mēs eorū &c. Et: Vivo ego dicit Dñs, nolo mortē impij, sed magis ut cōuertat̄ & uiuat. Percutit em̄, ut sanet, mortificat, ut uiuificet. Cū igitur consiliū Dei in afflictione sit, ut seruet, nō ut perdat, manifestū est relictā esse uia consequendæ salutis in mediā afflictione. Deinde Deus iussit afflictos inuocare nomen suū in aduersis. Ego scio, inquit Dñs, cogitatiōes, quas cogito super uos, cogitatiōes pacis & nō afflictionis, ut dem uobis sinē & patientiā. Inuocabitis me, & uiuetis. Orabitis me, & ego exaudia uos. Queretis me, & inuenietis &c. Quo aut inuocatio, & promissio exauditionis, si nō esset reliqua adhuc salus, etiā in medijs aduersis? Ad hæc, nisi in ijs aduersis, que

propter peccata in hoc seculo immittuntur, superesset uia salutis, nullus certe hoim cōsequeretur salutē. Oēs em̄ hoies ab Adā propagati obruntur cōmunibus afflictionibus ppter peccatū originale, & necesse habēt ijs obnoxij esse, usq; ad ultimū uitæ finē. Sancti aut̄, qui credunt in Christū seruant in his afflictionibus. Quare manifestū est, q̄ non solū in ijs aduersis, q̄ accidunt pijs ppter studiū pietatis, sed etiā in ijs, q̄ accidunt peccatoribus ppter peccata, reliqua sit salutis uia per pœnitentiā. Sed uideamus nūc, quō pœnitentiā hoc loco describat. Ambulabo cōtra eos, inquit, & inducā illos in terrā hostilē, donec erubescat incircuncisamēs eorū. Tūc orabūt pro impietatibus suis & recordabor &c. Vbi uulgata lectio habet, Orabūt p impietatibus suis, Hebręus habet, **רצונו עונם** Ir zu eth Auonam. Hoc alij sic interpretant, Approbabūt suppliciū iniquitatis suæ. Aliquoties em̄ iniquitas, p supplicio iniquitatis in scriptura sumitur. Alij aut̄ sic interpretant, Placabunt iniquitates suas. Scriptura em̄ sepe supra, ac p̄sertim cap. xxij. usa est hoc uerbo **רצו** Raza, placare seu acceptari. Sed eodē respiciūt ambæ interpretatiōes. Describuntur em̄ hoc loco partes pœnitentię. Nā, qui uoluerit in afflictionibus propter peccata immisis pœnitentiā agere, primū oim̄ debet incircuncisamēs eius erubescere, peccata agnoscere & cōfiteri, ac approbare suppliciū iniquitatis, hoc est, fateri se iustissime a Dño afflictū, & punitū. Et hæc est prior pars pœnitentię. Deinde cōcipiēda est fides e pactis, q̄ Deus in ijt cū patriarchis, & e promissōibus, quibus Deus recepit se propiciū fore posteris patriarcharū, maxime aut̄ oim̄ concipiēda est fides ex ea promissōe, q̄ dicta est ad Abraamū. In semine tuo (quod est Chrūs) benedicetur oēs gentes. Ad hāc fidē uocat Deus afflictos, cū ait. Recordabor foederis mei, qd pepigi, cū Iacob, Isaac, et Abraā. Et mox. Ego sum Dñs Deus eorū, & recordabor foederis mei pristini &c. Hāc pœnitentię formulā describit etiā Salomon in dedicatiōe tēpli. Si peccauerit, ingens, tibi populus tuus, & iratus tradideris eos inimicis suis, & captiui ducti fuerint in terrā inimicorū longe uel prope, & egerint pœnitentiā in corde suo &c. Quo in loco exigūt primū, agnitio peccatorū, deinde fides, cū iubet captiuos orare uersus tēplum, & facit mētionē promissionū, q̄ ad patres dictæ fuerunt. Quo em̄ fides maxime respicere debeat, perspicue in Euāgelio Iesu Christi reuelatū est. Pœnitēs em̄ nō debet sentire, q̄ reconcilietur Deo ppter dignitatem & meritū suorū operū, q̄ ipse facit uel afflictionē, uel orationē, uel alijs id genus rebus, sed credere debet, q̄ habeat propiciū Deū, ppter Iesum Christū, qui solus est ppiciatio pro peccatis nostris. Et qui in hunc modum agit pœnitentiā, is dicit̄ expiare peccata sua, et placare Deū, non quidē suis meritis, sed meritis Christi, quē fide

Pœnitentię
partes.

Peccatorum
expiatio.

sectari.

sectari. Hæc est pœnitentiã, per quam Deus recipit se salutem collaturum: nec est alia salutis uia in afflictionibus propter peccata immisissis. Sed hic obseruandum erit, q̄ Deus uarios habet modos conferendæ salutis per pœnitentiam. Alios enim in supplicio pœniten-tes, non solum recipit in gratiam, sed etiam liberat ab externo supplicio. Exemplum est rex Manasse, qui cū propter impietate uinciret catenis, & abduceretur in captiuitate, pœnitentiã autē ageret in uinculis, non solum consecutus est diuina clementia libertatem, sed etiã restitutus est regie suæ maiestati. Alios recipit per pœnitentiam in gratiam, ac sinit quidem eos in externo supplicio perire, seruat autē ipsos ad perpetuam & coelestem foelicitatem. Exemplum habes in latrone pendente ad latus Christi in cruce. Hic agebat pœnitentiã in supplicio, quem Christus permisit quidem ut in eo supplicio mortem oppeteret, sed seruauit ipsum ad Paradisum. Hodie, inquit, eris mecum in Paradiso. Sic credibile est multos filios piorum patriarcharum in medio diluuii pœnitentiam egisse, qui etsi non sunt una cum Noe in Arca seruati, tamen seruati sunt ad perpetuam in celo salutem. In pestilentia, quæ est publicum iniquitatis supplicium, multi peccatores, qui sano adhuc corpore impœniten-tes fuerunt, affligi solent. Hi, si uel in ipsa media peste agant pœnitentiã, in Christo Iesu, consequuntur ueram salutem, etiam si peste pereant. Quare, & si non est differenda pœnitentiã usq̄ ad ultimam necessitatem, ne Deus tentetur, et subito pereamus, tamen certa est salus, si uel in extremo supplicio resipiscamus.

*Pœnitentiã
utilitas.*

2. Paral. 32

CAPVT XXVII

HOMO QUI VOTVM FECERIT ET SPO-
N-
PONDERIT DEO, &c.)

Etsi parænesis ad obedientiam legis, quæ in superiori capite scripta est, hunc Leuiticum librum apte concludit, tamen quia Vota & Decimæ pertinent etiã ad sacra Leuitica, & ad conseruationem ministerij Leuitici, idcirco additur hoc ultimum caput, in quo de soluendis & redimendis Votis, ac de dandis Decimis tractatur. Percurremus igitur initio rationem & modum Leuiticorum uotorum, deinde indicabimus, quid de uotis in Christianismo sentiendum. Ac in Num. cap. xxx. describit quidē, quæ uota sint rata, & quæ non sint rata, in hoc autem loco describit, quomodo rata uota soluenda aut redimenda sint. Hoies enim aut uouent Deo seu tabernaculo & templo Dei animam suam, hoc est, seipsos. Aut uouent animalia, aut domū, aut agrū. Non est autē eadem omnium uotorum obseruatiã. Vnumquodq̄ em̄ uoti genus suã habet ordinationem. Qui seipsum uouebat, non iugulabatur ad sacrificium.

quemadmodū aīalia munda, quia homo nō est animal immolaticū, sed redimebat pecunia, idq; iuxta hoīs sexum & ætatē. Si fuerit, inquit, masculus a uicesimo anno, usq; ad sexagesimū annū, dabit quinquaginta Siclos, & reliqua q̄ sequunt. Ex hac ordinatione apparet licuisse leptē redimere filiā suā. Ac alij quidē sciunt, q̄ addixerit eā ppetuæ uirginitati. Hoc si fecit, nō fecit diuina ordinatione, sed humana prudētia. Alij autē sciunt, q̄ mactauerit eā in sacrificiū. Quod si factū est, impijssime & crudelissime factū est. De qua re diximus in libro Iudicū. Deinde. Qui uouebat animal, si erat immolaticū, nō licebat mutare aut redimere, sed dādū fuit, quod uotū erat. Si autē nō fuit immolaticū, pmissum fuit sacerdoti, ut uēderet, cui uellet. Si autē is qui uouerat, redimere uoluit, necesse habuit quintā partē supra p̄cij æstimationē addere. Idē etiā obseruandū fuit in uota & sanctificata domo. Si ille, inquit, q̄ uouerat, uoluerit redimere eā, dabit quintā partē supra æstimationē, & habebit domū. Habuerunt etiā agri, Dño per uota sanctificati, suas æstimationes, & redēptiones, quæ oīa, quia satis perspicue a Mose tradunt, & nō sunt hoc tēpore in nostra rep. usitata, non libuit in ijs explicandis imorari. Quod autē institutū fuit, ut is q̄ uouerat aīal non immolaticū, aut domū, aut agrū, & redimere uoluerit, addat quintā partē æstimatæ pecunię, ideo ordinatū uideť, ut cærimoniæ Leuiticę sibi consent. Nā delicti speciem habet, si quis redimere & retinere uult, quod ante Domino uouit. In expiatione autē delicti reddenda erat fors, & addenda insuper quinta eius pars, quæ admodum supra cap. vi. dictum est.

OMNIS AESTIMATIO, SICLO SANCTUARII &c.)

De Siclo sanctuarij, seu ecclesiastico, & uulgari, diximus in Exodo.

PRIMOGENITA PECORVM QVAE AD DOMINVM PERTINENT &c.) Exceptio est ab ordinatione ante tradita. Omnia em̄ alia animalia potuerunt uoueri Domino, præter primogenita. Hæc em̄, quia alioqui debuerunt publica lege & ordinatione Domino sanctificari, non licebat priuato arbitrio uoueri. De hac autem lege habes Exo. xij. & Nume. xviij.

NULLVM ANATHEMA DOMINO CONSECRATVM &c.) Quæ ante dicta sunt, ea intelligi debent de simplici uoto, q̄d licebat p sua ordinatione uel uendere, uel redimere. Nunc autē sequit̄ aliud genus uoti, q̄d Hebræi uocāt **חרם** Herem, Greci trāstulerūt **ἀνάθημα**. Hoc em̄ nō simpliciter uouebat, sed deuouebatur, addita execratione, si q̄s id in aliū usum, q̄ destinatū erat, uerteret. Itaq; aliquoties deuuebant aīalia siue aliæ res Dño. Et tunc nullo modo licebat ea uel uēdere uel redimere. Sed aīalia mactanda erant in sacrificiū Dñi, aliæ autē res transferēdæ erant in ppetuū usum ministerij diuini. De hoc genere

anath

anathematis dicit Mose hoc loco. Omne anathema, sanctū sanctorum est Dño, & Num. xviii. Omne anathema in Israel, tuum erit. Aliquoties deuuebantur impij & scelerati homines, ac oēs facultates eorum perpetuæ internitioni. Ac Ethnici deuuebant interdum homines etiā innocentes, hæc autē deuocio non erat coram Deo pia religio, sed impia crudelitas. Soli em̄ nocentes & scelerati hoīes, quorum supplicio terra expiāda erat, hoc anathematis genere deuoueri debuerunt. Sic deuota fuit urbs Iericho, & oīa quæ in ipsa erāt. Sic etiā deuotus fuit Ahan, qui nonnulla de anathemate Ierichuntino clam surripuerat. Sic deuoti fuerunt Amalecitæ, & oēs facultates eorum, quemadmodum in priori libro Samuelis cap. xv. scriptū est. Itaq; grauissime peccauit Saul, q̄ percisset regi Amalecitarū, & pinguioribus ouibus. Cæterum, si lepta mactauit, ut quidam sentiūt, filiā suā in sacrificiū, pretextu huius legis, peccauit & ipse grauissime. Cum em̄ lex dicit: Nullū anathema, quod fuerit homo, redimet̄. sed morte moriet̄, non intelligi debet de hoibus innocētibus, quæadmodum paulo ante meminimus, sed de hoibus impijs, qui sceleribus & impietate sua suppliciū & internitionē meriti sunt. Innocentē enim hoīem in sacrificiū mactare non est pietas, sed horrēda & abominanda impietas, ac recte intragœdia dicit̄, nō decere ad tumultum aut aram *ἀνθρώπων πνεύμα* sed *βουβουτῆν*. Atq; hæc quidē Leuitica uota & anathemata habuerunt & suum populum, & sua tēpora, & sua loca. Ac instituta fuerūt in rep. Israelitica per spiritū sanctum, partim eo consilio, ut populus alioqui procliuis ad factandā idolatriā, contineret̄ hac lege intra præscriptos uotorū terminos, ne quauis uotorū licentia permissa, euagaret̄ exemplo ethnicorū ad impia & crudelia uota, partim ut hæc legitima uota & redēptiones eorū essent etiā pars stipēdiij, quo cōseruaret̄ ministeriū ecclesiasticū. Quid autē de huiuscemodi uotis in Christianismo sciendū est? Pontifices & hypocrite, quæadmodum ex alijs Leuiticis sacris, ita etiā ex hac uouēdi ratione cōmentum sunt sua uota & uotorum redēptiones, ac cōmutationes. Sed quia Leuiticus cultus est per Euangelion abrogatus, & non sunt noua sacra sine uerbo Dei instituēda, nō licuit Pontificibus & hypocritis in ecclesia Christi talem uouendi rationē uel instituere, uel cōmendare, uel exigere. Non est nobis nūc sermo de Votis, quæ homo hoī in reb. ciuilibus facit, quo noīe continētur promissa, pacta, iuramēta, sigilla, & si qua sunt similia, quibus homo hoī fidem suā in rebus ciuilibus, licitis, honestis, & possibili bus obligat. Hæc em̄ sancte obseruanda esse exigit & Deus ipse, & charitas proximi, quæ & tātis per nos obligatos tenet, dum aut proximo satisfecerimus, aut proximus nobis pactū remiserit. Loquimur autē nunc de uotis, quæ uocāt religiosa, & q̄ homo facit ad prestandū cultū Deo.

iosue. 8.
iosue. 7.

In Decreta.
lib. De uoto
& uoti redēptione.

Vota religio-
siosa.

Talia em̄ uota nunc post reuelationem & diuulgationē Euangelij nullum habent locum in Christianismo. Aut em̄ uouent̄ ea quę sunt uerbo Dñi præcepta, ut non furari, Non designare adulterium. Hęc & id genus alia uouere plane superuacaneum est, quando debeamus præcepta Dei sectari, etiam sine uotis. Aut uouēt̄ ea, quę lege Domini prohibita sunt, quale quid est: Si qs uoueret se designaturum homicidium aut adulteriū. Manifestum uero est, q̄ tale uotū sit impium, ac minime seruandum. Aut uouentur ἀδιάφορα, quę per se sunt indifferentia, quale est certis dieb. uesci carnibus aut piscibus, peregrinari ultra mare, habitare in deserto, hoc aut illud uestis genus gestare. Sic autē uouere & ere per se libera, facere per uotum necessariam, ac collocare in obseruationē eius iustitiam seu cultum Dei, in uiolatione autem seu omissione eius, peccatum, magna est coram deo impietas. Cum enim deus manifestauerit nobis præcepta sua, & exigit obedientiā ab omnibus, ferre non potest, ut cōdamus nobis noua præcepta ad salutē necessaria, in ijs rebus quas ipse liberas permisit. Nam hoc est sibi ipsi diuinā maiestatem arrogare, & se in locū dei collocare. Sed uouemus, inquit, res liberas, & facimus eas nobis per uotū necessarias, non ut uiolemus præcepta dei, sed ut hac uia, præcepta dei cōmodius seruemus. Hęc quidem dici solent, tu uero cogita mihi, quid illud sit, quod Paulus ait. Zelum dei habent, nō autem secundum scientiā. Res enim liberę tunc sunt utiles, & placent Deo, cū ijs legitime utimur, & quemadmodum alię creature tunc profunt, cum utimur ipsis pro creatione & ordinatione earū, ita liberę res tunc afferunt suam utilitatē, cum legitimus est usus earū. Is autē legitimus est, si sic ipsis utimur, quęadmodum diuinitus institutę & ordinatę sunt, hoc est, si utimur ipsis, nō ut necessarijs ad salutē. Sic em̄ deus nō instituit eas, sed ut liberis. In libertate, inquit Paulus, qua Christus nos liberauit, stete, & ne rursus iugo seruitutis implicemini. Et iterū. Precio empti estis, nolite fieri serui hoīm. Quare, qui res liberas facit sibi per uotū necessarias, tātum abest ut hac obseruatione melius possit sectari præcepta dei, ut potius a præceptorū dei obseruatione abducatur. Deinde, cum deus nec præceperit, ut ere libera faciamus nobis per uotū, præceptum ad salutē necessariū, nec promiserit benedictionē obseruantię huiuscemodi uotorū, fieri non potest, ut hęc uota ex fide fiant. Quicquid autē non est ex fide peccatum est. Huc accedit, q̄ uouet̄ res indifferentes, aut ut deus propitius fiat, hoc est, pro impetrando beneficio, aut ut deus propitius conseruetur, hoc est, pro beneficio iam impetrato & accepto, seu pro gratiarum actione. De talibus autē uotis, quia sunt humano arbitrio suscepta, perspicue dicitur: frustra colūt me mandatis hoīm. Et Paulus ait. A gratia excidistis, quicumq̄ in lege (sunt autē uota, pars legis) iustificamini.

Quare

Quare uota, quæ uocant̃ religiosa, nullum prorsus habent locum in Christianismo, & impie errant pontifices ac hypocritæ, q̃ & talia uota commendent, & obseruationē earum exigant. Nam q̃ Paulus rasit caput ex uoto in Cenchreis, ad illud pertinet, q̃ etiam circumcidit Timotheū, & factus est Iudæis quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaceret. Sed de hoc toto argumento extat optimū scriptum D. Martini Lutheri, præceptoris nostri in Christo obseruandissimi, cui scripto titulum fecit, de uotis Monasticis. Quare ex hoc petendum est, quod de uotis desideratur. Deinde Pontifices docēt ex hoc Leuitici cap. Confessionem, quam uocant, auricularem, esse necessariam. Cum. n. Mose hoc loco dicat: Homo si uouerit domum suam, & sanctificauerit Dño, cōsiderabit eam sacerdos, utrum bona an mala sit, & iuxta precium, quod ab eo fuerit cōstitutum, uenūdabitur, &c. colligunt Pontifices, tempora pœnitentiæ arbitrio sacerdotis (sic. n. loquuntur) definienda esse, & sine confessione propriæ uocis peccata non dimitti. Quis em̃, inquiunt, tēpora pœnitentiæ alicui præfiget, nisi primum peccata sibi manifestare curauerit? Sed tu consydera mihi, primum, q̃ Mose in describēda æstimatione & redemptione uotorum non uoluerit adumbrare æstimationem & redemptionem peccatorū, quæ supra sacrificijs ^{ABVITIKS} expianda docuit. Deinde nec licet Pōtificibus nouos cultus dei, exemplo Mosi, in ecclesia instituire; nec sacerdotes Leuitici fuerūt umbra eorum sacrificulorum, qui hactenus audiuerūt laicorū, ut uocant, confessiones, quæ admodum supra sepe indicauimus. Præterea tēpus pœnitentiæ, q̃d Canones pœnitentiales præscribunt, nō est diuina ordinatio, sed humanū inuentum, quo etsi maiores nostri tolerabiliter usi sunt, ad cōseruandam externam disciplinā ecclesiæ, tamē quia hypocritæ senserunt ea opera esse expiationes peccatorū coram deo, & tolerabili maiorum instituto impie abusi sunt, merito abrogatū est, quicquid fuit horū pœnitentialium Canonū, & temporum. Nam legitimū pœnitentiæ, hoc est, cōsequendæ remissionis peccatorū, tempus illud est, quo peccata agnoscunt, & creditur, q̃ propter Christum peccata remittunt. Ex qua fide sequi deinceps debēt toto uitæ tēpore ea opera, quæ deus præcepit. Postremo, in remittēdis peccatis, non requirit in ministris ecclesiæ Iudicialis potestas, sed ministerium, uidelicet, nō ut occulta peccata hoīm scrutentur, sed ut agnoscētibus peccata sua, & petentibus remissionem peccatorum, administrent euangelion Christi, quo illi per fidem accipiant remissionē peccatorum siue magnorum, siue paruorum. Quare, etsi prodest ut imperiti homines consulant ministros ecclesiæ de rebus ad salutē suam pertinētibus, tamen non licet pontificibus & sacrificulis exigere enumerationē peccatorum, quam confessionem uocant, tanquam necessariam ad salutem.

Actor. 18.

Actor. 16.

Confessio auricularis.

Canones pœnitentiales.

DECIMAE

OMNES DECIMAE TERRAE SIVE DE POMIS. &c.

Decimas dare.

Decimarum genera.

Hierony. in Ezechie. cap. 45.

Decimarum usus.

Pertinent etiam decimæ ad ordinationes Leviticæ. Dare autem decimas ad conseruanda sacra, non fuit recens a Leviticis sacrificulis excogitatum, sed erat iam ante patriarchis usitatū. Abraham, cum reuertetur a cæde quatuor regum, dedit decimam spoliatorum sacerdoti Melchisedeco. Et iacob cum fugeret sæuiciam fratris sui, uouit, si reuertetur incolumis ad patriam, se daturum decimam omnium facultatum suarum ad constituenda sacra in Bethel. Gentes etiam dederunt aliquoties decimam dñs suis, quod haud dubie, sicut & mos sacrificandi, a patriarcharum exemplo sumptum est. Describit igitur hoc loco Mose, quid in offerendis decimis tam fructuum terre, quam animantium, inter Israelitas obseruandum sit. Enumerant autem tria genera decimarum. Vnum est generale, quod Levitis dabatur singulis annis ab Israelitis. Alterum est Leuitarum, quod Leuitæ necesse habebant dare sacerdotibus de suis decimis, quas ab Israelitis acceperant. De quo Numeri decimo octauo scribitur. Tertium est, quod præter generales decimas, tertio tantum anno, ad sustentandam inopiam pauperum Leuitarum, & peregrinorum, dabatur. Sic enim dicit scriptura Deuteronomij decimo quarto. Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi, & reponas intra ianuas tuas, &c. Ad dunt nonnulli etiam quartum genus decimarum, quas dicunt, unumquenque de populo Israel in suis horreis recondidisse, ut comederet eas quando iret ad templum in urbe Hierusalem, & in uestibulo templi, & sacerdotes ac Leuitas inuitaret ad conuiuia. De his decimis existimant scripturam loqui Deuteronomij duodecimo. Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti & uini & olei, &c. Fit & harum decimarum mentio in lib. Thobiae capite primo in exemplari Græco. Latina enim & uulgata tralatio aliter legit, qui tamē liber non habetur Canonicus. Ego uero puto Mosen in duodecimo capite Deuteronomij loqui aut de decimis, quæ tertio tantum anno dabantur, & e quarum sumptu fiebant aliquoties sacrificia & conuiuia in loco templi, aut nomine decimarum & primitiuorum intelligere, non illa ex lege debita, sed dona sponte exhibita, aut uoto suscepta, sicut & sacrificandi uocabulum in eo capite Deu. cum dicit (Si locus quem elegerit Dñs deus tuus, ut sit nomē eius ibi, procul fuerit, sacrificabis de armētis etc.) generaliter pro occidēdo seti maciādo usurpat. Cæterū, etsi decimarum per solutio, uidetur magno fuisse oneri, tamē graues fuerūt causæ, cur in Israelitica rep. institutum sit, ut ludæi darent non tantum decimas, sed etiam primitias. Primum enim hoc institutum fuit, ut illo sumptu conseruaret ordo Leviticus & sacerdotalis, ac ministerium Ecclesiasticum.

In

In diuisione enim terræ Canaan, tribus Leui non accepit aliam in ea terra hæreditatem, quemadmodum Numeri capite decimo octauo, & Deuteronomij decimo octauo scriptum est. Deinde, hoc institutum fuit, ut esset pædagogia, qua admonerentur Israelitæ de honesto & sancto usu frumenti, uini, & omnium aliarum rerum. Nam cum primitiæ & decimæ fructuum terræ, ac animantium oblata sint DOMINO, significatum est, omnem reliquum fructum, & totum gregem esse sanctum donum Dei. Quare debemus his honeste & sancte uti. Ergo, qui helluantur, cõtaminant sancta DEI, & designant sacrilegium. In Daniele, Balthasar rex Babylonius audit se amissurum regnum, quod sordidaret uasa sancta. Sic multo magis amittent illi omnem honorem & maiestatem suam, qui donis Dei, frumeto & uino abutuntur crapula & ebrietate. Et quemadmodum hi abutuntur donis Dei nimium ad dextram: ita illi qui frumenta & uina ex auaritia condunt, ut inducant publicam famem, peccant nimium ad sinistram, quia & ipsi sordidant sanctas frumenti & uini reliquias. Postremo hæc externarum primitiarum & decimarum oblatio in rep. Israelitica, admonet omnes pios, ut offerant de omnibus donis Dei primitias & decimas spirituales. Dona Dei sunt, uirtutes tam corporis, quam animi, uidelicet, sanitas, pulchritudo, fortitudo, sapientia, potentia, diuitiæ, gloria, & id genus alia. De his omnibus dandæ sunt Deo primitiæ & decimæ. Primitiæ dantur, cum agnoscimus, quod non habeamus ea a nobis ipsis, aut meritis nostris, sed tantum clementia & bonitate Dei. Decimæ dantur, cum his utimur in obsequio Dei, & ad gloriam nominis eius. *Dani. 4.* Nebuchadnezar iactans apud Danielem, fortitudinem & maiestatem suam, non dabat ex ea primitias Deo, ideoque necesse habuit septem annis insanire. Herodes, in Actis Apostolicis non dabat Deo primitias eloquentiæ suæ, idcirco perijt, a uermibus erosus. Saul uero, etsi uideretur primitias de regno suo dedisse, quia uisus est in initio regnum suum DOMINO Deo acceptum referre, non tamen dedit decimas, quia non ad ministravit regnum iuxta uocationem Dei. Quare necesse habuit calamitose interire. Quid ergo, inquires, num hoc Leuiticum institutum de primitiis & Decimis, admonet nos Christianos, ut tantum spirituales primitias & Decimas de donis Dei offeramus? cur igitur exiguntur etiam nunc corporales & externæ Decimæ de fructibus terræ, & de animantibus? Hic iterum uide mihi pontificum seu inscitiam seu libidinem. Etsi enim prudenter ac utiliter ordinatum est, ut Christiani dent decimas ad conseruandum ecclesiasticum ministerium, pontifices tamen peccant duplici nomine in Ecclesiam Christi. Altero, quod exegerunt ab ecclesia Christi decimas, pro imperio & auctoritate

legis Mosaicæ. Decimæ, inquit, a Deo constitutæ sunt per Mo-
sen, ut persoluerentur a populo filijs Leui, pro ministerio, in quo deser-
uiebant ei in tabernaculo. Non accipiebant filij Leui decimas nisi
ab eis pro quibus offerebant preces & sacrificia. Quia ergo nos serui-
mus DOMINO in tabernaculo offerendo pro istis preces & sacri-
ficia, & ipsi debent nobis persolvere decimas & primitias. Et iterum.
Cum decimæ non ab homine, sed ab ipso DOMINO sint institu-
tæ, quasi debitum exigipossunt. Et, Mandamus, quatenus parochi-
anos de omni fructu decimas sub excommunicationis districtione per-
soluere compellatis, &c. Quid est inscitia, imo quid est tyrannis, si hæc
non est? Manifestum enim est, quod Leuiticæ ordinationes sint per
Euangelion abrogatæ, & supra satis perspicue ostendimus, quod sa-
cificuli Mifsarij non sint per Leuiticum sacerdotium adumbrati.
Itaque abrogata etiam est decimarum oblatio, quatenus quidem est Le-
uitica. Quæ ergo est impudentia, exigere decimas ab ecclesia Chris-
ti, autoritate Leuiticæ legis? Nonne Pontifices transferunt alias, in
diem dominicam, obseruationem sabbati, & festi Pashæ, de quo maxi-
mum quondam in ecclesia dissidium excitarunt, & addunt causam, ut
delicet, ne uideantur, (ut ipsi loquuntur) Iudaizare: cur ergo non abij-
ciunt etiam decimas, ne uideantur Iudaizare? Sed decimæ faciunt
πὸς τὰ ἀλλοτῆα: & quicquid illis libet, uerbum Dei est, si Deo placet.
Deinde peccarunt aduersus ecclesiam CHRISTI, quod decimas,
publico consensu ordinarijs parochijs datas, ut ex his ministri ecclesiæ,
qui prædicant euangelion, & administrant sacramenta CHRISTI,
ac etiam pauperes alerentur, transtulerunt ad monasteria & collegia
ociosorum sacrificulorum, qui autoritate Pontificum, incorporarunt,
ut ipsi quidem loquuntur, sed ut res est, spoliarunt parochias
Decimis suis, & aliquoties etiam alijs uendiderunt, interim tamen
nullam prorsus conferunt utilitatem in ecclesiam, nisi si Ecclesiæ
utilia sint murmura præscriptarum precum, impia sacrificia, boatus
in templis, sonitus campanarum, ac pessima omnium flagitiorum
exempla. Hoc autem non est gregem DOMINI, sed Epicuri de
grege porcos pascere.

Quare de Decimis in Christianismo sic sentiendum est, quod
quemadmodum totum Leuiticum Sacerdotium & sacra eius abroga-
ta sunt per EVANGELION, ita etiam abrogata est Deci-
marum oblatio. Debemus autem hoc tempore Decimas dare, non
ex autoritate Mosaicæ legis, sicut Pontifices somniarunt, sed ex au-
thoritate publici consensus & consuetudinis, quam consuetudinem
ECCLESIA sua sponte ideo suscepit, ut hoc sumptu conseruarentur

nō illa ficticia sacrificulorū & monachorū sacra, sed uera & legitima ecclesiae ministeria. Potuissent maiores nostri in iocō octauā, aut duodecimā, aut etiā uicesimā partē ad cōseruationē ecclesiasticorū ministeriorū cōferre, sed uisum fuit ipsis p̄ libertate sua, cōferre decimā. Vt em̄ Paulus de cibo, potu et sabbato ait: Nemo uos iudicet in cibo aut in parte diei festi, ita maiores nostri potuerunt de decimis dicere. Nemo nos iudicet in dādis uel decimis uel duodecimis. Cū autē hoc tēpore negotiū Decimarū libidine & tyrannide Pontificū adeo cōfutum sit, ut Decimae nō queant unius hoīs arbitrio in legitimū usum restitui, nec debeat quispiā priuata temeritate publicā trāquillitatē propter decimas turbare, rogandus est Dñs p̄ijs p̄cibus, in Christo Iesu, seruatore nostro, ut excitet Heroa quendā, qui & ecclesiam adiuuet, & patriā ab incursionibus impietatorū & crudelissimorū hostium tueat. Is em̄ est reip. status, ut nisi Deus nos clemēter respexerit, ac principes expergiscant, & p̄uideāt, nihil loci deinceps relinquat huic disputationi, nū decimae dandae sint, sed num aliqua simus ecclesiā, & remp. habituri. Quare inuocandus est Deus per Iesum Christū, ut, quia deficit nos humanū, ostēdat nobis diuinū, & ecclesiae auxiliū, quo ab oī piculo cōseruemur. Hæc habui de Leuitico sacerdotio & sacris eius, q̄ explicarē, quæ & in hunc usum nobis poposita sunt, primū, ut discamus, quibus sacris Christus, seruator noster, adumbratus quondā sit, & p̄dicatus. Quæ res nō solum affert nobis maximā animi iucunditatē, sed etiā excitat nos ad agēdas gratias Deo, q̄ ueteres necesse habuerint Christum magna adhuc obscuritate inuolutū exquirere, nos autē in tā clara Euāgelij luce uersemur, ut quod ad Euāgelion attinet, nihil plane tenebrarū ad cognoscēdum Christū nobis relictū sit. Deinde, hæc nobis p̄posita & exposita sunt, ut ex ipsis ueritatē, ueritatem & certitudinē doctrinæ Christianæ, q̄ est de fide in Iesum Christū, percipiamus, ac fidē nostrā confirmemus. Manifestū em̄ est, totū Leuiticum sacerdotiū, una cum oībus sacris suis, nō nisi in Iesum Christum respexisse, ac oēs pios iā inde ab inicio orbis terræ, salutē suā ab ipso solo expectasse et accepisse. Nec em̄ aliud nomē est, ut Petrus ait, sub coelo datum inter homines, in quo oporteat nos saluos fieri, præterq̄ Iesum Christum Dominum nostrum, qui est una cum patre & spiritu sancto Deus benedictus in secula Amen.

ὁ πῶς ἀφεῖς τῶν ἀμαρτιῶν, οὐκ ἔστι
 ἄλλο ἄλλο ἀμαρτίας.

FINIS.

L43952

In febribz apā nō soluti ad p̄s
ter longitudinē egritudis agt.

Quod ubi anst' de palā ē vī m uide sic
ut dicitur in du' a' r' q' nō a p̄a ap' ea nō de
fiant lōziorē motū procedit sicut nōcōt
mācū sicut dicit' in motū lōziorē tenet
q' p̄mā motū nō ē de nō q' p̄ uolūditā
ad nū nō p̄mā

Quibusq; in febribz aut māt
egritudinibz uolūtate oculi lacry
mācū nich' ingent. quibz nō ū
scdm uolūtatem ingent est.

In puor' dāz q' lacrye te oculis estu
entel' nō q' p̄sū lat' q' mō oculi n' p̄acēt
et in obralimā in palpebrāz ap̄tātē i' illa
lacrymā n' p̄mā sic oculi p̄acēt' n' ex uolūtē
fusu dēstrōm dāoz q' tēnē nō q' nō aut' q' i'
fē h' anst' p̄ior q' p̄acēt dīe hū dīe anō n'
sue in p̄ hoc sēbent' nō p̄pocēt' . 93.

Quibus in dentibz in febribz humos
tacet sicut fontores et duritiores se
funt

Quibus tules pling' acce . 94.
t modice puocare in fe. uentibz
non ualde stientes sunt.

Sicca auter intelligit' ab i' p̄reat que
ali' p̄ ex mala q̄lbe in uisibz sicut dūante
aut de gustat' asp̄tate id ex s̄trū i' p̄a
hūacate q' q' hōt sic nōcē q' canaloz p̄lby.
hūacate sicut aut' ex ap̄t' s̄trū sic q' nō ex mo
tū aut' p̄lby hūacat' sicut ē h̄at' ex uicm' p̄
loz' uide non ualde acut' . 94.

In bubombz omis febres male
exceptis estimal'

Quibus fo p̄mā dicit' ab p̄pō uoca estimal'

[Marginal notes in the left margin, including a large 'B' and various lines of text.]

que alū uēit ex ap̄tā' q' m̄stet' p̄ ut m̄ca
uibz alū ne canibz corp' mollioribz q' cā
7 m̄stet' sicut nō m̄stet' i' ap̄tā' nō
se. illa m̄stet' p̄ alū' uisū calida ap̄tā . 96.

Helicitatū nōcōt oīe n' uenēt
nō deficiēte se | malū | prolongā
n' morbz i' hūozet plimoz agt.

Si hūc anst' nōcōt q' nōcōt q' nōcōt
lō' dū i' s̄trū sicut m̄stet' h' cū ū uicm'
vū malū p̄ nō n' sicut q' morbz nō deficiat
sicut lōziorē sicut dēstrōm vū cā lōz' i'
mā ē m̄stet' q' q' sicut uicē q' p̄plouē

Aspasmo i' chetano hūto sebz
supuēmet soluit egritudinem . 95.

Chetanus est spasmus p̄pō in quo tū m̄br
quoquo nō sic p̄stācū nō ap̄t' ū q' nōcōt
extēdit' equal' vū i' p̄e chetā' ex rēno dū
spasmo q' sicut i' vū n' aut' rē' ut che
tā' i' vū i' cā spasmo sicut dū aut' plimoz
7 hūozet m̄br aut' m̄stet' sicut q' p̄stā' q' sicut
p̄ sicut' ex m̄stet' est' sicut sicut dū nā
7 ex p̄lōcū dīe sicut hūc p̄stā' q' sicut sicut
m̄stet' dūstet' hūcā' calēst' hūcā' sicut ad
q' cū m̄stet' m̄stet' hūcā' m̄stet' sicut sicut p̄stā'
m̄stet' p̄ sicut m̄stet' q' vū aut' nō sicut

Acautione hūto rigore supuētere

Chi de rigore dūstet' m̄br solutio se
in eod' loco cūm dicit' q' nōcōt alū p̄ de hū
colias uelozet se m̄stet' m̄stet' sicut sicut
q' qui p̄stet' nōcōt 7 ut uenēt sicut sicut
colico nōcōt soluit' q' hūcōt q' ū p̄ nōcōt se
extēdit' sicut dūstet' col' vū i' se solū sicut p̄ cā
sicut se. 7 uenēt' dēstrōm m̄stet' q' aut' hū
caloz' sicut anāhūc' ex colico sicut . 99.

Tertiana va a non iudicat in
vū p̄pōdis longissima erit.

Nulla est m̄stet' causō i' tēra aut' d' q' ad
m̄stet' vū sicut dūstet' . aut' n' nōcōt d' cōt'
sicut cū causō 7 q' p̄ cō. dūstet' i' aut' dūstet'
ebullit' m̄stet' uenēt' q' p̄ m̄stet' sicut dūstet' vū

[Marginal notes in the right margin, including a large 'B' and various lines of text.]

[Marginal notes in the right margin, including a large 'B' and various lines of text.]

[Marginal notes in the right margin, including a large 'B' and various lines of text.]

